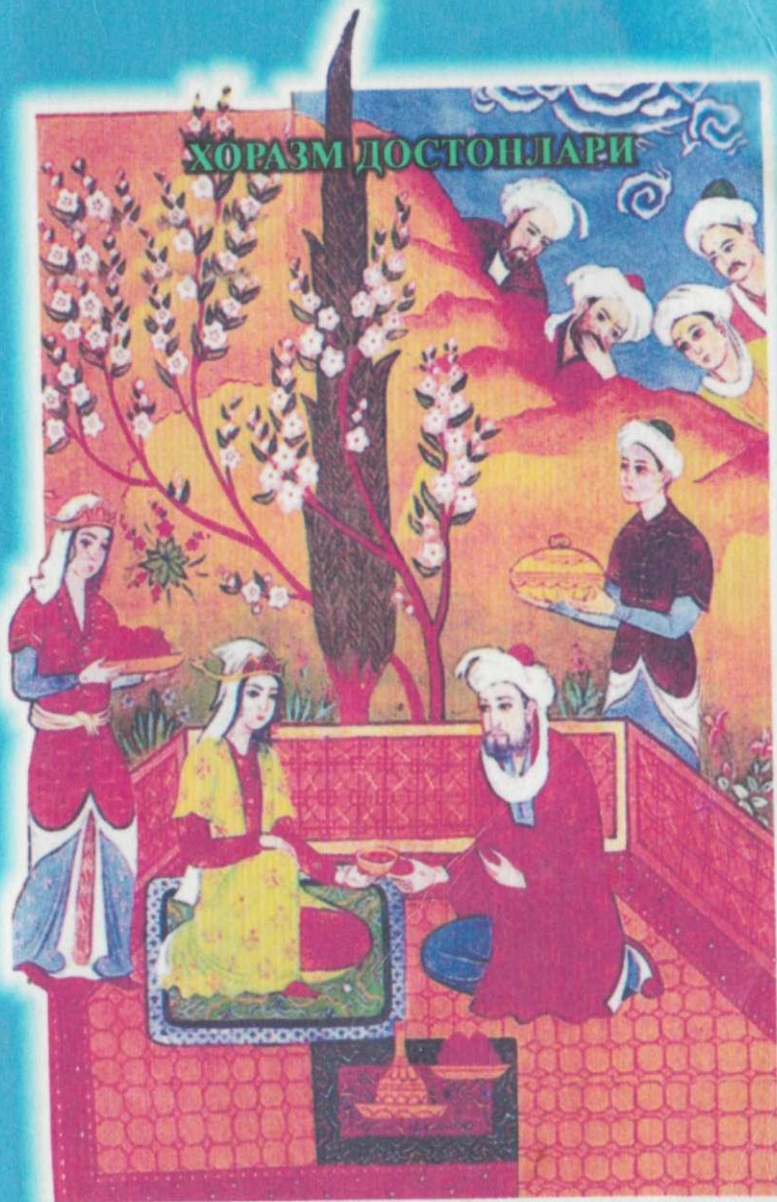

ХОРАЗМ ДОСТОНЛАРИ

ОШИҚНОМА

**АЛ ХОРАЗМИЙ НОМЛИ УРГАНЧ ДАВЛАТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

ФИЛОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР МАРКАЗИ

ХОРАЗМ ДОСТОНЛАРИ

ОШИҚНОМА

5 - КИТОБ

“Ошикнома” рукни остида 5-китоб бўлиб чиқаётган ушбу мажмуага “Тохир ва Зухра”, “Юсуф ва Зулайхо”, “Лайли ва Мажнун” дostonининг Умар Боқий варианты, “Ошик Кумри”, “Саёд ва Ҳамро” дostonининг оғзаки варианты киритилди. Мазкур дostonлар ҳам китобхонларнинг эътиборига сазовор бўлади деган умиддамиз.

Масъул муҳаррир: - С.Р.РЎЗИМБОЕВ,
профессор,

Нашрга тайёрловчилар: - С.Р. Рўзимбоев, С.М.Сориев,
И.О.Исмоилов, М.Ш.Жамметова.

Такризчи: - Г.О.Эшчонова,
филология фанлари номзоди, доцент,

© “Хоразм” нашриёти - 2011 йил
ISBN 978- 9943-314-23-8
© С.Р.РЎЗИМБОЕВ С.М.СОРИЕВ, М.Ш.ЖАММЕТОВА,
И.О.ИСМОИЛОВ. “ОШИКНОМА”

223/1

ТОҲИР ВА ЗУХРА

Ровийлар андоғ ривоят қилурларким, Тотор деган бир қатта вилоят бор эрди. Унинг Бобохон отлиғ подшоси бор эрди, бу подшонинг бир вазири бор эрди, уни Бохир вазир дер эрдилар. Буларнинг иккаласининг ҳам мол- давлатдан, обрў-эътибордан кам-кўсти йўк эрди, аммо бир камчилиги буларнинг иккаласида ҳам фарзанд йўк эрди. Подшо билан вазир фарзандлик доғига ҳеч чора тополмай кўп ғамгин бўлиб, зору- гирён қилар эрдилар.

Бир куни подшо билан вазир ўзаро суҳбатдош бўлиб, маслаҳат қилдилар. Шунда подшо вазирга айтдики:- Эй Бохир вазир, бизларнинг иккимизда ҳам ўғил- қиздан нишон йўк. Фарзандсиз кишига бу вилоят, бу юрт харомдир. Кел, иккимиз бошимизни олиб, бу ватанни тарк этиб бир тарафларга кетали, -деди.

Вазирга бу маслаҳат хуш келиб, “ажаб бўлғай” деб жавоб берди. Шу ниятда подшо билан вазир иккаласи тонг чоғида ҳамма уйқуда вақтида ҳеч кимга билдирмасдан, шаҳардан чиқиб чўлу-сахрога, дашту-биёбонга қараб равона бўлдилар, шу боришларида кун ботар вақтида қадим вақтдан қолган бир қатта қабристонга дуч келдилар. Булар бу кеча шу қабристонда тунамоқчи бўлдилар. Иккаласи шу ерда ўтириб, Яратгандан фарзанд тилаб, нола қилдилар. Шунда подшо Худодан бир ўғил тилаб бир ғазал айтди:

*Даргоҳинга юзим тутдим Яратган,
Сен менинг дардимга далолат айла.
Сенсан аввал мени йўқдан бор этган,
Бузилган шаҳримни иморат айла.*

*Шукрим кўндир дўнмоқ бўлмас йўлингдин,
Ал кўтардим давлатингдин, молингдин,
Қарамли зотингдин, қудрат-қўлингдин,
Бир фарзанди солиҳ-саховат айла.*

*Заҳар ичарман, шарбатим йўк, болим йўк,
Жудо тушдим, ватаним йўк, элим йўк,
Ўрним тутган авлодим йўк, ўғлим йўк,
Ҳолимга ҳомий бўл, ҳимоят айла.*

*Сен туфайли эсаҳон-олам мунаввар,
Фаҳри эсаҳон сенсан, оламга сарвар,
Ҳақнинг дўсти сенсан, Расул пайғамбар,
Икки дунё менга шафоат айла.*

*Юртнинг подшосиман, Бобохон отим,
Боҳир вазиримдур, кўнгулда шодим,
Унмади ўрнимда ўгил-зурёдим,
Иккимизга фарзанд иноят айла.*

Алқисса, Бобохон подшо сўзини тамом этди. Бу кеча кабристонда ётдилар, аммо кўзларига уйқу келмади. Тонг сахар чоғида кўзлари уйқуга кетди. Бохир вазир тушида бир аҳвол кўрди: Подшонинг кучоғига бир чакалоқни, Бохир вазирнинг кучоғига бир чакалоқни келтириб солдилар. Шунда вазир уйқудан уйғонди, шул вақтда подшо ҳам уйқудан уйғонди. Подшо сўради –қани, эй вазир, нима аҳвол кўрдинг? Бохир вазир айтдики: -Эй подшоҳим, тушимда бир аҳвол кўрдим, толеинг, икболинг очилди, толе сенга кулиб боқди, деб бир газал айтди:

*Эй шоҳим, ётардим, бир аҳвол кўрдим,
Раҳмат майи мени мастон айлади.
Мақсидинг Ҳақ берди, таъбирин йўрдим,
Барча мушкулларинг осон айлади.*

*Ҳафтан, ситан, чилтан барча эсам бўлди,
Кўлин очиб ҳаққа муножот қилди,
Тилади муродинг-Худодан олди,
Ҳар кимга бир зурёд аён айлади.*

*Давлат қуши соя солди бошингга,
Раҳм айлади кўздан оққан ёшингга,
Икки анвар тугиб келди қошингга,
Нуридин жаҳонни бўстон айлади.*

*Икки анвар бир-биринин зиёда,
Лабларида шароб, қўлида бода,
Аҳволим барҳақдур, етдим мурода,
Менинг кўнглим мундоғ гумон айлади.*

*Боҳир айтар, будир кўрган аҳволим,
Сизларга гумонлиг, ўзимга маълум,
Бир кун чиқар икки сарви ниҳолим,
Бизнинг била аҳди паймон айлади.*

Алқисса, подшо вазирнинг бу сўзларини эшитиб дарров ўрнидан туриб, вазирининг юзидан ўпиб айтдики:

-Эй Боҳир вазир! Агар сўзларинг чин бўлиб, Худон таоло икки-

мизга ҳам ўғил берса, улар иккаласи дўст бўлсинлар, бир тан, бир жон бўлсинлар. Агар иккаласи ҳам қиз бўлса, улар қиёматлик опа –сингил, дугона бўлсинлар. Агарда бири ўғил-бири қиз бўлса, унда улар бир-бири билан жуфти ҳалол бўлиб, иккаламиз қуда бўламиз, деди.

Шунда Боҳир вазир: -Эй подшоҳим, давлатингиз барқарор бўлсин. Сиз бир подшо, ҳукмдор бўлсангиз, мен эса эшигингиздаги бир хизматқор бўлсам, бу қандай аҳду паймон бўлади,-деди. Унда подшо ҳеч вақт сўзидан тонмаслигини айтиб қасам ичди. Сўнгра кўлига қоғоз-қалам олиб, “валлоҳи-аълам” деб, аҳд боғлаб аҳднома ёзиб, муҳр босиб, вазирнинг кўлига берди. Бу ишдан вазирнинг вақти чоғ бўлди. Сўнгра иккаласи шаҳарга қайтдилар. Келиб, подшоҳ ўрнида ўтириб, ҳукм сурмакликда давом этди. Подшо хотинларининг орасида Шоҳижаҳон деган бир аёли бор эрди. Вазирнинг суюкли бир аёли бўлиб, унга Шоҳихўбон деб ном берар эрдилар. Қуллардан бир кун Шоҳижаҳон хомиладор бўлди. Унинг изи билан бир хафтадан сўнг вазирнинг хотини Шоҳихўбон ҳам хомиладор бўлди.

Шундан кейин орадан тўққиз ой, тўққиз кун, тўққиз соат, тўққиз дақиқа ўтгандан кейин подшонинг бир қизи бўлди. Бу чақалоқнинг оғзи гунча, лаблари лаъл, кўзлари мастона, қалам қошли, инжу тишли, қора сочи, юзи жаннатнинг гулидай, овози Боғи Эрам булбули янглиғ, хусни гунчаи офтобдай, ўн тўрт кечалик ойдай шуъласи осмонни ёритар, кўрган кишида бир меҳр пайдо қилар эрди. Шу вақтда бир қаниз подшога бориб -Эй подшоҳи олам! Давлат чиротинг ёнди: Шоҳижаҳондан бир офтоб дунёга келди,” деб суюнчилди.

Подшо бу сўзни эшитиб, хазинасидан қанизга суюнчи учун кўп инъомлар бериб, узатди ва шаҳарнинг ичида тўй-томоша бошлаб юборди. Барча қулларни озод этди. факиру фуқаро, ғарибу- бенаволарга кўп инъомлар улашди. Бу тўю томоша тўққиз кеча-кундуз давом этди. Сўнгра подшо қурондоз, мунажжимларни, фалакиёт илмидан хабардор уламоларни, ҳокимларни, бекларни йиғиб буларнинг ҳар бирига лойиқ инъом-эхсонлар бериб: “Бу моҳи анварга бир от қўйинг”-деди. Бири: “Ой кўяйлик” деса, яна бири “Қуёш кўяйлик”-дейди. Шу ерда бир неча от айтиланган бўлса –да, уларнинг ҳеч бири подшонинг кўнглига маъқул бўлмади. Шу тўйда бир меҳмон бор эрди, отига Муллонафас Мару Шоҳижаҳон деб от берар эрдилар. Унинг аёлига Бўстончи элти деб от берар эрдилар. Уларнинг иккаласига ҳам Пайгамбарнинг сояси, Худонинг назари тушган эрди. Подшо “Мана шу инсонлар исм кўйсинлар, шулар от қўймаса, бошқаларнинг қўйган отлари менинг кўнглимга маъқул тушмади”, деб амр этди. Шундан сўнг элтичи чақирдилар. Элти келиб бувак қиз билан қутлади. Элти бика ўз олқишларини тугатгандан сўнг, шу ердаги аёллардан бири айтдики: -Эй элти биби, подшонинг қизига от қўймоқлик ихтиёри сизга берилди. Бу қизга Сиз от қўйинг. Аммо отининг бир тарафидан ой ва қуёш

айрилмасин,- деди. Элти жойида ўлтириб, бувак кизнинг юзини очиб, зиёрат этди ва айтди:

-Эй халойик бу киз ойнинг, куннинг баробаридаги киз экан, яна ўн икки юлдуз бордир-шамс дерлар, камар дерлар акраб дерлар, мезон дерлар, коvus дерлар, офтоб бурчида намоён бўлурлар. Ҳам яна бир юлдуз бордур, отига моҳи-Муштарий дерлар-унинг нури, шуъласи ойдан, кундан зиёдадир. Яна ҳам бир юлдуз борким-у тўққизинчи фалакнинг юзида тугади. Отини Зухра дерлар, ўзи мутриб -созанда бўлар ишқи баланд созандадир. Юзининг шуъласи ой-куннинг шуъласидан етти хисса зиёдадур. Бу кизнинг отини Зухра кўймоқлик душвордир. деди. Халойик қабул этдилар: "Юзи Зухра, оти ҳам Зухра бўлсин"-деб қутладилар. Шу тарика кизнинг отини Зухра кўйдилар. Сўнгра Зухранинг ёнига икки юз канизин билан Муллонафаснинг аёли Бўстон энагани тарбияламоқ учун бердилар.

Зухра кизнинг юрагида ишқ хаваси борлиғи учун унинг мудом йиғламоқдан бошқа иши йўқ эрди. Аммо юзи, ҳусни жамоли кун-кунга зиёда бўлиб, кўрган одамнинг аклини шошириб, ҳамма унга ҳавасда бўлдилар. Унинг ҳуснининг овозаси Қофдан Каъбага мағрибу машрикка, еру-кўкка таркалиб, оламга овоза бўлиб кетди.

Эндиги сўзни Бобоҳондан эшитинг. Подшо киз фарзанд кўрганидан сўнг, кўнглига шундай бир хаёл келдики: "Боҳирнинг ўғли бўлса мен нима қиларман? Жаннат гулини бир туяга ҳамсухбат этмак ноўрин бўлар? Мен катта бир юртнинг подшоҳи бўлсам, Боҳир менинг қулим бўлса, мен унга нима учун қизимни беришим керак? Аммо, энди унга қизимни бермасам, аҳди-вафо қилганман, сўз берганман. Оқибатини ўйламасдан, аҳдимни елга бериб, бу ишларни фикр этмасдан, бекорга аҳднома ёздирибман, оҳирини ўйламасдан иш қилибман. Аммо менинг бундай аҳди-паймон қилганимни ким кўрибди, ҳеч ким кўрган эмас. Мабодо Боҳирнинг хотини ўғил тугса нима бўлади? Шунинг учун Боҳирнинг бошига тез етайин, уни гумдон қилайин, деб қўл ғам ғуссага ботиб ўйлай бошлади.

Ана вақти соати етиб Боҳир вазирнинг ўғли бўлди. Гўдакнинг жамоли ойдан, кундан ҳам зиёда, ҳусни чиройидан бутун олами жаҳон мунаввар бўлди. Ҳаттоки шоҳлар буни кўрса, бошларидаги тожларини унга лойиқ топар эрдилар. Зухра билан иккиси гўёки бир олмани бўлиб кўйгондек эди. Боҳир вазир ҳам тўй-томоша бошлади.

Ўғлининг отини Тохир Мирзо кўйдилар. Бу чақалоқни ҳам энагага топширдилар. Энагалар бу иккаласини элдан -кўздан саклаб, воёга етказдилар. Ана кундан-кун, ойдан ой ўтиб Тохир ва Зухра етти ёшга етдилар. Қушлардан бир кун Боҳир вазир бу оламдан кетди. Унинг ўрнига душман ўтирди, булар оиласининг даври-даврони тугади. Эндиги сўзни Бобоҳон подшодан эшитинг. Подшо Муллонафас охушини мулла қилиб тайинлади. Бутун эл ўз фарзандларини Муллонафасга гар-

бня қилиш учун бердилар.

Шохижаҳон Зухражонни, Шохиҳўбон Тохирни муллага топширди. Зухражон ва Тохиржон мактабда бўлган вақтларида мактабга, устоз ва жами болаларга шодлик элтиб, шод-хуррам, вақtlари хуш бўлар эрди. Уларнинг иккаласи мактабдаги бошқа болаларнинг орасида ой билан куёшдек, болалар бўлса гўёки уларнинг атрофидаги юлдузлардек эди. Тохиржон билан Зухражоннинг хусн-жамоли ҳам, бўйибастии, зехилари ҳам баробар эрди. Домла-устоз таълим берса, ўзлари билар эрдилар, вақtlарини хушлаб, Қуръон оятларини ўқир эрдилар. Ойлар, кунлар шу тарзда ўтиб, булар вояга етдилар. Вақти келиб Зухражон ва Тохиржоннинг ўртасида ишк-муҳаббат асари пайдо бўлди. Улар бир-бирини кўрганда ишк ўти буларнинг юрагидан кечар эрди. Агарда бир-бирини кўрмасалар, юракдаги ишкдан дали-демона бўлар эрдилар. Эрта билан туриб, мактабга ҳам бирга келиб, бирга кетар эрдилар. Шу тарзда кунлар ўтаверди.

Бир куни Тохиржон эрта ўрнидан туриб Зухражон билан учрашадиган жойга келди. Аммо Зухра киз келмади. Тохирнинг юрагига ларза тушиб: “Зухражонга бир гап бўлгонга ўхшайди, келмади” деб интизор, мушток бўлиб турғонида мактабдошларидан Гулкамар отлиг бир киз Тохирнинг ёнидан ўтаверди. Ошик Тохиржон айтди:- Эй Гулкамаржон, тўхта, бироз кутиб тур.

Гулкамар тўхтади. Шу ерда Тохиржон Зухражондан хабар сўраб бир ғазал айтди. Гулкамаржон ҳам жавоб берди. Иккисининг савол-жавобли сўзи:

Тохир:

*Гулқамаржон, хабар бергил бизлара,
Хамсирдошинг Зухражонни кўрдингми?
Қурбон бўлай шахду-шакар сўзлара,
Кўнглим олган дилрабоии кўрдингми?*

Гулқамар:

*Ёрим келмади деб гумон айлама,
Келар Зухражонинг, гамгин бўлмагил.
Шод кунларинг охирзамон айлама,
Келар Зухражонинг, гамгин бўлмагил.*

Тохир:

*Бугун мен айрилдим савсон сўнадан,
Ман билмадим, гап етдими онадан,
Нечун юз ўғирди мактабхонадан,
Тоза очилган тар гунчани кўрдингми?*

Гулқамар:

*Рост қомати алвон гуллар ичинда,
Элнинг назаргоҳи тўйлар ичинда,
Тахтин қурмиш яхши ўйлар ичинда,
Келар Зухражонинг гамгин бўлмагил.*

Тоҳир:

*Ола кўз, оқ жайрон ақлимни олди,
Эйланди, келмади, ничик сир бўлди,
Сабоклар ўқилмай, бандивон қолди,
Шоҳнинг қизи, шаҳзодани кўрдингми?*

Гулқамар:

*Тўйга сайрон этди қизларнинг хони,
Ёнинда қиз-келини, ҳам навбасувони,
Ёндириб, куйдириб жумла жаҳонни,
Келар Зухражонинг, гамгин бўлмагил.*

Тоҳир:

*Нечук тўйдур ушбу куллар тутулгон,
Эҳсонинг ўрнига зиён битилгон,
Зухражон банд бўлиб, ой-кун тутулгон,
Жондан азиз ул жсонни кўрдингми?*

Гулқамар:

*Ман санга сўзларман сирри-нинҳоним,
Санга ёлгон айтсам тўкилсин қоним,
Етишар дамба-дам, сабр айла жсоним.
Келар Зухражонинг, гамгин бўлмагил.*

Тоҳир:

*Тоҳир айтар, бошим меҳнат тошинда,
Йиғлаб ўлар бўлдим етти ёшимда,
Ўзим мунда, кўнгулум ёрнинг қошинда,
Зухра отми саргардонни кўрдингми?*

Гулқамар:

*Гулқамар дер, бошим сизларга банда,
Кўрдим кўнгулларни ҳижрон шоминда,
Санинг кўнгулинг ёрда, ёр кўнгули санда,
Келар Зухражонинг гамгин бўлмагил.*

Алқисса, бу сўзлар тамом бўлгандан сўнг, Гулқамаржон мактабга қараб жўнайверди. Тоҳиржон бу ерга келиб, икки соат кутиб турди. аммо Зухражон келмади. Тоҳиржоннинг охири сабру-қарори тугаб Зухра кизнинг боғига қараб равона бўлди. У боғда сарви деган бир баланд дарахт бор эрди. Тоҳирбек шу дарахтга чиқиб, Зухранинг йўлига қараб ўтирди. Бир оз вақтдан сўнг Зухра қиз канизлари бирлан олам-жаҳонни нурга тўлдириб келаверди. У ҳўлидаги кизил олмани хидлаб, кизил тилладан жилдланган хафтиякни кўтариб келар эрди. Заррин камар, эғнида кийим-либослар ярашган, ўн бармоғида ўн тилло узук, ҳар узуги бир қиммат дурдин ясалган. Қўллари хиноли, юзи гулоб сувли, холлари ўсмали, кўзлари сурмали, қулоқлари исирғали, бошинда кизил ёқутдан ўтоға, қар-қара суратинда битилган дуру-жавохири гулдек очилиб, бу ёлғончи дунёни гулистон этиб келаверди. Бунга назари тушган Тоҳир

ёниб-қуйиб бир абёт ўкиди:

*Санго тушиди назарим, севгили жонон, бари гал,
Сочи мушк исли юпор сунбули райҳон бари гал,
Гулбадан, гулгун ранги, тўни зарафшон бари гал,
Ол ёноқ, киприки олма занаҳдон бари гал,
Жонингга садқа бўлам, севгили жонон бари гал.*

*Париларнинг подшоҳи, балли мастона гўзал,
Сен бир шам чирозу, мен сенга парвона гўзал,
Хулки хуш, лабзи ширин юзлари нурона гўзал,
Бағри бўш, сўзлари дуз, тиллари дурдона гўзал,
Лаби лаъл кийдиги ол, жаннати ризвон, бари гал.*

*Чекарам ҳар кечаларда оҳу зорингни сани,
Миндан ўзга ким чекади дарду зорингни сани,
Бермарам юз минг тумана зулфи торингни сани,
Оқ кўксингда битган олма, анорингни сани,
Тутмасам қолар буқун жонимда армон, бари гал.*

*Гоҳ қулиб, бари боқиб, ноз бирла саллонасан,
Гоҳди қошингни читиб, ҳар тарафи тавлонасан,
Ўз юзинг шуъласина, балки ўзинг ҳам ёнасан,
Олама шуъла солган сен бир ажойиб сўнасан,
Жигарим ўтга ёққан оташи сўзон, бари гал.*

*Севдигим, ҳар сўзингга, сўзла ширин жонни берай,
Ҳар нуқта холингга мен Эрону Туронни берай,
Ҳар сочинг бир торина ҳур ила гилмонни берай,
Сайр этиб, боқшинга Балху Бадахшонни берай,
Қилайин ман бу жаҳонни санга қурбон бари гал.*

*Дуймосин ганда рақиб бир ера пинҳон бўлоли,
Жонни жон ичра кўшиб, бир тану бир жон бўлоли,
Мақсади ҳосил қилиб, мушқули осон қилоли,
Ўйнашиб бир-биримиз, бирга қадрдон бўлоли,
Беш кун сиз билга, биз сизга меҳмон, бари гал.*

*Уялиб, ерга боқиб, бизданки ибo қиласан,
Кўзлайиб кўз учила сийнама ўтлар ёқасан,
Бир кун и ўлдирасан, охири жоним оласан,
Бандивон ўлдинг ҳамини шаҳду шаккар била сан,
Тоҳиринг кўнгли севган тоза гулистон бари гал.*

Тохирбек Зухранинг бу келишини зеб-зийнатлар билан безатилган либосларини томоша этиб, юзи заъфарондек сарғайди. Ва ақли хайрон, кўзлари гирён бўлиб яна бир байт айтди:

*Хусни минг –туман баҳоли,
Дилбарим, дилдорим келди!
Сўрмоқа келмиш бу ҳоли,
Ғамимга ғамхорим келди!*

*Лабларинда бол сочилгон,
Меҳрибон бўлиб очилгон,
Сунбул бас келмас соч ила
Жон риштаси торим келди.*

*Ел келса, зулфинг доғидур,
Сийнамда ишқинг доғидур.
Етмасман ёрнинг доғидур,
Гузал вафодорим келди.*

*Қувондим хусни-олина,
Алдандим макру-олина,
Қўлимни қўйиб олдина,
Зулфлари шоморим келди.*

*Жилваси олам норидур,
Илтифот биздан наридир,
Қўлинда олма-норидур,
Кўзлари хунхорим келди.*

*Жамоли олам ёридур,
Ҳар зулфи олам ёритур,
Кўрган дер: “Кимнинг ёридур”
Ул фасли баҳорим келди.*

*Оқ юзида нуқта холи,
Тоҳирнинг не кечар ҳоли,
Сўрмоқа келмас бу ҳоли,
Соқий гулрухсорим келди.*

Алқисса, Тоҳиржон сўзини тамом этди. Шу вақтда Зухра киз ҳам етиб келди. Тоҳиржон дарахтдан тушди. Иккаласи бир оз вақтгача ўпишиб, кучоклашиб, бир-бирига печакдай чирмашиб, бир-бирининг

вактини хушлаб, шод –хуррамликда ўтирдилар. Шундан сўнг Тохиржон Зухранинг кеч колгани учун хафа бўлиб, бир абёт айтди:

*Эй шамси анвар юзи гул,
Кўрмагай эрдим қошки.
Аввалда мен сенга кўнгил,
Бермагай эрдим қошки.*

*Эй булбул Боги Эрам,
Эй меҳрибон зебо-санам,
Лаълинг закотин дам-бадам,
Сўрмагай эрдим қошки.*

*Ишқингда мен, эй беҳабар,
Йиғлаб кезиб шому-саҳар,
Ҳижронингда хуни жигир,
Тилмагай эрдим қошки.*

*Сан жилва айлаб жон аро,
Девонаман инсон аро,
Бошдан қочиб майдон аро,
Кирмагай эрдим қошки.*

*Излаб висолинг мен гадо,
Қилдим азиз жоним фидо,
Ҳиммат этигин белима,
Урмагай эрдим қошки.*

*Тохир айтар, эй бокарам!
Бўлдим мен бугун дожарам,
Мирдонавор ишққа қадам,
Кўймагай эрдим қошки.*

Алқисса Тохиржон бу сўзини тамом қилгандан сўнг Зухражоннинг ишқи жўш уриб: -Эй Тохиржон, жоним йўлингда қурбон бўлсин. Энди юр, мактабга кетайлик”-деб иккиси мактаб тарафга жўнадилар. Бу икки ёшнинг ишқ савдоси олам-жаҳонга овоза бўлиб кетди. Аммо Бобоҳон билан Бохир вазирнинг аҳду вафо қилганлари юрт ахлига, шаҳар халқига маълум эрди. Аммо Тохиржон билан Зухражоннинг бу гап-сўздан хабарлари йўқ эрди.

Кунлардан бир кун Зухражон билан Тохиржон мактабдан қайтганда, буларнинг йўли бир бўз тўқиётган момонинг уйи устидан ўтар эди, у қари момо бу ошиқ-маъшукларнинг олдиларига чикиб айтди:

-Эй кўзиларим мен бу ерда бўз тўкийман, сиз менга бўз тўкиётгонда халақит берасиз, тўкиётган матомга зарар-зиён етказарсиз. Бўзларимнинг устидан ўтманг, ўзга ердан ўтинг ва бу билан бир савоб иш қилиб, мен ғарибнинг дуосини олинглар. Тоҳиржон кампирнинг сўзларига қулоқ солмади. У ошиқни тикиб, кўлидаги қўргошин қуйилган соккани отиб юборди. Соққа ошиққа тегиб юкорига сақраб дастоҳнинг икки аршини кесиб ўтди. Бунга кампирнинг қаҳри келиб: “Эй болаларим, биз бир ғариб-камбағал бўлсак, сизлар бир бекзода бўлсангизлар. Сизларга ёмон ёки каттиқ сўзлаб билмасман, ҳар ҳолда икки калима арзим бор”, деб бир ғазал айтди:

*Тоҳиржон ҳазил этма манга,
Ҳазил этгил Зухражон билан.
Ўйнаб –тегишмоқ ярашмас,
Кампирга нав жувон билан.*

*Ҳар ким ўйнар ўз тенгила,
Бош урма дунё жангина,
Ғафлатда қолиб сўнгина,
Ўтмагайсан армон билан.*

*Орангизда бир сўз бордир.
Шоҳ вазирга ошкорадир,
Шаҳар халқи беҳабардир,
Аён эрмас гумон билан.*

*Ёмон йўлдир ишқнинг йўли,
Бўларсан девона, дили.
Ҳақиқатни сўргил вале,
Опанг Шоҳихўбон билан.*

*Даврон устингизда турмас,
Кўнглинг истаган ерга юрмас,
Шоҳ Зухрани сенга бермас,
Елга учар думон билан.*

*Юзлари жаннатнинг гули,
Зулфлари савсон-суибули.
Овози Эрам булбули,
Ўртап сени физон билан.*

*Кексаларнинг пандин олсанг,
Ғарибларга раҳм қилсанг,
Зухражона ошиқ бўлсанг,
Ўтар умринг ҳижрон билан.*

*Кампир айтар будир сўзим,
Кўп савдолар кўрди кўзим,
Сан-ўғлим, Зухражон –қизим,
Аҳдингиз бор паймон билан.*

Тоҳиржон бу сўзни эшитиб юрагига ўт тушди ва ўйнамоқдин – кулмақдин ва емак-ичмақдин безор бўлди. Ўйин –кулги, сөз суҳбат йирок бўлди. Сўнгра онасининг ёнига бориб айтдики:

-Эй она, саҳрода ёз чиқибдир, гуллар очилибдир, ажаб лоззорлик бўлибдур. Зухра билан сайлга чиксак не қилур? Шунда онаси: -Эй кўзимнинг равшани, кўнглимнинг чироғи, бошимнинг тожи, бағримнинг пайванди, юрагимнинг тираги, Оллоҳ таолонинг менга берган ёлғиз фарзандим. Сенга ростини айтмасам кимга айтаман: Эй кўзим! Бобоҳон билан Боҳир вазирнинг аҳду паймон этгани тўғридир. Аммо Бобоҳон аҳлидан қайтди, у замонлар, у вақтлар ўтиб кетди. Отанг ҳам оламдан ўтиб кетди. Сен ҳам бу ниятингдан қайтгил, умидингни узгил. Чунки у ваъдалар пуч бўлгандир. У шох эрур. Сув сойға, бой ҳам бойға деганларидек, шохлар шохлар билан лойиқдир. Биз бир фақирдирмиз. Сен ҳам ўз тенгингни топарсан. Зухражонга кўнгиб берма, фитналик пайдо бўлар, душманлик ортар!-деди. Унда Тоҳир: -Эй она! Аввалроқдан хабардор этсанг, яхши бўлар эрди. Энди сўрсанг, ишқ манинг ихтиёримни олибдур. Жонимни Зухра кизнинг йўлида фидо этарман!-деб ишқи аввалгидан ҳам зўрайиб, бир ғазал айтди. Ғазал будир:

*Мен бугун душмишам ишқнинг йўлини,
Она, менда на ихтиёр бор энди?
Зухражоннинг оқ юзинда холина,
Кўнглим ҳавас, кўзим интизор энди!*

*Ишқнинг ўти ўртар тану-зоримни,
Булбулим сайр этар гулузоримни,
Бир замон кўрмасам севар ёримни,
Телба кўнглим бўлар беқарор энди.*

*Кўйинда кўюндек оввора бўлсам,
Чорасин топмайин бисёра бўлсам,
Зухранинг қошинда юз пора бўлсам,
Муродим, мақсадим, шунда бор энди...*

*Елгиз ўзим, юз душмандин шаънима,
Охир бир кун қолар ноҳақ қонима,
Шоҳнинг раҳми келмас ширин эсонима,
Ошиқларга Ҳақдир мададкор энди.*

*Ишқнинг ўти тушса, жасҳонни ўртар,
Отам ўлса, тақдир яна бир тортар,
Олтин ерда ётса, шуъласи ортар,
Гавҳар қулда қолиб, бўлмас хор энди.*

*Ҳақ ошиқман, ишқ йўлинда ўтарман,
Ё Раб, мақсадима қачон етарман,
Зухра билан сайри бога кетарман,
Очилибдир бозда гулузор энди.*

*Ҳеч бир кимса хабар олмас ҳолимдин,
Ман номардам, агар дўнсам йўлимдин,
Тохир айтар, мастман, кўрқам ўлимдин,
Қурсалар олдимдан юз-минг дор энди.*

Алкисса, Тохир сўзини тамом этиб, киссасига бир қисм бўғирсоқ солиб, мактабга қараб йўл олди. Мактабдаги барча муридларнинг, ўқувчиларнинг энг билоғони Зухражон иккови эрди. Устозларининг оти Мулланафас Мару-Шоҳижаҳон эрди. У кўп нарсалардан хабардор эрди, ҳам жуда ишқбоз бўлиб, ишқ йўлинда кўп заҳматларни бошидан кечирган эрди. Бу мулла Зухра билан Тохирнинг бир –бирларига ошику-бекарор эканликларини билар эрди. Кунлардан бир кун мулла айтдики: -Эй Зухражон, Тохирбекнинг ҳам сабокидан беҳабар бўлмагил деб, ўзи чикиб кетди. Қараб кўрса ошиқлар бир-бирларига савол беришган бўлиб, ўз меҳрларини изхор этар эрдилар.

Буларнинг ишқи кун-кундан ортиб борди. Зухражоннинг ҳусни кун-кундан ортиб, Тохиржон унинг атрофида парвона бўлиб, иккаласи ишқ оташига гирифтор бўлиб, висоли-хижрон ўтларга тушиб айрилсалар бир-бирини ёдлаб йиғлар эрдилар. Кунлардан бир кун Зухражон айтдики:

-Эй Тохиржон ишқнинг йўли машаққатли бўлар, бу йўлда ранжу-машаққат кўп кўрилса керак. Анча ошиқлар ишқ дардида дод этиб ўтгандир. Ишқнинг юки тоғдан-тошдан ҳам оғир бўлар, ишқ ўти дўзах ўтидан ҳам баттардур. Бу ишқни Оллоҳ таоло иккимизнинг бошимизга солибдир. Ошиқлик йиғит кишининг ишидур, бу йўлда мардона бўлмок керак!-деб Зухражон бир ғазал айтди:

*Тохиржон, бу йўлда мардона бўлгил,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.
Жоним қурбон санга, жонона бўлгил,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.*

*Рақиб билса, бизни қилар ошкора,
Маломат кўп бўлиб, қилур овора,
Мен дўнмасман, агар бўлсам юз пора!
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.*

*Аввал қисмат бизга қилди бу дардни,
Иқди никоҳ айлаб, бир-бирга берди,
Отам аҳдин бузди биздан на кўрди,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.*

*Нечун бу висолда кўп йиғладинг зор?
Кетирсанг кўнглинга бир айрилиқ бор,
Ошна бўлмоқ осон, айрилиқ душвор,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.*

*Ишқнинг ханжаридан сийнам эсaroҳат,
Истагим соғлигинг, бўлгил саломат,
Энди менда не сабр бор, не тоқат,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.*

*Ман потавон ким эшитар бу дардим?
Магар мадад берса пирим, устодим.
Зухражон дер, сансан мақсад-муродим,
Бу кун ишқнинг савдосига тушмишам.*

Алқисса, Зухражон бу сўзини тамом этгандан сўнг айтдики: -Эй Тохиржон, вақти келиб бошингга ўлим ёки зулим тушса, отамдек аҳдингдан кайтмагил. Вақтинг хуш бўлган вақтида “ошикман” деб, бошингга иш тушганда, дўнсанг, мени ва ўзингни элга масҳара этарсан-деди.

Унда Тохир: -Эй Зухражон! Мен сенга ўз эрким билан ошиқи — бекарор бўлган эмасман, менинг сенга ошиқлигим бокий ва ҳақикийдир, -деб бир абёт айтди:

*Бир ошиғи мастонингман,
Қўрқмам каманди-дорингдан!
Ўлсам сенинг қурбонингман,
Хавф этмагил дилдорингдан.*

*Сан бир гулсан, ман хорингман,
Чин ошиқи дийдорингман,
Мастона булбул зорингман,
Қуламасаиғ гулзорингдан.*

*Ишқ ичра сийнам доғлиман,
Фарҳоду Маъсун чоғлиман,
Бир итинг бўйни боғлиман,
Банд ўлмишам бир торингдан...*

*Кўйинда телба нодонман,
Жон бериб орзу-мононам,
Хуснинг боғинда-боғбонам,
Термишам олма-норингдан.*

*Лайли, Ширин сенча бордур-
Десалар, ул сўз бекордур,
Телба кўнглим ваҳмдордур,
Юзда икки шоморингдан.*

*Ҳақ назар солмиш ўзинга,
Қошинга, нарис кўзинга,
Давомат боқсам юзинга,
Кўзим тўймас дийдорингдан.*

*Тоҳир дер, кунда ёнман,
Ишқ ўтига нарвонаман,
Соғ эмасман, девонаман,
Кечмишам номус-оримдан.*

Алқисса, Тоҳиржон бу сўзини тамом этди, иккови бир-бирининг кўнглида не борини билиб, бир-биридан рози бўлишиб, ўпишиб, кучишиб йиғлашдилар. Шул вақт Тоҳир айтди: Эй Зухражон, кел бу ерда йиғлашиб, ғамгин бўлиб, ўтирмайлик, боғ сайлига кетайлик.

Зухранинг отасининг бир боғи бор эрди. Уни Зухражонга атаб барпо қилдирган эди. Боғнинг отиға Боғимайдон дер эрдилар. Бу боғнинг таърифиға сўз йўқ эрди, мисли жаннатнинг боғларилан эрди. Кимки ғамгин бўлган вақтла борса, хушвақт бўлиб, йиғлаганлар кирса кулиб чиқар эрдилар.

Тоҳиржон Зухражоннинг муборак оғлок билагидан тутиб: “Боғимайдонга сайрона кетали” деб, бир ғазал айтди:

*Богларингда тоза гуллар очилмиш,
Кел, Зухражон, бог сайлига кетали.
Булбуллар маст бўлиб шабнам сочилмиш,
Юр, Зухражон, бог сайлига кетали.*

*Сиринг маълум этсанг яхши-ёмона,
Васфинг етар ўн саккиз минг жаҳона,
Рақиб билса, бизни қўймас омона,
Юр, Зухражон, бог сайлига кетали.*

*Алифдоек қоматинг ўхшатма дола,
Қурбон ўлам, сарви қадди-ниҳола,
Жоним фидо бўлсин оқ юзда хола,
Юр, Зухражон, бог сайлига кетали.*

*Булбул сайрон етар гулда, чаманда,
Айролиқ ваҳидан кўнглим фиғонда,
Тоҳир айтар, армон қолмасини жсонда,
Тур, Зухражон бог сайлига кетали.*

Алқисса, Зухра қиз: “Хар ким ваъда қилиб, ваъдасидан тонса, унинг иймони йўқдир! Отам ахдидан тонса ҳам мен харғиз тонмасман. Кел. Тоҳир билан бог сайлина борсам борай”, -деб бокка кетдилар. Иккови Лайли-Мажнундек бири қизил, бири ложарам гулгун либосларини кийиб, гўёки эғизаклардек бўлиб, бокка сайл этиб, вақтларини хушлаб юрар эдилар. Гоҳ Зухранинг кўли Тоҳирнинг бўйнига чирмашиб, гоҳ Тоҳирнинг кўли Зухранинг бўйнига чирмашди.

Аммо боғнинг Ҳасан чуғул отли бир боғбони бор эрди. Кун чоштоҳ вақти у ҳам боғни айланиб юрган эрди. Кўрса боғнинг ичида бир овоз эшитдики, минғир-минғир. Боғбон бу овозни кушникими, инсонникими, ёки инс-жинсникими, яхши англаб билмасдан кўрқканидан қочиб ташқарига чиқди. Кейин: “Агар буving аниғига етмасам, бирдан бокка қарокчи зарар етказса, подшоға не деб жавоб берарман”, -деб яна бокка кириб, аста-аста юриб, шох-шаббалардан букилиб ўтиб, овоз томоша яқин борди. Яқинроқ бориб кўрса, Тоҳир билан Зухра... Зухра қиз бир пиру-шаккар, ошиқона оҳангда газал ўқимоклаки, унинг овозига, товушига жумлан жаҳон маст бўлаётир. Ана боғбон ҳам бир оз хушидан кетиб, беҳуш бўлиб ётди. Бир оздан кейин ўзига келиб: “Буларга озор етирмайин. Буларнинг гул каби ментзини сўлдирмайин, ўзгага ошқор этмайин”-деб аста чиқиб, изига қайтди. Ана боғбон шундай деб борар экан. унинг кўнглига шайтон васваса солиб, ўзига ўзи айтдики: -Эй Ҳасан чуғул, сен умринг давомида гап-сўз, миш-миш, ғийбат ташимокдан бошка иш қилмадинг. Олтмишингдан ўтгандан

кейин каткудо бўлмассан. “Эгри ёғоч ўз ётишида кетади” деган нақл бордир. Икки бошдан бу сўзларни бировга айтмасдан юриб билмассан. Ҳар неки бўлса ҳам аввалги баракат топган корнингдан қўл узмагил. Ва бу ҳақда тезлик билан подшога хабар бергил, деди ва Бобоҳоннинг ёнига бориб, қўл қовуштириб: “Шоҳи Боқарам. Бу ғариб кулингизни сизга айтажак арзи бор!” деди ва Зухрани гулга, Тохирни булбулга мансзатиб, бир газал айтди:

*Гул билан булбул келиб, гул ичра сайрон қилди гул,
Гул томошосин кўриб, ўз баргини қон қилди гул.*

*Гул бу кунлар ҳолина, гулларни сайрон айлади,
Рашиқидин раҳм айлайиб, азми биёбон қилди гул.*

*Мен дедим: «Ё раб, не гулсан, гулни ҳайрон айлаган»,
Гул қулиб, сўзлаб ўзи, ҳам бизни хандон қилди гул.*

*Гул гула сарви хиромон, гул била айлаб хиром,
Сарвини айлаб адам, гулни хиромон қилди гул.*

*Булбула гуллар муносиб, гул муносиб булбула,
Булбула ўтлар солиб, ҳуснин гулистон қилди гул.*

*Гул юзига гулни ўхшатсам, гулга не айб эрур,
Ўзининг зийнатини, ер бирла яксон қилди гул.*

*Гул гула гулгаит этар, гуллар гула ҳайрон ўлуб,
Шабнам эрмас, гул аро васл ичра гирён қилди гул.*

*Гул гула бас айласа, гуллар муносибдур гула,
Гулга булбул маст этар, оламни мастон қилди гул.*

*Гул шитоби суратиндин, музтариб, гул ҳар тараф,
Гул ўтарда ваҳм этиб, ўрнинда ларзон қилди гул.*

*Сунбулидур ёки сарғирмиш юзи, гул тобидин,
Булбула ёлғиз йўл очиб, зулфин зарафшон қилди гул.*

*Исми гул, руҳсори гул, десам хатодир ул гула,
Вах, ажсб донолари васфинда нодон қилди гул.*

*Богбони бўлуб бу кун, бог ичра кўрдум бир булбул,
Булбулнинг сурин кўриб, чоки гирибон қилди гул.*

Алқисса, боғбон хабарни айтган захоти, подшо бунӣ фаҳмлади. Подшо айтдики: “Эй боғбон, яхши хабарингни бердинг”-деди. Боғбон изига қайтди.

Подшо даргазаб бўлиб, тилло тахтига чикиб жаллодларга: “Боринг, Тохирни тутиб келтиринглар” деб амри-фармон этди. Ясовуллар дарҳол бориб, Тохирни беҳабар ўтирган жойидан тутиб, подшонинг ихтиёрига олиб келдилар. Ҳалойик тўп-тўп бўлиб келганларида, уюлишиб, оёқ остида қолиб нечалари боскида қолиб ўлдилар. Шу вақтда бир сандик келтириб, Тохиржонни сўзлатмасдан, хабар сўрамасдан, сандикка солдилар. Подшо: -Дарёга ташланг!-деб ҳукм килди. Тохирнинг аҳволига шаҳарнинг етти ёшидан етмиш ёшигача бўлган аҳли йиғлашдилар.

Шу вақтда Тохиржон-Эй ясовуллар, биров сабр эгинг, менга фурсат беринг, сандикнинг оғзини бир давр, бир соат очинглар, бир оз ёқти жаҳонни кўриб, ўлайин. Мен бугун сафар этарман. Зухражондан айриларман, Зухра киз билан аллаёрлашиб кетайин,-дейди. Шу ҳолатда Зухра киз юрагига ўт тушиб, кўзида ёш, бағрида тош, хунигирён бўлиб, зор-зор йиғлаб, халқни бир тарафга суриб, Тохиржоннинг ёнига борди. Айтдики: -Эй Тохиржон, хизматинга келдим, бу жоним санга қурбондир, на сўзинг бўлса айтавер!-деди. Шунда Тохиржон зор-зор, чун абри навбахор йиғлаб, бир ғазал айтди:

*Зухражон, йиғлагил айрилиқ қуни,
Кетар бўлдим, Оллоҳ ёринг, хўш энди!
Ғазаб уриб, сўлди умрим гулшани,
Кетар бўлдим, Оллоҳ ёринг, хўш энди!*

*Сан бир гулсан, қўнган зогу-зогондур,
Гулдан айри булбул иши фигондур,
Туғанмас айрилиқ, охирзамондур,
Кетар бўлдим, Оллоҳ ёринг, хўш энди!*

*Келиб, нима кўрдим дунё ичинда,
Ғариб бошим юз-минг гавго ичинда,
Сандиқдир масканим дарё ичинда,
Кетар бўлдим, Оллоҳ ёринг, хўш энди!*

*Отам келиб менинг орқамни тутмас,
Ғадоларнинг иши шохлардан битмас,
Ул сабабдан ошиқ муроода етмас,
Кетар бўлдим, Оллоҳ ёринг, хўш энди!*

*Фалакнинг ишига ҳайрон бўлибман,
Ҳижронингда зору-гирён бўлибман,
Кўзларинг ёшига қурбон бўлибман,
Кетар бўлдим, Оллоҳ ёринг, ҳўш энди!*

*Бу нечук замондир, нечук макондир,
Дарёдан сув топмай, ичдигим қондир,
Ғариб онам, оти Шохихўбондир,
Кетар бўлдим, Оллоҳ ёринг, ҳўш энди!*

*Тоҳир айтар, менадан юзинг дўндирма,
Аваал куйган эсоним яна ёндирма,
Богларимга зоғу-зоғон қўндирма,
Кетар бўлдим, Зухраэсоним, ҳўш энди!*

Алкисса, Тоҳиржон бу сўзини тамом қилди. Зухра киз айтдики: -
Эй Тоҳиржон! Агар мени ҳар куни Жиржис каби ўлдириб-
тирилтирсалар ҳам, Ҳазрати Закариё алайҳиссаломдек бошимни арра
билан, пора-пора қилсалар ҳам, то киёмат махшаргача сендан бошқани
демасман, деб бир ғазал айтди:

*Зоғу-зоғон қўнар дейиб йиғлама,
Сенинг учун боққум сўлу соғлара,
Сен бўлмасанг мунда турар чоғлама,
Ҳазон тегсин бу бўстонли боғлара.*

*Яратган эшитсин оҳу-зоримни,
Унга топширмишам ҳарна боримни,
Тердигинг тар гулинг олма-поримни,
Раво қўрмам қарға билан зоғлара.*

*Яна бу эсоиларга гузар солмасанг,
Ёринг билан беш кун ўйнаб қулмасанг,
Мундан кетиб, келар чоғда келмасанг,
Мен ҳам кетам дарёларга, тоғлара.*

*Қодир Оллоҳ бизни бор этди йўқдан,
Ўтдан сувдан, елдан ҳок-тупроқдан, -
Умидим кўп яна етсанг йироқдан,
Тушмагайсан эсаллод қўрган дорлари.*

*Шартим будир, яна бу жоя келсанг,
Ҳасратли ночорнинг кўнглини олсанг,
Бобохон ўлдирса, Зухра деб ўлсанг,
Менам тутам, азиз бошим тизглари.*

Зухра киз сўзини тамом этди. Бу воқеани Шохихўбон эшитиб: -Эй бархудоё! Поки парвардигоро? Бу нечук сир бўлди, бу нечук хабар бўлди... -деб? Сандикнинг ёнига келди ва кўздан катра-катра ёшин тўкиб,: -Яна ҳам бир оз вақт сабр қилинг. Эй халойик! Бу икковлари, менинг жоним-жаҳоним, руҳи-равоним, иймоним, жонимнинг роҳати, дардимнинг дармонидир. Булардан жудо бўлиб, юрганымдин юрмаганим яхшироқдир. Эй халойик! Менинг ҳақимга бир дуо ўқинг, мен Ҳақнинг олдида жон таслим этиб, омонатимни топширайин, бу менинг мақсадимдур: ҳеч бир она менинг каби зору-гирён, бағри бирён, ақли хайрон бўлмасин... Булар менинг бошимнинг тожи, умримнинг равшани. Мен бориб подшога арз этайин юракда армоним қолмасин!-деб подшонинг ёнига борди ва : “-Эй подшоҳим, ғариб-бечораларнинг ғамхўри, суявган-таянгани сенсан!-деб бир сўз айтди:

*Подшоҳим, санга арзим сўйлайин,
Кел, менинг боламни озод айлагил!
Сени Яратганга қурбон бўлайин,
Кел, менинг қўзимни озод айлагил!*

*Озод айла, Яратган ҳаққи учун,
Ҳақ мурсали анбиё ҳаққи учун,
Севар қизинг-Зухражон ҳаққи учун,
Менинг Тоҳиржоним озод айлагил!*

*Боҳир вазир билан айладинг паймон,
Дузмагил аҳдингдан, гар бўлса иймон,
Ошиқлар қалбинда қолмасин армон,
Кел, менинг Тоҳирим озод айлагил!*

*Тоҳиржоним бугун ўн тўрт ёшинда,
Сен сабабли душманлари дошинда,
Умр сурсин Зухражоннинг қошинда,
Сен менинг Тоҳирим озод айлагил!*

*Бугун ўтирмасин отнинг тўзинда,
Оқизиб юборма дарё юзинда,
Зухранг жонин берар унинг изинда,
Шоҳ менинг ўғлимни озод айлагил!*

*Адолатли шоҳда бир бўлар ифкор,
“Шоҳман!” деб аҳдини бузмоқ не даркор?
Ёзиқли қулингман, бўлдим харидор,
Шоҳ менинг ўғлимни озод айлагил!*

*Дунё бир фошийдир, бўлмас ноёни,
Ютар бир лаҳзада шоҳни, султонни,
Хушнуд этиб юбар Шоҳихўбонни,
Шоҳ, менинг кўзимни озод айлагил!*

Шоҳихўбон сўзини тамомлади. Подшо айтдики: -Эй Шоҳихўбон! Сен тезда бу ердан кет, жони-бошинг омонликида. Сенинг ўғлингнинг жазоси ўлимдир. Хануз сақлаб турибсизларми? Тезда дарёга элтиб ташланг!-деб ҳукм этди.

Ана подшонинг ясовуллари Тохиржонни сандикка солиб, дарёнинг ёқасига олиб бордилар. Ул вақтда улли-киччи шаҳар халки йиғналишиб: -Подшога яна бир арз этиб кўрайлик, -деб яна подшога арзи-дод қилдилар. Аммо подшо уларнинг сўзлари тугул, ўзларини ҳам қабул қилмасдан, ясовулларига айтиб, хайлаб солди. Улар ҳам рухлари сўниб, йиғлашиб, доду-фарёд этиб кайтдилар.

Ясовуллар сандикни беркигиб, қулфладилар ва уни дарёга ташладилар. Шу вақтдан Зухражон қўлларида қора рўмол, белида қора белбоғ, қора кўйлак кийиниб, ўтга тушган парвонадек бўлиб, зор-зор чун абри навбаҳор йиғлаб, сандикка ёпишиб “ё хув” деб, сандикни изидан ўзини дарёга ташлади. Шоҳнинг қизига ҳеч ким қўл теккизиб билмади. Бунинг изидан канизлардан ва томоша қилиб турғон халқнинг ичидан уч юз йигирма киши ўзини дарёга ташладилар. Зухражон сувда гоҳ чўмиб, гоҳ чиқиб, чўмилиб-чиқиб, оқиб бориб сандикка ёпишди. Шу вақтда дарёда шундай бир тўфон бўлдики, гўё Ҳазрат Нух пайғамбарнинг тўфонидай, кўп одамлар дарёга чўкиб халок бўлдилар. Қирғоқда турғонларнинг ҳам кўпчилиги тўфонда халок бўлдилар. Аммо Зухражон эса сандикка маҳкам ёпишиб, оқиб бадар кетди. Ҳалойик:-Тохиржон кетди, Зухражон ҳам у билан кетиб қолади”,-деб зору-афгон қилдилар. Шу вақтда сандик бир гирдобга етди. Гирдоб сандикни айлангириб-айлангириб дарёнинг қирғоғига чиқарди. Шу вақтда Шоҳихўбон етиб келди ва ўзини дарёга ташлаб Зухражон билан сандикни торғиб дарё ёқасига чиқардилар ва беҳуш бўлиб йиқилдилар. Буларнинг устига тўн ёпиб қўйдилар. Ясовуллар сандикни яна дарёга отдилар. Шу вақтда сандикдан: “Эй Зухражон, ҳамма улли-киччилар, Оллоҳ ёриниз бўлсин”-деб овоз чиқди. Зухражон кўзини очди. Қарасалар сандик дарёда оқиб бораётир... У: -Мен ҳам Тохир билан кетарман, -деб ўзини дарёга отмоқчи бўлиб турганинда, Зухражоннинг қирқ канизи бор эрди, бу канизлар ичида Гулзода, Гулкамар, Гавхар ва

Садина деган тўрт саркарда канизлари бор эрди, улар Зухражоннинг тўрт тарафидан тутиб юбормадилар: Эй Зухражон, ошик заҳмат чекмай, хижронни бошдан ўтирмай мурода етмас. Хижрон чўлига тушмаган ошик-ошик бўлмас. Энди яна дарёга тушсанг халок бўларсан. Тохир дарёнинг ичи билан оқиб кетса, биз киргоқдан кетамиз. Бир қулайроқ жойда дарёдан чиқариб олармиз, дедилар. Зухражон қирк канизи билан дарёнинг киргогидан равона бўлдилар. Шунда Зухражон қариндош-туғишганлари билан видолашиб, бир ғазал айтди:

*Хуш қол энди, элим куним,
Бу манзилда турарим йўқ,
Дарёга тушди маҳзаним,
Қолмоққа ахтиёрим йўқ.*

*Кўп савдога солдим бошим,
Тинмай оқар кўздан ёшим,
Ботибдир оёим, кўёшим,
Чиқмагунча қарорим йўқ.*

*Қайга борса, ман бормисам,
Ёр билан даврон сурмасам,
Тохирнинг юзин кўрмасам,
Ҳеч суҳбатда турорим йўқ.*

*Ёр кетди, саргардон манам,
Ишқнинг ўтига ўртанам,
Мани ёқди отам-онам,
Эл-кун сиздан озорим йўқ.*

*Менам дарёда кезарам,
Гоҳи бўйлаб, гоҳ сузарам,
Эл-кун, сиздан ал узарам,
Тарк этдим, номус орим йўқ.*

*Кетмакка белим боғларман,
Қонли эсигарим доғларман,
Севар ёр учун йиғларман,
Ғайри бир касби-корим йўқ.*

*Зухра дер, бахтим қародир,
Юрагим юз минг яродир.
Сийналарим минг порадир,
Юрай десам, мадорим йўқ.*

Алкисса, Зухражон сўзини тамом этиб, яна йўлига равона бўлди. Аммо юрмакка мадори бўлмади, ишқ қувватини олибдир, айрилиқ ваҳми уни шунчалик ожизлаштирибдики, гўё каноти қирқилган кушдек мажолсиз эрди. Тоҳирнинг қароси аста-секин узоклашчб борар эрди. Зухражон шунда не киларин билмасдан бир сўз айтди:

*Ёрим кетди, ёлғиз қолдим изинда,
Ё Яратган, мадад берар кунингдир.
Гул таним кул бўлди ҳижрон тўзинда,
Бугун манга қувват берар кунингдир.*

*Ё пайгамбар саллолоху вассалам,
Ё ҳазрати, барчалардан муқаррам,
Бу ҳолимни раҳм ийлаб дамба-дам,
Бу қун манга қувват берар кунингдир.*

*Орзуим бор, кетсам бирга юрмака,
Қувватим йўқ, йўлга қадам урмоқа,
Мажолим йўқ ўтирмага, турмоқа,
Бугун манга қувват берар кунингдир.*

*Вайрон бўлсин шахри Тотор қалъалар,
Тоҳир учун қанда работ солалар,
Манга келсин санги келган балолар,
Бугун манга қувват берар кунингдир.*

*Зухра дер, қолмади сабру-қарорим,
Дарёга гарқ бўлди севикли ёрим,
Бу ишқнинг офати олди мадорим,
Бугун манга қувват берар кунингдир.*

Алкисса, Зухражон сўзини тамом этди. Унинг нолишини Оллох таоло эшитди. Зухранинг танаи андомида қувват пайдо бўлди. Ундан сўнг Зухра кизнинг юрагида ўт, тўрт тарафга, телмуриб, яна туриб, канизлари билан йўлга равона бўлди. Юришлари илдам эрди.

Шахарга: “Зухра киз қирқ канизини олиб, ўлкадан чиқди”, деган хабар овоза бўлиб кетди. Бу хабарни подшо эшитиб, аркони давлати-вазиру вазаролари билан шахардан чиқиб, кизнинг олдига келиб: “Эй Зухражон! Менинг гуломимга мунча кўнгиб бериб, менинг номус-оримни ерга урдинг. Иншоолло, ўз баробарингга қўшиб, муродингга етирарман”- деб таваллю этди. Аммо Зухражон отасининг сўзига кулок солмай кетаверди. Шоҳ вазир-лари билан ҳар қанча ялинсалар ҳам бўлмади. Шундан сўнг подшо: “Зухражон, юртдан чиқадир, мунга

тавалло этиб бунга гапини, сўзини ўтириб биладиган шаҳарда ҳеч бир одам йўқми?”-деди. Шул вақтда бир киши: -Зухражон билан Тоҳиржонни ўқитган бир мулла бор. Балки Зухражон шунинг гапи – сўзига кулоқ солар, -дейди. “Зухра кизни нишатсак ҳам кайтарайлик”-деб шул муллага бир одам юбордилар.

Мулла подшонинг одам юборганини эшитиб, унинг ҳукмини икки қилмасдан, отини эгарлаб, хуржунни ҳам эгнига ташлаб, элтини ҳам от орқасига миндириб йўлга равона бўлди. У Зухражоннинг изидан этиб бориб, олдига ўтиб: -Эй кўзим! Отангни мунчалик хижолатга қўйма:-деб ёлворди. Аммо Зухражон устозининг хабарини олмасдан, ўз қарорини ўзгартирмасдан, яна йўлидан кайтмасдан кетаверди. Шунда мулла:-Бу киз бизни аввалги кўрган, аввалдан тарбиялаган Зухра киз эмас, -деб яна кизнинг олдини тўсди. Аммо Зухражон бу сафар ҳам ёнидан ўтиб, аввалгидан ҳам шиддат билан йўлида давом эгаверди. Шунда мулла:-Ҳай, хай Зухражонни тут! Тўхтат! Унга бир тавалло этиб қолайлик!-деди. Элтибика ўзини отдан ташлаб, бориб Зухражоннинг кўлидан тутди. Зухра кўлини силкиб олди. Элтибика уни дарров белидан кучоклаб, қўйиб юбормасдан; айтдики: -Эй Зухражон! Сен бироз тўхтаб, мулланинг сўзларига кулоқ тут... Сўнг қаерга кетсанг-кетавер, сени қўйиб юборамиз. Мен ҳам сенингдек, ишқ дардига йўликкан бўлмасам ҳам, оз-моз бошимдан кечирганман. Сендек ошиқликни кўрмаган бўлсам ҳам, чалароқ ёнидан ўтганман, -деди. Шул вақтда Мулла нафас Зухранинг олдига ўтиб, уни тўхтади: -Эй Зухражон! Мен ҳам шу элти учун ишқ саҳросида кезиб эрдим. Ишқнинг асоси сабр этмақдир. Сабр қилиб севганинга етарсан, деб Зухражонга кўнғил бериб, бир сўз айтди:

*Ишқоолло мақсадинга етарсан,
Йиғлама, Зухражон қизим, қайт энди!
Тоҳир билан ўйнаб-қулиб ўтарсан,
Йиғламагил, Зухра қизим, қайт энди!*

*Отанг этган иши оламга тонғдир,
Хали сенга шохдир, маҳшир кетгандир.
Элти бир онангдир, мулла отангдир.
Севар қўзим, Зухражоним, қайт энди!*

*Золим отанг қаноатингни қайирди,
Тоҳиржонни оқизинга буюрди,
Бугун сени севар ёрдан айирди,
Эрти келар, Зухра болам, қайт энди!*

*Кўп анбиё-авлиёлар ҳаққи чун,
Минг бир отли Оллоҳимнинг ҳаққи чун,
Тангри олган ул Куръоннинг ҳаққи чун.
Сўзим тингла, Зухра қизим, қайт энди!*

*Ишқ ўти туташса ёлгон жаҳона,
Ёндирар кул қилиб ушбу замона,
Сансан ишқнинг юкин чеккан мардона,
Мардона бул, Зухражоним, қайт энди!*

*Лайли чекди ул Маъжуннинг жафосин,
Суриб билмай ўтди завқу сафосин,
Ким кўрибдур бу дунёнинг вафосин,
Меҳрибоним, Зухра қизим, қайт энди!*

*Нафас дер, дунёга келиб-кечибман,
Ишқ баҳриндан етти дарё ичибман,
Мунажжсим илминнан китоб очибман,
Таъқиқ келар, Зухражоним, қайт энди!*

Алқисса, Мулланафас сўзини тамом этди. Зухражон устозининг сўзига кулоқ солиб, тўхтади. Аммо дарёнинг қонхўр тўлқинлари мавж уриб, ҳар мавжи осмонга чиқиб, сандикни оқизиб бадар кетди. Дарёнинг шу жойида бир гирдоб бор эрди. Унга Гирдоби Марям деб от берар эрдилар. Сандик шу гирдобга тушиб, гоҳ у киргокка, гоҳ бу киргокка урилиб, гоҳ у гирдобга, гоҳ бу гирдобга тушиб, борар эрдик, шу вақтда шамол сандик тараф эсиб, сандик томондан, сандикнинг ичидан зори-гирён бир овоз келди. Овоз шундай нолали, зору-гирёни эрдик, халойиқ эшитиб кўрсалар, кулоқ солиб кўрсалар Тохиржоннинг овози. Тохиржоннинг оқиб бораётган жойида зору—гирён билан айтиб бораётган сўзи:

*Зухражон, ҳажрингда куйдим, жон сендин айрилиб,
Чун бўлиб дийдаларим гирён сендин айрилиб,
Бузилиб кўнглум уйи-вайрон сендин айрилиб,
Қолмади тоқат манга фирмон сендин айрилиб,
Топмадим бу дардима дармон сендин айрилиб.*

*Гар ғазаб қил, гар раҳм қил, меҳрибоним сен менинг,
Жоним ол, ё жон беру, ороми-жоним сен манинг,
Қадди зебо, боғ аро сарви-равоним сен менинг,
Кўнглим олгон бир париваи дилситоним сен менинг,
Юз алам, юз нолайи-афгон сендин айрилиб.*

*Кўнглими хушгоҳи сенсан, кўзларимнинг равшани,
Барча хўблар сарвари, ишқ элининг тожусари,
Бормидир ушбу мсаҳонда сен каби зебо нари,
Зийнати рўйи заминнинг ҳам осмоннинг анвари,
Оқмишам дарё билан, армон сендин айрилиб,*

*Новаки мужгонларинг бағримда пайкандур бугун,
Айрилиқ охирзамондир, рўзи-ҳижрондур бугун,
Ежагим захри қотил, ичганим қондур бугун,
Бу тирикликдан манга ўлмаклик осондир бугун,
Бўлмади бир мушкулум осон, сендин айрилиб.*

*Тоҳир айтар, Зухражон сўрмоқа келмас ҳолими,
Сендан ўзга ким билар бошдан кечган аҳволими,
Найлайин қаж айлади қаҳбо фалак иқболими,
Қошки кўрсам юзинг қилсам тасаддуқ молими,
Ўтди биздин давлату-даврон, сендин айрилиб.*

Алқисса, Тоҳиржон сўзини тамом этди. Дарёнинг ёқасида бир кўшк бор эрди. Сандик оқиб бориб, шу кўшкнинг остидан ўтаётган вақтида дарёда тўлқин туриб, дарё суви чарх уриб, сандик у ён-бу ёнға урилиб борар эрди. Шунда Зухражон бошини ерга уриб зор-зор йиғлаб, бир газал айтди:

*Дод этайин Бобоҳоннинг алиқнан,
Бугун мани севар ёрдин айирди.
Шайдо булбул учди тоза гулинан,
Богнинг кўрки-булбул зордин айирди.*

*Муштоқ бўлдим ёрнинг юзин кўрмака,
Рақиблар кўймади бундай юрмака,
Қарорим йўқ ўтирмақа, турмоқа,
Гул-чаманли харидордан айирди.*

*Ёрим кетди, қолдим мунда қон йиғлаб,
Айрилиқ ўтига жигарим доғлаб,
Қоларди кўшк узри ҳар дам сўроглаб,
Кўлим кўрки, бўз шунқордин айирди.*

*Ман билмадим, не гирдобга етибдур,
Гирдоб ичра қайси балиқ ютибдур,
Шамчирогим қайси лойга ботибдур,
Фалак мени номус-ордан айирди.*

*Зухра айтар, йўқдур сабру-қарорим,
Жайхунга гарқ бўлди, севгили ёрим...
Йиғлаб ўтди умри, лайли-наҳорим,
Тоҳир отли шахсувордан айирди.*

Зухражон сўзини тамом этди. Дарё мавж уриб, сандикни оқизиб кетаверди. Зухра киз сандикни кўриб, халққа ёлворди. бўлмади. Зухражоннинг гапи сўзига кулоқ осадиган одам бўлмади. Ана ночор киз зор-зор йиғлаб, “Дилбаримдан айрилдим!”-деб фалакдан шикоят қилиб бир мухаммас айтди:

*Нозли ёр, эй гулузор, чўх беқарор этдинг мани,
Йиғлатиб зор, элга ошкор телба кор этдинг мени,
Алмудом ҳуснингга зор, девонавор этдинг мени,
Бешумор дарда гирифтор, хаққа зор этдинг мени,
Зарнигор, эй шохимор, сен шармисор этдинг мани.*

*Ёна-ёна, ҳар ёна парвонадай бўлдим бугун,
Термулиб, ҳуснинг кўриб, чўх саргариб сўлдим бугун,
Дард ила, ҳасрат ила, фурқат ила ўлдим бугун,
Ёр сен, дилдор сен, гамхўр сен-билдим бугун,
Санга ёр, жоним нисор, чўх интизор этдинг мени.*

*Ҳар замон зулм этса, гар қаҳри ёмон бўлғай манга,
Беғумон, беҳадди-сон охирзамон бўлғай манга,
Билмадим ишқ илгидин суди-зиён бўлғай манга,
Ўртаниб ҳажрингда, васлинг беноён бўлғай манга,
Айрилиб, ақшим олиб, чўх бемадор этдинг мани.*

*Ҳуш сўзинг, хушрўй юзинг, наргис кўзинг жонимдадур,
Қош қоқиб, эгри боқиб, бу шум рақиб ёнимдадур,
Мен сенинг терсам гулинг, бир истагинг қонимдадур,
Шум рақибнинг шодлиги бу зори гирёнимдадур,
Зухра дер, кўп йиғлатиб, итларга зор этдинг мани.*

Алқисса. Зухражон сўзини тамом этди. Сандик бир гирдобга тушиб, тўлкинда бир кўтарилиб, бир кўриниб, бир кўринмасдан оқиб борар эрди. Дарёнинг ёқасига азм этиб, ларзон урар эрди. Зухражон икки кўзини сандикка тикиб, сандик каерга окса, бу ҳам шу ёққа қараб борар эрди. Бирдан сандик у ён-бу ён айланиб ўврилиб, қачонлардан буён кўпириб оқаятган ерга бориб, серпилиб, охири ул бўғозда йилдиримдек кечиб, паст томонга равона бўлди: Зухра киз буни кўриб, қолмокка тоқати бўлмасдан, югуриб мулланинг ёнига бориб: -Менга

рухсат бер, муллам! Тохир кетди... Тохиржондан колмоққа тоқатим йўк!
--деб ёлвориб, бир сўз айтди:

*Ёрим кетди, дарё билан айланиб,
Кўйвор охун, ёрим билан кетайин.
Элсиз-қунсиз бир сандиқа жойланиб,
Кўйвор муллам, ёрим билан кетайин.*

*Ёрим кетди, жон риштаси узилди,
Бағрим кабоб бўлди, шиши тизилди.
Ожиз бўлдим, бошим шума ёзилди,
Кўйвор муллам, ёрим билан кетайин.*

*Дарё ютди дур нуқранинг қошини,
Қайси балиқ ютди азиз лошини,
Чорам йўқдур отам қилган ишини,
Кўйвор, муллам ёрим билан кетайин.*

*Ё бу майдон ичра ўлдиргил мени,
Бошимга тушимасин ҳижронинг туни,
Қиёматлик отам дегмишам сени,
Кўйвор, муллам ёрим билан кетайин.*

*Зухра даяр, гул юзимда ҳижобдур,
Ишқ рисвоси бўлиб бағрим кабобдур,
Бу айрилик ўлмагимга сабабдур,
Кўйвор, муллам ёрим билан кетайин.*

Алқиса, Зухражон сўзини тамом этди. Мулладан нидо чикмади, Зухражон сўзи битмажагини билиб, ундан умидини узди. Ёнида элти бика бор эрди, унга қараб: -Икки дунё қиёматлик энам, мен сенинг тузингни еб эрдим, сен бу ишимга бир чора топ, мулладан рухсат олиб бер, деб уни кучоклаб, ёлбориб бир абёт айтди:

*Сут ўрнига шакар берган энамсан,
Охунимга орзу ҳолим, арз айла.
Хаста бўлсам ҳолим сўрган энамсан,
Рухсат берсин, кетар йўлим, арз айла.*

*Алифбедан илм ўқидим абжасаддан,
Ошиқ бўлдим қайтмоқ йўқдур бу дароддан,
Тоқатим йўқ жсоним чиқар жасаддан,
Қаро бўлди кари иқболим, арз айла.*

*Эл ўртанар афғонимдан, сўзимдан,
Сўрма дардим, фаҳм айлагил юзимдан,
Тоҳирим, деб қонлар оқар кўзимдан,
Ёвуз куним, бу аҳволим, арз айла.*

*Сийнам узра турли-турли яродур,
Айрилиқ дардидин бизрим пораду,
Хумой бахтим ўз феълимдин қародур,
Фалак бузган бу аҳволим, арз айла.*

*Сайёд ажсал тузоқ курди қошима,
Қаҳбо фалак оғу кўшиди ошиша,
Зухра айтар раҳм эт, кўзда ёшиша,
Йиғлаб ўтган моҳи солим, арз айла.*

Алқисса, Зухражон сўзини тамом этди. Элти бика айтди: -Эй Зухражон, мен сенинг нолишинга чидаб билмасман. Муллага ёлбориб кўраман, деб эрига юзланиб: -Эй охун, сен ҳам мен сабабли кўрган жафоларингни эсла, ошиқлик мушкул ишдур. Ишк ўти дўзахдан бадтардур, деб бир ғазал айтди:

*Мулла, сенга арз айлаюр Зухражон,
Кўйвор, муллам, Зухра кетсин йўлина.
Тоҳир учун жонин айламин қурбон,
Кўйвор, муллам, Зухра кетсин йўлина.*

*Тоҳиржонга сандиқ ичи бир зиндон,
Ғарқи гирдоб ўлмиш кўзлари гирён,
Зухражоним қолмиш изида ҳижрон,
Кўйвор, муллам, Зухра кетсин йўлина.*

*Гулдек юзи заъфаронда сўлибдур,
Жони чиқиб, жасади мунда қолибдур,
Тирик гўмон этма-Зухра ўлибдур,
Юбор, муллам, Зухрам кетсин йўлина.*

*Хоҳиш этиб, ўзинг бунда соларсан,
Барча ишни мендан яхши биларсан,
Ошиқларнинг заволини қоларсан,
Юбор муллам, Зухрам кетсин йўлина.*

*Ёри гайри юртга бўлибдур мумтоз,
Чўлдан учди, дарё тушиди олгир боз,
Ёридан айириб, қилмагил парвоз,
Қўйвор муллам, Зухрам кетсин йўлима.*

*Отаси раҳм этмас ёлғиз қизина,
Зухра сизинмишдур Ҳақнинг узина,
Қулоқ солгил Бўстонжоннинг сўзина,
Қўйвор, муллам, Зухрам кетсин йўлима.*

Алқисса, хоним сўзини тамом этди. Мулла бунга не деб жавоб берарин билмасдан, паришон бўлди,-мулладан садо чикмади. Зухра киз нолиш қилди, инс-жинслардан ваҳий келди фалакдан малаклар нола қилди:

-Даргоҳи илоҳо, ё Парвардигоро! Бу икки ошиққа ўзинг раҳм эт!-деб нола қилиб арз этдилар. Шу вақтда Муллонафас ҳам таҳорат қилиб икки намоз ўқиб қиблага юз буриб:

-Илоҳим, бу ошиқларга фазлу-марҳаматингдин етир,-деб зор-зор йиғлаб, хожатини Худой таолодан тилаб, бир мухаммас айтди:

*Ё илоҳо, барча гуллар кўнглини сен шод қил!
Ўзингга дўст айлайиб, дўстинг уйин обод қил,
Алмудом ёд айлайин, сен ҳам гулингни ёд қил,
Раҳм этиб оғизларга, залимларни барбод қил,
Ё Карим сан, Зухражонни гам-қайғудин озод қил.*

*Кулли оламни яратган подшоҳу-боқарам,
Кеча-кундуз ҳоҷатим-сепнан даволат истарам,
Лол бўлибдур хор ичинда булбули Бози Эрам,
Зухражон сўрса савол, унинг жавобин не берам,
Ё Тангрим, сен Зухражонни қайғудин озод қил.*

*Кеча-кундуз этибон, истийиб жабборини,
Фурқат ўти қўйдирибдур, ҳуснининг гўлзорини,
Шум рақиблар қасд этиб, ёрдан айирди ёрини,
Раҳм этиб оғизларга ҳар дам эшитгил зорини,
Ё Карим, сен Зухражонни қайғудин озод қил.*

*Кетди ёри қошидан, дарё билан мажлис қуриб,
Кўзлари изинда гирён, чор тарафга термулиб,
Гўёки парвонадур оташ аро ўзин уриб,
Тоҳиридан айрилиб, белич букиб, бўйин буриб,
Ё Раҳим, сен Зухражоним қайғудан озод қил.*

*Барча хўбларнинг ичинда хурлиқо, соҳибтамиз,
Айрилиқ ўти қора бахтин қилибдур резу-рез,
Кунда юз вақт термулиб хизматинда қирқ каниз,
Йиғлабон дарё лабинда, ёрин истар Зухра қиз,
Нафас айтар, Зухражсонни қайғудан озод қил.*

Алқисса Муллаанафас сўзини тугатгандан сўнг кўкдан бир нидо келди. Эшитиб туриб, кўрсалар: олтиндан ясалган бир тахт, устида дарёдаги жамики ошикларнинг подшоси ўтирибди. Фарходу Ширин, Лайли ва Мажнунлар, ҳар тарафида юз каниз. Улар ерга тушдилар ва айтдиларки: -Эй мулла, кел, бу ҳақиқат шаробини олиб, Зухра киз бирлан ўзингиз ичинг.-дедилар.

Мулла яқинроқ бориб кўрса, олтиндан бир лаган, ичида тўккиз пиёла шароб. Мулла тўртгасини кўтариб ичди ва беш қосасини Зухра қизга берди. Иккаласи ҳам шаробни ичиб ҳушидан кетиб йиқилдилар. Ундан сўнг хоним Муллани, Гавхар каниз Зухрани кўтариб, шаҳарга кетдилар.

Эндиги хабарни Тохирдан эшитинг. Сандик дарёнинг ўртаси билан оқиб борар эрди. Дарёда бир гирдоб бор эрди. У гирдобга ҳар неки тушса, уни балиқ ютар эрди. Сандик шул гирдобга тушиб, бир кеча унда гурди, аммо сандикка ҳеч зот зиён бермади. Сандик шул зайлда яна йўлига равона бўлди. Тохирбек сандикнинг ичида ётган ерида англадики, сандик яна йўлига тушиб кетди. Шунда Тохиржон эл-кун, туғишган – қариндошларидан айрилганини билиб, юрагини доғлаб, жон-ҳавлига ўтга тушиб, юраги жўш уриб, бир сўз айтди:

*Шум фалакнинг гардишидин,
Юракда армоним қолди.
Айрилдим ёришнг қошидин,
Қошлари камоним қолди.*

*Фалак манга ситам қилди,
Гўзал ёрдан айро солди,
Дардлар манинг билан бўлди,
Табибим, дармоним қолди.*

*Сафоли манзил маконим,
Ёрим кетди ёнди эсоним,
Қон тўкди чашми-гирёним,
Гулим, гулистоним қолди.*

*Ёр макони ўзга бўлди,
Висол йўлини рақиб олди.
Қуруқ жасади бунда келди,
Ёр ёнида жоним қолди.*

*Осмон бошина йиқилиб,
Кўзининг ёшлар тўқилди,
Қомати пундек букилиб,
Ул сарви-равоним қолди.*

*Айро тушиб, ақлим тошиб,
Рақиблар билан бош кўшиб,
Ёр узатиб, йўллар ошиб,
Моҳи меҳрибоним қолди.*

*Дош қолди тахтим-саройим,
Дарёдир манзилим жойим,
Энди тугмас куним, ойим,
Ул ёхти жасдоним қолди.*

*Мудом хизматда турдигим,
Соз билан суҳбат кўрдигим,
Жонимдин азиз кўрдигим,
Иззатли меҳмоним қолди.*

*Тоҳир деяр, дунё ёлгон,
Сенсан сийнамга ўт солгон,
Ёнида қирқ қаниз билан,
Йиғлаб Зухражоним қолди.*

Алқисса Тоҳиржон сўзини тамом этди. Сандик оқиб йўлида борар эрди. Шу боришда уч ой дарёда оқиб борди. Тоҳиржоннинг ёнида захирада ғамлаб қўйган ейимлик кўп эрди. Аммо ичимлик суви оз эрди. Тоҳиржон дарё сувининг намини сўриб, шимиб, каноат этар эрди. Шу боришда бир гулгулзорлик жойга етишди. У жойда сув одамларни бор эрди. У сув одамлари чўл одамларидан кўркар эрдилар. Улар: “Одамзоднинг иси келиб турибди!” деб, баланд овозда қий-чув солдилар. Ва овозларининг етган еридан кўшин йиғиб, бир соат ичида уч юз минг кўчин жамладилар. Сўнгра атрофига қоровул қўйиб: “Бу одамзод бизнинг бир томонимиздан чиқар, унинг билан уришармиз” . деб тайёр бўлиб турдилар. Шу вақтда сандик ҳам оқиб буларнинг ёнига келди. Аммо улар: “Бу сандикдан кўркманг, аммо ҳамма бало сандикнинг ичинда..” деб, хар қайсиси бир ёна кочди, урушишга ҳам

иложлари қолмади.

Тоҳир эса келган бу шовкиннинг нималигини, кимданлигини тушунмас эрди. Бироздан сўнг бу шовкин-сурон, ур-тўполон бирдан тиниб қолди. Тоҳиржон уларнинг қочганини билди. Сандик шу жойда бироз тўхтади. Сўнгра дарё яна чайкалиб, тўлкинланиб, сандикни оқизиб бадар кетди. Сандик шу оқиб боришида яна бир гирдобга тушиди. Ул гирдобда катта-катта наханг балиқлар бор эрди.

Дарёнинг кирғоғида дов-дарахтлар ўсиб, кўкариб турар эрди. Ул дарахтларнинг боши осмон қадар баланду, осмон билан баробар эрди. Шохалари дарё сувининг устига тегиб турган эрди. Шу ёғочларнинг, дов-дарахтларнинг устида катта-катта қушларнинг уялари бор эрди. Ул дарахтларнинг орасидан икки қуш чиқиб, сувнинг устига тушдилар. Қараб кўрсалар, нақшли, бир ажойиб сандик оқиб келётир. Қушлар буни анойи кўриб, кўтариб, учиб, уяларига чиқардилар. Сандик бу ерда бир неча кун қолиб суви қуриди. Тоҳиржоннинг юрагига ғулғула тушиб: “Бунда турғондан кўра дарёдан оқиб кетганим яхши эрди. Охир бир вилоятнинг чегарасидан чиқар эрдим ва биров кўрар эрди ва қутқарар эрди. Аммо бу дарахтнинг усғида сандикни ким кўриб, ким эшитди. Ким ёрдам беради...” леб, Худога ёлвориб, бир мухаммас айтди.

*Эй соҳиби маҳлуқот, қолдим бир чоҳ ичинда,
Бу ҳолимга раҳм айла, ушбу маъво ичинда,
Бир сандик ичра зиндон, дилим сано ичинда,
Ишқнинг юки орқамда, қоматим ё ичинда,
Лошим ҳар ёни тортар, қушлар ошё ичинда.*

*Сайфул Митҳаджамол деб, уммонда сурди даврон,
Билқис дейиб Сулаймон, сайр этди суйи- осмон,
Юсуфжон деб Зулайхо, даволат чекди армон,
Варқа, Гулшод топмади ишқнинг дардини дармон,
Мурод ҳосил бўлмади, ўтди армон ичинда.*

*Ошиқ Фарҳод Ширин деб, йиглаб югурди ҳар ён,
Тошларни лаъл этарди, кўзларидан оққан қон,
Қора товға газ уриб, ясанди қушиқи-айвон,
Висол дейиб йиглади, етишди рўзи-ҳижрон,
Ширин дебон жон берди Фарҳод қоя ичинда.*

*Маъснун дали-девоиа истаб ул Лайли ёрин,
Лайли қизнинг юзинда кўрарди Ҳақ жамолин,
Мудом йиглаб кезарди, чақириб бируборин,
Бир кун Худо дуч этди, эшитиб оҳу-зорин,
Шул вақтда жон берди Маъснун сахро ичинда.*

*Вомиқ Узро ишқинда ширин жондан кечарди,
Юзин кўрмаган чоғда озидан ўт сочарди,
Вомиқина раҳм этиб, гоҳи юзин очарди,
Қамбар Арзужон дейиб, гоҳ ёниб, гоҳ ўчарди,
Кўр Тоҳир Зухра дейиб, оқди дарё ичинда.*

Алкисса, Тохиржон нолишини Оллох таоло эшитиб, бир куни кучли бир баҳор шамоли туриб, чанг-тўзон кўтарилиб, Тохиржоннинг сандикни сувга туширди.

Дарё суви сандикни яна окизиб бадар кетди. Тохиржон сувсизликдан чанкаб, каттик хўрланди. Ул: -Эй Худойим, бу дарё манинг ўлар жойим бўлди, деб шум фалакнинг кажлигига, шумлигига ёнар эрди.

Яна ўзига -ўзи тасалли бериб: Сабр-вакти хушликнинг калитидир, “Келар бўлса келар шому-Ироқдан; кетар бўлса кетар кошу-капокдан”, киши ҳар аниқ мақсадига сабр ила етар. Мен ҳам сабрли бўлайин, деб бир абёт ўқиди:

*Қафас ичра лочин каби ҳаволаб,
Қанот қоқиб учма ҳар ёна кўнглим.
Зухранинг дийдорин Оллоҳдан тилаб,
Шукр айла, Яратгон субҳона кўнглим.*

*Оташ жудо бўлмас ишқ ичра ҳисдан,
Ишқ ичра ўлган эр ишқсиз-нокасдан,
Ёрнинг орзусида чиқсин қафасдан,
Ҳаяжон солмагил бу жона кўнглим.*

*Кўнглим мардона бўл мардлигинг сўйла,
Чиқарсан дарёдан, оқмасан бўйла,
Инжима, саргайми бир дам сабр айла,
Етарсан мақсадли макона кўнглим.*

*Токи бориб термай Тотор гулидан,
Жоми май тутмаса оптоқ қулидан,
Бош кетса ҳам ҳаргиз қайтмам йўлимдан,
Бўлса бу чун охир замона кўнглим.*

*Тўйибдур бу жоним ҳижрон захрина,
Мудом интизорман висол баҳрина,
Кетсанг тез етарсан Бағдод шаҳрина,
Моҳим отли севар жонона кўнглим.*

*Тохир айтар, рақиб дарбадар бўлсин,
Ҳоки замин билан сарбасар бўлсин,
Бу йўлди хайр бўлсин, ёки шер бўлсин,
Киргил, менинг билан майдона кўнглим.*

Алқисса Тохир сўзини тамом этиб, Оллоҳдан мадал сўраб кўнглини Оллоҳга боғлаб йўлга равона бўлди. Шунда сандик бирдан дарё сувининг кучли зарби билан кирғокда тургон катта тошга бориб урилди. Бу зарбдан сандикнинг поналари, миxlари бўшашгандай бўлди. Аммо сандикка бошқа ҳеч нарса бўлмади. Натижада сандик яна оқиб кетаверди. Бу дарё Фирот дарёсига бориб қўшилди эди. Фирот дарёси Бағдод шаҳрининг ўртасидан ўтар эрди. Сандик шу боришда Бағдод шаҳрига етди. Бу шаҳарнинг подшоҳининг отига Одилшоҳ дер эрдилар. У одилликда қадим ўтган Эрон шоҳи Нўширавондан, сахийликда Ҳотамтойдан қолишмас эрди. У подшоҳнинг уч кизи бор эрди. Каттасининг оти Жаҳонгир, ўртанчасники Шаҳрижон ва кенжасига Моҳимжон дер эрдилар. Подшо буларнинг ҳар бирига битта кўшк ва қирқ қаниз бериб қўйган эрди. Улар подшоҳнинг кўрар кўзи эрди. Бир кеча Моҳимжон туш кўрди. Тушида бир йигит кунчиқар томонга қараб ўтирибди. Моҳимжон уни кўриб, ақлу-хушидан айрилиб, унга ошиқ бўлиб қолиб, ҳар неча бор “Бу ёнга бок” деб қичқирса ҳам бокмас эрди. Шунда Моҳимжон: “Эй йигит, бир раҳм этгил, бир киё бокгил” деб йиғлаб ёпишиди. Шунда у йигит: Эй жон, мен бир Оллоҳнинг банласи, ишк гулзорининг булбулиман. Ўзим Тотор вилоятидан мен, насибам тортиб келурман. Ман бир гулга ошиқ, яна ўша гулнинг висолига кетарман, отамининг отини Бохир дерлар, менинг отим Тохирдир. Мендан сенга висол эмас ситам етар”, деди. Бу сўзнинг устида Моҳимжон сесканиб, ох тортиб уйғонди. Кўрсакни ҳеч ким йўқ, туши эркан.

Моҳимжоннинг юрагига ўт тушиб, онасининг ёнига йиғлаб бориб: -Эй она, мен бир туш кўрдим, сенга айтарман. Сан уни менга бир йўриб бер, -деди. Онаси: Хўп бўлади, болам, -деди. Моҳимжон кўрган тушини баён этиб, бир мухаммас ўқиди:

*Ушбу дарё ичра кўрдим бир ажиб зебо йигит,
Сўзлаганда, хуш суҳандир булбули шайдо йигит,
Ногаҳон кўрдим юзи-мудом ажиб барно йигит,
Олди жоним юзи анвар, қомати раъно йигит,
Асли одамзодадан ҳеч бўлмагай пайдо йигит.*

*Бир замон кўрдим жамалин, ақлими ҳайрон этар,
Фурқат айёминда доим кўзларим гирён этар,
Ёрими сандикда кўрдим, сув аро сайрон этар,*

*“Кўрмаган гулдек юзун кўрсам”, – дейиб армон этар,
Мен куйрман ул дейиб, бизданки бепарво йигит.*

*Эғнида атлас либос, бекмудур, султонмидур,
Ёки бир ишқда куйган саргаштайи ҳайронмидур,
Билмадим эсодуму бир, ё Юсуфи Канъонмидур,
Ёр дейиб васфич ўқийдур, дурмидур, дostonмидур,
Ҳар пари тушига кирмас бўйла бир мирзо йигит.*

*Найлайин, ишқ – муҳаббат савдоси тушиди бошимда,
Қародур бахтим менинг-раҳм этмади кўз ёшимда,
Айтабилмам бу сирин, кўнгил ёриб тенг тушимда,
Кунда юз кўрсам юзин, келса, ўтирса қошимда,
Шамчироқдан ою-куннан, кўрки бир турфа йигит.*

*Қўлларинда баҳри лочин ҳам уталғу баҳри-боз,
Овлаги совсан сўна, қўлларда кезган қув ва гоз,
Сўзласа булбул ниво, қолди қулогимда овоз,
Мохим айтар, кўзларим мен тоғи тоши сарафроз,
Дунёда ўзи каби ҳеч бўлмадиш пайдо йигит.*

Алкисса, Моҳимжон сўзини тамом этди. Онаси айтдики: -Эй Моҳим-жон, кулоқ сол. мен сенга тушингни йўриб берайин, деб бир сўз айтди:

*Эй Моҳимжоним, бу тушининг,
Сенга зарра вафоси йўқ,
Йиғлаб, кўздан тўкма ёшинг,
Бир зарралик фойдаси йўқ.*

*Жоним дейиб эгон ёқарсан,
Кўзларингдан қон тўқарсан,
Бу гун изтироб чекарсан,
Эрта келжак сафоси йўқ.*

*Бир булбул қўнмиш гулингга,
Беш кун сайр этар элингга,
Ногаҳон тушса қўлингга,
Бир гавҳардир баҳоси йўқ.*

*Ишқ дарёсина тушибсан,
Шаҳзодага йўлиқишибсан,
Минг турли дардга тушибсан,
Бу дардининг давоси йўқ.*

*Вафоси йўқдир бу сўзинг,
Ботил йўлга тутма юзинг,
Ишрат юзин қўрмас қўзинг,
Суржик завқи-сафоси йўқ.*

*Ўчар йигитлик чирोगи,
Сийнангдан айрилмас доғи,
Сенга етир жафо тиги,
Даво бўлар шифоси йўқ.*

*Давомат ишқа ёнарсан,
Ёнарсан, қачон сўнарсан,
Ҳисрон майиндан қонарсан,
Висолга ибтидоси йўқ.*

*Онанг йўрди ушбу тушинг,
Ўртанарсан ёзу-қишинг,
Эмас вафоли йўлдошинг,
Куймаклигинг равоси йўқ.*

Алкисса, онаси сўзини тамом этиб айтди: -Эй Мохимжон, мен сенинг тушингни йўрдим, санга кунчиқар тарафдан бир гўзал йигит келар, аммо санга унинг вафоси йўқдир. Унинг ўз дарди ўзиға старлидир, у бир парининг дилдоридир, сенинг билан иши йўқдир. Бу тушингни ҳеч кимга айтмағил, масхара бўлиб ортикча гап сўзга қоларсан, қаттиқ томға теша ургандек бўларсан.

Мохимжон ҳар неча ўзиға тасалли бериб ўзини-ўзи босмокчи бўлса ҳам ўтира олмади. Кеча-кундуз орому-қарори қолмади, алмудом кунчиқар тарафини кўзлаб юрар эрди. Сўнгра: “Онам бунини йўриб билмади, йўргудай истағи бўлмаса керак. Бунини кизларга ҳам бир айтиб кўрайин. Улар не дерлар, сўзларини эшитиб кўрайин, балки, улар бошқача йўрарлар”,-деб Мохим кизнинг ишқини кўтарилиб, тоқат қилабилмасдан, қанизларини излади. Улар келиб:

-Не учун бундай беқарор бўлдинг? -деб сўрадилар. Унда Мохим кўрган ахволини баён этиб, бир ғазал айтди:

*Тушимда бир булбул сўрдим,
Хуркиб келмиш гулзориннан,
Қайси бознинг булбулидур,
Қайси бозчанинг нориннан.*

*Гўрмишам саҳар чоғлари,
Сийнама ботмиш доғлари,*

*Бошда қаро гулноқлари,
Нозикдир сунбул ториннан.*

*Қурбон бўларман узина,
Шакардан ширин сўзина,
Давомат боқсам юзина,
Кўзим тўймас дийдориннан.*

*Юзи ойдек шуъла сочар,
Хусни фалакдин бож олар,
Айтинг, ёрим қачон келар,
Борсам дарё канориннан.*

*Еқди мани бир нозанин,
Файдо бўлсин рўйи замин,
Ҳеч бир кимса манинг каби,
Айрилмасин нигориннан.*

*Кўнглимда оху-зоридур,
Юзлари машриқ саридур,
Билмарам кимнинг ёридур,
Хабар келмас дийдориннан.*

*Ҳеч кимса сирин билмаса,
Моҳимнинг ҳолин сўрмаса,
Ошиқ бир зулм кўрмаса,
Айро тушарму ёриннан.*

Алқисса, Моҳимжон сўзини тамом эгди. Моҳимжоннинг қирк қанизлари бор эрди. Уларнинг ичинда тўрт бошлиғи бор эрди. Ўзлари жуда гўзал эрилар. Бирининг оти Садаф, бирининг оти Гулзор, бирининг оти Гулираъно ва яна бирининг оти Гулзебо эрди. Бу тўрт қизнинг ҳар бири ўн қизнинг бошлиғи эрди.

Моҳим қиз хизматиини шу тўрт қизга буюрар эрди. Қизлар:

-Эй дугоналар, бу бир улуғ воксадир, маслаҳат беринг", -деб бир-бир кенгаш қилдилар. Гулзебо —Бизлар бир ёши кичик одам бўлсак,- деди. Унда Моҳимжон айтди:

-Эй Гулираъно сенинг бу қанизлардан ақлингда, хуснинда шойи-зиёд. Бу тушни сен йўр, деб буюрди. Гулираъно қаниз бир коса май ичиб, сармаст бўлиб, зехнини жамлаб:-Эй бибим, сенга Оллоҳ узок умр берсин, умрингни зиёда қилсин! Бу тушнингнинг таъбирини мен кўп яхши айтарман, -деб бир ғазал ўқиди:

*Бир шахзода келмиш Маширик шахриннан,
Гашт айлаюр гул-гунчали жойларни.
Ёрдап айро тушмиш шоҳнинг қаҳриннан,
Кундир юрагинда оҳу-войлари.*

*Назар солиб соғи билан сўлингга,
Ёринг келар раҳм айлаюр ҳолингга.
Суярсан севдигинг тушар кўлингга,
Хуш кечарсан бу кунлару ойлари.*

*Бағрина санчилмиш бу гулнинг хори,
Магар сандан ўзга ёри бор, ёри,
Не учун гўзламиш ул Маширик сари,
Сенинг сари тўлганмамиш сойлари.*

*Мен тағбир айладим кўрган тушингга,
Тогларнинг тарлони кўнар бошингга,
Дамба-дамдан ёринг келар қошингга,
Ул кун тутар томошали тўйлари.*

*Гулираёно дер, ичдим кўлимда бода,
Сўзим йўқдур энди, бундан зиёда,
Олло етир барча қилни мурода,
Ҳақ солибдур санга ушбу кўйлари.*

Алқисса. Гулираёно сўзини тамом этди. Мохимжон бирдан ўрнидан туриб, Гулираёнога бош-оёқ сарпо берди.

Алқисса Одилшоҳнинг қизларининг бир боғи бор эрди, унга Ризвон дер эрдилар. Бу боға подшонинг уч кизи канизлари билан навбатма-навбат сайрга чиқар эрдилар. Баҳор айёми бўлғон, гуллар очилғон, неъматлар сочилғон, вақтлар эрди.

Булбуллар соз этиб, кумрилар қуқулашиб, тўтилар ваъз айтиб боғнинг гуллаб очилиб, ажиб бир лолазорлик касб этган вақти эди.

Кунлардан бир куни Мохимжоннинг бокка сайр этар вақти, навбати келди. Мохимжон айтдики:

-Эй қизлар, бошқа вақт якка-якка сайр этар эрдик, бу сафар жам бўлиб сайр этайлик. Канизлар жони тили билан: -Хуш бўлғай!-дедилар. Шундан сўнг Мохимжон ўзига яқин билганларига: -Боғи Ризвонга ва Фирот дарёсига томоша этмакка кетайлик –деб нома юборди. Ўзи ҳам саҳар туриб ҳаммомга кириб ювиниб, тараниб гўё моҳитоб, шуълаи офтобдай бўлиб, товус қушдай хусн жамолини борича намоен қилиб, заррин либосларини кийиб, қошларига ўсма, кўзларига сурма чекиб, қирк ўрим килиб ўрилган зулфларининг ярмисини сийнасининг устидан юбориб, ўзига безак, зеб оройиш бериб тўғишганлари бирлан бокка сайр

этмакка кетар бўлди. Буларни кўрган одамлар ақл-хушларидан айрилиб, хайрон қолар эрди. Боғда қуриш учун бир чодир юбордилар ва отасининг каттакон қайиқларидан бирини боғнинг чеккасига келтирдилар.

Улар боғ ичиға кириб, томоша қилиб юриб, боғнинг ичидан Фирот дарёси оқиб ўтар эрди, булар қайиқ бирлаң дарёға кезмакка тушдилар. Моҳимжон қайиқда дарёнинг шамолиға юзини тутиб борар эркан, ногаҳон сувда узокдан бир қаро кўриндики, олтиндек шуъла сочиб келар эрди. Моҳимжон яхшилаб сар солиб кўрса, сандикқа мангзайди. Шунда туғишганларига қараб:

-Дарёда бир зот оқиб келур. Агарда у сандик бўлса, ичи меники, ташқариси сизларники,-деди. Туғишганлари қабул қилдилар: қараб кўрсалар оқиб келатирган нарса сандик эркан. Моҳимжон: -Ғаввосларға айтинг, сандикни сувдан чиқариб олсинлар, -деб буюрди. Ғаввослар: -Такиб тортиш учун бир аркон керак,- дедилар. Аркон топишмади. Аммо Гулираънонинг қирқ қулоч сочи бор эрди. Бу сочни кўрган одам хайрон қолар эрди. Ўрилган сочининг қокиллари нозик бўлса ҳам, қалинлиги шундай берк эдики, ҳар ёнидан ўн киши тортса ҳам узилмас эрди. Сандикни Гулираънонинг сочига боғлаб, дарёнинг қирғоғига чиқардилар. Кўрсалар сандик мум билан лухта қилиб маҳкамланган, сиртига сув қирмаслиғи учун яхшилаб ишлов берилган.

Моҳимжон, опаларига: -Агар ваъдаға вафо бўлса, сандикнинг оғзини очармиз —деди.

Туғишганлари: -Ичида оламға баробар зот бўлса ҳам сеники бўлсин, сенға бахш этдик, —дедилар. Моҳимжон шағир-шутур сандикнинг оғзини очди. Кўрсаки, сандикнинг ичида бир гўзал йигит ётибди, на жони бор, на нафас олади. Моҳимжон ўйлаб кўрса, ўз тушида кўрган ўғлони, икки жаҳон матлаби экан.

Моҳимнинг ишқи кўтарилиб, бир оҳ уриб, беҳуш бўлиб йиқилди. Дунё юзи туман бўлди, еру-кўк ларзаға келди. Оҳиға дунёни тутун қоплаб, қуёшнинг борлиғини билмас даражаға етди. Бироздан сўнг қанизлар, Моҳимнинг юзига сув селиб, уни хушиға келтирдилар. Шунда унинг ҳусни жамолидан жаҳон юзи ҳам ёп-ёруғ бўлди. Шаҳрижон: -Эй Моҳимжон, сенға не бўлди?-деди. Шунда Моҳимжон зор-зор йиғлаб: -Эй қондошим, бу ишдан асло беҳабар экансан. Бу йигитни тушимда кўриб эрдим. Шундан бери менинг сабру-қарорим йўқдир. Бу менинг бошимға ишқ савдосини солган йигитдур, -деди. Қанизлари:

-Эй Моҳимжон, бу йигитдан хабар ол, ҳалок бўлмасин,-дедилар.

Шундан сўнг дарров Тоҳиржоннинг юзига гулоб селиб хушиға келтирдилар. Моҳимжон хабар сўради, Тоҳиржон ҳам жавоб берди:

Моҳимжон:

Хабар бер, не ердан келдинг бу ёққа?

Сўзла эсоним, қайси боғнинг гулисани?

*Сандиқ билан нечун кярдинг дарёга?
Сўзла, эсоним қайси богнинг гулисан?*

Тохир:

*Гул эмасман, булбулиман бир богнинг,
Гулдан-гулга сайрон этиб келарман.
Ҳам ул гулнинг доғи, ҳам сенинг доғинг,
Ақду хушим ҳайрон этиб келарман.*

Моҳимжон:

*Не чамандан эсиб келган шамолсан?
Қайси ойдан айро туниган ҳалолсан?
Не шакардин томган обу-зилолсан?
Сўзла, эсоним қайси богнинг гулисан?*

Тохир:

*Ўшм Тохир, менинг отамдир Боҳир,
Оғир бозиргонам, кўндур живоҳир,
Пинҳон сирим санга айлайин зоҳир,
Ул мулкимни вайрон этиб келарман.*

Моҳимжон:

*Булбул бўлсанг, гулузоринг қаерда?
Гавҳар бўлсанг, харидоринг қаерда?
Ошиқ бўлсанг севар ёринг қаерда?
Сўзла эсоним, қайси богнинг гулисан?*

Тохир:

*Гулнинг булбулиман ҳусни-ҳазона,
Чиқардим кўшқина зинама-зина,
Бугун жудо бўлдим кўнглим камина,
Кўз ёшимни гирён этиб келарман.*

Моҳимжон:

*Ё мужаррамусен, катхудомусен?
Ё бир нари учун эсон фидомусен?
Ё қаландармусен, ё гадомусен?
Сўзла, эсоним қайси богнинг гулисан?*

Тохир:

*Бир гарибам, мададкорим йўқ менинг,
Қавму-қирдош, ховандорим йўқ менинг,
Сендан ўзга севар ёрим йўқ менинг,
Ҳижрон кунинг думон этиб келарман.*

Моҳим:

*Моҳим айтар, қаро бахтим уйғонди,
Давлатинг чирози қўлимда ёнди,
Худо бахш айлади даврон дўланди,
Магар энди Моҳимжоннинг гулисан.*

Тохир:

*Моҳимжон эшитгил, тўғри сўзимни,
Мудом Машиқ сари тикиб кўзимни,
Тоҳир деяр, мусофирам ўзимни,
Беш кун сенга меҳмон этиб келарман.*

Алқисса, Тохир билан Моҳимжон сўзларини тамом этдилар. Моҳимжон Тоҳиржоннинг бир ошиқ йигит эканини англади. Ўйладики: “Менга ҳам тўннинг бир этаги етар”, деб хушвақт бўлиб сандикни хизматкорларга кўтартириб кўшкига келди. Моҳимжон Тоҳиржоннинг дийдорига мушток бўлиб, кўзини ундан узмай ўтирди. Аммо у канчалик тикилиб ўтирмасин унинг хусн-жамолига тўймас эрди.

Моҳимжон ўйладики: “Бу ишдан, воқеадан отамни хабардор этайин, отам шу юртнинг эгаси. Баногоҳ кўнглига оғир олиб, мени ёзғариб, Тоҳирни ҳам кувиб юбормасин”, -деб ўзининг хизматкорларини чақириб, отасига бир хат юборди, хатнинг мазмуни шундай эрди:

*Бобога бир нолишим бор,
Бахш айласин бобом менга.
Бир неча арзу-ҳолим бор,
Бахш айласин бобом менга.*

*Бир сандиқ келди диврёдин,
Ҳаёя келибдур Оллоҳдин,
Тилагимдур Одишшоҳдин,
Бахш айласин бобом менга.*

*Олма-аноримиз пишиди,
Богбон келиб қўлга тушди,
Оллоҳим раҳматин сочди,
Раҳм айласин бобом менга.*

*Бир сандиқдир, хонга лойиқ,
Бек ила султонга лойиқ,
Берса, Моҳимжонга лойиқ,
Бахш айласин бобом менга.*

*Умидим бор, отам келса,
Сандиқда не борин билса,
Қўли билан ҳар зот бўлса,
Бахш айласин бобом менга.*

*Моҳим айтар, қилдим изҳор,
Бобомга бўйла арзим бор,
Дунёнинг моли не даркор,
Бахш айласин бобом менга.*

Одилшоҳ мактубни олиб ўқиб, мазмунини англаб, шундай жавоб берди: “Эй кўзимнинг равшани! Ул сандикнинг ичинда нима бўлса ҳамки, агар сандикнинг ҳар тахтаси забаржаддан, қулфи-калити олтин-кумушдан бўлса ҳам, юз-минг туманлик мол-дунё бўлса ҳам, агар у сандикнинг ичинда дуру-жавоҳир ёки мушки Хўтан ёки одамзодму, паризодму, ҳуру-ғилмон наслиданму, магарам олам-жаҳон мулкина арзигулик-баробар зот бўлса ҳам санга бахш айладим, насиб этсин”, - деди. Бу хат Моҳимжонга етишди. Моҳимжон отасидан келган хатни ўқиб, шоду-хуррам бўлиб, кўп замонлар хайрон-ҳаяжон билан осмонга боқиб, Худога шуқур қилиб, отасининг даргоҳи томонга қараб уч марта гаъзим қилди. Шундан сўнг Тохиржонни ювинтириб, тарантириб, бош-оёқ қимматбаҳо сарнолар кийдириб, бошига мурассаъ тож кийдириб, белига олтин камар боғлади. Тохиржон аввалгидан ҳам кўркли йиғит, унинг кўркига янада кўрк қўшилди. Аммо буларнинг ҳеч бири Тохиржонни қизиқтирмади. Чунки Зухражоннинг хаёли билан банд эди. Шу ўй-хаёл билан кеча-кундуз оҳ-фарёд чекиб, кўзларидан катра-катра ёш тўкиб юрар эрди. Моҳимжон бир сўз деса ҳам, розилик билан жавоб бермас эрди. Шу аҳволда Бағдод шаҳрида неча йил умр сурди. Шу алфозда ойлар, кунлар ўтаверди. Қарасаки, оралан етти йил ўтибди.

Бир куни Моҳимжон ўзига зоб-зийнагллар бериб, товусдай жилоланиб Тохирнинг ёнига келиб: -Эй севгилим, танимдаги жоним, бошимнинг тожи, кўрар кўзимнинг равшани! Мана сен келгандан бўён неча йил бўлибдики, сабр қилиб, хажрингда ёниб жафо чекиб келдим. Энди менинг сабр қосам тўлиб, тоқат қолмади. Менга раҳм этиб бир назар солсанг,-деди. Аммо Тохиржон бу сўзга ҳам жавоб бермади. Қанизлар ҳам жавоб қутдилар ва лекин алик олабилмадилар. Чунки Тохир бечоранинг мусофирлиғи ёдига тушиб, тили томоғига тикилиб гаплаб билмас эрди. Шунда қанизлар: -Бунинг сўзламасдан жим ўтиргони розилигидан нишонадир. Жимлик розилик аломатидир. Бу эса шариатга тўғри келар,-деб никоҳ қийиб, Тохиржон билан Моҳимжонни бир майдонда қолдириб қўйиб қайтдилар. Моҳим киз шоду-хуррам, вақти хуш бўлиб бир ғазал ўқиди:

*Шуқур Оллоҳ, бугун етдим мурода
Ғариб қўнғлим ёр васлига етишди.
Ҳижрон чекиб ҳилол бўлган қоматим,
Раъно бўлиб нав ниҳолга етишди.*

*Юзим ойга тунди, кўзларим кўнга,
Айролиқ кунларни солмасин яна,
Мудом чўлда кезган ташналаб сўна,
Бугун мурғзорли кўла етишди.*

*Юрагим қон бўлиб, кўзим ёш бўлиб,
Гизлаган сирларим элга қош бўлиб,
Гул булбула, булбул гула дуч бўлиб,
Иккиси мурода бирла етишди.*

*Икки ошиқ бир-бирини жсам бўлиб,
Соз каби тортилиб, зили-бам бўлиб,
Шум рақибнинг сабо вақти шом бўлиб,
Кўз ёши ранг топиб, ола етишди.*

*Товус жилва айлаб қув ва гоз билан,
Қўмрилар дам тортиб хуш овъ ёзган,
Булбул наво тўзди назма соз билан,
Тўти гуфтор айлаб бола етишди.*

*Ошиқлик барчани ҳайрон айлагай,
Жабрлар доғина сайрон айлагай,
Белин букиб, қалбин вайрон айлагай,
Ишқинг юки Рустам Зола етишди.*

*Моҳим айтар, суҳбат қурдим ёр билан,
Булбул ҳамроҳ бўлди долазор билан,
Назарим йўқ қардош, ховандор билан,
Оч кўзларим юзи хола етишди.*

Алқисса, Моҳимжон сўзини тамом қилди. Бир кеча улар бир-бирининг висолига етишдилар. Улар висол оғушида ётган бўлсаларда биринчи кечада Моҳимжон ҳам, Тохиржон ҳам бир-бирига ҳеч бир чурк этмадилар. Иккинчи кечада Моҳимжон ўзига жиља бериб, ясаниб, тараниб, етти кат парданинг ичида товусмисол жилваланиб, нозу-ишвалар билан Тохиржонни ўзига мойил қилмокчи бўлди. Аммо Тохиржон буларнинг ҳеч бирига эътибор қилмади. Шунда Моҳимжоннинг сабри туғаб, тоқати тоқ бўлиб; -Эй Тохиржон! Аввалда мен сени дарёдан қутқариб олдим ва сенинг жонсиз танангга жон бағишладим. Сени деб ор-номусдан кечдим. ҳар тарафдан душанларнинг гап-сўзига қолдим. Оқибатда элга масҳара бўлдим. Шахзодалардан келган совчиларнинг ҳеч бирини қабул қилмадим. Биргина сени деб шахзодалигим билан ўзимни сенга муносиб кўрганамда, сен не учун

Ўзингни манга муносиб кўрмассан?-деди. Тохиржон бечора бу сўзни эшитиб:-Эй Моҳимжон! Бошим сенга садақа бўлсин. Аммо манда бир гавҳари-шамчирок бор эрди. Ул гавҳардан айрилганим учун, бу дунёни ўзимга талок қилдим, харом қилдим. Ул гавҳарни яна бир кўрсам армоним йўк. Агар кўрмасам бутун жумлаи оламнинг зебу-зийнатлари, мол-дунёсини ўзимга харом биларман, деб бир сўз айтди:

*Моҳимжон, арзимни баён айлайин,
Бир гавҳари шамчироқдин айрилдим.
Гоҳи майдон ичра сайрон айлабон,
Ёр юртида шаҳар ўтовдин айрилдим.*

*Баҳор бўлса, қизил гуллар очилар,
Мушки-анбар чор тарафга сочилар,
Майхонада гулзун шароб ичилар,
Сармаст бўлиб кезан чоғдан айрилдим.*

*Чорвалари саҳроларда кезарлар,
Қизу жувон яйраб назма тўзарлар,
Йигитлари олма-анордин узарлар,
Олмали-анжирли боғдан айрилдим.*

*Тогларига чўқар абру-сиёҳлар,
Жилгасида унур турли гиёҳлар,
Қаптари, яйлови, баланд қоялар,
Тарлон маскан тутгон тоғдан айрилдим.*

*Тохир дер, сизиндим ниру-устода,
Рақибнинг дастидин қолмишам доға,
Ишқнинг мажлисида қўлида бода,
Пиёдалар сунган соғдан айрилдим.*

Алқисса, Тохиржон сўзини тугатиб айтдики: -Эй Моҳимжон! Менинг дардим бошимданам зиёда, менинг аҳду-паймоним бир парига боғлидур. Агар бундан ортиқ жабр қилсанг, озор берсанг, мен ўзимни ўлдирмакдан бошка чорам қолмайди. Чунки Қуръони қаримда “Ваъда қарздорликдир” деб ёзилгондир”, деб Моҳимжон билан ўзининг орасига кескир қилич қўйиб ётдилар. Моҳимжон ўйлаб кўриб, ўзига-ўзи: “Ёрингдан зарар кўриш ҳам фойданинг ўзидур. Мен бундан буён Тохиржонга бўлгон ҳис-туйғуларимни жиловламасам, элга бадном бўларман. Тохиржонга бўлгон ошиқлигимни тарқ этгайин”, деб ўзига-ўзи кўнгиллик бериб бир ғазал ўқиди:

*Кўнглим, сенга арзим баён айлайин,
Кўнгли бошқа бевафодин дўн, кўнглим.
Толеим терс келар бўлса найлайин,
Эли бошқа бевафодин дўн, кўнглим.*

*Чин гулни сақласанг минг йилда сўлмас,
Бевафони севсанг қадрингни билмас,
Айтадур ўзганинг ёри ёр бўлмас,
Ёри бошқа бевафодин дўн, кўнглим.*

*Етти йилдир ишиқ ўтига қуярман,
Бевафо ёр учун гамлар еярман,
Бегона жоҳилни печун суярман,
Йўли бошқа бевафодин дўн, кўнглим.*

*Анча йиллар кўн жофолар чекарсан,
Кўзларингдан қонли ёшлар тўқарсан,
Аёлрни ёр билиб, жонинг ёқарсан,
Жафо чекма бевафодин дўн, кўнглим.*

*Ғўч йигитлар бир сўзина зор айлар,
Бевафога кўнгли барсанг, хор айлар.
Ошиқ маъшуқининг кўнглин бор айлар,
Кўнгли бошқа бевафодин дўн, кўнглим.*

*Бевафонинг сўзи жонингдан ўтар,
Ҳар бири бир пайкон ўрнига етар,
Бевафо тганинг ёқангдан тутар,
Кўнгли бошқа бевафодин дўн, кўнглим.*

*“Ошиқман” деб дардим айтсам ҳар эсойди,
Унинг ҳам дарди бор мenden зиёда.
“Номаҳрам” деб қилич чекди орога,
Аҳди ёлгон бевафодин дўн, кўнглим.*

*Моҳим дер, ёрни деб ёндим давомат,
Ёр ишқи жонингга келган бир офат,
Сабру чидам ила айла қаноат,
Ёри бошқа бевафодин дўн, кўнглим.*

Алкисса, Моҳимжон сўзини тамом этди. Тоҳир айтдики: -Эй Моҳимжон! Тўри айтдинг. Менинг кўнглимда юз минг гам бор. Унинг энг кичиги бир тоғ кабидир. Насибам тартиб бу жойларга келиб қолган

бўлсам ҳам, яна кетарман. Чунки мен ҳам сенингдай бир паризодга ошиққирман. Бу ерларга келмак азалдан менга қисмат эркан, -деб бир мухаммас айтар бўлди:

*Найлайин, воҳасрато, дилдордан айрилмишам,
Икки нарғис кўзлари хунхордан айрилмишам,
Ғамзаю ҳуснда икки мордин айрилмишам,
Қолмишам ғам остида ғам хордин айрилмишам,
Ул қадди шамшод юзи рухсордин айрилмишам.*

*Ҳусни хуру лаъли фирдавснинг шароби кавсари,
Юзи тўлин ой каби, кинриги анжум лашқари,
Найлайин, ғариб бошим завгога солди бир пари,
Фикр этиб, кўнғил кетиб, ишқ ўтин отди мен сари,
Ул қадди-шамшод юзи рухсордин айрилмишам.*

*Оташи ишқ ичра куйган мен каби оввора йўқ,
Сўзласам дардимни мен, бир ошиқи бечора йўқ,
Маҳвашимдек фоний олам ичра бир моҳи пора йўқ,
Ишқ аро куйган оламда бир дили садпора йўқ,
Ул қадди шамшод гули рухсордин айрилмишам,*

*Ҳеч киши мундоғ балоларга гирифтор ўлмасун,
Айрилиб дилдоридан ҳар дилбарга ёр ўлмасун,
Ошиқи бечоралар маҳруми дилдор ўлмасун,
Алмудом йиглаб келиб, ёр йўлида зор ўлмасун.
Ул қадди шамшод юзи рухсордин айрилмишам.*

*Тоҳиро, эшоним бориб, кўрсам ўшал эшоними,
Ёр ёнида шум рақиблар тўксалар ҳам қоними,
Етти йилдир орзу айлаб, мен азиз меҳмоними,
Умрим боринча кезиб, сарф айласам ҳам эшоними,
Ул қадди шамшод, юзи гулирухсордин айрилмишам.*

Тоҳир сўзини тамом этди. Бирозгача сўзлашмай ётдилар. Мохимда ҳам сўз бўлмади, Тоҳирда ҳам. Бир-бирига индамасдан кечани ўтказдилар. Шу тарзда орадан неча кунлар ўтди. Мохимжоннинг кун-кундан сабри тугаб, дарди ортиб, юзлари заъфарондай сарғайиб бораверди. Тоҳирга сўз демакка ору-номус этиб, Мохимнинг иши йиғламок билан бўлаверди.

Тоҳирбек кундузлари қарорсиз, кечалари бедор уйқусизликда Зухранинг хаёли ёлина тушиб, кун-кундан ишки ортиб, ҳеч орому қарори бўлмай, мудом Тотор йўлига қараб кезар эрди.

Бир неча сахар вақтида кунботардан кун чикарға қараб шамол эсиб ўтган вақтда Тохиржон эрта уйқудан туриб, таҳоратини қилиб, икки ракат намозини ўқиб, боди-сабодан Зухражонга салом юбориб бир сўз айтди:

*Эй сабо, зорим менинг арз ила жсонимга айт,
Қайда кўрсанг, ёлвориб жисмим ёқгон жсонимга айт,
Арзу –аҳволим бориб, ул моҳитобонимга айт,
Қоматимнинг доллигин сарви-хиромонимга айт,
Лабларимнинг ташналигин оби-ҳайронимга айт,*

*Зухражсонимга хабар бер, қаддиминг нун бўлгонин,
Айрилиқ ақлим олиб, девона Мажнун бўлганин,
Чашми гирён, бағри бирён, кўнгли гамгин бўлганин,
Ком талху, бода захру ашки рангин бўлганин,
Лаъли рангин, лабзи ширин, иўҳи мастонимга айт.*

*“Ҳолина дўстлар йиглаб агёрлари қилди” деб,
Сўрсанг аҳволим сабо: “Ёринг нечун айрилди” деб,
“Офати жсонинг келиб оромимни ҳам қилди?” деб
“Шоми ҳижрон рўзигоринг нечун мундай қилди?” деб,
Сўрма мендан, кўнгли ўтлуғ зору-ҳижронимга айт.*

*Термулиб, ҳар нени кўзлаб, орзун ёр ўлмасун,
Зухражсонимга салом: агёра дилдор ўлмасун,
Йиқдириб сабринг биносини, бўйла бедор ўлмасун,
Алмудом ёрим дейиб, йиглаб кезиб зор ўлмасун,
Ишиқинг ўти қуйдирган ул чашми-гирёнимга айт.*

*Эй қосид бергил хабар кўз ёшим гирёндур-деюб,
Сен парининг ҳажрида ҳам паршондур –деюб,
Даролиман сўргил даволат не дармон ўлур-деюб,
Тохирнинг май ўрнига ичмаки қондур-деюб,
Зухра отлиғ моҳи-пайкар, аҳди ёлгонимга айт.*

Алкисса, Тохир сўзини тамом этди. Шамол бир соатда Бағдоддан Тоторга бориб дов-дарахтларга тегиб ўтди. Зухранинг Сарви отлиғ бир жаннати дарахти бор эрди. Чиройлиликда, баландликда, катталиги жиҳатидан юртдаги бошқа дов-дарахтлардан анча юкори турар эрди. Шамол сарви дарахтига бориб етишдики, ундан зори гирёни бир овоз лайдо бўлиб, олам жаҳонга тарала бошлади. Зухра киз бу овоздан ухлаб ёткон ўрнидан сесканиб уйғонди ва: “Эй Худойим, бу овоздан Тохиржоннинг нолиши келур. Ё Тохиржоннинг ўзи келган, ё ундан

бирор-бир хабар келганга ўхшайди, деб хайрон бўлиб тургон вақтида,
сарви дарахтидин бир овоз келди.

*Тоҳиринг сайр этмиш фоний жаҳонни,
Сандин гўзал ҳеч кўрмадим элларда.
Кўнглимнинг ороми, манзил-маконим,
Булбулинг сайрамас ўзга гулларда.*

*Эл хуснинг гадоси, кўрмакка зорман,
Ишқингда бечора, кўйингда борман,
Ўлгунимча, йўлингда беқарорман,
Равшан каби кўзим қолди йўлларда.*

*Ханжаринг жонимда, ўқларинг танда,
Ғамзанг ўқи жонга қасд этар кунда,
Суратинг кўрганда, хайлинг манда.
Хуснинг юрагимда, сўзинг дилларда.*

*На малаксан, башар дерлар сўйингга,
Кўзим тоқат қилмас боқсам рўйингга,
Қодир Оллоҳ зеб берибдур бўйингга,
Ҳеч топмадим сандин соғу-сўлларда.*

*Мис ўзин тенг қилмиш сийму-зар билан,
Муш баробар бўлмиш мурғи-нар билан,
Зухра ҳамроҳ бўлмиш бир шикор билан,
Анвар дур ичинда, гавҳар гулларда.*

*Саҳар сайри чиқса, гар тегса еллар,
Зебога мангзайди ул инжа беллар,
Зирафшон гултоқлар, сиё қокиллар,
Чўзсанг ерга тушар, ўрсинг – белларда?*

*Оқ жайрондек бўлиб ҳар ён боқарсан,
Албарафшон зулфинг юзга тўқарсан,
Сайрга чиқсанг, тоғ жайрондек боқарсан,
Жайрон ҳам сен каби кезмас чўлларда.*

*Бир савол келтирмиш сабонинг боди,
Элтмиш маъшуккага –Зухрадир оти,
Кўзларинда ёши, дилда ишқ ўти,
Боди сабодандур сўзи елларда.*

*Орзу айлаб, етолмадим жойингга,
Жоним фидо бўлсин ҳоки пойингга,
Олам талабгордир хусни-рўйингга,
Тоҳир хабар бермиш забун ҳолларда.*

Бу сўздан кейин Зухражон хайрон бўлиб, саросимага тушиб, не киларини билмасдан колди.

Зухражоннинг қирк канизи бор эрди, уларни ёнига чакиртириб, эшитган- кўрганини баён этиб, бир газал айтди.

*Қизлар қулоқ солинг ушбу сўзима,
Бир нола эшитдим саҳар чоғинда,
Ё Тоҳирим келмиш илмас кўзима,
Ё сабо сўзламиш сарви боғинда.*

*Умид этиб кездим қодир Оллодан,
Истаб тополмадим шоҳдан, гадодан,
Хабарин юбормиш боди сабодан,
Ўзи сайрон этмиш ҳижрон доғинда.*

*Ёрим мунда келмас дўланмас даврон,
Ёр айрилиб ўзга элларда сарсон,
Ёр унда, ман мунда қолдим саргардон,
Кўзимда ёш лабим заҳар оёғинда.*

*Алиф қаддим дўнди бир нае ниҳола,
Не жавоб берарман келган шамола?
Мева, олма-норим келмиш камола,
Ёрим келиб қўнсин гул бутоғинда.*

*Зухра айтар, оқар кўзимдан ёшим,
Отам-онам йўқдур, гамдур йўлдошим,
Бир замон сўзлашсам, келса сирдошим,
Армоним йўқ ўлсам ёр қучоғинда.*

Алқисса, Зухражон сўзини тамом этдики. шул вақтда ёғочлардан яна нолали овоз келди:

*Ёронлар Базод шахриннан,
Мен бу Тотора келмишам.
Икки гўзалнинг ишқиннан,
Оҳ билан зора келмишам.*

*Тоҳирни деб зор йиглаган,
Жигар-бағрини доғлаган,
Зулфига чамин боғлаган,
Зулфлари тора келмишам.*

*Қаро кўздан оқар ёши,
Эритар тоғлару тоши,
Ул Зухра қизнинг сирдоши,
Ошиқи зора келмишам.*

*Боди сабо дилдан сўзлар,
Чин ошиқнинг йўли излар,
Тоҳир Зухражонни кўзлар,
Мен бир бечора келмишам.*

Алқисса, канизлар бу сўзни эшитиб, бироқ сукут сақлаб турдилар. Гулкамар: -Эй Зухражон, биз бу овознинг нелигини англаб билмадик, аклимиз етишмади. Тонг откандан сўнг кўриб билармиз, -деди. Аммо Зухражон ўтириб токат қила билмади.

Бир оз вақт ўтгандан сўнг, тонг хўрози қичқирган вақтда, Гулкамар айтдики: -Эй Зухражон! Юрнинг боғ сайлига чиқиб, айланиб кўрайлик балки ул овоздан бир нишона топармиз, -деб Зухражоннинг кўлидан тутиб, бир абёт айтди:

*Саҳар вақти субҳи саболи бўлди,
Кел, Зухражон боғ сайлига кетали!
Қайгули кўнглима юз алам бўлди,
Юр, Зухражон, боғ сайлига кетали!*

*Богдан келган қандай садодир-создур,
Билолмадим сенга не қиш, не ёздур,
Бу нечук пайғомдур, нечук баёздур,
Кел, Зухражон, боғ сайлига кетали!*

*Шамолга соз ўлмиш сарви будоги,
Қизларнинг қалбига қўйди бу доғи,
Бориб ахтарайлик, боғу-чорбоғи,
Кел, Зухражон, боғ сайлига кетали!*

*Сайр этали Тоҳир кезган жойини,
Мунаққаш нештоқли гул саройини,
Қайтармагил Гулкамарнинг райини,
Кел, Зухражон боғ сайлига кетали!*

Гулкамар сўзини тамом этди. Барчаси туриб боғ сайлига кетдилар.
Улар эртадан-кечгача боғ айланиб ҳеч нарсага дуч келмадилар. Шунда
Зухражон кўзи ёшли, ғамгин бўлиб бир сўз айтди:

*Қалбим сиёҳ севар ёрим бўлмаса,
Нечук тоқат қилгум улуг элларда.
Боғ эгаси булбул зорим бўлмаса,
Кўнглим тоқат этмас тоза гулларда.*

*Алмудом гул юзин кўрмоққа зорам,
Яхшидан айрилиб, ёмонга ёрам,
Кетишга ожизман, чўх беқарорам,
Кўнглим орзусида, кўзим йўлларда.*

*Қайси бир оташда юрагин деглаб,
Қайси пари билан кўнглини чоғлаб,
Ёридин айрилиб, кўр қайда йиғлаб,
Қайси саҳроларда, қайси чўлларда.*

*Ханжари жонимда ўқлари танда,
Хажри ўлдирмоққа қасд этар кунда,
Сурати кўзимда, ҳаёли меида,
Юзи юрагимда, сўзи дилларда.*

*Зухра деяр, ёрим кўчди юртидин,
Кўзларимга суртсам пойи гардидин,
Ситими кўп Бобоҳоннинг дардидин,
Тоҳирим келмадинг ойда, йилларда.*

Алқисса, Зухражон бу сўзини тамом этгандан сўнг беҳуш бўлиб
йиқилди. Канизлари унинг қўлтиғина кириб, ҳар қайсиси бир ёнидан
кўтариб кўшкка чиқардилар. Зухра шу ётншда бир кеча-кундуздан
кейин ўзгина келиб, Тоҳирнинг хажринда зор-зор йиғлади. Унинг
нолишидан еру-қўк ларзонга келди. Шунда канизлари Зухражонга
кўнгилик бериб айтдиларки: -Эй Зухражон! Бундай беқарор бўлма. Сен
беқарор бўлсанг, бизда ҳам тоқат қолмас. Дунёни сабр этмак билан
оларсан, деб маслаҳат бердилар.

Аммо Зухражон кўзлари гирён, ахволи бирён бўлиб, Тоҳирнинг
хажринда ёниб-қуйиб, кечалар уйкудан қолиб, кундузлар оромини
йўқотиб, ота-онаснни ҳам унутиб, дунёнинг роҳатларидан кечиби, ёкти
жаҳонни тарк этиб, қоронғи бир ҳужрага кириб бағрини захга бериб
ётаверди. Бу ахволда унинг юзи кун-кундан заъфарондай сарғайиб,
оғирлашиб бораверди.

Али Зухражоннинг онаси Зухражонни жонидан ортик яхши кўрар эрди, Зухранинг бундай бетокатлигини эшитиб, уни кўрмакка келди. Келиб кўрсаки, Зухражон гўёки жони узилгандай эс-хушини билмасдан ётибди. Онаси бу ахволни кўриб, сочини ёйиб, Яратганга муножат этдики: “-Эй Парвардигорим! Якка-ю ёлғиз шу кизимга ўзинг раҳм этгил! Тохиржонни келтирсанг, Зухражон хушвақт бўлса, менинг ҳам кўнглим жойига тушар эрди”, деб йиғлади. Шу вақтда Гулзода каниз келиб кўрса, онаси Зухражоннинг бошини тизасининг устига олиб йиглаб ўтирибдур. Гулзода: -Эй она! Зухранинг ўлар вақти етибдур, энди тайёргарлигингни кўравер,- деди.

Онаси фақир не киларин билмасдан, подшоҳ эрининг хузурига чопди. Келиб кизининг ҳолидан хабар берди: -Эй шох, кизингни Тохирдан айирдинг, Зухранинг ўлишига сал қолибдур, ишк ўти ситамини ўтказибдур. Энди не фикринг бўлса имкониятингни чамалаб кўр,-деди. Бу сўзни эшитган подшоҳнинг кайфи қочиб: -Зухражонни келтиринг, мен бир кўрай,-деди. Шунда онаси Зухранинг ёнига келиб: -Эй болам, отанг сени кўришни истайди, бораёлик,-деди. Зухра: -Эй она, мен отам ёнига бормайман! Менинг отам, онам, туғишган қариндошларим йўқдир. Улар менадан кечгандурлар, мен ҳам улардан безордурман. Менинг Тохирдан ўзга ҳамдамим йўк. Агар Тангри таоло насиб қилиб, мени Тохирга дуч қилса, бу ғариблигим ҳам ўтиб кетар. Агарда шу ғарибликда ўлиб кетсам, мен ҳам Худонинг ғазабига учраган бир бандаси бўлиб чиқаурман. Мен Тохир билан дўзах ичида ўтирсам ҳам бу кўшкни айвон ичида ўтирганимдан яхшироқ деб ўйлайман. Тохирнинг қошида ўлсам армоним йўк. Бор шохингга айт, мени ўлдирсин, бу ишк ўтида куйганимдан ўлганим афзалдур. Агар ўлдирса шох учун савоб бисёр бўлур. Мени бундай ахволда куйганига рози эмасман. Мен отамнинг ёнига бормасман,-деб зор-зор, чун абри навбахор йиглаб бир абёт айтди:

*Мен ҳаргиз борманам отим ёнина,
Борсанг отамга айт: ўлдурсин мени,
Ўтлар солди ошиқларнинг жонина,
Борсанг отамга де: ўлдурсин мени.*

*Не отам бор, не онам бор жаҳонда,
Яқин қардош, не ховандор бор манда,
Борабилмам отам қанда, ман қаида,
Борсанг отамга де: ўлдурсин мени.*

*Тутам ёқасиннан маҳшар қуни мен,
Айирди Тохирдан кўп норизоман,
Бу дарддан қутулсам, ўлсам розиман,
Борсанг отамга де: ўлдурсин мени.*

*Атал бошдан нечук келдим жаҳона,
Бу ишқинг дардидан бўлдим девона,
Кечдим ҳаммасидан бўлдим бегона,
Борсанг отамга де: ўлдурсин мени!*

*Ёр дейиб барчадин агёр бўлибман,
Отам газабина дучор ўлибман,
Тоҳирдан бошқадан безор бўлибман,
Борсанг отамга де: ўлдурсин мени!*

*Чиқмам маломатдин, помус-орим йўқ,
Йиғламоқдан ўзга касби-корим йўқ,
Ишқ юкин чекмака ихтиёрим йўқ,
Борсанг отамга де: ўлдурсин мени!*

*Зухра дер: Тоҳирсиз умр сурманам,
Ўтарман дунёдан бир дам турманам,
Ўлгувча отамин юзин кўрманам,
Борсанг, отамга де: ўлдурсин мени.*

Зухра сўзини тамом қилгондан сўнг, онаси бориб, кизининг хабарини шохга етказди. Унда шох айтди: “Қизим камола келибдур” - деб ўйлади ва унга “муносиб” бир одам кўзлаб, фикр дарёсига ғарк бўлди. Подшоҳнинг бир оғайниси бор эрди, отига Шаҳзода Эрманус дер эрдилар. Унинг Қоработир деган ўгли бор эрди. Ул қурол-яроғ ишлатишга, жангу-жадалга ўкта йигит эрди ва бутун кўшинларининг ихтиёри унинг қўлинда эрди. Подшох Зухражонни шу Қоработирга майил этиб, вазир вузаролари, бутун аркони давлатини чакириб, Қоработирни ҳам чакиртириб:

-Менда бир гул камола келибдур. Уни мард ботир йигитларимдан бири Қоработирга бермакликни ихтиёр этдим, -деди. Ул вақтда –вазир вузаролар Қоработирга: “Қутлуг бўлсин”, “Ўнг бўлсин”, дедилар. Сўнгра хазинадан Қоработирга бош оёк куёвлик сарполари берилди. Шу онда козини келтириб, гувоҳларни хозирлаб, Зухражонни Қоработирга никохлаб қўйдилар. Қоработир шохнинг кизини олған одам бўлиб, муртини товлаб, ўзинда бор хазинани чиқариб, шаҳарларни чароғон этиб, ахли аркони-давлатина сарупо бериб, кўп фақир ва фуқароларга инъому сарполар, тангалар ҳада қилди. Ўн беш кеча-кундуз тўй-томоша берди. Сўнгра кеча бўлгунча Қоработир Зухражоннинг кўшкани бориб, қўл ковуштириб унга салом берди ва отасининг Зухрани унга бағишлаганини аён этди. Бу сўздан Зухра кизнинг юрагина ўт тушиб, Қоработирга газаб билан айтдики: -Эй Қоработир! Гавҳарни итнинг бўйнига таксанг, гавҳар ҳам йиғлар ит ҳам. Сен ким мен ким? Нақора

аҳмоқ одамки, биздан сўрамасдан иккимизнинг ўртамизда сулҳ-никоҳ боғласа.

Гўёки заъфаронни эшакнинг олдига тўккандай бўлур. Бор, йўқол, кўзимга кўринма!-деб бир абёт айтди:

*Кетдил мундин, қорачўмоқ,
Мен сенинг ёринг эмасман.
Санга “ёердим” деган аҳмоқ!
Мен сенинг ёринг эмасман.*

*Бир қарга сан “хор” ичинда,
Ошиқ бўлган зор ичинда,
Сайр этар гулзор ичинда,
Севар гулзоринг эмасман.*

*Бир ошиқ бечора бўлсанг,
Мени деб оввора бўлсанг,
Агар гавҳарпора бўлсанг,
Мен харидоринг эмасман,*

*Бугун отамга агёрман,
Ҳар зулм ичинда борман,
Тоҳир деб хаста-беморман,
Сенинг беморинг эмасман.*

*Отам зулм этди бошимга,
Раҳм этмади кўз ёшимга,
Дилбарим келар қошимга,
Сенинг дилдоринг эмасман.*

*Менинг ошиқлигим ҳақдир,
Инокор айлаган аҳмоқдир,
Менда бир мақсаднинг йўқдир,
Ҳеч қилар коринг эмасман.*

*Фидо бўлмам фидо бўлсанг,
Хавасинг кўп мудо бўлсанг,
Зухра деяр, гадо бўлсанг,
Мен сабабкоринг эмасман.*

Алқисса, Зухражон сўзини тамом этгандан сўнг Қоработир бир оғиз сўз айтиб билмасдан, унга хўл ҳам теккизиб билмасдан, масҳара бўлиб, уйига қайтди. Шундан сўнг Зухражон ёқасини йиртиб: “Эй

Худойим! “Тоҳиржондан дарак бер, ё бу жонимни ол. Сендай улуг зотнинг Тоҳиржонни келтирмакка ёки шу золим Қоработирнинг жонини олмакликка кучинг етмасми? Ҳар бир иш сенинг ихтиёринг билан бўлса деб Тоҳиржоннинг хажринда беҳуш бўлиб йиқилди. Бир замонлардан сўнг хушига келиб, Гулзода деган канизига қараб:–Дунёнинг зийнати, давлати менга керак эмас. Сен буларни ташқари чиқариб фақир –фуқароларга сарф эт, –деб хазинанинг калитини берди.

Зухранинг йиғламоқдан ўзга иши бўлмади. У Тоҳиржонни ёд этиб, мажнун девона бўлиб, оху-фарёд этиб юрар эрди. “Эй Тоҳиржон, сен ё ўзга бир ерга мубтало бўлдинг, ё бир балога дуч бўлдинг, мени ёд этмадинг, кўнглимни обод этмадинг.

Мен зору гирёнинг бўлиб келдим. Ишқингда девона бўлдим. Балки сен бирорта хуру-парилар билан даврон суриб, боғу-боғчасида сайрон этиб юргандирсан.

Мен сенсиз ожиз қолиб, юзларим заъфарондай сарғайиб, ўлар холга етишдим. Сенинг билан сурган давру-давроним, бахтли онларим энди армон бўлди. Салтанатлар, тожу-давлат барбод бўлди, шакарлар захар, дўстлар агёр бўлди. Кўзларим йўлингда интизор бўлдим... Ёридан айрилган бир бенаво, гулистонидан айрилган бир бодисабоман. Сенсиз бу кўшклар, бу боғлар, саройлар кўзимга дўзахдан ҳам ёмон кўринар. Сенинг висолингга етмак, дийдорингга тўймоқ бормикан?”.-деб Зухра киз зор-зор йиғлаб, бир ғазал айтди:

*Сендан айри ман бедаво дарди хижрон қолмишам,
Ўлмайин қолдим бугун, ҳолимга ҳайрон қолмишам.*

*Барчалар шират тўнида кездилар сайрон аро,
Найлайин, зулмат аро ман зору-гирён қолмишам.*

*Ёрим йиғлар элга базм айларки даврон боғида,
Мен бугун хори мўғилон ичра сайрон қолмишам.*

*Телба кўнглим кўп ҳавас айлар ўшал дилдорини,
Дали саргардон бўлиб, саргашта инсон қолмишам.*

*Подшоҳи хусн эрдим, тахтим аро султон эрдим,
Тахту-тоҳсим сел йиқитди мунди меҳмон қолмишам.*

*Булбулим учди бужун, азм этди хижрон боғина,
Мен хазонли гулшан ичра бағри бирён қолмишам.*

*Ёр агёр ила ёр бўлдимки, ёрини тарк этиб,
Мен ки тарк айлай дегам, найлайки, бежон қолмишам .*

*Зухра дер, ёр –булбулим учди хазонга богидан,
Оташи ҳижрон элинда айлаб афгон қолмишам.*

Алкисса. Зухражон сўзини тамом этди. Канизлари бунинг йиғламоқина токат килиб билмай, йиглаб, “Бир соз-сухбат этайлик, балки Зухра кизнинг кўнгли очилгай”,-деб маслаҳат этишдилар ва Зухранинг ёнига келиб:-Сен йиғи-сигингни кўйсанг ва бизга рухсат берсанг, биз соз –сухбат бошласак, - деб ёлвордилар. Зухра киз рухсат берди. Канизлар соз- сухбат, улуғ мажлис қилдилар. Зухранинг чехраси бир оз очилгандай бўлди. Шу ўтиришда гафлат уйқусига кетди. Шунда канизлар, маслаҳат қилдилар. Зухражоннинг кайғу-хасрати бироз чекинган вақтида бош-оёқ кийим- бошларини олиб, таомини еб, бошига шундай иш тушган вақти бўлса, чорасини топмасак, нон ёғиси бўлдикимиздур”,- дейишдилар. Ул вақтда Гавҳар:

- Агар Тохирни келтирмасак, Зухранинг дардига мундин бошка чора йўқдур.- деди. Шунда бошка канизлар:-Сен ҳаммамизнинг саркамизсан. Бу ишнинг чорасини сендан бошка топа билмас, - дедилар. Гавҳар: - Мен бу ишнинг чорасини топарман. Эрта тонг билан туриб, Зухранинг хазинасидан бир оз тилло- кумуш олиб, каландар эшигига кириб, шахарма- шахар кезиб, Тохирни излаб, каерда бўлсада, топиб келтирарман. Агар топмасам ўзим ҳам кайтиб келмасман. Иншооллох албатта топарман, деди. Гавҳар киз ўн тўрт ёшли, камола етган, узун бўйли, сарви бўйли, гўзал бир киз эрди. У кўлига кўзгу ойнани олиб, юзини кўрганда, ўз-хуснига ўзи хайрон қолиб “Мен ўн тўрт кечалик ой мисоли чиройлидурман”, деб ўйлар эрди.

Канизлар:-Эй Гавҳар, сен бу маслаҳатни маъкул кўрган бўлсанг, Зухрани уйготайлик, дедилар. Гавҳаржон:-Мен бошимни Зухрага садақа этарман, деганидан сўнг Зухражонни уйготдилар.

Зухражон оху-фарёд этиб йиглаб турди. Канизлар қилган маслаҳатларини унга баён этдилар. Зухражон хаяжонланиб ҳам ўтириб, ҳам туриб, Гавҳарнинг бўйнидан кучоклаб:-Сенга ок йўк бўлсин! Тохиржонни кўрсанг менинг ахволимни бир-бир айт. Агар тирик бўлса ўзини, ўлиб кетган бўлса танидан бир нишона келтирарсан ва айтарсанки: “Ошик бўлган одам зулм кўрмаклиги беғумондур. Бог ичида олма норим камолга келибдир. Золим Қоработир хар кун келиб, олма – норимдан юлажак бўлиб, юз-минг кайғу-хасратда кўёдир. Мен боғимнинг дарвозасига қоровул кўйиб, ором оларман. Шохнинг зулми оғир келиб, золим Қоработир менга кўлини етиражак бўлса, ўзимни ўлдирарман деб кўрқарман. Тохиржон мунингдин ор-номусга, хиёнатга қолмасин! ”-деб йиғлади. Гавҳар киз:-Агар Тохирни келтирмасам, номард бўлай,-деб аҳд қилди.

Шундан сўнг Гавҳарни юбормок учун, йўл анжомини ҳозирлаб, унга каландар либосини кийдириб, бир хуржун тилло билан нортуюга

миндириб, Зухра киз канизлари билан кайтдилар. Тохирни жуда
с огиниб, бир газал айтди:

*Гавҳаржон сен кетсанг ёр сўроғина,
Борсанг Зухра ёринг омон дегайсан.
Сени дейиб унлар тушиб қалбимча,
Бизри бирён кўкси гирён дегайсан.*

*Ёр дейиб йиғлади қанча айёми,
Дилинди ёр деган орзу каломи,
Ҳажрингда юборди сенга саломи,
Кундан кунга ҳоли ёмон дегайсан.*

*Гоҳи телба каби термулиб туриб,
Гоҳи етимлардек бўйинини буриб,
Гоҳо хасталардек ранги саргайиб,
Узатди ёнимда нолон –дегайсан.*

*Рақиблар ўт солди ширин жонина,
Душман хушвақт бўлиб сизмас тўнина,
Висол истаб Зухражоннинг ёнина,
Қоработир бермас омон дегайсан.*

*Ошиқ бўлган ширин жоннан кечмасми?
Ёрни суйган ёр лабиннан ичмасму?
Қўрқарму ўлимдан, ёрни қучмасму?
Зорланиб, зорланиб гирён дегайсан.*

*Сўзимни айт, диққат қилсин сўзима,
Қора чексун Бобоҳоннинг юзина,
Шаҳ газаб айлайиб якка қизина,
Қилди ул қорага нишон дегайсан.*

*Борсанг Тохирга де: тездан-тез келсин!
Вақтимнинг танглигин сўзимдан билсин,
Толси терс бўлса Зухра найласин,
Зухра қизнинг бахти талон дегайсан.*

Алқисса, Зухра киз сўзини тамом этгандан сўнг Гавҳаржонни
йилмоёга миндириб, жиловини кўлига ушлаб боғдан ташқариға
чиқдилар. Яна бироз зару-зарбоддан, лаъли жавҳардан юклаб: “Ҳар ерда
факиру-фукаро, етим-есирлар бўлса, бу тилло-гавҳарларни Тохиржон-
нинг бошининг садақаси учун сарф этарсан. Зора, шу садақатаринг

кабул бўлиб Тохиржон топилса”,-деб Зухражон йиглаб, Гавҳарга топширди. Сўнгра:-Қайси шахарга борсанг, шу юртнинг эгалари бўлгон хукмдорлар билан яқин бўлгил. Улар хар ердан хабарли бўларлар ва бошингга иш тушса осон хал бўлар. Агар Тохирнинг ўзини кўрсанг ё хабар эшитсанг айтгилки: “Дарҳол етиб келсин”, -деб Гавҳарни шахардан ярим манзилгача узатиб борди. Шул замонда Воҳид деган бир каландар бор эрди. Ул Шахрижон отлиг бир кизга ошик бўлиб, унинг хасратида куйиб, маст бўлиб, шахарма-шахар, кўчама-кўча сўроглаб кезар эрди. Шул каландар буларга дучор бўлди. У айтдики: -Эй Зухражон, сайил муборак бўлсин. Сен бу ерларда не сабабдан юрибсан,- деди. Зухражон жавоб бермасдан тўғри ўтиб кетаверди. Шунда Воҳид каландар Зухранинг олдига ўтиб, бош эгиб салом берди ва айтдики:-Эй ошикларнинг подшоши! Дарди-сирингни менга айт деб йиглаб ёлворди. Зухра киз кетиб бораётирган ерида тўхтаб: -Эй девона –каландар, бу йил етти йил бўлибдири раҳм этиб, мунингдин этиб аҳволимни сўргон одам бўлмади. Сен нақора раҳм-шафкатли, меҳрибон одамсанки, манда хабар сўрайсан,-деди. Шунда Воҳид каландар: -“Зар кадрили заргар билар”-дейибдурлар. Агар сен менга ахволингни баён этмасанг мен ўзимни халок этарман, деб йўлига равона бўлмок билан бўлаверди. Шунда Зухражон кўздан қонли ёш тўкиб: -Эй каландар! Сен ҳам менинг учун хасрат чекма. Хар не ғам чексам, ўзим чекайин. Аммо мандан хабар сўрсанг, хабаримни берайин-деб зор-зор йиглаб бир ғазал айтди:

*Воҳид мандан хабар сўрсанг,
Бир ёр учун саргардонман.
Қошки ёрдан хабар берсанг,
Дилдор учун саргардонман.*

*Сиргайиб сўлди гул юзим,
Захар бўлди ширин сўзим,
Тохир кетди, қолдим ўзим,
Озор учун саргардонман.*

*Кўрсам ёрнинг қадди бўйин,
Ҳақ муяссар қилса рўйин,
Ғам олибдур қалбим уйин,
Ғамхўр учун саргардонман.*

*Вайрон бўлсун тожу-тахтим,
Ёрни деб юрагим ёқдим,
Ғафлатдан уйғонмас бахтим,
Бемор учун саргардонман.*

*Боғларда битган сунбулим,
Тар гунчадек тоза гулим,
Гулдан айрилгон булбулим,
Гулзор учун саргардонман.*

*Етти йил дарёда оққан,
Шум толем айро солгон,
Зухра дейиб бағрип ёққан,
Ул нор учун саргардонман.*

*Келди айролиқ лашкари,
Мен найлайин сийму-зари,
Ёра гундарил Гавҳари,
Ул ёр учун саргардонман.*

*Сиз айб этманг Зухрани,
Кўзларман мен Тохиржонни,
Найларман ёхти жаҳонни,
Дийдор учун саргардонман.*

Алкисса, Зухражон сўзини тамом этди. Воҳид каландар: -Эй Зухражон! Бир оз сабр эт, сенга бир арзим бор, истасанг айттайин!-деди. Зухражон:- Айт, не арзинг бор!- деди. Шунда Воҳид девона:- Гавҳаржон бир кимматбахо тошдур, унга ҳамма одам харидордур. Гавҳарнинг сиртини хар зот билан безасанг ҳам ичидан маълум бўлар.

Агарда сиз Гавҳар кизни каландар сифатида узоқ юртларга юборсангиз йўлда не кўп карокчилар кўп, улар буни тутарлар. Албатта, Гавҳар хар кимнинг кўлига тушса, бўйнуга тумор этиб тақарлар, сенинг хизматинг ҳам битмас, Гавҳар киздан ҳам айриларсан. Агарда сўзимни қабул этсанг, шул хизматингни Гавҳар кизга эмас менга топширсанг, шул хизматингни мен битирирман. Менинг аслимни сўрсанг, менинг ўзим афғоннинг Қобул шахридан бўларман. Мен ҳам Тохир янглиг бир дали каландарман. Бағдодда Шахрижон деган кизга ошикман. Каландарнинг ҳолини каландар билади. Мен эр киши бўлганим учун ҳеч ким менга кўл ҳам, тил ҳам тегдириб билмас. Сенинг шу ишингни мен битирирман, мендан бошқа битириб билмас. Гавҳаржон сен билан боғларни сайр этмакни билади, ҳолос,- деди.

Шунда Зухражон: -Мен бир толе юз ўғирган одамман. Сен ҳам ваъда бериб, яна бир шаҳарда бир кизга дуч бўлиб, мени ёдиндан чиқарсан, деб кўркаман, -деди. Воҳид айтдики:-Эй Зухражон, иккаламизнинг орамизда Худонинг улуғ отидан аҳд бўлсин.

Мен Тохирни топиб сенинг олдинга олиб келмагунча ором олмасман, -деди. Бу сўз Зухражон ва Гавҳар кизга маъкул тушди. Улар

маслаҳатлашиб Гавҳарни қайтариб, Воҳидни юбормоқчи бўдилар. Зухражон Воҳид каландарга беҳад тиллалар бериб, йилмояни ҳам топшириб: -Эй каландар! Шариатда шарм йўқ. Менинг олмаю-норим камола келибдур, мунда зolim Қоработир харидор бўлиб, ҳар кун келур. Аммо бир бахоналар билан ўзимни сақларман. Агарда мева пишиб ўтлашиб кетса, тулки-шоғоллар пайхон этиб зоя этар. Шунинг учун Тохиржон тез етиб келсин,-деб Воҳидга оқ фотиҳа бериб, зор-зор, чун абри навбахор йиглаб бир ғазал айтди:

*Воҳид кетар бўлсанг мундин,
Жоним суйган жонни гатир,
Ёрим нечун келмас андин,
Ўйим зиёда кун-кундин,
Ширин жоним чиқар тандин,
Пинҳон сирим йўқдир сандин,
Сен ҳам ал кўтарма мандин,
Ал кўтармам бу ватандин,
Ўлдим айролиқ дардиндин,
Дардима дармонни гатир.*

*Менинг учун ёниб – куйган,
Ғулпогин ҳар ёна ёйган,
Чин ҳақиқат дўстман деган,
Ишқнинг сариштасин еган,
Ҳар кима бир сирин деган,
Юрагимда доғлар қўйган,
Қошимда зар - зарбоф кийган,
Рақиб дийдориннан тўйган,
Ёнар ўтима сув қўйган,
Ёлгончида кўнглим суйган,
Уйгон, қора бахтим, уйгон!
Туганмас давронни гатир.*

*Кўнглим талвас этар ёрни,
Мавъж урар ишқнинг бозори,
Камол топмиш олма - нори,
Булбулим йўқ қилса зори,
Кўринса ёрнинг дийдори,
Дийдорининг харидори,
Садақа дунёнинг бари.
Инжадур гулпогин тори,
Ошиқнинг номуси ори,
Бу кун эди йилдан бари,*

*Корим ёрнинг охи зори,
Ул чаши гиёҳни гатир.*

*Гам дарёсина гарқ бўлгон,
Шоҳ жонини газаб қилгон,
Севар ёриндин айрилгон,
Мажнундек девона бўлгон,
Лайли каби бағрин тилган,
Ишқнинг тигин жона чолгон,
Гул манғзи саргайиб - сўлган,
Даригин билмас ҳеч келган,
Ишрати йўқ бизнинг билан,
Билмам тирикми ё ўлган,
Бизнинг билан ваъда қилган,
Ул аҳди ёлгонни гатир.*

*Ёрим анда ақли ҳайрон,
Кўзларим йўлинда гиёҳ,
Фалақдин чоки гирибон,
Юрагим қон, бағрим бирён,
Богларим қолди бесайрон,
Ёрим қанда чекар армон,
Ошиқлардин ўтти даврон,
Қарорим йўқ юзинг кўрмон,
Топмайин дардима дармон,
Ёқди мани рўзи ҳижрон,
Зухра деяр, ман саргардон,
Беақл подонни гатир.*

Алқисса, Зухражон сўзини тамом этди. Воҳид:-Эй Зухражон, мен Тохирни қайси нишоналаридан таниб оларман? -деб сўради. Унда Зухра: - Ҳар шаҳарда ва калъага борсанг. оху- фиғон билан нола килиб “Ишқнинг элинда менинг каби куйган борму?” - деб зору- гиёҳ қилсанг, санинг оху- нолангни эшитса, Тохиржон бир лаҳза ҳам сабр этиб туриб билмас. Ўзи ўрта бўйли, калам қошли, зарафшон кокилли, ишқ ўтига куйган зебо йигитдир, деди. Воҳид каландар оқ фотиҳа олиб, отини қўйиб йилмоёга минди ва қарвонга қўшилиб, қайдасан дарёнинг оёғи деб йўлга равона бўлди.

Воҳид бир неча манзил йўл юриб, тоғларни олиб, чўллардан ўтиб охири катта бир шаҳарга етиб келди. Бу бағдод шаҳри эрди. Каландар бу шаҳарга кириб, кўчаларини, масжид-мадрасаларини айланиб, ҳам Тохиржонни сўраб, ҳам нолиш килиб: “Бу шаҳарда менингдек ишқ ўтинда куйган дали-девона борму?”-деб бораверди. Аммо ҳеч кимдан

сас-самар чикмади. Вохид бу шаҳардан ўзига дарддош топмасдан шаҳардан чикиб саҳроларга равона бўлди. Йўлда катта бир бокка йўлиқди. Боғнинг теграсида ўтириб: “Эй ёронлар, менинг каби ишк йўлида гирён борму?”-деб нола қилди. Бу боғда бир неча шахзодалар, бекзодалар, сарой амалдорларининг болалари, соҳиблар сайр этиб юрар эрдилар. Буларнинг ичинда юрган бир зебо йигит-Тохирга Вохиднинг кўзи тушиб:-Дўстлар, ишк элинда мендай бағри куйган борму?-деб зору-фарёд қилди. Бу сўз халиги йигитнинг кулоғига ёқиб тушди. У ёниндаги йигитларга:-Йигитлар! Сизлар бир оз тўхтаб турсангизлар. Мен ана шу одамнинг бориб хабарини бир олайин,-деб халиги қаландарга қараб бир мухаммас айтди:

*Дилбаро, ёдинг билан сийнамда гам қон ўлди, кел!
Хасратингда бузилиб, ҳолим паришон ўлди, кел!
Жам бўлиб гам лишқари, дил ичра меҳмон ўлди кел!
Сен сабабли зори кўнглим шаҳри вайрон ўлди кел!
Ишқи ҳамеринин эсигарим лахта-лахта қон ўлди, кел!*

*Ҳар гула сайр айламанг, рухсори-боғинг бўлмаса,
Ким эрур ҳамдам манга, ҳижрони доғинг бўлмаса,
Шом эрур қундуларим, ҳусни-чирогинг бўлмаса,
Истагим қанду асал, ширин дудогинг бўлмаса,
Кўнгилда дунё боғи, боғи эҳсон ўлди, кел!*

*Сарви қад, рухсори хум,сиймин бадан, гул юзли ёр,
Истадим ширин висолинг, дарога қолдим беишумор,
Самонинг анвари сан, ер юзинда долазор,
Алмудом васлинг тилаб, тан ичри кўнглим беқарор,
Ёрни деб агёрдин миҳруми даврон ўлди, кел!*

*Қошларинг ёй, кипригинг ўқ, куйган бу эсонимга от,
Гар мени қатл айласа, улдур бу эсонима роҳат,
Лабларининг шарбатин тотган топар доим ҳаёт,
Ошигин маъшуқ агар ўлдирса, бўлгай руҳи шод,
Раҳм қил еткур манга, сурати бежо ўлди, кел!*

*Нозли ёр сайра чиқмиш, васфини айлайин баён,
Подшоҳи хусн эрур, бешак муслимадур аён,
Қокили сарв узри эсонга балойи-ногаҳон,
Туби бўйли, маъвашим бўлгач назаримдан ниҳон,
Ҳар тараф бўй чекмади сарви хиромон ўлди, кел!*

*Тохир, ёд айларам шому саҳар ул маҳвани,
Айро солди, Зухражсондан бу фалакнинг гардиши,
Истарам дилдордин хабар келтирса бир киши,
Ҳажридан Қақнус каби сийнамга солиб оташи,
Ушбу ҳолими кўриб, кофир мусулмон ўлди, кел!*

Алқисса. Тохир сўзини тамом этди, Воҳид бу йигитнинг хасратли сўзидан Тохир эканин билиб, масти-мастона бўлиб, Тохирнинг қошига бориб бир газал айтди:

*Дўстлар, тақдир азал кўнглум аро жо қилди ишқ,
Кунда юз меҳнат билан бошимни гавго қилди ишқ.*

*Дайди итлардай кезарман чор тарафга термулиб,
Нақди умрим ҳосилин бир дамда ёғмо қилди ишқ.*

*Қонли бағримни кабоб этди, солиб сийнамга доғ,
Лабларимни ташна, кўз ёшимни дарё қилди ишқ.*

*Йиғлабон, шу кўзларимдин ашқ тўкилди, найлайин!
Кўзларимни кўр этиб, кўнглима бино қилди ишқ.*

*Кунда юз қатла ўларман ким, яна юз тирилиб,
Маҳрами-мавт ўлмушам, маҳруми дунё қилди ишқ.*

*Ҳижроннинг водийсинда, саргардон кезарман ночор,
Бошимга тош ёғдириб, ҳолимни расво қилди ишқ.*

*Ёрдан чекдим оёқ, бир дам фароғат бўлгали,
Кўнгул ичра жо бўлиб, ёрни таманно қилди ишқ.*

*Бир нарига бек бўлиб, келдим ки Тотор шаҳридин,
Ёр кўйинда бас они мажнуни шайдо қилди ишқ.*

*Ошиқ айтар Воҳид, ишқ йўлинда мардона бўл,
Ишрат уйин банд этиб, ҳасрат уйин во қилди ишқ.*

Алқисса, Воҳид каландар сўзини тамом этди. Шу вақтда Тохиржон келиб Воҳиддан хабар сўради. Воҳид ҳам жавоб берди. Тохиржон билан Воҳид каландарнинг савол-жавобли шеъри:

Тохир:

*Хабар бергил Воҳид, қайдан келарсан?
Не сабабдин тушдинг бизинг бу жойга?*

*Ҳар онингда юз-минглаб оҳ урарсан,
Оҳинг ўққа мангзар қоматинг ёйга?*

Воҳид:

*Ғаит айлайиб чиқдим Тотор юртидин,
Ўзим каби саргардонни изларман.
Эй шаҳзода, сўрсанг менинг дардимдан,
Дардим чўхдир, бир дармонни изларман.*

Тоҳир:

*Тотор деб сўзлаган тилингдаи дўнам,
Сенданам ортиқроқ саргардон манам,
Алмудом бир қизнинг ишқинда ёнам,
Сочи тунга менгзар, юзлари ойга.*

Воҳид:

*Чарх уриб кезарман соғу сўлларда,
Зухра юбормишдир, кўзи йўлларда,
Топмасам, дурманам улуг элларда,
Жисмим олиб кетган эсонни изларман.*

Тоҳир:

*Воҳид, нечун кўп оҳ чекиб сўзларсан?
Бир пинҳон сиринг бор, мендан гизларсан,
Қайси боғнинг боғбонини кўзларсан?
Ростин дегил, банда бўлсанг Худоя.*

Воҳид:

*Бир пари юборди, ўзи ул эсойда,
Ҳижрон заҳрин ютар, қўлинда бода,
Шоҳнинг газабидин дали дарёда,
Оқиб кетган бенишонни кўзларман.*

Тоҳир:

*Булбуллар сайраюр ёрнинг боғинда,
Қизлар сайрон этиб кезган чоғинда,
Нечук қалиндарсан ёр сўроғинда,
Ўтлар солдинг қалбим ичра сароя.*

Воҳид:

*Келтир дейиб, мени ундан юборди,
Оёғимдан ўниб ончи ёлборди,
Унга сен ёр дегил, вақтинг хуш эрди,
Ишқда куйган потавонни кўзларман.*

Тоҳир:

*Тоҳир деяр, келмагийдим жаҳона,
Зухранинг ҳажринда бўлдим девона,
Бугун бўлар менга охирзамона,
Ғар етмасам унинг каби хўброя.*

Воҳид:

*Воҳид айтар, бошим солдим майдона,
Карбало итидай кездим ҳар ёна,
Шаҳри қизга ошиқ бўлиб зойибона,
Очилмаган тарғунчани изларман.*

Алқисса, Тохир: “Бу ҳам менинг каби бағрини ишкка ёккан каландар эркан. Аммо азалдан гап борки, каландар халқи ёлғончи бўлар. Ёлғон сўзлар, мени аввалгидан бадтар аҳволга солиб, ҳолимни ҳароб айламасин. Ул Зухрани кўрибму, кўрмабму, шуни билайин”,-деб туянинг жиловидан икки кўла билан товлаб тутиб:

-Эй ошиқларнинг шаҳаншоҳи! Ул аввало Худони, сўнгра хазрати пайғамбар расулиллоҳни ўртага кўйиб тўғриси айт. Менинг ишқ хижронида куйган бағримни янада ёкма!-деб йиглаб бир абёт айтди, каландар ҳам жавоб берди.

Тохир:

*Воҳид тезда хабар бер саволимнинг жавобин,
Хабар бер, нозли ёрни сен не аҳволда кўрдинг?
Ўзимга ҳамроҳ этдим ёрнинг солган азобин,
Итларга шам қиларман куйган бағрим кабобин,
Хабар бер, нозли ёрни сен нечук ҳолда кўрдинг?*

Воҳид:

*Санга жавоб айлайин ёрнинг қилган саволин,
Мудом ёр деб йиглаюр, мен шундай ҳолда кўрдим,
Наргис каби кўзидин оқдириб ашқи-олин,
Ҳижрон шабинда истар, ёрнинг шамъи-жамолин,
Кеча-кундуз йиглаюр мен бундай ҳолда кўрдим.*

Тохир:

*Маҳвашим фироғинда тоғу-тошни кезарман,
Мажнун каби сиргардон, кўйинда дарбадарман,
Қақнусдек олов ютиб, оташга сайр этарман,
Бугун бу ҳолда, эрта кўр, не ҳалга тарман,
Хабар бер, нозли ёрни сен нечук ҳолда кўрдинг?*

Воҳид:

*Кўшқда тунлари бедор, чекдиги оҳу-зордур,
Сабрнинг уйин бузиб, алмудом беқарордур,
Кўз ёшининг рангидин гул юзи долазордур,
Кўшқи мисоли зиндон, жаҳон кўзига тордур,
Мен сенинг нозли ёринг, беқарор ҳолда кўрдим.*

Тохир:

*Гул юзини кўрмасам, ҳар ҳафтада, ҳар ойда,
Бу кўнглим тоқат қилмас мотамхона саройда,
Қайтмам ишқнинг йўлидин, чикса жоним шу кўйда,*

*Кўрмасам Зухражоним, туробилмам бу жойда,
Хабар бер, нозли ёрни сен нечук ҳолда кўрдинг?*

Воҳид:

*Шоҳнинг қизи шаҳзода, кўйингда бир ғарибдур,
Ҳажрингда заъфарондек гул юзи сарғарибдур,
Оқсиз жона оғир юк-шиқ ичра ким кўрибдур,
“Мақсадга етмадим..”-деб, тўрт ёнга телмурибдур,
Мен сенинг нозли ёринг бўйла аҳволда кўрдим.*

Тохир:

*Жопон учун жон чекиб, ширин жсоним берурман,
Ёнида кўрсам ағёр, ўзим ўтга урурман,
Ёлғиз бошим йўлинда, хизматинда турурман,
Чин ошиқи дийдорман, ёр жамолин кўрурман,
Сен менинг нозли ёрим нечук аҳволда кўрдинг?*

Воҳид:

*Кеча-кундуз уйқу йўқ, кўшкни устинда бедор,
Ситам ўқин отарлар дегра-дошинда ағёр,
Ёр саломин келтирдим, қошинда қилдим изҳор,
Лол бўлибдур тиллари сўзламас тўти гуфтор,
Ғам-аламга гарқ ўлмиш, бўйла аҳволда кўрдим.*

Тохир:

*Балмадим, ёр лабиндин қайси ташна қонибдур,
Булбул кетиб юртидин, зоглар келиб қўнибдур,
Оҳим етар осмона, бизримда ўт ёнибдур...*

Етти ошиқ ўтибдур, ким мендек ўртанибдур?

Тохир дер, Зухражонни сен нечук ҳолда кўрдинг?

Воҳид:

*Қизлар ичинда сирхуш, ажаб сарви-хиромон,
Ҳасратингда қон йиғлар гул юзли моҳитобон,
Устixonин кул этмиш айролиқ рўзи-ҳижрон,
Кўнглида юзминг армон, кўзлари хуни гирён,
Воҳид дер, Зухражонни, мен бўйла ҳолда кўрдим.*

Алқисса. Тохиржон билан Воҳид қаландар сўзларини тамом этдилар. Воҳид айтдики: -Эй йигит, агарда Тохир сен бўлсанг, мен Тотор вилоятининг сенга келган совчи бўлурман. Тотор вилоятининг кизларининг шаҳаншоҳи Зухражоннинг юраги қон, жигари бирён, дийдаси гирён, ақли хайрон, боғлари бесайрон, ошуфтаи даврон, кўшкни ўзина зиндон, иши афгон, чекдиги фигон, душманлари шодон, кўнгли аламда, кўзлари намда, хотири ғамда, жони ситамда. дунёдан кечиб, кеча-кундуз сенинг йўлига қараб, сенинг орзуингладур. Золим Қоработир уни олмоқ ниятида Зухражоннинг устига кунда беш вақт келиб кетар. Аммо Зухражон ёлвориб-ёқариб, турли хил талбирлар била

уни юборар. Ул Тотор вилоятинда бир мусофир янглиг кун кечирар. Агар кетар бўлсанг тез йўлга отлан. Агар кетмасанг, менинг рухсатимни бер, мен сенинг хабарингни тезда Зухражонга етказай,-деди.

Тоҳир бу кишининг Зухра томонидан жўнатилганини билиб, ўрнидан туриб кучоклашиб кўришди ва:-Зухрани ўз кўзинг билан кўрдингму, сўзини кулоғинг билан эшитдингму,-деб сўради. Воҳид:-Бале, ўзини ҳам кўрдим, сўзини ҳам эшитдим. Сенинг учун бор дардини баён этди. Мана бу саломномани ҳам сен учун юборди,- деб унинг кўлига хат тутказди. Тоҳир хатни аввало кўзига суртиб, сўнгра очиб ўкиди, хатнинг мазмуни бул турур:

“Аввало Бисмиллоҳи раҳмонирраҳим ва сўнгра Мухаммад Мустафо алайҳиссаломга сано ва дуруд. Мен ишк ўтнга куйган Зухра ғариб тарафидан олийжаноб Тоҳиржонимга, поки домонимга, хасратли сарви хиромонимга, муҳаббат мохитобонимга! Арзим шулдур: Худойим сиз жаноби олийни ҳамма балон бадтарлардан омон сақлаб, бир-биримизга адабий ковушмоқни муяссар этгай. Сиз, мен ожизи нотавонни хасрат доғида ва хижрон зулмининг доғида ташлаб кетдингиз. Сиз кетгандан бери ҳар куним йилдек бўлиб, оху зоримдан Бобоҳон омонга келди ва кизим балоғат ёшнга етибдур, деган ўйга келиб мени кўшин боши Қоработирга никоҳлаб бермоқчи бўлди. Мен ҳам бу сўзни эшитиб, ўзимга уч марта ханжар урмоқни ният қилдим. Аммо канизларим билиб қолиб, мени бу ишни қилишимга йўл бермадилар.

Бир куни Қоработир менинг боғимга пинхон келиб, учрашмоқчи бўлди. Мен уни калтаклаб, хайдаб юбордим. Лекин ул ҳозирда ҳам менинг кўнглимни овлаш мақсадида келиб туради. Лекин мен гоҳида хийла билан, гоҳида қаҳр-ғазаб билан уни боғдан чиқариб юбораман. Менинг хавфим подшо билан унинг фикри бир куни бир жойдан чикиб, менинг ҳолим забун бўлмасмикан, деган ўйдир. Шунинг учун ушбу хатни олган заҳоти ё мендан кечганлигингни билдир ёки келиб менга эгалик қил. Киши ошиқликда жабр-ситама чекар. Бир марта шох ғазабига дуч бўлдим деб, онди камолга етган гулзорни эгасиз қолдирмоқ гуноҳдир. Сўзим тамом. Худой таоло омонлик берсин”.

Тоҳир хатни ўкиб, беҳуш бўлиб йиқилди. Сўнгра ҳушига келиб:-Зухрани кўрган кўзларингдан айланайин, деб Воҳиднинг оёғига бош қўйди. Тоҳирнинг юрагига ўт тушиб, ўтирган-турганини билмас, гўё ойнага тушган куёшнинг ёлкинидай ҳар ёкка чайкалар эрди.

Сўнг Тоҳир маслаҳат қилиб Воҳидни мусофирлар қарвонсаройига олиб борди. Воҳидни ул жойда қўйиб, унга хизмат айлаб, меҳмон қилди. Кейин:

-Эй шоҳи Қаландар, сен бу жойда ўлтириб тур. Мен ҳам бу шаҳарда меҳмон эрурман, бориб шохдан рухсат тилаб кайтаман, деди.

Тоҳир Одилшоҳнинг ҳузурига бориб, бош эгиб салом берди.

Подшо алиқ олиб ўтиришга ижозат берди. Тохир:

-Эй Сулаймон салтанат, Искандар шавкат, шохим, азиз киблагохим, сизга икки оғиз сўзим бор деб, бир абёт айтди:

*Зухражоним манга салом юбормиш,
Шоҳим, манго рухсат берар кунингдир.
Кўшиқда йиғлайиб, беқарор эрмиш,
Шоҳим, манго рухсат берар кунингдур.*

*Мусофирам бул Бағдоднинг шаҳринда,
Ал мудом қуярман ишқнинг бағринда,
Кўзим қонда, лабим ҳижрон захринда,
Бугун манго рухсат берар кунингдур.*

*Ёрим анда йиғлар, мени келсин деб,
Келиб дол гарданга қўлин солсин деб,
Ёки Зухражондан жудо бўлсин деб,
Бугун манго рухсат берар кунингдур.*

*Мени кўп қайнамиш нозанин дилбар,
Ёрнинг ҳижрониди қалбим саросар,
Дийдоринг тиларман то рўзи маҳшар,
Манго бугун рухсат берар кунингдур.*

*Бир қосид келтирмиш ёрнинг наёмин,
Кўз ёшидан ёзмиш ёрим саломин,
Ёд этмиш сабоқдош ўқиб каломин,
Тохир деяр, рухсат берар кунингдур.*

Тохир сўзини тамом этди, шохнинг оёғига йикилиб йиғлади. Шу ердаги барча кишилар ҳам йиғладилар, боргоҳ гўё ёсхонага дўнди. Шохнинг ҳам кўнгли бузилиб:

-Аввалдан сен билан ошно бўлмасак яхши эрди. “Ошно бўлиш осон, айрилиш мушкул”, деган нақл бор. Бу нақл чин экан, деди. Подшо яна бир ўй-фикр қилиб:

-Эй Тохиржон, бу максадингдан қайт, истасанг подшолиғимни, кизимни ҳам сенга берайин,- деди.

-Агар рухсат киласангиз бу йўлда ўлиб кетарман,- деди Тохир.

Шунда подшо:- Тохир, бошингни кўтар, қайси томонга кетсанг ҳам бобонг рухсат берур-деб бир абёт айтди:

*Шоҳ рухсат бермас деб ҳазар айлама,
Кетар бўлсанг узоқ йўллар сеники.
Аммо ўзга элни гузар айлама,
Шоҳнинг мулки, улус-эллар сеники.*

*Шамол эсар фасли баҳор чоғида,
Гиёҳ унур туман бўлар тоғида,
Сайрон этсанг шаҳри Бағдод боғида,
Тар очилган тозагуллар сеники.*

*Беклар билан мажлис қурсанг май ичсанг,
Бағдодга бел боғлаб ўзгачан кечсанг,
Соғу сўла сарфлаб, ҳар ёна сочсанг,
Шоҳнинг хазинаси, қуллар сеники.*

*Қадринг билган жойда кезсанг ҳам кечсанг,
Давлат барор бўлмас ҳар ёна кўчсанг,
Дол бедовлар миниб, ҳур қизлар кўчсанг,
Узун бўйли инжа беллар сеники.*

*Одил шоҳ дер, менинг қадрим билмассан,
Кунда юз ёлборсам пандим олмассан,
Ўларсан, кетарсан, қайтиб келмассан,
Кўзларингда қонли селлар сеники.*

Подшо сўзини тамом этиб: -Эй Тохиржон, мендан сенга рухсат, аммо етти йилдан бери сени тарбия этган, бокқан энагандан рухсат тила ҳамда сенга кўп вақт хамроҳ бўлган Мохимжондан ҳам ижозат сўра, эндиликда бизга сени кўриш ё насиб қилар ё йўқ, деди.

Тохир бул сўздан хушвақт бўлиб, хоним билан Мохимжоннинг ёнига бориб, таъзим билан рухсат сўраб бир абёт айтди:

*Жоним онам, рухсат бергил ўглиннга,
Гишт айласин шаҳри Тотор юртина.
Муҳаббат шарбитин олиб қўлиннга,
Дуо айла, мен гарибнинг дардина,*

*Севдигим гамгиндир Тотор элинда,
Орзуим кўнглида, отим тилинда,
Бир телба подонам ишқинг йўлинда,
Сизинмишам эранларнинг мардина.*

*Зухражон солланса мен назар солсам,
Армонда қолурман кўрмайин ўлсам,
Зухранинг йўлида садпора бўлсам,
Мен ҳам тутгум таним тизи гардина.*

*Кул бўлсин, соврилсин суратим, эсоним,
Билмасин бир кимса ному нишоним,
Дилбарим қошинди тўкилсин қоним,
Қурбон ўлам ёрнинг оху сардина.*

*Тоҳир деяр, раҳм айлагил бу ҳола,
Ташна қулинг қондир баҳри висола,
Дилим наво истар юзда минг нола,
Қулоқ сол, кўнглимнинг оху сардина.*

Алкисса Тоҳир бу сўзни тамом этди. Ундан кейин Моҳимжоннинг энагаси Тоҳирнинг бу сўзларига қаҳри келиб бир абёт айтди. Тоҳир ва Моҳим унга жавоб бердилар.

Энага:

*Кетарман деб, биздан рухсат тиларсан,
Бел боғлабсан Зухражоннинг йўлига.
Бахти қаро нотавонни найларсан,
Раҳм этмайсан Моҳимжоннинг ҳолига.*

Моҳим:

*Тоҳиримга бундай сўзлар демагил,
Борсин, келсин мақсад этган эвоина.
Куйсам мен куййин, Тоҳир куймасин,
Мен бугун ботмишам гамнинг лойина.*

Тоҳиржон:

*Зухра эсонимдир, Моҳимжон эсоним,
Йиғлама Моҳимжон, кетсам келарман.
Нечук тарк этарман сен меҳрибоним,
Йиғлама Моҳимжон, кетсам келарман.*

Энага:

*Жонин қурбон этди Моҳимжон санго,
Хеч нарво қилмадинг сен боқмай анго,
Оғзидан ўт чиқар, қулоқ тут манго,
Назар айла кўздан оққан селига.*

Моҳим:

*Кечмишам дунёда сим ила зардан,
Ёшим оқдирарман бу чаими тардин,
Зухра деб Тоҳирим кетсанг бу ердан,
Боқмасман дунёнинг қулу ойина.*

Тохир:

*Бошимга тушубдур айрилиқ кунни,
Сенга фидо қилдим жон ила танни,
Рози бул Бобохон ўлдирса мани,
Йиғлама Моҳимжон, кетсам келарман.*

Энага:

*Моҳим санго бўлди дарёда раҳбар,
Сандиқдан чиқарди келди деб дилбар,
Бағрида доғ қўйдинг то рўзи-маҳшар,
Фаҳм этмади сен маккорнинг олина.*

Моҳим:

*Сандиқдан чиқардим манго ёр деди,
Яна сўрсам гайри ёрим бор деди,
Тотор қизлирина кўзим зор деди,
Ул кун қайгу тушди кўнглим уйина.*

Тохир:

*Бирини товус, бири кўлнинг сўнаси,
Ёқди мени икки қизнинг поласи,
Рухсат берсин Моҳимжоннинг энаси,
Йиғлама севгилим, кетсам келарман.*

Энага:

*Моҳим билан беш кун ўйнаб-кулмадинг,
Илтифотлар билан назар солмадинг,
Сенга кўнгул берди, кўнглин олмадинг,
Нечун келдинг, шаҳри Бағдод элина?*

Моҳим:

*Гул юзини кўрмакка кўнглим ҳавасдир,
Бевафога жафо чекмак абасдир,
Зухра даврон сурса бизларга басдир,
Биз беш кун қувондик қадди бўйина.*

Тохир:

*Вой гамзанг ўлдирди, бундай сўз қурма,
Тиз билан ўлдиргил, сўз билан урма,
Ноз билан ёндирма, қошларинг бурма,
Нозлим гамгин бўлма, кетсам келарман.*

Энага:

*Хоним деяр рухсат берайин, болам,
Оҳимдан ўртанар бу қулли олам,
Моҳим билан йиглаб мен бунди қолам,
Қачон сайр этарсан Бағдод элина?*

Моҳим:

*Моҳим деяр, алиф қаддим буқилди,
Рақиб сози шодиёна қоқилди,*

*Йўлинг қараб кўзим нури тўқилди,
Аввал нега тушдинг ишқнинг йўлига?*

Тохир:

*Тоҳир дегр севдим икки парини,
Тоторда Зухралсон, Бағдодда сени,
Ўзингни озорлаб, йиғлатма мени,
Рухсат бер Моҳимжон, кетсам келарман.*

Алқисса, савол-жавоблар тамом бўлди. Шунда энага: -Эй Тохиржон! Қайда бўлсанг, омон бўл! Мендан сенга рухсат. Сен мени чиккисиз дардга кўйдинг. Қизим сендан вафо ўрнига жафо кўрди. деди. Бу сўздан кейин Моҳимжон:-Эй эна, Тохиржонимга бундай сўзларни айтма, у мусофир киши, мусофир одамнинг кўнгли нозик бўлади. Мен унинг жафосини ҳам вафо ўрнида кўрарман. Умримни Тохиржонга бағишлаганман. Мен анча вақт бирга бўлиб унинг висолдан бахраманд бўлдим. Энди висолнинг хижрон даври келди. Ҳар қандай роҳат азобдан кейин етиб келади. Шул вақтда Тохир чуқу чобук ўрнидан туриб Моҳимга таъзим бажо қилди. Шундан кейин Моҳим хазинага кириб, Тохиржонга шохона либослар кийдирди, бошига мурассаъ тож, белига ханжар такиб, устига соябон тутди. Шу ҳолда Тохирга бокиб, унинг гўзал қомагини кўриб, беҳуш бўлиб йиқилди. Канизлар юзига гулоб сепдилар. Бир соатдан сўнг боз ҳушига келди.

-Эй нури дийдам, сени бу зебу зийнат оғушида яна бир кўришни Худо муяссар қилармикан,-деб зор йиғлади.

Подшоҳ хазинасида қадимдан бери қўшбоғ бор эрди. Ул қўшбоғни Сулаймоннинг хотини Билқис жин подшоларига буюриб тўқитган эрди. Қўшбоғ тилсимли бўлиб, уни ким белига боғласа, юз йил саёҳат этса-да, чарчамас ва мудом йиғирма беш яшар кишидек кифасини йўқотмас эрди. Бу қўшбоғни Одил шох ўғил фарзанди йўқлиги учун кенжа кизи Моҳимжонга совға қилган эрди. Моҳимжон қўшбоғни чиқариб Тохирнинг белига боғлади ва унинг бўйнига қўлини солиб зор-зор йиғлади. Тохирнинг қўлида Зухранинг исми ёзилган бир узук бор бўлиб, уни Тохир дарёга ташланиши олдидан Зухра эсдалик учун берган эди. Бу узукка бокиб Моҳимжон:

-Эй Тохиржон, шу узук сен ва Зухрадан менга ёдгор бўлиб қолсин. Ҳар вақт сени кўнглим истаса, унга бокиб, сени кўргандек бўлиб, кўнглим тасалли топар,-деди. Тохир бунга рози бўлди. Шундан сўнг Моҳим хазинадан бир хуржун тилло келтириб, уни бир йилмояга юклаб, Тохирни устига миндириб, бир жиловиди ўзи, иккинчи жиловиди энагаси, ёнларида қирқ канизлари билан юриб:

-Эй Тохиржон, азиз умримни сен учун барбод қилдим, шох кизи билан айш-ишрат қилсанг, мен бечорани ҳам унутмагил,-деб йиғлади, шунда энага ва канизлар ҳам йиғлашдилар ва Тохирга рухсат бердилар.

*Моҳим ҳижрон ўтида қоврилиб, бир газал айтди:
Эй Тоҳирим, кетсанг Тотор юртина,
Бор, Тоҳирим, соғ бор, омон келгайсан?
Дуо айла мен ғарибнинг дардина,
Жон Тоҳирим, соғ бор, омон келгайсан!*

*Мундин кетсанг узоқ йўллarga тушиб,
Анча-мунча баланд тоғлардан ошиб,
Зухражсонга соғ-саломат қовушиб,
Бор, Тоҳиржон, соғ бор, омон келгайсан!*

*Фурқатдан сўлдирма гулу рухсоринг,
Пирлар мадад берсин, Ҳақ бўлсин ёринг,
Яна тезда насиб этсин дийдоринг,
Бор, Тоҳиржон, соғ бор, омон келгайсан!*

*Ўтди висол, келди айрилиқ куни,
Кўнглимнинг хушлиғи, кўзим равшани,
Ёруғ дунёи гумон этардим сани,
Бор, Тоҳирим, соғ бор, омон келгайсан!*

*Қулоқ солиб эшит менинг бу сўзим,
Ўзгани кўзласам, кўр бўлсин кўзим,
Мудом сенсиз сариқ бўлар гул юзим,
Бор, Тоҳирим, соғ бор, омон келгайсан!*

*Мен печук чекарман бу ёвуз дарди,
Бугун ҳаром бўлди Бағдоднинг юрти,
Моҳимжон қошингда рухсатин берди,
Бор, Тоҳирим, соғ бор, омон келгайсан!*

Моҳим сўзини тамом этиб, йилмоянинг жиловидан ушлаб борар эрди. Тохирни Моҳимнинг ёнида бўлса Зухранинг, Зухранинг ёнида бўлса Моҳимнинг ҳижрон азоби кийнаб ёвуз дарлга айланди. Ул не киларин билмай хайрон саросима бўлиб, Зухра томонга бир, Моҳим томонга бир бокиб, юрагига ўт тушиб, бағри бирён, дийдаси гирён бўлиб, эс-ҳушини йўқотди. Моҳимжон ҳам бағрида тош, кўзида ёш, юрагида армон билан: “Дардимга дармон эрдинг, энди не килиб сенсиз хаёт кечирарман”, деб йиғлар эрди. Шунда Тохирнинг кўзи Моҳимга тушиб, унга тасалли бериб бир сўз деди:

*Тоторда Зухражон, Бағдодда Моҳим,
Кўзларимнинг оқу қароси қизлар.
Тогларни ёндирар бу чеккан оҳим,
Битмас сийналарнинг яроси қизлар.*

*Зухра деб сўзласам мен бағри бирён,
Моҳимжоним йиғлар, юраги гирён,
Икки қизнинг орасида саргардон,
Ёқди мени ишқнинг ҳавоси қизлар.*

*Бири тарлон каби боқар ҳар ёна,
Бири зулфин тарар, қўлида шона,
Иккиси бир бўлиб ўт солди жона,
Ёқди мени ишқнинг савдоси қизлар.*

*Бириси қиймирар, бири қош қоқар,
Бири кўёш, бири ой бўлиб боқар,
Бириси суё сепар, бириси ёқар,
Жонимнинг офати, балоси қизлар.*

*Моҳимжон тўлган ой, шуъласин солар,
Зухражон ошиқнинг қўнглини олар,
Бирига юзлансам бириси қолар,
Жисмимда жонимнинг қалъаси қизлар.*

*Бири ой, бири кун ето билмасман,
Икковин бир қўлда туто билмасман,
Шакар лабларидан дото билмасман,
Мисоли қўлларнинг сўноси қизлар.*

*Ҳеч кимса қўямасин қуйган ўтима,
Арзимни айтарман паризодима,
Кеча-қундуз мудом тушар ёдима,
Тоҳирнинг дилининг саноси қизлар.*

Алқисса, Тоҳир сўзини тамом этди. Улуғу кичик жам бўлиб шаҳардан ташқари чикдилар. Шу боришда Тоҳир ишқдан маст бўлиб, яна айриллик дардидин қуйиб беҳол бўлиб йиқилди. Шул вақтда Одилюхга Тоҳир ўзга элга кетиб бораёттир, Моҳим у минган йилмоянинг жиловини тутиб бораёттир, деб хабар бердилар. Подшо бу хабарни эшитиб, вазирлари, аркони давлати билан келиб, Тоҳирнинг бошини тиззасига олиб:-Эй Тоҳиржон! Бугун биздан айрилиб, Тоторга кетмок истарсан, аммо сен бизнинг юрагимиздан жой олгансан, мол-

мулк, шон-шавкат, от-асбоб, гул-сунбул, тўти кушлар керак бўлса ва инжа бел, бодом кабоқ, писта дахон, мўрча миён керак бўлса-хаммаси бизда топилар. Моҳимжонни мунча хор-зорлик била оташи хижронга ташлама, деб кўп тавалло қилди. Шунда Тохир: -Давлатингиз кам бўлмасин! Менинг сиздан ҳеч бир норозилигим йўқ,- деб бир мухаммас айтди:

*Симу зар даркор эмасдур, симу рухсорим керак,
Тўти қушни найлайин, ул тўти гуфторим керак,
Гул керакмасдур манга, гулчеҳра гулзорим керак,
Сумбули урсин ҳазон, сунбул каби торим керак,
Ишқ аро Маженун бўлиб мен, Лайлидай ёрим керак.*

*Моҳимим Боги Эрам, мен эрамнинг булбули,
Зухражон шоҳи жаҳондур, мен ки шоҳнинг бир қули,
Икки дилбарнинг балосин қисмат этмиш аввали,
Бири найнинг шаққаридур, бири жаннатнинг гули,
Ойи рухсори била хуришиди ховарим керак.*

*Олди ақлим бир париваш ул моҳи ширин забон,
Яхшилардан яхшисан, мен ёмонлардан ёмон,
Қолмишам ҳайрону ҳайрон, фуқрат ичра куйди эсон,
Бунда суйсам Моҳими, ул ерда йиғлар Зухражон,
Ишқ савдоси солан қизиқли бозорим керак.*

*Согиниб гилмон каби ҳар боқиши эсоним олон,
Гулишан ичра баллидур, сайр айласа қизлар билан,
Зулфларининг зийнати мушк бирла анбардин бўзон,
Боқиши ибo-билан сийнамга юз ўтлар солан,
Икки нарғис кўзлари, ноз бирла беморим керак.*

*Тохир айтар, орзу айларман ўшал дилдорими,
Зухра отли моҳи пайкар, кўзлари хунхорими,
Фоний дунё керакмас, кўрмасам ул ёрими,
Мен печук тарк айлийин Моҳим-гули рухсорими,
Бунда Моҳим, анда Зухра зулфи шоморим керак.*

Тохир сўзини тамом этди. Подшо Тохирга рухсат берди. Шаҳарнинг барча кишилари уни узатиб қолдилар. Тохирни дўст-ёрлари кузатиб борар эрдилар. Булар бир неча йўл юриб кун охирида “Айрилиқ” деган кўшкка етдилар ва кечани шу ерда ўтказдилар. Тонг отди, Моҳимжон:-Тохиржонни келтиринглар, дийдорини бир кўрайин, деб қанизларини юборди. Улар бу хабарни Тохиржонга етказдилар. Шунда Тохиржон шоҳона кийимларини кийиб, зарафшон кокилларини

оркага ташлаб, заррин гулпокларини чеккасига қўйиб, Моҳимжоннинг хузурига борди. Моҳимнинг кўзи унга тушиб бир сўз айтди:

*Кел, Тоҳирим, бир дам кўрай жасолинг,
Сенинг дийдоринга муштоқ ўлибман.
Етди айрилигинг битди висолинг,
Сенинг дийдоринга муштоқ ўлибман.*

*Йиқилсин, юмрилсин бу фалак ношод,
Ўт олсин, туташсин етти самовот,
Кулоқ кўй, қошигда қилайин фарёд,
Сенинг дийдоринга муштоқ ўлибман.*

*Тилларим шайдодир, кўнглим ҳавасдур,
Устухоним найдир, оҳим нафасдур,
Сенга Зухра мендек муштоқ эмисдур,
Сенинг дийдоринга муштоқ ўлибман.*

*Эй Тоҳирим, кетсанг бугун қошимдан,
Билмам не савдолар ўтар бошимдан,
Қора тошлар лаълга дўнар ёшимдан,
Сенинг дийдоринга муштоқ ўлибман.*

*Моҳим қиз дер, менга бу жон керакмас,
Бу салтанат, тахти равон керакмас,
Менга сен кераксан, жаҳон керакмас,
Сенинг дийдоринга муштоқ ўлибман.*

Алқисса, Моҳимжон сўзини тамом қилди. Сўнгра бу кўшклан кўчиб гарб томонга жўнадилар, бир неча йўллар юриб Канор шаҳрига етдилар. Тонг отди, Тоҳир:-Эй Моҳимжон, кузатган ҳамроҳ бўлмас, сенга ўз элинг, менга йўл муборак бўлсин, деб рухсат тилаб бир абёт айтди:

*Рухсат берсанг Моҳимжоним,
Етишсам шаҳри Тотора.
Юракда қолмас армоним,
Кўшилсам Зухра дилдора.*

*Қомати ёйдек эгилдим,
Магар ишқ остинда қолдим,
Мажнундек саргайиб сўлдим,
Ета билмай Лайли ёра.*

*Юрагим куйди ишқинда,
Кўнглим рақибнинг рашқинда,
Зухрам йиғлаюр кўшиқинда,
Бу дардга топмайин чора.*

*Айрилдим қалам қошимдан,
Шуъла сочган қудшимдан,
Бир қатра қонли ёшимдан,
Латъга дўнар санги-хора.*

*Зухрамнинг дийдорин кўрсам,
Бориб боғларига кирсам,
Турли мевасидан терсам,
Қўлим етса олма-нора.*

*Мохимжон севмишам сани,
Сўлмасин ҳуснинг гулшани,
Харидорсан олгил мани,
Ўзимни солдим бозора.*

*Зулфларинг манғзар сумбула,
Хуш келдингиз қизлар била,
Сен ҳам қайтгил кула-кула,
Тоҳир қоясин дарди зора.*

Тоҳир сўзини тамом этди ва икки пешини белига кистириб, доторини бўйнига осиб зор-зор йиғлаб, оёғини узангига кўйиб йилмояга минди. Сўнгра Моҳимнинг юзига караб: -Эй Моҳимжон, менга оқ йўл тилаб фотиҳа бер, деб кўлини кўтарди. Аммо Моҳимжондан жавоб бўлмади. Ул: -Эй Тоҳирим, сен мени ўлдириб кетгил, деди. Шунда унинг энагаси айтди: Эй Моҳимжон, сендан бошқа етти ошик ўтиб, биттаси ҳам муродига етмаган. Сен ҳам хақикий ошик бўлсанг Тоҳирга оқ фотиҳа бер, балки мақсадига етиб, сўнгра тангри таоло сенга ҳам мурувват қилар. Тоҳир сени норози эгиб кетиб билмас, деди. Моҳим оқ уриб беҳуш йиқилди. Бироздан кейин хушига келиб: -Эй кўзимнинг равшани, юзимга бир раҳм қилиб назар сол, балки юрагимнинг ўти тасалли топар ва мандан руҳсат бўлар, деди. Тоҳиржон кўзидан ёш оқиб йилмоядан ўзини ташлаб, Моҳимни кучоғига олди ва беҳуш йиқилдилар. Канизлар улар устига чодир тикдилар. Улар бир кеча-кундуздан кейин боз хушига келдилар. Шунда Моҳим Тоҳирнинг бўйнига кўл солиб бир сўз айтди:

*Белинг боглаб тушсанг узоқ йўллари,
Йўл бошида қолган ёринг унутма.
Сайрон этсанг савсон сумбул гуллари,
Ишиққа куйган навбахоринг унутма.*

*Бўйи бад кўшмагил, мушки анбара,
Мўгилон сепмагил, бўстонли ера,
Кўзинг тушса мендан ўзга дилбара,
Дол қоматли бу дилдоринг унутма.*

*Сен кетсанг қолурман мен мунда йиглаб,
Айрилиқ ўтига бағримни доглаб,
Ғайри бир дилбарга кўнсингни боглаб,
Кўнгли сенга бовли ёринг унутма.*

*Ҳокистарам, ошиқ бўлдим гавҳара,
Ишиқинг тизи солди синамга яра,
Юсуф каби ўзинг солдинг бозора,
Зулайҳодек харидоринг унутма.*

*Маъжнун каби бўлдим дали девона,
Мен Лайлиман, бошим солдим майдона,
Зухра билан машгул бўлсанг даврона,
Моҳим отли интизоринг унутма.*

Моҳим сўзини тамом этди ва Тохирга рухсат берди. Тохир йўлга равона бўлиб, юзини ўгирганди Моҳимнинг танасига бир титратма тушди. Ул ойнанинг аксидай тўрт тарафга боқар, бетоқат бўлиб, юзини юлиб, зулфларини паришон этиб, сочини ёйиб, ранги заъфарон бўлиб, ёкасини чок этиб, хижрон ўтида куйиб, холи забун, кўнгли вайрон бўлиб беҳуш йиқилди. Шул вақтда Тохир изига қараса Моҳим тупроққа булғаниб ётибди. Ул қайтиб, Моҳимнинг боши учига келиб унинг бошини тиззасига олиб, уни юпатиб, бир мухаммас айтди:

*Нечук ўлурсан гамгил, бир турфа жопон сенсан,
Боғларда очилган гул ҳам сарви равон сенсан,
Кун кўзгусидай равшан бир гавҳари кон сенсан,
Дил мургини сайд этган сайёди замон сенсан,
Ақлим паришон этган бир офати жон сенсан.*

*Куйингда қулондекман зам даиштида саргардон,
Ким кўрса жамоалингини албатта булар ҳайрон,
Гул ишиқда булбулнинг ишики эрур афгон,*

*Васл ичра куяр жони, ёдига тушса хиёрон,
Булбулли хайрон этган гулгунча даҳон сенсан.*

*Хуснигки шёд эрмиш боғ ичра қизил гулдан,
Овош хушалфозинг ўктам эрур булбулдан,
Зулфингни кўриб кўнглим ром айлади сунбулдан,
Орзуи висол айлаб, васфинг ёзарман тилдан,
Хўшгоҳи кўнглиларнинг ҳам шўҳи забон сенсан.*

*Матлуби кўнгил сенсан, гайрига назарим йўқ,
Ишқингда қадам кўйдим, куйингда гузарим йўқ,
Ҳар маҳвашининг васфини дostonда ёзарим йўқ,
Кел ўлдиру, кел тургиз, жон сендан озорим йўқ,
Чўх мурдани тургизган руҳ бахши нишон сенсан.*

*Қалбимда маконингдур, кўнглимда дигар бўлмас,
Жонимни талаб қилсанг, жисмимда хабар бўлмас,
Булдур фалакнинг иши, гул бўлсанг самар бўлмас,
Бул фоний жаҳон ичра сендайки магар бўлмас,
Ғилмони беҳишт ўлса, кўнглимда зумон сенсан.*

*Кетсамки келарман тез, Мохим манго зордур деб,
Ўнсамки яногиндан, тар олма, анордур деб,
Ҳолинга назар қилдим, хўб нақши нигордур деб,
Ҳар кишики баҳе этса, сендай гўзал бордур деб,
Ул мисли садаф эрмиш, бир дурри маржон сенсан.*

*Шому саҳар уйгонсам, кўнглимда сенинг ёдинг,
Ўзгага тушиб ишқинг, қолди манго фарёдинг,
Сийнамда адо бўлмас ҳар кунда ёққан ўтинг,
Найлайин висол илмин, дарс этмади устодинг,
Тохирбекни ўлдирган оқ қўллари қон сенсан.*

Тохир сўзини тамом этгандан сўнг Мохим. -Эй Тохиржон, менга сен, сенинг соғлигинг керак. Токи сени яна кўргунча бу дунё менга зиндондур, деб зор йиғлади. Охири айтдики, -Тохиржон, сенга йўл, менга эл қутлуғ бўлсин. Ул яна хайрлашиб бир газал айтди:

*Тоҳирим кетсанг йироқа,
Қутлуғ бўлсин йўллар санго.
Қайдан айларман сўрога,
Фидо айлаб жонлар санго.*

*Ишим шум айрилиқ бўлди,
Дўстлар йиглаб, душман кулди,
Бағдод эли мунда қолди,
Ҳавас айлар эллар санго.*

*Мудом сени деб кезарман,
Суратинг дилда ёзарман,
Пиёлада қанд ёзарман,
Шаҳду шакар боллар санго.*

*Ёр буйина қўл солсин деб,
Муродин ҳосил қилсин деб,
Бога сайрона келсин деб,
Ҳавас айлар гуллар санго.*

*Душман кўндур сөг-сўлингда,
Мудом кўзларим йўлингда,
Тақдирим сенинг кўзингда,
Омад тилар тиллар санго.*

*Анда йиғлатиб Зухрани,
Муьба қийнаб Моҳимжони,
Мажнуннинг куйган майдони,
Раҳм айласин чўллар санго.*

Алқисса, Моҳимжон сўзини тамом қилди. Тоҳир йилмояга миниб, аллаёрлашиб: -Эй Моҳимжон бугун ҳижрон кунидир, яна дийдорлашиб насиб қилармикан, деб бир ғазал айтди:

*Кетарман Тотор элина,
Беклар, хонлар хушқол энди,
Бош қўймишам ёр йўлини,
Дўст-ёронлар, хуш қол энди.*

*Етти йил боқдинг, бажардинг,
Сут ўрнига шакар бердинг,
Чин меҳрибоним сен эрдинг,
Жон энагам, хуш қол энди.*

*Ишқ йўлида кўндир оҳим,
Кўзларим икки гувоҳим,
Қадрим билган ғузал шоҳим,
Одил бобом, хуш қол энди.*

*Мен кетарман Зухра ёра,
Найлайин бўлдим бечора,
Кўзи ёш, бағри юз пора,
Моҳим гулим, хуш қол энди.*

*Сизларсиз боғларнинг гули,
Учди гулидан булбули,
Бугун эсди хазон ели,
Қирқ канизлар, хуш қол энди.*

*Моҳимжоним бир арзим бор,
Ўзгага бўлмагил дилдор,
Бу сўзим унутма зинҳор,
Севар ёрим, хуш қол энди.*

*Тоҳир дер, кечманам сендан,
Сен ҳам қўл узмагил мендан,
Хабарим келар қирқ кундан,
Халойиқлар, хуш қол энди.*

Алқисса, Тоҳир сўзини тамом айлаб, йўлга равона бўлди. Барча кишилар шу ерда қолсалар ҳам Моҳим Тоҳир билан анча манзилни бирга босди. Шунда Тоҳир унга қол жоним, деб бир абёт айтди:

*Кетар бўлдим Зухра қизнинг қошина,
Кулар юзли Моҳимжоним, қол энди.
Бошимни кўймишам ҳижрон тошина,
Ширин сўзли, тулфи торим, қол энди.*

*Қора кўзли, қалам қошли нигорим,
Баҳорим, бўстоним, гулим, гулзорим,
Сенсиз ҳеч бир жойда етмас қарорим,
Жаллод кўли навбаҳорим, қол энди.*

*Шамси қамар юзли, қоши ҳилолим,
Мен санга ошиқман, ўзинга маълум,
Мажнунман ишиқингда, Лайли мисолим,
Қизил гулим, олма, порим, қол энди.*

*Бўйнинг буриб маълул бўлма, Моҳимжон,
Ширин жоним санга айлайин қурбон,
Тез келарман сенга айланар даврон,
Тўти сухан, хуш гуфторим, қол энди.*

*Мен ошиқман ишқим элги ошқора,
Иниқ тизгидан юракларим юз пора,
Айрилиқ дардига топмадим чора,
Эшит менинг оҳу зорим, қол энди.*

*Тоҳир деяр, мудом йиглаб ўтарман,
Зухранинг ҳажрида қонлар ютарман,
Рухсат берсанг энди Тотор кетарман,
Хусни ганҷим, зулфи торим, қол энди.*

Алқисса, Тоҳир сўзини тамом килди. Аммо Моҳим ундан ажралмади. Мен ҳам сен билан бирга кетаман, деб бир сўз айтди:

*Сенсан кўнглимнинг хушгоҳи,
Қолманам, сендан қолманам,
Шайдо кўнглим сайлгоҳи,
Қолманам сендан қолманам.*

*Бағрим ёқди ишқинг дарди,
Севмишам сенингдек марди,
Хароб бўлсин Бағдод юрти,
Қолманам, сендан қолманам.*

*Мен ҳам борсам Зухраисона,
Истарам бўлсам ҳам хона,
Қўймагил, мени армона,
Қолманам, сендан қолманам.*

*Манго зиндондир бу мсаҳон,
Сенсиз манго бўлмас даврон,
Ёқар ҳардам рўзи ҳижрон,
Қолманам, сендан қолманам.*

*Моҳим деяр, ёндим бугун,
Сийнамдадур доғи тугун,
Ўртар ҳижрон бўғим-бўғим,
Қолманам, сендан қолманам.*

Алқисса, Моҳим сўзини тамом этди. Шул вақтда буларнинг изларида бир чанг пайдо бўлди. Моҳим буни отасининг отличлари, деб ўйлади. Тоҳир жўнаб кетмоқчи бўлди. Аммо Моҳим ундан ажрала олмай яна бир ғазал айтди:

*Тохиржон қайда борурсан,
Раҳм эт, мен бунда бечора.
Зухранинг юзин кўрарсан,
Тез этишгил, бу диёра.*

*Ҳар ким сенга кўнгил боғлар,
Айрилиқ бағримни доғлар,
Тоторда Зухражон йиғлар,
Бағдодда Моҳим бечора.*

*Жойинг бор кўз қорасинда,
Қўлинг гавҳар порасинда,
Икки қизнинг орасинда,
Сен ҳам бўлмагил, овора.*

*Ишқ ўтига ёна –ёна,
Раҳминг келмасми бу жона,
Душман бўлиб Бобохона,
Яна чекилмагил дора.*

*Моҳим дер, кезам боғингда,
Гаши айласам ўтоғингда,
Келмасанг, келар чоғингда,
Ўзимни қилгум юз пора.*

Бу сўздан кейин Моҳим зор йиғлаб Тохирга рухсат берди ва хайрлашиб қолди. Тохир Тоторга, Моҳим Бағдодга қараб кетди.

Тохир йилмойяни миниб, гоҳ учиб, гоҳ кўниб борар эрди, лекин йўл-изнинг касрга боришинчи билмас эрди. Баногоҳ олдидан бир оқ сокол киши чиқиб қолди ва Тохирга салом берди. Тохир ҳам алик олди, хол-аҳвол сўрашгандан сўнг оксокол айтди: -Эй кўшагим, қайдан бориб, қайдан келурсан?

-Бағдоддан келиб, Тоторга борурман, деди Тохир. -Эй болам йўлни билмас экансан сен бутунлай тескари томонга –руҳи фироқка бораётгирсан, бу йўл қиёматгача адо бўлмас, сени тўғри йўлга солайин, деб бирга йўлга тушди. Кеч кирди, юлдузлар чикди. Шунда бобо айтди: -Эй ўғлим, “Қузатгандин йўлдош бўлмас. Йўлда кўшилган йўлла қолар”, деган гап бор. Сен билан мен йўл охиригача бирга бўла олмасан, яхшиси сен Зухро юлдузини белгилаб ол, гарбга йўл олсанг бу юлдуз ҳаминча чап тарафингда бўлади. Олдиндан Васл тоғи, кейин ҳижрон тоғи чиқади, сўнг бир чашмага дуч келасан, ундан ўзинг сув ич ва йилмойягни ҳам суғор, шунда тўққиз ойлик йўлни тўққиз кунда босарсан, деб оқ фотиҳа бериб, кўздан ғойиб бўлди. Тохир кўзида ёш,

бағрида тош, Зухрани ёдига солиб, менъ етти йил ичида унутмаганмикан, деб созини кўлига олиб, йилмойнинг устида бир абёт айтди:

*Фурқат айёмида, ишқнинг баҳрида,
Висолга кўз тутдим, даврон етишмас.
Ишқдан минг алам бор кўнглим шаҳрида,
Дилбардан бирига дармон етишмас.*

*Сўзинг идо бўлмас сўзлаган билан,
Ишқнинг пинҳон бўлмас гизлаган билан,
Кўзим қонги тўлди кўзлаган билан,
Энди кўзламакка фармон етишмас.*

*То улгунчам чиқмас мендан хаёлинг,
Дурдона тишларинг, шаккар зулолинг,
Жонимда жасой тутди суратинг, холинг,
Жон бетоқат бўлди жонон етишмас.*

*Лабинга лаб кўйиб сўрсам лабингдан,
Ёздириб тугмани терсам гулингдан,
Бўйининга кўл солиб, назик белингдан,
Кучқанининг жонига армон етишмас.*

*Тоҳирни куйдирди ул кўркли юзлар,
Санго қурбон бўлсин келинлар, қизлар,
Муборак жамолнинг кўрмоқли кўзлар,
Васфинг сўзламоққа забон етишмас.*

Тоҳир сўзини тамом этиб, шу юришда айтилган чашмага етишди. Чашмадан туясини суғориб, ўзи ҳам ичиб мастона холга кириб, йилмойга қамчи уриб йўлга равона бўлди.

Кўнганини кўл, юрганини йўл билди. Шу атрофларда 40 қарокчи макон тутган эди. Улар Тоҳирни кўриб, унга яқин келдилар, уни ўраб олиб:-Эй йиғит қайдан келиб, қайга борасан, қайси халқдан бўласан, деб сўрадилар. Тоҳир айтди: Мен Тотордан Бобохон отли подшонинг Зухра отли қизига ошиқман. Подшо мени йўқотиш учун сандикка солиб дарёга ташлади. Сандик уч ойда Бағдодга етишди. Шу эл подшоши Одилшоҳнинг Моҳим отли кизи мени етти йил парваришлади. Энди мен шул ёримнинг келсин, деган сўзини эшитиб Тоторга борурман.

Бу сўзга қарокчиларнинг барчаси инонса-да битта шаккоги инонмай-ундай бўлса ишқ ўтидан бир нишон кўрғаз, деди. Тоҳир: - нишон кўрмоқчи бўлсанг бари кел, деди. Шаккок яқин келди. Тоҳир

Зухражонни ёдига олиб ох тортди. Унинг оғзидан ўт чиқиб карокчининг юзини куйдирди. Карокчилар хайрон-саросима бўлиб: -Эй ишк сохиби, сен хақиқий ошик эркансан. Энди бул ботирларнинг шаънига бир соз, нағма айт, сени озод қилайлик, дедилар. Шул вақтда Тохир кўлига созини олиб, ўз саргардонликларини ёдига тушириб бир афсона айтди:

*Баҳодирлар мени йўлланг йўлима,
Орзум будир-севар ёра етишсам,
Ошиқдурман, раҳм айлангиз ҳолима,
Мусофирам, бир диёра етишсам.*

*Ёр дийдорин истаб, қолмишам дарда,
Мардона ошиқман, тушмишам марда,
Етти йил бўлибдур мен ўзга ерда,
Зухрам билан бир иқрора етишсам.*

*Бир гарибман айриликнинг доғинда,
Саргардон кезарман ёр сўроғинда,
Булбул эрдим бир дилбарнинг боғинда,
Ҳавасим кўп ул гулзора етишсам.*

*Қирқ шаҳбозсиз, оти оламга тўлган,
Неча душманларни дарбадар қилган,
Зухрижон деб саваш этсам шох билан,
Ҳозир бўлинг ўшал қора етишсам.*

*Тохир деяр, фидо қилдим бу эшонни,
Бошим бўлсин, Зухражоннинг қурбони,
Бу дунёда ҳар ким чекар армонни,
Армоним йўқ, ул нигора етишсам.*

Тохир сўзини тамоm этди. Карокчиларнинг сардорини Мўйсафид сардор дер эдилар. Ул ботирликда минг кишига, шижоат бобида Рустам сифатли эрди. Асли зоти ҳам Рустам авлодидан эди. Бир сафар Рустам шаҳри Журжонни босиб олганда унга шаҳар ҳокими кизини берган, ўшал аёлдан Мўйсафид сардор дунёга келган эди ва лекин ҳозирда ҳам у Журжон ҳокимига бўйин эгмай 40 отлик бўлиб, тоғда -чўлда кезиб юрар эдилар. Мўйсафид Тохирга қараб: -Эй Тохиржон, мен сенин хақиқий ошиқлигингни билдим. Сен аввало худони, қолаверса Зухражонни севган экансан. Биз ҳам аввало худони, сўнгра худони севганин севармиз, биздан санго зиён йўқдур. Олло ёринг бўлсин. Ҳар жойда бошинга иш тушса, иншоолло, ҳозир бўларман, деб унга руҳсат берди. Тохир бош эгиб, булардан йўлнинг қаёга боришини сўраб, жўнаб кета

берди.

Тохир карокчилардан қутулганига хушвакт бўлиб соғу сўлига караб борур эрди. Бирдан унинг олдида яна бир кишилар пайдо бўлди. Булар ҳам худобезори карокчилар эрди. Улар Тохирни кўриб от солдилар Уни талаб, эгнидаги зарбоф тўнларини, камарларини олдилар. Улар бундай шохона либосларни кийган зебо йигитни кўриб хайрон қолдилар. Шунда улар: -Эй йигит, қайдан келиб, қайга борурсан, қайси элдан бўлурсан, қайси боғнинг гули, қайси чаманнинг булбулисан, шохмисан, шахзодамисан, ё ошикизормисан, хабар бер, дедилар. Анда Тохир: -Мен ошики зордурман, бизнинг элди сўзни сөз билан айтурлар, деб ёниб-қуйиб бир афсона айтди:

*Ёқди мани ишқ оташи,
Кўнглим паришондир менинг,
Дардимни сўрмас бир киши,
Андуҳи гандир йўлдоши,
Вой, Зухра жоним кўз ёши,
Ғаввога солди бу боши,
Кўрсам яна ул маҳваши,
Кўз рағиани кўнглим хуши,
Тотор учар қалбим қуши,
Истаб масоҳиб йўлдоши,
Кўзлар тўкиб гулгун ёши,
Бағрим тўла қондир манинг.*

*Сарви қадду, сиймин бадан,
Улдур мени Маъжун этан,
Сўрсангки аҳволимни сан,
Бир дилбарнинг қуйиндаман,
Ҳар боқиши юз минг туман,
Қўйинида бўстону чаман,
Қаттиг тарихи роҳи зан,
Бўйинимга боғлаб сан камон,
Иқболим кеч, бахтим ёмон,
Ўрнимки, зиндондир манинг.*

*Ҳар ошиқ истар ёрини,
Булбул севаб гулзорини,
Орзу қилиб дийдорини,
Кўрсам ўшал дилдорини,
Берса жаҳоннинг ёрини,
Бермам сочин бир торини,
Дойим чекарман зорини,*

*Роҳат билиб озорини,
Кўйнинда терсам норини,
Дардимга дармондир менинг.*

*Йиглаб забун ҳолимга вой,
Дедингки, ёринг васфин ай,
Қадди алифдур, қоши ёй,
Анвар юзи ўн тўрти ой,
Вайрона бўлсун бу сарой,
Ё раб нечук жойдир бу жой,
Найлай мени қодир худо,
Қилои мани ёрдин жудо,
Чун қилдигим жоним фидо,
Бир моҳи тобондир манинг,*

*Айтай сўзим мен мубтало,
Ёр йўлинда бўлдим гадо,
Дардим менинг бўлмас адо,
Ҳижрон мени қилди жудо,
Мен айларам жоним фидо,
Дилбарга бўлсам катхудо,
Тотор боқиб, қилсам нидо,
Етмасми беклар бу садо?
Раҳм этмаса қодир Худо,
Ишимки афгондир манинг.*

*Келдимки, Бағдод шахриндин,
Боҳир-отам, Тоҳир-ўзим,
Ошиқни кўйманг йўлиндин,
Зухрани кўрсин бу кўзим,
Бўлсам бу зиндон ичра ман,
Тотор саридир бу юзим,
Киринг беклар озод этинг,
Арзим сиза будур сўзим,
Молим бошим, жоним таним,
Зухрага қурбондир манинг.*

Тоҳир сўзини тамоюм этиб:-Эй йиғитлар мен бир ошиқи зорман, Тоторда бир жононга гирифторман. Ўз жонимни ўлимга хавола қилиб борурман, менга йўл беринг, деди.

Отликларнинг сардорига Қамаруззамон дер эрдилар. Ул аслида Мўйсафид сардорнинг яқини эрди. Бир сўз устида келишиб билмай, ул

айрим ҳолда отлик йиғиб ўз олдига кезар эрди. Камаруззамоннинг Тоҳирга раҳми келди. Олган молларини қайтариб берди.

-Эй йиғит мен сенга қиёматлик оғайни бўлдим. Қарда бошинга иш тушса, иншоолло ёрдамлашурман. Агар Тотор шоҳи сенга кизини бермаса, шаҳрини бошига зиндон этиб, кизини олиб берурман. шаҳар эғалигини навқаримга топширурман, деб бир аёт айтди:

*Ишқнинг савдосига солибсан бошинг,
Бор қардошим, сени озод айладим!
Қанда борсанг, худо бўлсин йўлдошинг,
Бор қардошим, сени озод айладим.*

*Юзинг саргаймасин, рангинг сўлмасин,
Дўстларинг шод бўлиб, дўшман кулмасин,
Биздан фойда бўлсин, зарар бўлмасин,
Бор қардошим, сени озод айладим.*

*Ҳақ ишқига тушган эрнинг эрисан,
Саҳронинг бўриси, тоғнинг шерисан,
Сен ҳам ов истаган қирқнинг бирисан,
Бор қардошим, сени озод айладим.*

*Қирқ йиғитдир бир-биридан зиёда,
Бир-бирин қўллаган беку бекзоди,
Ҳақ берсин муродинг икки дунёда,
Бор қардошим, сени озод айладим.*

*Қамар деяр, сени озод айларман,
Қирқнинг қардошисан, бир жону бир тан,
Мени қиёматлик қардош дегайсан,
Бор қардошим, сени озод айладим.*

Алқисса, сардор сўзини тамом қилиб, барчаси аллаёралишиб қайтиб кетдилар. Тоҳир ҳам йилмоёга миниб йўлга равона бўлди. Анинг қалбида Зухранинг ишқи жўш уриб, хижрон доғала ўртаниб, гоҳ хушёр, гоҳ беҳуш бўлиб, худодан ёр висолини талаб: "Эй бори худоё мени бу кеча Зухражоннинг кўшига етказ, деб бир мухаммас айтди:

*Йўқдан бор этган олло, селдинг мени бу ҳола,
Бир дилбарнинг кўйида чекдим, фиғону нола,
Мадад истаб ўзиндан мен қирмишам бу йўла,
Жафо чекиб, жон бериб, етсам ул нав ниҳола,
Осий, ожиз қўлингман, етказ мени висола!*

*Ишқ мулкининг шоҳиман, қошимда махрамим йўқ,
Сирим айтиб сўзлаисам, дилдори дилбарим йўқ,
Ёр жамолин бир кўриб, ўлсам зарра ғамим йўқ,
Сенсан пушти паноҳим, ҳеч ғайри ҳамдамим йўқ,
Ёр манзилин кўзларман, боқмасман ўзга йўла.*

*Алиф каби қоматим, ҳижрон шабинда ёйдур,
Ёрсиз ҳар кечам бир йил, ҳар бир куним-бир ойдур,
Фоний дунё мен учун мотамхона саройдур,
Рақиб ёрнинг қошида, манзилгоҳим бу жойдур,
Қайси азёрга сунар қўлга олиб пиёла.*

*Ҳижрон тоғидин ошиб, севар ёра етишсам,
Самандардай саргайиб, ўз-ўзимдан туташсам,
Халил каби олдида ўртансам, ўтга тушсам,
Ўтлар менга гулзордир, Зухрансонга қовушсам,
Булбул каби кўшиқда қилиб фиғону нола.*

*Қизил гулни дўст билиб, булбул иши фиғондур,
Болу пари қайрилиб, мудом бизрида қондур,
Ишқ йўлига тушмаган бу зулматдан омондур,
Тоҳир бир ёр ишқинда чин расвоийи жаҳондур,
Ҳеч бир кимса тушмасин менигдек бу аҳвола.*

Тоҳир сўзини тамом этиб, йилмояни суриб бора берди. Ул Зухранинг ишқи билан шу кеча тўккиз манзил йўл юрди. Баноғох унинг йўли устидан қора тоғ пайдо бўлди. Тоҳир у ёқ, бу ёққа назар солди, аммо йўл топа билмади. Ночор қолиб:-Бу тоғда ўлмак менга тақдир экан, “Ғариб ўлса, ғамхор йўқ” деганлари шу бўлса керак, деб тоққа юзланиб:”Эй тоши сиёҳ тоғ, мен сенга не ёмонлик этдим, мен бир ошиқи зор, холи паришон, дийдаси гирён кишидурман, менга йўл бер, деди. Аммо тоғдан сало чикмади. Шунда Тоҳир ғамгин бўлиб, бир ғазал айтди:

*Қилгил менинг йўлим равон,
Чор фасли баҳорли тоғлар.
Сендан қарор топар жаҳон,
Мудом бир қарорли тоғлар.*

*Ҳақдир сени баланд қилган,
Ҳамдам бўлгил настлар билан,
Баҳор айёми маст бўлган,
Тапаси чинорли тоғлар.*

*Мен гадоларнинг гадоси,
Жоним Зухранинг фидоси,
Ошиқларнинг иқтидоси,
Усти баланд қорли тоғлар.*

*Қоялари қизил гулли,
Гуллари шайдо булбулли,
Дарёлари дали, селли,
Имирли, зуборли тоғлар.*

*Қоплон юрар қоясида,
Жайрон кезар поясида,
Барча ҳайвон соясида,
Маскапли, мадорли тоғлар.*

*Бўз лочин учар сарида,
Кўзи бургутнинг парида,
Жилгасида, камарида,
Аждарли, шоморли тоғлар.*

*Осмондан ошибдур бошинг,
Ер кўтармас оғир тошинг,
Писта-бодом тегра тошинг,
Олмали, анорли тоғлар.*

*Сендан кечди неча мардон,
Кўрганларнинг ақли ҳайрон,
Сенга чиқиб қилса сайрон,
Нашъали, хуморли тоғлар.*

*Сайгоқлар кезар тошида,
Ўмганлари гунашида,
Чаималари кўз бошида,
Арчали, чинорли тоғлар.*

*Фаҳм айла, қудрат лашкари,
Ҳақ этди осмону ери,
Етти қат ернинг лангарини,
Дунёга даркорли тоғлар.*

*Юзлари яшил хиноли,
Сарбаланд ола синали,
Тоҳирдан кўнгли гинали,
Ошиқлардан орли тоғлар.*

Тохир сўзини тамом этди, аммо тоғлардан садо чикмади. Шунда ул:-мен буни яна бир таъриф этайин, бу маъжук безабондур. Қани бир ёлбориб кўрай шояд мурувват қилса, деб Тахорат қилиб, икки ракъат намоз ўқиб, қиблага қараб бир сўз айтди:

*Менга йўл бергин сарингдан,
Ё ҳожари санги қора.
Санго дерман бу сиримдан,
Сен дардимга айла чора.*

*Аввал оллонинг ҳақидан,
Найғамбарнинг ҳурматидан,
Умид этсанг раҳматидан,
Кўйма мени бундай зора.*

*Сенга дедим ушбу кунда,
Йўлим тўсиб қилма банда,
Ёр унда йиғлар мен бунда,
Мени етир нозли ёра.*

*Эшит менинг оху зорим,
Кўнглимдин кетсин губорчм,
Сенга бердим ихтиёрим,
Кўйма мени интизора.*

*Хабарим йўқ йўлдошимдан,
Ғарқ ўлибман кўз ёшимдан,
Ишқнинг дарёси бошимдан,
Ошиб кетди бора-бора.*

*Ишқ дарёси жўшар сарда,
Чора топмадим бу дарда,
Бир гавҳарам гариб ерда,
Ето билмам харидора.*

*Йўл берса тоғлар бошидан,
Тоҳирбекнинг кўз ёшидан,
Зухра қизнинг нолишидан,
Бўлса тоғлар пора-пора.*

Тохир сўзини тамом этди. Шунда бирдан худонинг кудрати билан, Расулнинг шафоати билан, Тоҳирнинг оху ҳасрати, Зухранинг нолиши, икки ошиқнинг ишқ-муҳаббатидан бир овоз чикди, гўё киёмат койим

бўлди-тоғ пора-пора бўлиб, икки ёкка айрилиб йўл очилди. Бундан кувонган Тохиржон беҳуш йиқилди. Бир вақт хушига келиб тоғнинг иккига айрилганидан хушвақт бўлиб, сог-саломат тоғдан ўтди. Тохир худой талони ёд этиб, йилмойянинг ўтини ҳам устида бериб, оғзига тутиб, шошилиб жўнай берди. Шу боришда Зухра ёдига келиб, зор-зор йиғлаб бораётганда тонг отди.

Шул вақтда Зухранинг доғида дийдаси гирён, бағри бирён бўлган Тохиржон қалбидаги дард-аламлари, гам андухларини баён этиб, бир абёт ўқиди:

*Ёр мени ёқди ёндирди,
Жонимда дармон қолмади.
Ёрни айтиб зор куйинда,
Жисмимда дармон қолмади.*

*Эй сабру қарорим олган,
Эй гул сийнама ўт солган,
Сенинг оҳу зоринг билан,
Жонимда дармон қолмади.*

*Гуллар ўрнига хор билан,
Диллар қуяр озор билан,
Қовушмадик дилдор билан,
Белларда дармон қолмади.*

*Тохир айтар ёр бедоринг,
Ёндирди ҳижрони норинг,
Маълул-маълул йиғлаб зоринг,
Жонимда дармон қолмади.*

Бу абаётни ўқугандан сўнг ул олдига кўз тикди, бир қора кўринди, ихлос билан караса Тотар вилояти эркан. Тохир шод бўлиб, кўлига созини олиб, йилмойянинг устида яна бир ғазал айтди:

*Шукр энди ёр макони кўринди,
Кўним тушиди ёрим юрган йўллара.
Ёрнинг тоғи, сулистони кўринди,
Кўзим тушиди сўнам турган ерлара.*

*Бобоҳон жабридин полалар чекиб,
Қора кўздин ёшини дур каби тўкиб,
Ёридан айрилиб, ҳар ёна боқиб,
Кўзим тушиди сўнам кезгин ерлара.*

*Булбул фиғон этар гуллар бошида,
Сий қарқараси таллар бошида,
Яшилбош сўнали кўллар бошида,
Кўзим тунди сўнам кезган йўллари.*

*Кўшикида ёр дейиб зор-зор йиғлаган,
Ишқ ўтиги жигар-бағриг доғлаган,
Шу сабибли фалак бахтин боғлаган,
Кўзим тунди ёрим турган ерлара.*

*Душманлар дошинда чарх уриб ҳар ён,
Рақиблар қошида дийдаси гирён,
Юрагида юз доғ, кўнглида армон,
Кўзим тунди сўнам турган ерлара.*

*Бағрим саднорадир тиги тез билан,
Назарим йўқ гайри келин-қиз билан,
Богода гаит этиб қирқ каниз билан,
Кўзим тунди ёрим турган ерлара.*

*Ёр анда мусофир, мен анги банда,
Кўзларим кўр бўлди ҳижрон шабинда,
Тоҳирни кузатиб дирё лабинда,
Кўзим тунди сўнам кезган ерлара.*

Тоҳир сўзини тамом этиб, йилмояни хайдаб, гоҳ ҳуш, гоҳ беҳуш бўлиб Фарҳод шахрига етди. Бу шахар париларнинг чорбоғи эрди, унинг ўртасидан йўл ўтар эрди. Тоҳир у ерга келиб борганда кўзига бир сурат кўринди. Анинг юзи никобда бўлиб, никобнинг пастидан оламга шуъла сочар эрди. Тоҳиржон анинг не зот эканини билолмай, хайрон-саросима бўлиб, бир оҳ урди ва сурат яқинига келиб: Худо хаки учун юзингни бир кўргаз, деб илтижо қилди. Сурат никобнинг бир томонини сал кўтарди. Тоҳир уни кўриб беҳуш йиқилди. Бироздан кейин ҳушига келиб: -Эй пари найкар, ул рухи Мухаммад Мустафо учун, менга ўзингни ошкора эт, деб бир аёт айтди:

*Нечук зитсан ақли ҳушим олибсан,
Гавҳармисан, ё дурмисан, намасан?
Шуъла солиб олам узра тўлибсан,
Кўёшмисан, қамармисан, намасан?*

*Бог ичида булбулмисан, гулмисан,
Ё булбулга ўхшаш шириг тилмисан,*

*Асалмисан, ё қандмисан, бөлмисан,
Ширинмисан, шакармисан, намасан?*

*Кипризинг ханжари багрим тилибдур,
Ул ниқобдан юзинг қауъла солибдур,
Телба кўнглим кўриб мойил бўлибдур,
Дилдормисан, дилбармисан, намасан?*

*Ошиқлар айтарлар, қошинг ҳилолду,
Васфингни айтурга тилларим долду,
Жамалинг кўринмас, печук жамолду,
Паримисан, пайкармисан, намасан?*

*Оқ юзингга кўша холлар ярашур,
Жон, дил қалбим сени кўрмак тилашур,
Юзингга қарасам кўзим қамашур,
Хуршидмисан, анвармисан, намасан?*

*Сени истаб бошим солдим савдо,
Не бўлгай сочларинг айласанг соя,
Кўйинг беҳишт эрур, кирсам у жоя,
Ё мушкмисан, анбармисан, намасан?*

*Сайр этиб кезардим, гулда чаманда,
Менинг жоним зардоб бўлди бу танда,
Тоҳирбек Зухрага ҳам сенга банда,
Барчаларга бахтармисан, намасан?*

Тохир сўзини тамом эгди. Кейин бу суратга айтди: -Эй жон, паримисан, фариштамисан ёки одамзотмисан, бир дийдорингни кўрсат, негаки яхшини кўрмоқ савоб. деганлар. Унда сурат: -Эй ошиқларнинг подшоси, менинг дийдоримни кўриб билмассан, агар кўрсанг Зухрани ёдиндан чиқарурсан, иншоолло бир-биримизни жаннатда кўрармиз. Мен хурларнинг шохиман. Менга Хурлико дерлар. Эртага Зухра киз висолига етарсан, деб фотиҳа бериб қолди.

Тохир йўлга равона бўлди. Шу боришида бир кўҳна харобанинг устидан чикди. Харобанинг чап томонида бир оқсоқол кўринди. Ул Тохирни кўриб салом берди. Тохир алик олди. Оқсоқол: -Эй болам кайдан келиб, кайга борурсан, деди. Тохир: -Бағдоддан келиб Тоторга борурман, ўзим Тотордан ман. Ул жойда бир кизга гирифторман. Унинг отига Зухра деярлар. Унинг ҳусни рухсорига муштоқдурман. Мен етти йилдан бери Бағдодда эрдим, энди умид бирлан Зухранинг ҳузурига ошиқайтирман, деди. Бу сўзни эшитиб, оқсоқол, кўзига ёш олди. Тохир

хайрон бўлиб:-Ё раб, бу нечук сир бўлди, эй бобо, не учун йиғладингиз, хабар беринг, юрагим кон бўлиб кетди, деди. Оксокол: -Сен хакиқий ошиқ эркансан, аммо омадинг йўқ эркан. Мени Мулламадгун шайхи Алайхиллаъна дерлар. Ўтган окшом Зухрани Қоработирга никохлаш учун мени таклиф қилдилар. Мен бориб уларни никохлаб қайтдим. Агар сен борсанг Зухра сени қабул қилмас. Ўзингни ўлимга гирифтор қилма. Шул вақтда улар хилватда бўлсалар керак. Яхшиси сен бу ниятингдан қайт, сўнг пушаймон бўлма, деди. Унда Тохир:-Мен сенинг бу сўзинг билан изимга қайтмасман, бориб кўрарман, агар Зухра бевафолик қилса, юзимни бўсағасига сурғиб қайтарман. деди.

-Ундай бўлса бир ғазал айт, мен эшитиб қолай, деди оксокол.

-Менда ғазал ҳам, гўзал ҳам қолмади, деб Тохир йўлга равона бўлди.

-Эй болам, андак гўхта, сенга бир ок фотиҳа берайин, деди оксокол. Тохир: сенинг берган шум хабаринг жонимни қийнади, фотиҳанг ҳам қурисин, ўзинг ҳам, деб кетаберди.

Тохир бу воқеадан аламзада бўлиб, холи паришон, кўзлари гирён, жигари бирён, ақли хайрон, юраги оташи сўзон, юз нолаи афгон бўлиб бир сўз айтди:

*Мудом орзу айлаб гули рухсоринг,
Муборак жамолинг кўробилмадим.
Богингда очилган олма-аноринг,
Гашир этиб гуллариин тиро билмадим.*

*Ошиқ тўймас ўз ёрининг юзидан,
Кошки бориб хабар олсам ўзидан,
Рақибнинг микридан, элнинг сўзидан,
Бир дам назарида туро билмадим.*

*Кезарсин гўзаллар ичра ой бўлиб,
Мен кезарман алиф қаддим ёй бўлиб,
Зухранинг ишидан ҳолим вой бўлиб,
Моҳимэсонга кўнгли бери билмадим.*

*Гул юзинг кўрмасам, ашиз жон куяр,
Сенинг ҳасратингдан бўлдим дарбадар,
Энди борсам, душман кўрар, эл туяр,
Завқи сафоларин суро билмадим.*

*Тохир декр, оштолларим ёт бўлди,
Дўстлар гамгин бўлди, душман шод бўлди,
Кимса билмас, жигар бағрим мот бўлди,
Давом хизматида туро билмадим.*

Тохир бечора Зухрадан бундай ишни кутмагани учун кўп кайгурди. Кейин йилмояни хайдаб бадар кетди. Йилмоя оч бўлиб, ўтга бўйин чўзса, -эй жонивор, мен сени ўтламокка кўйсам кечикаман муддат каноат кил. Зухранинг қошига соғ-саломат етсам бокарман, деб Тохиржон арзи холини йилмояга сўзлаб, шаҳарга е дарвозадан кирди. Қараса, ўзи билан мактабдош бўлган бир турибди. Тохир ул бирла саломлашиб, Зухрани сўради. шу ерда савол-жавоб қилишдилар:

Тохир:

*Бек ўгли, хабар бер бизга,
Зухра қиз қандадур, қанда?
Мажнун бўлиб чиқдим дуза,
Зухра қиз қандадур, қанда?*

Йиғит:

*Хабар олсанг вазир ўгли,
Зухрамсон боғдадур боғда.
Парисифат, хур сийнали,
Зухражон боғдадур, боғди.*

Тохир:

*Фурқатидан жафо чекиб,
Кўзимдан қонли ёш тўкиб,
Кўробилмам ҳарён боқиб,
Зухражон қандадур, қанда?*

Йиғит:

*Сайр этмакка бога кирди,
Қирк қанилар бирла юрди,
Юракда дярди сен эрди,
Зухра қиз боғдадур, боғда.*

Тохир:

*Мулламажун аввал кунди,
Чўх хабардор этди мени,
Қора чўмоқ олмиш ани,
Зухражон қандадур, қанда?*

Йиғит:

*Богчаси кунда тилондур,
Булбул фиғонда қалондур,
Йиғишма, ул сўз ёлондур,
Зухра қиз боғдадур, боғда.*

Тохир:

*Кўзимни гирён айлаган,
Ақшимни ҳайрон айлаган,
Қора бағрич қон айлаган,
Зухражон қандадур, қанда?*

Йигит:

*Тоҳир дейиб куяр жони,
Шаҳарнинг ағиз меҳмони,
Қирқ канизларнинг султони,
Зухра қиз богдадур, богда.*

Тоҳир:

*Тарк этдим дунёнинг борин,
Олтинга бермам бир торин,
Куйдим кўрмайин дийдорин,
Зухражон қандадур, қанда?*

Йигит:

*Ёр дейиб ақлим шошириб,
Дардини элдин яшириб,
Йиглар юракка тош уриб,
Зухражон богдадур, богда.*

Тоҳир:

*Ғайри ўтига ёнмасман,
Ўлсам йўлимдан қайтмасман,
Ростинг айтгил, инонмасман,
Зухражон қандадур, қанда?*

Йигит:

*Сайр этар сахар чоғида,
Қизил суллар қучоғида,
Йиглар айрилик доғида,
Зухра қиз богдадур, богда.*

Тоҳир:

*Тўққиз ойлик йўлдан келдим,
Хизр бирла ҳамроҳ бўлдим,
Тоҳир деяр, кўрмай қолдим,
Зухражон қандадур қанда?*

Йигит:

*Бек ўгли сўзлар ҳамини,
Килмагил, қайгу-андини,
Ишқ ўтига қун-пиши,
Зухражон богдадур богда.*

Булар савол-жавобни тамом килдилар. Шунда Бек ўгли: -Зухрани шул вақтлар кўшкдан тонарсан, сахар вақти боғ сайлига канизлари билан кетган эрди, энди ором олаётган бўлса ажаб эрмас, деб Тоҳирга йўл кўрсатиб юборди. Тоҳир хуррам бўлиб, кўшк олдига бориб, йилмоядан тушди, йилмояни чўктириб, бошидан сийпаб, чеккасидан ўпди, сўни кўшк биносидан ўтиб саройга кадам қўйди. Кўрса Зухражон тахт устида ухлаб ётибди. Инжабел, бодом қабок, писта дахан, позик

бадан қиз. Тохир унга караб, хайрон бўлди, уйғотишга андиша қилиб теваганини уч айланди. Зухра буни сезмади. Шунда Тохир: Зухражон беҳуш ётибдимми ёки ноз этиб ётибдимми, ёки бошиқа биров билан базм этиб бемор бўлиб ётибдимми, ё магар бетоб эрурми, ё бўлмаса мендан аразлаб ётибдимми, ёки мени танимай ётибдимми, балки мени Қоработир деб уйлаб турмай ётибдимми, ёки бўлмаса, ҳижрон азобига чидалмай май ичиб маст бўлиб ётибдимми ёки уни жин-арвоҳ урганми, деб минг хаёлларга ботди. Не қиларин билмай, хайрон-саросима бўлиб, ёрини уйғотиш учун бир мухаммас ўкиди:

*Ғарқ ўлуб ғафлатда ётма, ногли дилдорим уйгон,
Оғзи гунча, тишилари дур, зулфи зунгорим уйгон,
Булбули зоринг келибдур, хусни рухсорим уйгон,
Ол яноқда кокили – сочилири шоморим уйгон,
Биз келганда ол мудом, уйқуда беморим, уйгон.*

*Дуст сўзига тут қулоқ, азёрни пандин тутмагил,
Шум рақиб фитналарини уйқудан уйғотмагил,
Ўзгаларга тил бериб, ҳолим наришон этмагил,
Минг туманлик эътиборим бир дирамга сотмагил,
Юз алам жонима жабри ситамкорим, уйгон!*

*Сийнамда ҳижроннинг ўти, келмишам мен бу маҳал,
Севдилим турғил ерингдин, қилмасил ҳаргиз хаёл,
Подшосан мен гадо, ошиқлигим рўзи азал,
Ғашт этиб олим-жаҳонни топмадим сендай гўзал,
Ола кўзли, шавқи сўзли, тўти ғуфторим, уйгон!*

*Сочларинг валлайло эрмин, юзларинг вазихо,
Тиллиринг ёсини таҳо, икки оламга баҳо,
Нуқтаи ҳолинг юзингда мисли зейи ассамо,
Дилбаро кўнглинг сенинг аҳлиг васаҳлан марҳабо,
Қомати зебо тивилан акси анворим, уйгон!*

*Зухражон сениз бу фаний дунё зиндондур манго,
Бир муборақ юзларинг кўрсам не армондур манго,
Бу наришон ҳолими ким кўрсам, хайрондур манго,
Мен сенинг ишиқингда куйсам кунда даврондур манго,
Тоҳирнинг ҳолиг кўриб, энди эшит зорим, уйгон!*

Тоҳиржон сўзини тамом этди. Аммо Зухра бу сафар ҳам уйғонмади. Шунда Тоҳир яна минг хаёлларга кетиб, мендан кўнгли узилиб, Қоработирга боғландимикан, деб кўлига созини олиб, қани яна

бир уйготмоқчи бўлайин, зора кўзини очса, агар яна уйғонмаса мендан кечганлиги аён бўлади, деб бир абёғ айтди:

*Етти йил чекдим фурқатинг,
Зухражоним уйғонмасми?
Ичдим айрилик ширбатим,
Висол майидин қонмасми?*

*Баланд-баланд тоғлар эшиб,
Ёвуз қушларга улашиб,
Бугун келдим, йўлим тушиб,
Создан сўла бўланмасми?*

*Дамба дамдан келар мосил,
Қилгани муродим хосил,
Икки ошиқ бўлди восил,
Раҳмат майидин қонмасми?*

*Сен деб Бағдоддан келарман,
Гоҳ саргариб, гоҳ сўларман,
Ишқингда бир кун ўларман,
Висол учун қувонмасми?*

*Узоқдин келдим боқмоқа,
Ширин лабидин тотмоқа,
Кўзим қиймас уйғонмоқа,
Ўзи билиб уйғонмасми?*

*Куйган кўн ишқинг дардина,
Ким етибдур муродина,
Тоҳирнинг ёнган ўтина,
Зухражон бирга ёлмасми?*

Тоҳир сўзини тамом эди. Зухражон эса уни Қоработир гумон қилиб, ўзини эшитмаганга солиб, устига қўрпани тўртиб, бу ёнбошиса ағдарилиб ётаверди. Тоҳир бу аҳволдан ваҳимага тушиб, Зухра мендан кечди ўхшайди, деган гумонга кетиб, бир абёғ айтди:

*Кел, Тоҳир сен ҳам юз ўғир,
Зухра юзин ўғирмишдур.
Юз ўгириб мен телбадан,
Қорага кўнгил бермишдур.*

*Йироқ тушди висол йўли,
Рақиб олди соғу сўли,
Мудом эсиб ҳижрон ели,
Кулим кўкка совурмишдур.*

*Жайхун билан Бағдод бориб,
Яна қайтмишам ахтариб,
Зухра гайрига қўл бериб,
Мендан узин айирмишдур.*

*Менинг ҳолим хароб айлаб,
Ўзин Қорага ёр айлаб,
Жисмиши иши кабоб айлаб,
Қора бағрим қовурмишдур.*

*Хабар берди Мулламадгун,
Печун қайтмадим мен Мажнун,
Юрагим-қон, жигарим -хун,
Ширин жондан айирмишдур.*

*Ҳеч қачон Расул уммати,
Чекмасин мендай фуқати,
Азал кунда ишум қисмати,
Мавлон бизга буюрмишдур.*

*Тоҳир дер, келдим қошига,
Калом йўқдур ҳақ ишига,
Фалак ошиқлар бошига,
Мундоғ гавго қайирмишдур.*

Тоҳир сўзини тамом этди. Зухрадан жула хафа бўлди. Келганига пушаймон қилди. Ўз-ўзига деди:

-Эй Тоҳир, сен Зухрани деб Моҳимдек сени севгувчи парипайкардан айрилдинг балки сени унинг ихлоси ургандир. Тоҳир бир хаёли яна Бағдодга қайтмоқчи бўлди:

Шу орада Зухранинг кулоғига ёқимли товуш эшитилгандай бўлди, кўзини очиб қараса Тоҳир турибди. У ҳайрон бўлди, бу Тоҳирми, унинг суратими, жин-арвоҳми, тушми ё хаёлми. Аммо диққат билан қараса, Тоҳирнинг ўзи. Зухра ўрнидан туриб, бир ох уриб беҳуш йиқилди. Сўнг ҳушига келиб: -Вой менинг Тоҳириммисан, юрагимнинг армони, дардимнинг дармони, руҳимнинг равонимисан, деб Тоҳирнинг бўйнига кўл солди. Тоҳир ҳам юз-юзга тушандан сўнг беҳуш йиқилди. Бир замон ўтгандан сўнг боз ҳушига келиб, бир-бирларининг бўйишларига

кўл солишиб, лабларини яноқда кўйиб зор йиғлашдилар. Шунда Тохир унга гинахонлик қилиб, шикоят айлаб бир ғазал ўқиди, Зухра ҳам жавоб кайтарди:

Тохир:

*Тўққиз ойлик йўлдан сен деб келмишам,
Уйгонмадинг бу афғона, Зухражон!
Кунда юз тирилиб, юз минг ўлмишам,
Келмагайдим бу жаҳона, Зухражон!*

Зухра:

*Неча қушлар кутдим ёрим келар деб,
Йўлинг қараб ақлим ҳайрон айладим.
Богларимга булбул зорим қўнар деб,
Бугун гулларимни сайрон айладим.*

Тохир:

*Уйгонмадинг бунча баланд саз билан,
Чоҳлар уйгонмасми қув ва гоз билан,
Ё гафлатда қолдинг ёки ноз билан,
Ўтлар солдинг ширип жона, Зухражон!*

Зухра:

*Сен манго демагил бундай сўзингни,
Тухмат этиб бошга тутма ўзингни,
Деганинг рост бўлса кўрмам юзингни,
Дегил: кимга аҳду паймон айладим.*

Тохир:

*Харобадан чиқди оқсоқол ўзи,
Қародур асбоби, сийҳодур юзи,
Шайхи Лағна хабар берди бу сўзи,
Кетди қўнғим бад гумона, Зухражон!*

Зухра:

*Шайхи Лағна дерлар, шайтондур оти,
Ҳақнинг маълунидур аҳли авлоди,
Ёлгон сўзлаб санго солгандур ўти,
Ҳақ этибдур ўрним зиндон айладим.*

Тохир:

*Севгим раҳм айла бағри порага,
Малҳам айла рақиб қўйган ярога,
Сени дейиб қилич қўйдим орага,
Кўл солмадим Моҳимжона, Зухражон!*

Зухра:

*Етти йилдир ўртар ҳижронинг захри,
Бу қўшқ ичра ёлғиз чекдим озори,
Жонимнинг роҳати, таним мадори,
Суратинг дилимда меҳмон айладим.*

Тоҳир:

*Қурбон ўлам Зухражоннинг отидан,
Мен гарибни чиқарманмиш ёдидан,
Айрилиқ дардидан, ишқнинг ўтидан,
Кул бўлмишам ёна-ёна, Зухражон!*

Зухра:

*Шум рақиб зулмидан кула билмадим,
Отам газабидан ўла билмадим,
Зухра дер, Тоҳирим било билмадим,
Қори чўмоқ дейиб гумон айладим.*

Тоҳир:

*Тоҳир даяр узоқ йўлдан келмишам,
Ўзимни ишқ бозорига солмишам,
Бу айтган сўзимга тавба деммишам,
Душманли бу даврона, Зухражон!*

Алқисса, булар савол-жавобларини тамом қилдилар. Сўнгра Зухра: Эй Тоҳиржон, сенинг кетганига бу йил етти йилдир. Сенинг хажрингда самандар каби қуйиб, кўзимдин селдек ёшимни тўкиб, қачон менинг нолишим худой таолонинг даргоҳида қабул бўлар экан, деб кезар эрдим. Сен кетгандан бери отам газабидан, эл маломатидан, сенинг айрилиқингдан менда тобу тоқат қолмади, аҳли дунёни тарк этдим. Хусусан, юрагим хижил бўлиб, кўнглим ёришмай оқшом келиб боғ сайлида бўлдим. Барибир бетоқат бўлдим. Сўнг таҳорат қилиб икки рақъат намоз ўқидим, сўнг қиблага қараб сенинг дийдорингни кўрмак насиб этармикан деб ётиб кўзим уйкуга кетибди. Тушимда сени кўриб хол-ахвол сўрашиб турган вақтда овозингни эшитиб уйғониб кетдим ва сенинг муборак жамолингни кўришга муяссар бўлдим. Шукр алхамдулилло мукаддар кўнглим мунаввар бўлди, деб Тоҳирни кучоғига қисиб, яноғидан ўпди. Бугун муродимга етдим, энди ўлсам ҳам армоним йўқ. Энди висолимиз узоқ бўлиши учун бир нима хуфья иш айламак керак, деб бир сўз айтди:

*Хуш келдинг Тоҳирим бизнинг эллара,
Давлатли, давронли жойдир, бу жойлар.
Кел иккимиз гаит этали суллара,
Гулашанли, сайронли жойдир, бу жойлар.*

*Ғофил бўлсанг шум рақиблар туяларлар,
Бориб шаҳ бобомга сиринг ёрлар,
Сени ўлдирарлар, мени қўярлар,
Дўстдан кўп душманли жойдир бу жойлар.*

*Сўзинг қабул бўлмас шохинг қошида,
Кўзим ёшида, бошим меҳнат дошида,
Кунди юз зулм бор мазлум бошида,
Барчиларга қошли жойдир, бу жойлар.*

*Гар туйсалар жаллодларга буюрур,
Ошиқларга ситам ишлар қаюрур,
Сени мендан, мени сендан аюрур,
Нолишли, афғонли жойдир, бу жойлар.*

*Зухра даяр, санго сирим аюрман,
Юзим йиртиб, сиё сочим ёюрман,
Қайси бир дардимга ёний-қуюрман,
Бир золим султонли жойдир, бу жойлар.*

Алқисса, Зухражон сўзини тамом этди. Шунда Тоҳир: Эй Зухражон, вилоятингда не гаплар бор, деб сўради.

-Эй Тоҳиржон, бу шу эски Тотордир, ўшал золим подшодир. Агар сенинг келганинг бу золимнинг қулоғига етса, сени ўлдириб, мени Қоработирга никохлаб берурлар, хабардор бўлмок керак, деб бир сўз деди:

*Тоҳирим, маслаҳат сўрсанг,
Санго ўтган замон йўқдур,
Ошкор бўлиб, мунда турсанг,
Ўлдирурлар гумон йўқдур.*

*Шум рақиблар туяр бизи,
Отамга дерлар бу сўзи,
Кўр бўлсин душманнинг кўзи,
Ошиқларга даврон йўқдур.*

*Тараҳхум йўқдур бу шода,
Зулм этар, яқина, ёта,
Қочайлик шахри Бағдода,
Бизга бунда макон йўқдур.*

*Фалак солди ёвуз дарда,
Тушдим отамдай номарда,
Ўлсак ўлармиз, бир ерда,
Энди бизга омон йўқдур.*

*Агар туйсалар бу иши,
Дамба дамдан келар киши.*

*Сенсан яхшилардан яхши,
Отам каби ёмон йўқдур.*

*Кел гаши этали бу бога,
Ел тегмасин шамчирога,
Таваккал қилсанг худога,
Ўлдирса ҳам зиён йўқдур.*

*Зухра дер, ким келса дода,
Тенглик топмас бу дунёда,
Синоҳийлар –ҳаромзода,
Адолатли султон йўқдур.*

Зухра сўзини тамом этди. Шунда Тохир:

-Эй Зухражон, мен Бағдоддан сенинг хабаринг билан келдим. Мени отанг сўраб келтиргани йўқ. Отангнинг раҳм-шафкатли бўлмаслигига ақлим етади. Эндиги маслаҳатни ўзинг биласан. Кет десанг кетаман, қол десанг қоламан. Муборак юзингни бир кўрдим, армоним йўқ. Аммо отангнинг ўлдиришида ҳам кўркинчим йўқ, сенинг кошингда ўлсам зарра армон қилмасман, деди. Шу тарика оқилом кирди. Шу л вақтда Зухражон Тохирга маслаҳат бериб бир газал айтди:

*Кел сурати бу дунёни,
Бул кеча ўтмасдин бурун.
Ёримнинг келган баёни,
Душманга етмасдан бурун.*

*Рақиб тўйса, отам туяр,
Яна гагаб тўнин кияр,
Сени сўяр, мени кўяр,
Бир ўрин тутмасдан бурун.*

*Тақдирга тўғри турали,
Ишқ йўлида жсон берали,
Тоҳирим, даврон сурали,
Кеча тонг отмасдан бурун.*

*Кўнгилдан чиқар бу гамни,
Кўп чекми дардини, аламни,
Ғанимат билгил бу дамни,
То чиқиб кетмасдан бурун.*

*Зухра деяр, эй дилдорим,
Хуш келибсан, севар ёрим,
Тар очилган гулизорим,
Хазона ботмасдан бурун.*

Зухра сўзини тамом этди. Икки ошиқ бир-бирига кўшилиб, қизил гулдек чирмашиб, кучоклашиб, айш-ишратга машгул бўлидилар.

Бирдан тонг отди. Ошиқ-маъшуклар не киларини билмадилар. Зухра бирор киши сезмасин, деб Тоҳирни сандикка солиб, хужранинг ичкарисига жойлаб кўйди. Яна ҳеч нарса билмагандек, Тоҳирнинг ишқила ох уриб ўтираверди. Аммо унинг нолалари аввалгидек аянчли эмас эди.

Тоҳирнинг висолига етиш, қаттиқ севинч ҳам таъсир ўтказиб, Зухра бегоб бўлиб қолди. Унинг бир табиб энагаси бор эрди. Ул Ҳиндистон подшосининг кизи эрди. Зухра ўзимни кўрсатайин деб унинг олдига борди. Энага Зухрадаги ўзгаришни дарров сездди. Ул айтдики: Қизим сенда бирор касаллик белгиси кўрмадим, аммо қалбингда қаттиқ бир завк-шавк бор ёки Тоҳирнинг келдими, деди. Шунда Зухра:

-Эй энагам, сенинг фахм-фаросатингга қойилман, деди. Энага қанизларни ишга буюриб, уйни холи қилди, энди тўғриси айт, мен ёрдам берурман, деди. Зухра: бу сирни элга ошкоро этмасликка аҳду паймон айла, деди. Энага аҳду паймон қилди. Анда Зухражон энагасига юзланиб зор-зор йиғлаб бир абёт ўқиди:

*Етти йилдир севар ёрдан айрилдим,
Неча йиллар орзу дийдор айладим.
Бугун ёрим келди, мен сенга келдим,
Рақиблардан кўрқиб, озор айладим.*

*Қиблам энам сенга пушти паноҳим,
Келдим хайратинга, ўтгил гуноҳим,
Тоҳирни келтириш қодир оллоҳим,
Маҳрам энам сенга изҳор айладим.*

*Энам сенга тўғри сўзим сўзларман,
Ёлгондан ёрим деб қуйиб бўзларман,
Қундуз бўлса ани дарҳол гизларман,
Кечилари жонни тишор айладим.*

*Рақиб билса бизни этар ошкоро,
Отам билса бизни этар саднора,
Эгам раҳм айласин ошиқи зора,
Ёр билан бир ерда қарор айладим.*

*Зухра деяр, замгин кўнглим очилди,
Турли раҳмат чор тарафга сочилди,
Ёр қўлидан гулгун шароб ичилди,
Хизон кўнглим фасли баҳор айладим.*

Алжисса, Зухра сўзини тамом килиб деди:

-Эй энага, икки ошик сенинг хизматкорингдир энди бизга бир маслаҳат берсанг.

-Болам Тоҳиринг хуш келибдур, кўзинг ойдин бўлсин, сен ани менга бер, мен уни ҳеч ким билмайдиган жойда пинҳон сақларман, деб бир абёт айтди, Зухра жавоб берди:

Энага:

*Манга топишр, болам, севар ёрингни,
Удус кўрмас жойда пинҳон айлийин.
Ҳақ эшитсин солишишгни, зорингни,
Чаман ичри ёринг меҳмон айлайши.*

Зухра:

*Ёрсиз менинг бунда бир куним ўтмас,
Энажон, ёримни сенга топишрдим.
Кундузда кун ўтмас, кеча тонг отмас,
Энажон, Тоҳирни сенга топишрдим.*

Энага:

*Кундуз бўлса, гул бутоққа топиширам,
Булбулларнинг мақошида яширам,
Оқшом ёринг яна сенга қовширам,
Йўлинг сенинг тахти рабон айлайин.*

Зухра:

*Сенинг бу сирингни душман билмасин,
Яна ёрни биздан айро солмасин,
Ул сабабдин гулдек рангим сўлмасин,
Энажон, Тоҳирим сенга топишрдим.*

Энага:

*Айрилик ўтига базринг доғлама,
Ваҳм айлаб, бўлмас ишни чоғлама,
Зухрахоним, меҳрибоним йиғлама,
Сенинг бу дардинга дармон айлайин.*

Зухра:

*Хушёр бўл, сирингни душман туймасин,
Отам биллиб яна айро қўймасин,
Жисми жоним зулм ўтига қўймасин,
Энажон ёримни сенга топишрдим.*

Энага:

*Агар отанг билса этган ишимни,
Сенинг учун қурбон қилар бошимни,
Тилка пора этур азиз лонишимни,
Сенинг бу дардинга дармон айлайин.*

Зухра:

*Қадрим билган қадрдоним сен менинг,
Махрам энам, ширип жоним сен менинг,
Зухра деляр, меҳрибоним сен менинг,
Энажон, Тоҳирим сенга топширдим.*

Энага:

*Ғариб танг сенга ростин сўйласин,
Ошиқлар ҳақиқа дуо айласин,
Сенинг мақсадингни ҳақдин тилласин,
Сенинг бу мушкулниг осон айлайин.*

Алкисса, бу сўзларни тамом этдилар. Зухра Тоҳирни энасига топширди. Ул Тоҳирни кундузи пинхон тугиб, кечаси Зухрага топширар эрди. Бу равишда кўп вақтлар орадан кечди.

Энаганинг уйида бир хизматкор кампир бор эрди. Бу сирни баноғоқ ул билиб қолди. Унинг кўнгли гинали эрди. Бир куни хилват тошиб ул Тоҳирнинг ёнига келди, анга қараб:-Эй Тоҳиржон, мен сенинг барча сирларингни билдурман. Сен менинг шаънимга бир газал айт, бўлмаса барча ишларни подшога айтиб, терипгни сўйдираман, деди. Тоҳир эса:-Эй бадбахт кампир олтмиш ёшдан олганда сенга ғазалининг не кераги бор, ну ёшда чуғуллик қилиб, оллоҳ раҳматыдан ноумид қолма, деб бир абёт айтди:

*Момо, сен қайтгил феълингдин,
Манго раҳм қилгил, момо!
Адашган бўлсам йўлимдин,
Тўғри йўлга солгил, момо!*

*Рақибга сирим демагил,
Ошиқларга доғ қўймагил,
Куйдирурман, деб куймагил,
Оллодан уялгил, момо!*

*Кўрсиз ошиқлар йўлини,
Сўргил ғариблар ҳолини,
Кўнгулдан шайтон феълини,
Жаҳаннамга солгил, момо!*

*Бошингдин ёшлик ўтибдур,
Озингдан тишинг кетибдур,
Ошиқлар сени петибдур,
Манга маҳрам бўлгил, момо!*

*Кезгил момо ўз ҳолингга,
Истагинг тушир қўлингга,
Раҳм айла Тохир ўзегинга,
Менинг пандим олгил, момо!*

Алқисса, Тохир сўзини тамом қилди. Момо кетиб қолди. Тохир ваҳмга берилиб: -Эй худо, мени барчадан ожиз яратдинг, хамиша ҳаётимни бор-йўқка муҳтож этдинг, бу ерда ёшига бир, кексасига бир ёлбориб кун кечирурман, азал кундан бошимга ишқ савдосини солдинг. Зухранинг ишқида танимда жоним, номусу орим қолмади. Отам-онам, қавму қариндошим ҳам йўқ. Кеча-кундуз ғамга мубтало, дард-аламга гирифторман, агар қасдинг жонимда бўлса, ҳозирнинг ўзида ол, ё бўлмаса ишқ дардига даво бер, бу йўлда кўп кездим, агар муродимга етмай ўлсам, кўзим очик кетар, деб зор-зор йиғлаб, худога муножот айлаб бир ғазал айтди:

*Ё яратган, сенга пушти паноҳим,
Қушини этдинг, бу жаҳонга келмишам,
Бир сиқим тунроқдан мени яратдинг,
Йўқдан бор айладиңг-жона келмишам.*

*Бир осий қулингман кўндир гуноҳим,
Қачон ёрга етар бу чеккан оҳим,
Тоторда-Зухражон, Бағдодда-Моҳим,
Ишқинг шаробидин қона келмишам.*

*Сўна қўлда сузар, булбул гулида,
Самандар оташда, қиқнус кулида,
Дунё кездим бу ишқимнинг йўлида,
Ерда дўраб бу осмона келмишам.*

*Яккаман, ёлғизман, гарибман, гариб,
Сўлар бўлдим, ёр ҳажрида саргариб,
Тўққиз ойлаб ишқ йўлида йўл юриб,
Бугун тاختи сулаймона келмишам.*

*Тохир дер, куйдирди ёрнинг оташи,
Кеча-кундуз оқар кўзимнинг ёши,*

*Қора тоғдин ошиб, чекдим койини,
Умид бирлан Зухражона келмишам.*

Тоҳир сўзини тамом этди, шул вақтда Зухра унинг ёнига келди. Тоҳир кўрқув аралаш унга леги:-Бир бадбахт кампир сиримиздан огоҳ бўлибди, эҳтиёт бўлмоқ керак. Бу сўзни эшитиб Зухра энагаси олига йиғлаб борди. Энага барча канизларни олдига йиғиб келгашли. Шунда Гулзода деган каниз:-Эй биби, келинг яхшиси бу оксочни гумдон қилиб кутилайлик, бўлмаса бул шум кампир подшога айтиб Тоҳирни ҳам бизни ҳам қиличдан ўтказур, деди. —Эй кизлар бўлмаса, бу бадбахтни пинхона йўқ қилинг, деб буюрди энага. Канизлар кампирни чакириб келиб, уриб ўлдириб, бир жойга кўмдилар. Шундан кейин Гулзода:-Эй бибиларим, бизнинг ишмиз бисёр қабоҳат бўлди, бу иш очилмай қолмас, яхшиси ўшал бахтсизлик бошимизга тушмас бурун эл-элатни чакириб, Зухрани Тоҳиржонга никоҳлаб берайлик, буларни мурод-мақсадига етказиб, базм қилайлик, деб бир газал айтди:

*Бошимизга ўлим келмасдин бурун,
Келинг қизлар бизми даврон тайлик!
Дўстлар йиғлаб, душман қулмасдан бурун,
Гулишан ичра азми сайрон тайлик!*

*Анча турдик Тоҳиржонни яшириб,
Мард бўлайлик ишқ ўтига бош уриб,
Барча созандани бунда тўшириб,
Аҳли халойиқни ҳайрон тайлик!*

*Зебу зийнат бериб кўз бирла қоша,
Азм айлаб чиқайлик ою қуёша,
Хўшимиз оламга берсин томоша,
Рақиблар кўзини гирён тайлик!*

*Тўй тайлик кўрганларга кўз этиб,
Арғумоқни майдон узра узатиб,
Тахт устида кўники уйлар тўзатиб,
Қайзу гам уйини вайрон тайлик!*

*Кўрмасин, кўр бўлсин рақибнинг кўзи,
Бобоҳонга етказурлар бу сўзи,
Бир замон қўймасдан ўлдирар бизи,
Бу йўлда бошимиз қурбон тайлик!*

*Шамдай шуъла солиб, гашит этсак бога,
Парвоналар куйсин бу шамчирога,
Орамузга рақиб кирса баногох,
Ўлдирайлик, ҳибси зиндон этайлик!*

*Гулзода дер, саваши кунни мард бўлиб,
Ошиқларнинг дирди бизга дард бўлиб,
Душман келиб қолса, қувса юрт бўлиб,
Ўрниimizi ўзга макон этайлик!*

Бу сўздан кейин, бу таклифни қабул қилиб, эл-элатга от юбориб, чопарлар орқали созанда тўплаб, бахшиларни жамлаб тўй-томоша бошлаб юбордилар. Зухраҳонни қимматбаҳо либослар, зеб-зийнатлар билан безадиларки, гўё жаннатдан хур чиққандай бўлиб, кўшкнинг ичи куёшнинг нурига гарк бўлгандай чараклаб кетди. Ул бир ёкка, Тохир бир ёкка ўлтирди. Қанизлар соз-суҳбат остида гоҳ Зухраҳонга, гоҳ Тохирга май тутиб, шундай мажлис қурдиларки, Зухраҳоннинг қалби ларзона келиб, ўрнидан туриб, Тохирҳонга ўзим май тутайин, деб майни олиб бориб, олдин ўзи бир култум нўш этиб, Тохирҳонга тутди. Сўнгра Муллонафас охунни олиб келиб икки ошиққа никоҳ ўқитдилар.

Бу шодиёнани подшоҳ эшитиб, тўй Зухра билан Қоработирники бўлса керак, деб ўйлаб ўз совғаларини жўнатди. Шохона либосларни Тохирга кийдирдилар. Подшо тўй тарафига барча халойиқни чақириб, хазинадан хадялар берди. Алқисса, бу кеча барча халойиқ хазм-базмдан қониб, уйларига тарқалишди. Аммо шу ердаги бадбахт боғбон бу хабарни подшоҳга етказди. Подшо дарғазаб бўлиб, Муллонафас билан боғбонни саройга келтиришга буйруқ берди. Шунда боғбон бу иш ўзидан чиққани учун дарҳол подшога таъзим қилиб, бу ишда мулла айбдор эмас, барча ишларни мен билурман, деб бир сўз айтди:

*Подшоҳим, санго арзим сўзлайин,
Зухра қизинг ҳайрон бўлди кўшиқинда,
Тохир келмиш бугун қимдан гизлайин,
Харидорин кўзи қўрди кўшиқинда.*

*Ёри билан суҳбат тўтиб Зухраҳон,
Рақиблар макридан истайди омон,
Сурнай чашиб, дафни қоқиб шодиён,
Тўққиз қундир диврон сурди кўшиқинда.*

*Қирмизи кийинмиш қадди бўйина,
Зеб-зийнат тақинмиш, ҳусни рўйина,
Бугун талон солмиш гамнинг уйина,
Кўрган ҳайрон бўлиб турди кўшиқинда.*

*Ул кун озод этди кўн бандаларни,
Ҳинатиб ўртада шармандаларни,
Йиғдириб бахшииси, созандаларни,
Ажаб томошалар кўрди кўнкинда.*

*Богйда жсам бўлмиш бир бўлак пари,
Севдигина рўймол отир ҳар бири,
Тоҳир Зухражонни, Зухра Тоҳирни,
Олма билиш отиб урди кўнкинда.*

*Пинҳон сирин элга аён айлади,
Ажаб томошали замон айлади,
Кимни рақиб дея гумон айлади,
Каттаю кичигин қирди кўнкинда.*

*Богбон деяр, Зухражонни кўрсин деб,
Икки ошиқ завқу сафо сурсин деб,
Халойиққа тўй-томоша берсин деб,
Сиздан хабар сўраб турди кўнкинда.*

Алқисса, богбон сўзини тамом қилгандан сўнг Муллоанафас ўрнидан туриб: -Эй подшоҳим, никоҳ қийиб икки ошиқни бирга қўшиш керак, деб сиз томондан вакил боргандан кейин биз бу ишга қўл урдик, сизнинг сўзингизни, оллоҳнинг фарзини, пайғамбарнинг суннатини баржой этдик, деди. Анда подшо:-Эй Муллоанафас сиз ҳам мен ҳам алданибмиз. Сизнинг гуноҳингизни ўтдим. Аммо ошиқлар гуноҳини ўтиб бўлмас, уларни ўлдириш, деб жаллодларни чақирди. Жаллодлар ҳозир бўлдилар. Тезлик билан Тоҳирни тутиб келишга жўналдилар.

Подшонинг егги вазири бор эрди, улар, бек бекзодалар, сипоҳийлар жам бўлиб подшодан Тоҳирнинг ҳаётини тиладилар, бу ошиқларнинг гуноҳини кечинг, деб подшога тавалло этиб бир абёт айтдилар:

*Подшоҳим сиздан иккаш ўтинч бор,
Зухрани Тоҳирдан айирма, зинҳор.
Ҳақ ишини бадал этмак не даркор,
Тоҳирни Зухрадан айирма зинҳор.*

*Ҳар бириси Боги эрам гулидур,
Ошиқлар оллоқнинг севар қулидур,
Сенинг бу ишларинг шайтон феълидур,
Тоҳирни Зухрадан айирма зинҳор.*

*Яхшилик эт, ҳақ ишига кўзилиб,
Икки гул чирмайсин бирга эшилиб,
Бу қийин иш бугун қолсин ечилиб,
Буларнинг иккисин айирма, зинҳор.*

*Олти ойлаб оқиб кезди дарёда,
Энди зулм анинг учун шёда,
Ҳақ етирди ошиқларни мурода,
Тоҳирни Зухрадан айирма зинҳор.*

*Гумроҳ бўлиб этган аҳдинг бузарсан,
Хайр ишини гайр ишга ёзарсан,
Қизинг нолишига қандай дузарсан,
Зухрани Тоҳирдан айирма зинҳор.*

*Бирини ўлдирсанг, бирин кўярсан,
Бу ишингга кўп пушаймон еярсан,
Қизинг ўзин ўлдирганин туюрсан,
Ошиқларни ҳаргиз айирма, зинҳор.*

*Зухражон очилган бир тоза гулдир,
Тоҳир нола қилган шайдо булбулдур,
Ўлим, ҳижрон сенга лойиқ дейилдур,
Беклар дер, буларни айирма, зинҳор.*

Алқисса беклар, сиохилар сўзларини тамом қилдилар. Бу сўзга подшонинг қаҳри келиб: -Мен сизлардан бу масалани сўрамайман, бу ишингиз учун сизларни ҳам ўлдираман, деб дўк урди. Беклар дарҳол тавба қилдилар ва подшонинг оёғига йиқилдилар.

Подшо жаиллодларга яна Тоҳирни тезда тутиб келишни топширди. Ясовуллар дарҳол бориб Тоҳирни тутиб келдилар. Душманлар шод дўстлар гамгин бўлди. Подшоҳ Тоҳирга қариб: -Эй гуломбачча, сен менинг харамхонамга оёқ кўйиб, менинг зулм-зўрлигимдан, ўлимдан кўрмадингни, олло таолонинг сенга берган навжувонлигини йўқотишни ўйламадингни, мен сенинг тобутингни ўтга куйдираман, деб ғазабга минди. Унда Тоҳир: -Эй масхара подшо, бугун шоҳ бўлсанг, эргага гадосан, мен сендан эмас, оллоҳдан кўрқаман, деб бир сўз айтди:

*Йўқдан бор айлаган қодир оллоҳдур,
Оллодан кўрқаман, сендан кўрқманам!
Ҳар не ҳукми айласа, ҳукми равондур,
Оллодан кўрқаман, сендан кўрқманам!*

*Худонинг мулкидир суруним, жоним,
Зухрага қурбондур жону жаҳоним,
Бугун майдон узра тўкилса қоним,
Оллодан қўрқаман, сендан қўрқманам!*

*Бугун қўшилмишам Зухра дилдора,
Армоним йўқ, энди чекилсам дора,
Зухранинг қошинди қилсанг савлора,
Оллодан қўрқаман, сендан қўрқманам!*

*Банда, қулсан, шоҳман дея кезарсан,
Отам билан қилган аҳдинг бузарсан,
Хайр бўлган ишни шайъага ёзарсан,
Оллодан қўрқаман, сендан қўрқманам!*

*Дунё узра келган куним ўлмишам,
Ишқнинг савдосина сарим солмишам,
Кўч-қўзиман, қурбон учун келмишам,
Оллодан қўрқаман, сендан қўрқманам!*

*Ўлдурғум, деб газаб билан сўйларсан,
Ўлимдан ўзингни йироқ айларсан,
Мақсадим ўлимдир гайрин нетарсан,
Оллодан қўрқаман, сендан қўрқманам!*

*Тоҳир даяр, сизинмишам худога,
Ишқнинг шунқориман, тушидим тузога,
Қатра қоним Зухражонга садога,
Оллодан қўрқаман, сендан қўрқманам!*

Тоҳирнинг бу сўзини эшитиб подшонинг газаби ўн баробар ошиб, туқлари тўнини тешиб чиқди.

-Жаллодлар, буни ўлдинг, деб кичкирди. Жаллодлар қўлларига ойболта, ханжарларини олиб ҳозир бўлдилар. Тоҳирни ўлим майдонига олиб чиқдилар. Ошиқлар ноласидан ой-кун тутилди, олам-жаҳон зимистонга айланди. Шунда Тоҳир:

-Эй жаллодлар, бир дақиқа тааммул қилинг, Зухражоннинг дийдорини бир кўрайин, унга бир-икки оғиз сўзим бор айтайин, деди.

Шул вақт Зухражон бошига қора чодир тортиб, ёс кийимда бўзлаб келди ва одамлар ичига ёриб кириб:-Эй юрагимнинг қуввати, кўзимнинг равшани, тирикчилигимнинг сармоясин Тоҳиржон, мардона бўл, бу йўлдан қайтма, иккимизнинг ҳам мақсадимиз ўлимдир. Шукур оллох таоло иккимизни муродимизга етирди, Тоҳиржон, оллох ёшликдан

иккимизни ошиқ этди, меҳру мухаббатни кўнглимизга солди, энди икки ошиқнинг ўлар куни еттипти... Бугун сен, эртага мен ўламан. Қиёмат куни худо қози бўлиб, Расул алайҳиссалом шафоати билан шу даргоҳда Бобохон подшо билан ҳисоб-китоб килурмиз, деб бир абёт айтди:

*Худодан тилигил мақсад-муродинг,
Бугун муродинга етар кунингдур.
Ўзингни топишиб ошиқ Фарҳода,
Ошиқлар йўлини тутар кунингдур.*

*Ўлсанг бугун Бобохоннинг қўлида,
Рухинг сайрон етар жашнат сулида,
Ёринг висолида, шикинг йўлида,
Дуённи бир пулга сотар кунингдур.*

*Ёр, менинг йўлимда гар чиқса жонинг,
Мен сенсиз роҳатин сурмам жаҳонинг,
Тўқилса майдонда қирмизи қонинг,
Қон ўрнига ширбат сотар кунингдур.*

*Биз кетайлик бунда қолсин Бобохон,
Подшога мувоҳ бўлсин бу жаҳон,
Маҳшир майдонда қурилса меъзон,
Маҳкам ёқасидан тутар кунингдур.*

*Тақдир китобига ёзибдур бизи,
Ўйилсин, кўр бўлсин отамнинг кўзи,
Рўзи қиёматда қорадур юзи,
Лаънат тошин унга отар кунингдур.*

*Отамнинг жабридин дардим сад ҳазор,
Қора юз чўмоққа қилса сазовор,
Мозоринг ёнида ясарман мазор,
Аввал навбат санинг етар кунингдур.*

*Зухра дер, жаслодлар кесарлар бошинг,
Йўқдур меҳрибошинг, қавми қардошинг,
Азалда қисмат бу чинмагил қонинг,
Раҳмат дарёсига ботар кунингдур.*

Алқисса, бу сўз тамом бўлгандан сўнг Тохир Зухранинг бу эътиқодини эшитиб, сенинг кўз олдинда ўлсам армоним йўқ, деб бир газал айтди:

*Хуш қол, энди Зухражоним,
Айро тушинг, дилдор энди.
Беҳиштим хурим, ризвошим,
Хора тушиди гулзор энди.*

*Отанг газаб тўнин кийиб,
Бизни қилар кўздин гойиб,
Юзинг йиртиб, сочинг юлиб,
Сен чекмагил, озор энди.*

*Тоҳирни дорга чекурлар,
Юрасида ўт чақилар,
Майдонда қошим тўкилар,
Очилар лолазор энди.*

*Менга газаб қилган шохдур,
Қисмати қодир оллоҳдур,
Қора ер бир аждаҳодур,
Охир ютар бу мор энди.*

*Ниқобинг чекмагил юза,
Ёш келтирма қора кўза,
Қиёмат кун иккимизга,
Насиб этсин дийдор энди.*

*Зухражон эшитиш нолишим,
Икки дунёда йўлдошим,
Баржой бергил обу ошим,
Сен бўлгайсан гамخور энди.*

*Бу майдонда Тоҳир ўлса,
Қоработир ҳозир бўлса,
Зухрам билан уйнаб кулса,
Қачон топгум қарор энди.*

Тоҳир бу сўзларни эшитиб Зухрага қараб:

-Эй Зухражон, мен дунёла муродимга етдим, мен ўлимдан кўркмасман, хижрондан куярман, мен ўлиб сен Қоработирга қолсанг, мен қабримда қандай қарор топаман. Эй меҳрибоним, ўлгунчам дилдорлик қилдинг, ўлганимдан сўнг ҳам гамхўрлик этарсан, ўлсам майитимни саранжомлаб, кейин обу ошимни баржой қиларсан, қабрим бошида оят, хатми Куръон қилиб, такбир этарсан, жума оқшоҳ чирок ёқарсан. Агарда сен шуларни қилмасанг, бошқалардан умидим йўқ. Яна

бир ўтинчим, Қоработирга ўзингни яқин қилма, унлан кейинги ишларни ҳам ўзинг биларсан, деди. Шунда Зухра: 'Эй Тоҳиржон! Бу дунёда менга хазрати Жиржис пайгамбарнинг кўрган азобларини берсалар ҳам бир соат Қоработир билан ҳамсухбат бўлмасман, деб бир абёт айтди:

*Сен кетарсан, Зухра бунда қолди деб,
Унинг учун гамгин бўлма, Тоҳиржон!
Мен кетарман гайри мунда қолди деб,
Унинг учун гамгин бўлма, Тоҳиржон!*

*Бунда қолиб кўнглин бошиқа омир деб,
Кезган боғларимда ўзга кезар деб,
Қоработир билан ўйнаб кулар деб,
Унинг учун гамгин бўлма, Тоҳиржон!*

*Тоҳирим деб ёниб-кўйиб ўтарман,
Хижронингда мўдом қонлар ютарман,
Сенсиз ёрим бу жаҳонни нетарман,
Унинг учун гамгин бўлма Тоҳиржон!*

*Мен етмасам сенинг каби ёрима,
Хазон урсин бу боқчалн норима,
Шаршим будур тинг санчилсин бағрима,
Унинг учун гамгин бўлма Тоҳиржон!*

*Зухра даяр, бир иқрорда турарман,
Сендан қолиб қандай даврон сурарман,
Бугун кетсанг, эрта мен ҳам борарман,
Унинг учун гамгин бўлма, Тоҳиржон!*

Зухра сўзини тамом этанлан кейин Тоҳирнинг кўнгли жойига тушди, ундан рози бўлиб:-Эй Зухражоним, қиёматгача сендан розиман, олло ёринг бўлсин, деб бир абёт айтди:

*Мен қадам қўярман охират сари,
Нозаним, Зухражоним қол энди.
Рақиблар айирди ёридан ёри,
Ширин сўзин Зухражоним, қол энди.*

*Жаллодлар келибди меним олмоққа,
Рақиблар келибди ўйнаб-қулмакка,
Мен келмишам бу майдонга ўлмакка,
Сен саломат Зухражоним, қол энди.*

*Қўлида ханжари жаллодлар келди,
Қотили хунхорлар теграмни олди,
Азиз таним қирмиз қонга бўялди,
Йиғламагил Зухражоним, қол энди.*

*Васиятим, арзим санга Зухражон,
Қора кўздан ашикинг тўкмагил ҳар ён,
Армоним йўқ бўлсам қошингда қурбон,
Ғам емагил, Зухражоним, қол энди.*

*Нозанин йигитлар, тенгу тушларим,
Йигитлар ҳамроси паривашларим,
Қадрдон дўстларим, қардош-хешларим,
Йиғламагил, халойиқлар, қол энди.*

*Йиғлама севдигим даврон қунидур,
Майдонда ошигинг, мардон қунидур,
Бугун бизга ийди қурбон қунидур,
Ғамгин бўлми, Зухражоним, қол энди.*

*Юзинг йиртиб, сие сочинг ёймагил,
Тоҳиринг бағрига доғлар қўймагил,
Ёрим ўлди, дейиб ғамлар емагил,
Олло ёринг, нозаниним, қол энди.*

Алқисса, жаллодлар Тоҳирнинг кўзини боғлаб, бўрёнинг устига ўтирғизиб, ханжарларни яланғочлаб, подшоҳдан рухсат кутиб турдилар. Шу вақтда Зухра зори гирён бўлиб:

-Эй халойиқ, ошиқларга уч кун фурсат берилсин, деди. Халойиқ:- Ошиқларга уч кун фурсат берилсин, деб арз этдилар. Подшо розилик берди. Икки ошиқ кўшқда дарди ҳол айтишдилар. Тўртинчи куни Зухра Тоҳирга шохона либослар кийдириб, бошига мурассаъ тож қўйиб, белига заррин камар боғлаб, ғулпоқларига тилло шона уриб, юзларига гулоб сепиб, безаб майдонга чиқарди. Халойиқ қараса, икки ошиқ юзлари ой каби шуъла сочиб, коронги кечани мунаввар қилур эрди. Одамлар уларга хайрон бўлиб бокиб, бармоқларини тишлаб турур эрдилар. Катта –кичик: “Илоё Тоҳирга нажот бер”,-деб илтижо қилурлар эрди. Зухра факир балки бу кўрк, нафосат соҳибига подшо ўлимни раво кўрмас, деган ўйга кетган эди. Аммо подшо жаллодларга: -ўлдилинг!-деб буйруқ берди. Жаллодлар дарҳол Тоҳирни Зухранинг кўлидан тортиб олиб майдонга келтирдилар. Зухра ўтга тушган парвонадай бориб отасининг оёғига йиқилди, унга ёлбориб:-Мени ўлдир, ёримни озод айлагил, деб бир ғазал айтди:

*Шаҳ бобом арзимни баён айлайин,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагин.
Тоҳирнинг бошига қурбон бўлайин.
Ўлдир мени, ёрим озод айлагил.*

*Аввал бошдан тақдир қилибдур бизи,
Боҳир билан иқрор этдинг бу сўзи,
Юзингни дўндардинг, туман қун юзи,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагил.*

*Отамга ўтинч эт, меҳрибон энам,
Кечи-қунбўз ишқ ўтида ўртинам,
Тоҳир тақдирига ёзуқлик менам,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагил.*

*Бугун бош қўймишам ишқнинг йўлига,
Назар этмам бу дунёнинг молига,
Ёрдан бурун тушисум ажсал қўлига,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагил.*

*Мен буида қолманам, ўзим биларман,
Ханжар бирла қора бағрим тиларман,
Тоҳирни ўлдирсанг мен ҳам ўларман,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагил.*

*Богбон эли олма-нордан айирма,
Булбул жисмин гул-гулзордан айирма,
Ғазаб билан мени ёрдан айирма,
Меки ўлдир, ёрим озод айлагил.*

*Менинг ёрим Боҳир вазир ўлдидур,
Шаҳ зулмидан сийпалари доғлидур,
Зухра бирлан бир иқрорги боғлидур,
Мени ўлдир, ёрим озод айлагил.*

Алқисса, Зухра сўзини тамомлагандан сўнг Тоҳир айтди: -Эй Зухражон, номарга бўйнинг бурма, тақдирга чора бўлмас, деди.

Шул вақтда подшоҳ жаллодларга имо килди, жаллодлар шу заҳоти Тоҳирнинг бошини танасидан жудо қилдилар.

Тоҳирнинг хар катра қонидан “Зухра” деб нидо чиқар эрди, сўнг хар катра қони бир қизил гул бўлиб очилар эрди, халойиқ хайрон саросима бўлди. Зухра бир вақт қараса, иш охирига етибди, шунда у ўзини ўлик устига таппиб беҳуш йикилди. Қанизлар иккаласининг

устига парда тортидилар. Сўнгра бутун эл тобутини кўтариб йўлга тушди. Шул вақтда Зухра хушга келиб: -Халойик, нари туринг, номаҳрамсиз, деб канизларига Тохирни кўтаринг, деб фармон этди. Барча кизлар зори гирён йиғладилар, Тохирни кўтариб кўшкка келтирдилар. Унга зарбофдан кафан этиб, устига минг беш юз туманлик кермоний шолдан ўргук қилдилар. Олти минг туман сарф этиб шаҳар ташқарисида гумбаз барпо этдилар. Зухра хазинанинг оғзини очиб 40 богмон олтин, кумуш олиб, то гумбазга етгунча Тохирнинг устидан сочиб боришни фармон этди. Сўнгра 26 минг шаҳар аҳли йиғилиб, жаноза ўқидилар. Кейин Тохирнинг устидан симу зар сочдилар. Бир неча қорийлар қорийчилик этиб, девоналар “ху хай” деб, дарвешлар зикру сано айтиб, шайхлар солиш этиб, маддоҳлар газал айтиб, қанчадан қанча тенгдош йигит-кизлар қабр бошига бордилар. Тохирнинг устига минг туманлик мушқу анбар сециб, уни жойлаб йиғландилар. Шул маъракада Муъланафас ҳам бор эри. Ул: Эй халойик, ҳар ким шаҳиднинг устидан ёпилган зотдан бир нарса олса, дўзах ўтига гирифтор бўлар, деди. Тохирнинг устига ёпилган зотларни элатдаги кишиларга пойлаб, Зухра уларга руҳсат берди. Ўзи 40 канизи, уч юз қорий билан ул жойда қолди. Бул кеча тонг отгунча шу ерда қолдилар.

Шундан сўнгра Зухра уч қун ичида Тохирнинг ҳамма обу ошини берди ва кўпкига келиб, боғларини ва бошқа анжомларини канизларига бахш этди. Кейин қора чодрага бурканиб, Тохирнинг қабри устига зиёратга кетди. Унинг бораётган йўли кўз ёшидан нам бўлур эри. Шул вақт онаси унинг изидан етиб: -Эй болам, ўлганнынг изидан ўлиб бўлмас, ўлгандан фойда йўк, уни ёдингдан чиқар, тирикка хизмат эт. Ўлик арслондан тирик сичкон яхши, деганлар, Қоработир ҳам ўз авлодинг, унга кўнгиб бер, деди. Зухра: -Эй она, бир оёгинг тўрда, сенинг бундай сўз айтишга қандай тилини борди, деб бир абёт ўқиди:

*Онажон, айтмагил бундай сўзингни,
Бу ваъдага вафо қилмасам бўлмас.
Деганинг рост бўлса, кўрмам юзингни,
Тохирнинг ишида ўлмасам бўлмас.*

*Худойим айласа лутфи иноят,
Тохирнинг руҳига хатм этиб оят,
Ёримнинг қабрини айлаб зиёрат,
Ул ерда лош бўлиб қолмасам бўлмас.*

*Энди менинг раҳим келмас бу жона,
Бу ишлар бизларга бўлди баҳона.
Жонимни топшириб қодир субҳона,
Жасадим тупроққа бермасам бўлмас.*

*Толемим каж келди иқболим синди,
Ажалнинг соқийси шаробин сунди,
Ёрнинг хуморидан айилдим энди,
Хизон урган гулдек сўзмасам бўлмас.*

*Зухра дедир, ширин жона дўзмасман,
Ўларман Тохирдан умид узмасман.
Ёр анда, мен бунда йиглаб кезмасман,
Бориб ёр қабрида бўлмасам бўлмас.*

Алқисса, Зухра сўзини тамом қилгандан сўнг онаси ҳарчанд тавалло этди, таваллосини олмади, сўнгра онаси айтди: Эй жон кизим, агар юз кун ёлборсам ҳам менинг деганимни этмассан, сенинг ишқингга чора топиб билмадим, эй кўзим, ростини сўзласам сеники дурустдир, сенинг йўлинг ҳақдир. Тохир сенинг йўлигда ўлди. Сен ҳам унинг йўлида жон берсанг керак. Энди ўзинг биларсан, деб йиглаб уйига қайтди. Зухражон ҳам қабрга зиёрат учун жўнади.

Энди хабарни Қоработирдан эшитинг. Ул боғнинг канорида Зухранинг йўлини пойлаб турар эрди. Бирдан Зухранинг келганини кўриб, илгари юрди. Аммо Зухра унинг не ҳаёлда келганини билмади. Шул вақт Қоработир Зухранинг олдига келиб, таъзим, тавозеъ билан орзу ҳолини сўзлаб, беш қалима сўз деди:

*Зухражон, ирзим бор, педур гуноҳим,
Ҳолларимдан хабар олсанг не бўлди?
Менга раҳм айлиди қарамли шоҳим,
Бу ҳолимдин хабар олсанг не бўлди?*

*Мен сенинг ишқингда қайнайин тошиб,
Сен кезарсан рақибларга бош қўшиб,
Азёрдан айрилиб, хилватга тушиб,
Оқ қўлинг бўйишма солсанг не бўлди?*

*Мен ошиғам сенинг каби жонона,
Қунда юз ўртарсан, қасд этиб жона,
Қошингдан қувларсан, айлаб баҳона,
Отанг берган пайдни олсанг не бўлди?*

*Лочиндек термулиб, ҳар ёна боқиб,
Коккилинг шониллаб, қаддингга тўкиб,
Қизларга бош бўлиб, сайрона чиқиб,
Қошимда эркалаб қулсанг не бўлди?*

*Тоҳирни кетди деб тилга келтирма,
Хуш кушингни ҳасрат билга ўтирма,
Қора кийиб, гамгин бўлиб оҳ урма,
Қоработир ишқин билсанг не бўлди?*

Алқисса Қоработир сўзини тамом этиб: -Эй Зухражон, мен фақирга раҳм айла, мен ҳам сендан умидвор бўлиб, кеча кундуз оху зор чекурман, деди.

Зухра бунинг туринидан ҳадик этиб, бу бадбахт менинг бирдан кўлим ушлаб беобрў этмасин, деб хавфга тушиб уни фикридан кайтирмакчи бўлиб:- Эй Қоработир, энди мен сеники бўлдим, аммо Тоҳир ҳам менинг йўлимда кўп жафо чеккан ўғлондур. Андак сабр қил, унинг обу ошини бериб, ўзимни ёсдин чиқарайин, сўнра сен билан даврон сурармиз. Сен менинг яқин қаришдошим бўласан, сен тўй таралдудини тутабср, энди даврон сенга дўнди, деди.

Бу сўзга Қоработир ишониб, кайфи кўтарилиб, Зухранинг отасига: -Подшоҳи олам, кизингизнинг азалдан бизга кўнгли бор экан, деди. Подшо ҳам хушвақт бўлди.

Зухра Қоработирни бу хийла билан узатиб юборди, қанизларига қараб бир сўз деди:

*Гулзода, гавҳарим, эшит сўзимни,
Нолалар чекарман ёрнинг йўлида,
Тоҳир учун барбод қилиб ўзимни,
Жигарим ёқарман ёрнинг йўлида.*

*Ошинқлар ҳаётни кечмас орқайин,
Кетди ёрим, энди қилдан сўрайин,
Бугун эсон уйини-жисми саройин,
Қасд этиб ишқарман, ёрнинг йўлида.*

*Магар ундан аввал олур эсонимни,
Кул тарман ёқиб устихонимни,
Ёр қабрига бориб қизил қонимни,
Сув каби тўкарман ёрнинг йўлида.*

*Зухра даяр, менинг бахтим қоради,
Қоработир манго харидор эрди,
Тоҳирэсоним менинг учун эсон берди,
Дунёдан ўтарман анинг йўлида.*

Алқисса Зухра сўзини тамом этиб:-Эй қизлар йиғламок билан иш битмас, юринг Тоҳирбекнинг қабрини зиёрат этайлик, деб қанизлари билан кўшилиб зиёратга кетдилар. Улар қабр бошига бориб неча вақтлар

Йиғлашиб ўтирдилар, сўнгра қайтиб кетдилар. Аммо Зухра қабр бошида рўймолини яшириб қўйиб кетди. Йўлда у ҳеч тўхтамасдан йиғлаб борди ва кўз ёшини артиш учун рўмоллини олмакчи бўлиб, унинг тушиб қолганини қизларга айтди. Қизлар рўмолни ахтариб кетдилар. Зухра эса қабр бошига югурди. Унинг белида ханжар бор эрди. Ханжарни кинидан сугириб, калимаи шариф ўкиб, ханжарнинг сопини пастга, тигини юкорига жойлаб қўйиб, устига ўзини ташлади. Ханжар унинг юрагидан кириб, оркасидан чикди. Гулдек тана қирмизи қонга беланди, жони жаннатда Тохир билан қовушди.

Канизлар тўрт тарафга чопиб, келиб қарасалар Зухра қонга беланиб ётибди. Қизлар йиғлаб унинг ёсини тутдилар ва подшоҳга хабар юбордилар. Хабарчи бориб подшога: -Қизнинг жаннатга восил бўлди, деб хабар етказди. Подшо буни эшитиб беҳуш йиқилди. Хушига келиб, Зухранинг устига қараб жўнади. Борса, халойик йиғилган, ҳамма хайрон-саросима. Биров ох-воҳ чекди, биров баракалла тўғри иш қилибди, деди. Зухранинг жасадини Тохир қабрининг ёнига қўйдилар. Шул вақтда подшо етиб келди. Қараса Зухра қонга булганиб ётибди. Ул пешонасига уч марта уриб: -Во-ҳасрато, надомато, деб отидан оғиб тушиб, Зухрани кучоқлаб, беҳуш йиқилди. Уни ҳушига келтирдилар. Шунда у зоринжи садо билан бир марсия айтди:

*Воҳасрато айро тушдим,
Топарманми, болам сени.
Найлайин ёндим, туташдим,
Топарманми, болам сани.*

*Ишондим, рақиб сўзига,
Зор ўлдим оёқ тўзинга,
Юзим қўйсам гул юзинга,
Топарманми, болам сени.*

*Юз ўзирди яқин-ётим,
Қурисин Бобоҳон отим,
Йиғлатдим якка зурёдим,
Топарманми, болам сени.*

*Ўниб отим оғзидан,
Сўзлади дарди доғиздан,
Зухражон учди боғиздан,
Топарманми, болам сени.*

*Қаро чекилди юзимга,
Зулм айладим ўз-ўзимга,
Жабр этдим якка қизимга,
Топарманми, болам сени.*

*Ҳақ ошиқ эркан, билмадим,
Раҳмат назарин солмадим,
Ваъдага вафо қилмадим,
Топарманми, болам сени.*

*Зухражон қандисан, қанда,
Отанг бўлсин сенга банда,
Йиғларман умрим баринда,
Топарманми, болам сени.*

*Тавалло этди термулиб,
Раҳм этмадим бағрим эриб,
Энди қолмишам сарғариб,
Топарманми, болам сени.*

*Бобохон деяр, сўзласам,
Кетсан йўлини кўзласам,
Ёхти жаҳонни изласам,
Топарманми, болам сени.*

Подшо сўзини тамом этган вақтда. Зухранинг онаси сочини юлиб, бағрини поралаб, кўзидап ёши сел бўлиб:-Во ҳасрато, Зухражондан айрилдим, деб Зухранинг устига ўзини отиб, кучоклаб беҳуш йиқилди. Бир замонлардан кейин ҳушига келиб, кўксини кизи кўксига қўйиб:-Эй фарзандим, вох жигарбандим, деб зор-зор йиғлаб бир марсия ўқиди:

*Нотавон фарзандим, азиз чирогим,
Армон билан гариб ўлган, Зухражон!
Рақиблар макридан синди будогим,
Ишиқ йўлида шаҳид ўлган, Зухражон!*

*Ханжар билан қаро бағринг чок этиб,
Тамом аъзоларинг дардинок этиб,
Ишиқ йўлида азиз жисминг ҳок этиб,
Ёрим дейиб гариб ўлган, Зухражон!*

*Мен отанга айтар эрдим бу дарди,
Англамади, ўзга ёнга югурди,
Сенга боқмай, рақибларга дил берди,
Бир гамхорсиз гариб ўлган, Зухражон!*

*Кизига қасд этиб, ганим қулдириб,
Душманлар олднда ақлин олдириб,*

*Отаси сабабли ўзин ўлдириб,
Чора топмай шаҳид ўлган Зухражон!*

*Ёр дейиб, дунёнинг завқидан кечиб,
Ҳар кимга телмуриб, кўз ёшин сочиб,
Тоҳир, дейиб охир қори ер қучиб,
Ишқ йўлиди гариб ўлган, Зухражон!*

*Подшодур фақирларнинг паноси,
Қизига қасд этди недур гуноси,
Мен ҳам Зухра қизининг гариб онаси,
Онам дейиб гариб ўлган, Зухражон!*

Алқисса, бу сўзни тамом этиб, Зухранинг ўрнига мен ўлсам бўлмасмиди, деб онаси бечора зори гирён йиғлади.

Кейин подшо арқони давлатни йиғиб, маслаҳатлашиб, Тоҳирнинг қабри ёнида бир гумбаз барпо қилдириб, ичига қандиллар осдириб, корийларни кубур устида ўтқизиб, Куръони қаримни такрор қилдирди. Зухрани дафн қилдилар.

Энди сўзни лашкарбони Қоработирдан эшитинг. Қоработир Зухранинг сўзига инониб, бори молини сарфлаб, дўстларидан ҳам қарз олиб, тўй шайини тутиб юрган эрди. Аммо бу воқеани эшитиб, юрагига тош уриб йиғлади. Қабристонга бориб қараса, Тоҳир билан Зухра иккаласи гумбазда ёнма ён ётибди. Ҳар бирининг устида бир қизил гул чиқиб, иккаласи осмонга чирмашиб кетибди. Қоработир буни кўриб, ўзига деди: -Эй Қоработир! Сен Зухра билан Тоҳирнинг бир жойда бўлганини қизганар эрдинг яна бу ерда иккаласини кўрдинг, буларнинг бир жойда ётганини кўрганингдан ўлганинг яхши эмасми, деб Зухранинг мазорига ханжар кўйиб, ўзини ўлдириш учун уч марта талпинди, аммо юраги қиймади. Шу ерда бир оқсоқол киши буни кўриб: -Эй Қоработир, ўзингни ошиқ хисоблаб, бу ошиқларга бир соат роҳат кўргазмадинг. Булар бир-бирларига жонларини фидо айладилар, баракалло, жонинг шу қадар ширинми, деди.

Қоработир бу хижолатли сўзларни эшитиб, кўзини юмиб, ўзини ханжарнинг устига ташилаб жон таслим қилди. Ул ўлмас бурун, мен ўлсам Тоҳир билан, Зухранинг ўртасига жойланглар, деб васият қилган эркан. Унинг қариндошлари бу васиятни баржой қилдилар.

Оллонинг қудрати билан унинг қабридан бир қора гул чиқиб, аввалги чиққан икки қизил гулга озор бериб, япроқларини пора-пора қилур эрди. Қоработир жасадини икки мазор ўртасига жойланганига Зухранинг руҳи норози бўлди ва Зухра Бобоҳон подшонинг тушига кириб, унга юзланиб бир ғазал айтди:

*Бизга золим бўлган меҳрибон отам,
Дунёда тулға дучор айладиңг.
Мен сенга не қилдим, недур гуноҳим,
Қизилғни ўзинга азёр айладиңг.*

*Бу дунёдан охиратга отилдим,
Фалак билан нард ўйнадим сотилдим,
Бегандим жабрингдин қочдим, қутилдим,
Яна бизни бунда озор айладиңг.*

*Ўтлар солдинг қаёр устида саройга,
Маъкам айла рақиб қўйган ярога,
Ул дунёда Қора тушди орига,
Яна ора ерда мазор айладиңг.*

*Қахр этиб айирдинг ёридин ёрип,
Устимизда курдинг ўзим бозорини,
Кўргизмадинг бир-бирова ойидорини,
Яна бизни орзу ойидер айладиңг.*

*Шафқат истаб ўндим пойи гардингдан,
Қувладиңг оқизиб ёрни юртингдан,
Яқини кун кўрмадим сенинг дардингдан,
Ўзинг ширатингда қарор айладиңг.*

*Унда қолдинг ошиқларнинг қонига,
Бунда ўтлар солдинг ширин жонига,
Зухра деяр, келдим отам, ёнига,
Армоним кўп, сўзим изҳор айладим.*

Подшо бу сўзни эшитиб, сесканиб уйғонди. Хизматкорларига: -От хозирланг, деб буюрди. От хозирланди, подшо отга миниб, вазирлари билан қабрнинг устига борди. Караса, Тохир билан Зухранинг қабрлари устидан иккита гул чкииб осмонга чирмашган, хар бирининг бошида бир булбул бор. Аммо Қоработирнинг қабри устидан бир қора гул ўсиб, гулларга озор бериб турибди, унинг устида эса бир бойкуш фарёд уриб ўтирибди. Подшо буларни кўриб хайрон қолди ва Қоработирнинг буларга душман эканини энди билдим деб, унинг мазорини йиқишга буйруқ берди.

Дарҳол мазорини йиқиб, жасадни бошқа жойга кўчирдилар. Подшоҳ иккита ёп-анҳорни ва Зухранинг боғини ошиқлар йўлига вақф қилди. Уларнинг қабрлари устида олти юз қуръонхона ва мувожир қўйди.

Энди сўзни Моҳимжондан эшитинг. Моҳимжоннинг тушига бир куни руҳи пок кўриниб:-Эй Моҳимжон, бизнинг бошимизга бир иш тушди, деди. Моҳим сесканиб уйғонди, бакириб ўрнидан турди. Унинг сасига канизлари келиниб:-Эй Моҳимжон, не гап бўлди, деб сўрадилар. Шунда Моҳимжон йиглаб юрагини поралаб бир сўз айтди:

*Эй меҳрибоним, йўлдошим,
Топарманми, ёрим сани?
Қурбон қилам молим-бошим,
Топарманми ёрим сани?*

*Ишқингда мен бўлдим гариб,
Ҳам заъфарондек саргариб,
Тун-кечаларда ахтариб,
Топарманми, ёрим сани?*

*Эй позанин, сиймин бадан,
Жон кетди, мунда қолди тан,
Эй ҳиммати олий қаҳан,
Қандай тонай, ёрим сани?*

*Ҳар лаҳза қилдим мен ҳавас,
Бўлсам яна бир ҳамнафас,
Бу дунё мен учун қафас,
Қандай тонай, ёрим сани?*

*Бечорани мискин бўлиб,
Йўллар бошида телмуриб,
Ҳардам юракдан оҳ уриб,
Қандай тонай, ёрим сани?*

*Бир булбули нолаи зор,
Бер ҳождатим, парвардигор,
Бўлдим йўлингда интизор,
Қандай тонай, ёрим сани?*

*Эй шамси анвар вазихо,
Эй ҳодийи нури ҳидо,
Эй гулшани боди сабо,
Қандай тонай, ёрим сани?*

*Моҳим даяр, эй сарви буй,
Нола қилурман мисли най,
Орзудаман: хуснинг кўрай,
Қандай тонай, ёрим сани?*

Алқисса, Моҳимжон сўзини тамомлади. Гулзода каниз Моҳимнинг нолишига тоқат қилобилмай, бир ғазал айтди:

*Бу кеча не аҳвол кечди бошингдан,
Хабар бергил Моҳимжоним, не бўлди?
Қирқ канизинг қурбон бўлсин бошингдан,
Хабар бергил Моҳимжоним, не бўлди?*

*Олам қуяр нолишингдан, зорингдан,
Учирдинг булбулинг гулузорингдан,
Не хабар эшитдинг севар ёрингдан,
Хабар бергил, Моҳимжоним, не бўлди?*

*Ё аҳвол кўрдингми, Тоҳир ўлдими?
Ё саргайиб гулдай юзи сўлдими?
Ёки ажиз кўнглинг мендан қолдими?
Хабар бергил, Моҳимжоним, не бўлди?*

*Шум айрилиқ ели ҳар ён эсибдур,
Ёки унинг гам-қайғуси босибдур,
Оху ноланг қорабағрим кесибдур,
Хабар бергил, Моҳимжоним, не бўлди?*

*Қайғу-ғамдан ўзинг безор айлагил,
Канизларга кулиб, суфтор айлагил,
Гулзодиса сўзинг изҳор айлагил,
Хабар бергил, Моҳимжоним, не бўлди?*

Бу сўз тамом бўлгандан кейин Моҳимжон Гулзодага жавоб бериб, бир ғазал айтди:

*Уйқумда Гулзода бир аҳвол кўрдим,
Ошиқлар кўзима аён кўринди.
Ёрилди юрагим, сесканиб турдим,
Кўзима бир руҳи равон кўринди.*

*Тоҳирим кўрмишам сахиринг чоғи,
Дор остида кўрдим бўйнида боғи,
Моҳимжон деб йиғлар юракда доғи,
Ошиқларга охир замон кўринди.*

*Зухра қиз дейдилар бир пари пайқар,
Қора киймиш ўз бўйига биробар,
Санчадур бағрига қўлида ханжар,
Тоҳир деб кўзлари сирён кўринди.*

*Тоҳир деб йиғлашур юрт аҳли чандон,
Магар Тоҳир ўлмиш, ё тулиди зиндон,
Жаллодлар жам бўлиб чарх урар ҳарён,
Ошиқлар устида туман кўринди.*

*Моҳимжон дер, Зухражонни кўрмишам,
Паришон ҳолидин хабар сўрмишам,
Дейди: ўз бағримга ханжар урмишам,
Юракда ўт, бағрида қон кўринди.*

Моҳимжон сўзини тамом эгиб: -Эй Гулзода, мени бир неча вақтлардан бери ғам босар. Тушимда руҳи пок кўрдим. Ўзи зулм остида, келиб бўйинни буриб: “Бошимизга иш тушди, етиш”, деб ҳеч уйқу бермади. Мен билмадим бу Тоҳирнинг руҳими ё гайри руҳими. Агар ошиқлар ўлган бўлсалар, қабрларини зиёрат қилсам. Агар ўлмаган бўлсалар хизматларида бўлсам, деди. Хазинадаги бор пулни сандикка солиб: Бир сардор тоғиб, от-яроқ анжом этиб йўл шайини тутинг, деб канизларга амр айлади.

Бу хабар Одишшоҳга етиб борди. У дарҳол вазирлари билан кизи хузурига келиб: -Эй кизим, занон тоифасига сафаркашлик номуборак бўлур, деб бир сўз айтди, Моҳимжон ҳам унга жавоб берди:

Одишшоҳ:

*Ўлганнинг ишида ўлмак бўлурми,
Меҳрибоним, севар кўзим, қайт энди.
Тотор кетиб, қайтиб келмоқ бўлурми,
Кўнсил хушим, кўрар кўзим, қайт энди.*

Моҳим:

*Одил бобом, менга руҳсит бергайсиз,
Бориб Тоҳиримни кўрмасам бўлмас.
Каъбамсиз, қибламсиз бирга юргайсиз,
Бошим ул дўкона урмасам бўлмас.*

Одишшоҳ:

*Кўзимга кўринган ул руҳи покдур,
Зухражон ёнингда тунроқдур, ҳокдур,
Йўллар кўп йироқдур, кўрмаклик йўқдур,
Моҳимжоним, севар кўзим, қайт энди.*

Моҳим:

*Шодлигим йитибдур, ғамим ошибдур,
Айрилиқ дардидин ақлим шошибдур,
Тоҳирнинг бошига не иш тушибдур,
Бориб қуллигида турмасам бўлмас.*

Одилшоҳ:

*Тоҳир нобуд бўлмиш шоҳнинг қаҳрида,
Аждарнинг оғзида, илон захрида,
Сенга ҳамдам кўндур Бағдод шаҳрида,
Меҳрибоним, Моҳимжоним, қайт энди.*

Моҳим:

*Бундай сўзни шоҳим, олма тилларга,
Жоним чиқиб лоним қолсин чўлларда,
Суюкларим нишон бўлсин чўлларда,
Тоҳир деб бу йўлда ўлмасам бўлмас.*

Одилшоҳ:

*Юртининг шоҳидурман, оламга хонам,
Келтирмам Тоҳирни, ҳукми равонам,
Кел, қайтгил йўлингдан бошинга дўкам,
Кўрар кўзим, севар кўзим, қайт энди.*

Моҳим:

*Бағдодда бир кимса эшитмас сўзим,
Ёрсиз менинг заъфарондур гул юзим,
Жасадим кул бўлсин, кўр бўлсин кўзим,
Мен ҳам улар каби бўлмасам бўлмас.*

Одилшоҳ:

*Одилшоҳ дер, тутгил менинг сўзимни,
Сенинг учун барбод этай ўзимни,
Қизим Тотор сари бурма юзингни,
Юргил Бағдод сири, кўзим, қайт энди.*

Моҳим:

*Моҳим деяр, ёр эшитсин сўзимни,
Ёрим не қулфатда, гофилдур бошим,
Кўрар кўзим, меҳрибоним, йўлдошим,
Ҳолларидан хабар олмасам бўлмас.*

Булар сўзларини тамом этдилар. Шу пайтда кун ботар томондан бир гард пайдо бўлди. Карасалар карвон эркан. Моҳим: Менинг Тоҳирим элидан келган карвон бўлса керак, деб олдидан чиқди ва карвонбошига салом берди: Карвонбоши алик олиб: Эй Моҳирўй, бизга не хизматинг бор, деб сўради. Шунда Моҳим зор-зор, чун абри навбахор йиғлаб, карвонбошидан хабар сўраб бир абёт айтди:

*Хабар бер карвонлар, қайдин келарсиз,
Мени ҳол-аҳволдан хабардор айла.
Хабар сўрсам Тоҳиржонни биларсиз,
Хазон урган кўнглим лозазор айла.*

*Чўх хайрон ўлминам бир ёр ишқида,
Саргардонман рақибларнинг раиқида,
Печук хабар бордур Зухра кўшиқида,
Менга рост сўзлардин тўтибор айла.*

*Ёрим кетди, бунда қолдим саргардон,
Кўнглим орзу айлаб, кўзларим гирён,
Ширин эконим қилгум эконинга қурбон,
Менинг бу сўзимга тўтибор айла.*

*Ростин сўзла, хабар олсам ўзингдин,
Айланарман ёрни кўрган кўзингдан,
Ё хушнуд айлагил, ширин сўзингдан,
Ёки бундин бадтар беқарор айла.*

*Зухра дейиб кетди Бизод юртидан,
Кўзларимга суртсам пойи гардидан,
Моҳим ўлса керак анинг дардидин,
Ё ўлди дегайсан, ёки бор айла.*

Моҳим сўзини тамом этди. Карвонбоши ҳам Моҳимга жавоб бериб бир сўз айтди:

*Бизни сўрсанг ишҳри Тотор юртидан,
Карвонларин азми сайрон айлади.
Қирқ кун бўлди айрилиқнинг дардидан,
Бирчаларнинг ақтин хайрон айлади.*

*Зухражон деярлир Бобохон қизи,
Паришон кокигли, паризод ўзи,
Зарли зарбоф кийган, тўни қирмизи,
Кўрганларнинг кўнглин гирён айлади.*

*Зухра отли нозанин қиз бор эрди,
Боҳир ўгли Тоҳир иштизор эрди,
Бир-бировин дийдориға зор эрди,
Бироз маҳал баъзи даврон айлади.*

*Ғазаб айлаб шоҳ Тоҳирни ўлдирди,
Ўлмас бурун сенга салом гўндарди,
Ул кун хароб бўлди Тоторнинг юрти,
Юрт аҳли Тоҳир деб афгон айлади.*

*Тўққиз кун Зухражон чиқди майдона,
Жайрон каби нола қилди ҳар ёна,
Тоҳир дейиб бўлди қизил қона,
Ёр йўлиди бошини қурбон айлади.*

*Мудом йиғлар, ўзин ўлимга чоғлаб,
Паймонаси тўлди, ўзин ничоқлаб,
Шаҳид ўлди, ёр қабрини қучоқлаб,
Икковини бир ерда ниҳон айлади.*

*Чўх карвонбошиям, Маҳжудир отим,
Ошиқлар муроди менинг муродим,
Тоҳир тирикчилиги менинг ҳайтим,
Моҳимини кўрсам деб армон айлади.*

Карвонбоши сўзини тамомлаб: «Эй Моҳимжон, Тоҳир отли бир йиғит бор эрди. Ул Бобоҳон подшосининг кизи Зухрага ошик бўлди. Зухра сулувлликда олам-жаҳонда тенгсиз эрди. Тоҳир Бардоқдан бориб, Зухражонга қовушиб, кезиб юрган вақти, уни Подшога ёмонладилар. Бобоҳон подшо эса Тоҳирни ўлдирди. Зухра ҳам Тоҳирнинг қабри устида ўзига ханжар уриб Тоҳир, деб жон берди. Бу гавғони кўриб аҳли халойиқ бу зулмга чидай олмаймиз, деб ҳар ким бир ёкка кочди. Биз ҳам бу ёкка келдик, деди.

Моҳимжон бу хабарни эшитиб, дол-фарёд этиб, кўзидан қонли ёш тўкилиб, бағри бирён, кўнгли гирён бўлиб бир марсия ўқиди:

*Юракда юз минг бир дардим,
Мен нечук дармон айлайин.
Тангри ишига тан бердим,
Армон, юз армон айлайин.*

*Мен ҳам тўқарман қонимми,
Ҳеч ким топмас нишонимми,
Ёр учун иширип жонимми,
Мардуди жаҳон айлайин.*

*Етишди ажал лашқари,
Мен ийлайин симу зари,
Сийнамга уриб ханжари,
Қори бағрим қон айлайин.*

*Борсам ёрим ётган ера,
Сийнамга солурман яра,*

*Қўшиқчибу Зухра, Тоҳира,
Мен боқий даврон айлайин.*

*Ёр эшитсин фиғонимни,
Тарк этам хонумонимни,
Азиз тан, ширин эшонимни,
Ёримга меҳмон айлайин.*

*Мохим деяр, ишқ элида,
Сайраюрман ёр гулида,
Мен ҳам ошиқлар йўлида,
Бошимни қурбон айлайин.*

Мохимжон бу сўзни тамом айлаб, кўлига ханжар олиб, ўзини ўлдирмокчи бўлди. аммо шул вақт канизлари уни кўлини тутиб, Одилшоҳга хабар бердилар. Чоғар хабар етказгандан кейин, Одилшоҳ келиб:-Эй қизим, мақсадинга етарсан, ўзингни ҳалок этма, уч кун кут, лашкар йиғиб, сен билан Тотор кетурмиз, деди. Моҳим ноилож таҳаммул этди.

Одилшоҳ:-Лашкарлар бир жойга йиғилсин, деб фармон берди. Уч кунда лашкар жам бўлди. Сони икки мингга етди, баққол, базозлар билан юз минг лашкар тайёр бўлди. Сўнгра сипоҳсолар Одилахаджон лашкарбоши келиб, подшога бош эгиб салом берди ва: Шох-о, сарваро, илоҳо давлати хумонингиз фуқаролар бошидин озор топмасин, тождорлигингиз боқий бўлсин, бу камина хизматкорингизга не хизмат буюрасиз, деди. Подшо:

-Эрта бирлан юриш таблини қоқиб, лашкарни кун ботар томонга равона етарсан, деди. Сипоҳсолар бош эгиб, лашкарни йўлга солди. Сўнғ подшо Моҳимнинг ёнига келиб, биргаликда лашкарнинг изидан кетдилар. Сал фурсатда шаҳри Журжонга етдилар. Бу элнинг волийсига Карамхон дер эрдилар. Унинг кнрк минг лашкари бор эрди. Қўшин сардорларига Мўйсафид ва Камарулзамон дер эрдилар. Карамхон уларнинг битгасини сўл, битгасини ўнғ томонга вазир қилиб:-Одилшоҳ шаҳри Журжонга келибдур, аниш сабабини сўр, деб Мўйсафид сардорни юборди. Ул Одилшоҳнинг хабарини Карамхонга етказди. Карамхон:-подшо ошиқларнинг хунини олишга бораётган бўлса, сен ҳам лашкарингни олиб борарсан, деди.

Мўйсафид сардор Одилшоҳга бул хабарни етказди: мен Тоҳир билан ота-ўғил эрдим, мен ҳам ўттиз минг лашкар олиб сиз билан бирга кетаман, деди.

Одилшоҳ хушвақт бўлиб, бул хабарни кабул этди. Мўйсафид сардор лашкарларини йиғиб, уларга караб бир сўз айтди:

*Тоҳирим қатл ўлмиш Тотор элида,
Юринг беклар савашмакка кетайлик!
Мен ҳам ўлсам керак ашинг йўлида,
Юринг беклар, савашмакка кетайлик!*

*Ўзминг лашкарим бор мардларнинг марди,
Саҳронинг паланги, тоғларнинг гурти,
Менинг қийматлик ул ўғлим эрди,
Юринг беклар савашмакка кетайлик!*

*Оғзи қонли суртларимга буйрурман,
Бобоҳон бошига ишлар қайрурман,
Ота-ўғил, она-қиздан айрурман,
Юринг беклар, савашмакка кетайлик!*

*Қаҳр этиб ганимдан қонлар тўқарман,
Мулкин хароб этиб, шаҳрин йиқарман,
Тутиб Бобоҳонни дорга чекарман,
Юринг беклар, савашмакка кетайлик!*

*Ошиқларга ситам қилмиш Бобоҳон,
Тоҳир дейиб йиглаб ўлмиш Зухражсон,
Ўлдирмасам қолар менди чўх армон,
Туринг беклар савашмакка кетайлик!*

*Бобоҳон Тоҳирни чеккаимини дора,
Зухражсон йиғлайиб бўлмиш бечора,
Шул сабабдан бағрим бўлди садпора,
Юринг беклар, савашмакка кетайлик!*

*Мўйсафид дер, агар жсон бўлса танда,
Қиймат номусин қўймасман анда,
Йзлаб топгум, агар қочса ҳар қанда,
Юринг беклар, савашмакка кетайлик!*

Мўйсафид сардор сўзини айтиб, Одилошоҳ билан бирга йўлга равона бўлди. Булар ўн тўққиз кун дағанда Тотор вилоятига етиб, Зухражсоннинг Боғи Майдон деган боғини ўраб олдилар. Мохимжон канизлари бирлан Зухранинг кўшиги а чикиб, анжомларини жойлади.

Кўшкни орасталаб, Манзил тутди. Қоровуллар бориб: -Эй Бобоҳон, ўлим санга муборак бўлсин, бир лашкар келибдур, мўр малаҳда сон бор, анда йўқ, дедилар.

Бобоҳон: -эли ё ёғими, билиб кел, деб вазирини жўнатди. Вазир

келиб Одилшоҳнинг олдида уч марта тупрокни ўпиб:-Эй шоҳим, жаноби олийларига арз шулким, мени Бобоҳон юборди. Не хизмат бўлса, не фармонлари бўлса, манго изҳор этсинлар, заҳмат чекиб. бу шаҳри азимга муборак юзларини бурибдурлар, деди.

Одилшоҳ:-Эй вазир, билгил ва огоҳ бўлгил! Менинг Тохир отли ўғлим бор эрди, ул мундин уч ой бурун Тоторга келиб маъшукаси Зухрага ковушиб эрди. Аммо уни Бобоҳон ўлдирибдур. Тохирнинг хунини олиш учун келдик, деди.

Шунда Мўйсафид сардор: Тохирнинг хунини тўласин, бўлмаса бир соат замон ичида кунпа якун этармиз, деди.

Вазир бул хабарни подшога етказди. Бобоҳон:-Киши устига бехабар келмаслар, менга уч кун муҳлаг берсинлар, деди ва уч кундин сўнг лашкар бирла майдонга чикди. Икки тарафдин уруш табли кокилди.

Мўйсафид сардор бир ёқда, Тотор лашкари бир ёқда саф чекди. Шул вақтда Одилшоҳ уруш бошлашга фармон берди.

Икки лашкар бир-бирига тўқишди. От тўзидин осмону фалак, замин тўлиб кетди. Полвоплар бўрилек талапдилар. Шу равншда уч кун уруш бўлди. Мўйсафид Бобоҳоннинг тугини мўлжаллаб бориб, бир қиличда уриб синдириди, туғдори ҳам сарнигун бўлди. Буни кўрган Бобоҳон лашкарлари қочмок билан бўлди. Шул вақтда Мўйсафид Бобоҳон устига каманд ташлаб отдан агдарди. Уни судраб, равона бўлди.

Шул вақтда хазрати Исо алайҳиссалом ва хазрати Хизир алайҳиссалом иккови ҳозир бўлиб, Зухра ва Тохирнинг мазорига қараб:

-Эй кўзичоқларим, кўшақларим! Бугун сизларнинг тўй кунингиздур, турунлар, деб кўздин ғойиб бўлдилар.

Ошиқларнинг жасадаларига жон киргандин сўнг, улар саваш, урушга қараб хайрон бўлдилар. Шул вақтда Мўйсафид сардор Бобоҳонни Одилшоҳнинг олдига олиб борди. Одилшоҳ:

-Бу фалокатни ошиқларнинг ёнига олиб бориңг, улар гуноҳини кечсалар, кечсинлар, бўлмаса, ўлдирасан, деди.

Мўйсафид сардор Бобоҳонни судраб Зухражоннинг ёнига олиб борди. Шунда Бобоҳон Зухражонга қараб бир сўз айтди:

*Қойилман тангри ишига,
Келдим, Зухражоним сенга.
Шум фалақнинг гардишига,
Келдим, Зухражоним сенга.*

*Ғарибам, бизрим пораду,
Сийнамда юзмиг яроду,
Узрим кўп, юзим қароду,
Келдим, Зухражоним сенга.*

*Ошиқларга ситам қилдим,
Ўз бахтимга қора чалдим,
Гуноҳимни бугун билдим,
Келдим, Зухражоним сенга.*

*Боҳир ўгли вақирзода,
Қаҳр этдим оқди дарёда,
Ўлдирдим бериб жаллода,
Келдим Зухражоним сенга.*

*Мўйсафид отли бир сардор,
Мен бўлмишам анга дучор,
Қилич солар, бошим учар,
Келдим, Зухражоним сенга.*

*Тизи, ханжари белида,
Жаллодлари соғ-сўлида,
Қўйма Мўйсафид қўлида,
Келдим, Зухражоним сенга.*

*Бобохон дер, аввал шоям,
Бугун олдингда гадоям,
Тожи тахтимдан жудоям,
Келдим, Зухражоним сенга.*

Бобохон сўзини тамом этди. Зухражон отасидан кўрган жабр-зулмлари эсига тушиб унга караб бир сўз айтди:

*Шоҳлигингда неча ишлар қайирдинг,
Не кун солдинг ошиқларнинг бошига.
Ёрни мендан, мени ёрдан айирдинг,
Раҳм этмадинг кўздан оққан ёшига.*

*Юртнинг шоҳи эдинг, мен шоҳнинг қизи,
Ёлғиз фарзанд эдим, найладинг бизи,
Яратган қозидур, ҳақ этди ўзи,
Сени раво кўрди сангсор тошига.*

*Кўзда ёшим мисли дарё айладинг,
Осий бўлдинг, ўзинг гумроҳ айладинг,
Қанда қайгу бўлса ҳамроҳ айладинг,
Шум Қоработирнинг кўнсил хушига.*

*Мени қўйиб, рақибларга ёр ўлдинг,
Ошиқлар қонига сабабкўр ўлдинг,
Бугун ёвуз дарда гирифтўр ўлдинг,
Қойил бўлгил фалак солган ишига.*

*Бугун иқрор бўлдинг, эр авом эрдинг,
Энди тушдинг ўтга аввал хом эрдинг,
Юзинг кўрмак уят сендек намарднинг,
Кўзин ўйиб, қозик қоқинг тишига.*

*Зухра деяр, шох эшитсин бу сўзим,
Шул сабабдин заъфарондур гул юзим,
Тендин бошин узинг, кўрмасин кўзим,
Боринг элтинг Одишохнинг қошига.*

Алқисса, Зухра сўзини тамом эди. Мўйсафид сардор яна Бобохонни судраб Одишохнинг олдига олиб келди ва: Эй шохим, буни Зухражон ўлимга буюрди, деди. Одишох жаллодларга амр эди. Шунда Бобохон ер ўйиб: Эй Одишохим, сизга бир арзим бор, Зухражон узримни қабул этмади, энди Тохиржонга ҳам бир илтижо этиб кўрайин, деди. Одишох руҳсат берди. Бобохон Тохирбекнинг ёнига бориб, арз этиб зор-зор йиғлаб бир сўз деди:

*Тохиржоним, эшит сенга арзим бор,
Бандиман бошимни озод айлагил.
Бошинг олдим, бошим бермоқ қарзим бор,
Ўтгил гуноҳимни, озод айлагил!*

*Мард ўғлисан, марддан бўлган мардона,
Қасос дея, тўлғатмагил ҳар ёна,
Тенг бўлмагил мешингдайин подона,
Бандилик, бошимни озод айлагил!*

*Ошиқларга ҳарчанд бўлсам гуноҳкор,
Ёмонлик қилганга яхшилик даркор,
Ўтгил гуноҳимни, ўлдирма зинҳор,
Кел, ўғлим, сен мени озод айлагил!*

*Бўйимга илинмиш маломат тош,
Тутди мени ошиқларнинг кўз ёши,
Шундай бўлди чархи дуннинг гардиши,
Ўтгил гуноҳимни, озод айлагил!*

*Зухра ўтган кунни солди ёдина,
Мени ёқар ул ситамнинг ўтина,
Раво кўрма мени ажал бодина,
Кел, ўғлим, сен мени озод айлагил!*

*Зухражоним мойил эрмиш бу қона,
Жаллод қилчини чекиб ҳар ёна,
Бир лаҳзада талон солар бу жоиа,
Сен менинг бошимни озод айлагил!*

*Оёлинг бошин кўйиб Бобохон,
Қошингда арз этиб йиғлайин чандон,
Тавба қилдим ўтган ишга Тоҳиржон,
Кел, кўзим, сен мени озод айлагил!*

Бобохон бу сўзни тамом этиб, Тоҳирнинг оёғига бошини кўйиб, кўп зори гирён қилди.

Бунинг нолинига Тоҳирнинг раҳми келди, ул Бобохоннинг бошини ердан кўтариб бир абёт айтди:

*Шоҳ бошингни кўтар ердан,
Кел, Зухражонга кетали.
Зулфи сунбул, тўни зардан,
Зар-зарафшонга кетали.*

*Сен сабабли заҳмат чеккан,
Тоҳирим деб бағрин ёққан,
Кўзидан қоғли ёш тўккан,
Чашии гирёна кетали.*

*Оқ юзига зулфин тўккан,
Жайрон каби ўйнаб бўккан,
Зор-зор йиглаб кўшкка чиққан,
Ул бағри қона кетали.*

*Ушбу ўтар дунё фоний,
Ҳеч кимга бермас вифони,
Сурмака завқу сафони,
Юр, Зухражона кетали.*

*Ҳазон уриб гулдек сўлган,
Ёлиб-қуйиб кабоб бўлган,
Кўксига ишқ ўтин солган,
Юр, Зухражона кетали.*

*Ёрга қурбон бу ширин жон,
Сен чекма қўн оҳу афсон,
Тоҳир айтар, эй Бобохон,
Юр, Зухражона кетили.*

Алқисса, Тоҳирбек бу сўзни тамом этди ва Бобохонни Зухражоннинг ёнига олиб борди. Тоҳир: -Эй Зухражон, кел, отангнинг гуноҳини ўтайлик, деди. Ул рози бўлди. Шундан кейин Одилшоҳ Моҳимни ҳам Тоҳирга никохлаб берди. Ошик-маънуклар муродига етдилар. Сўнг Одилшоҳ яна Бобохонни Тоторга ҳукмдор этиб, ўзи Бағдодга кетар бўлди. Шунда Моҳим: Эй киблагохим, мен бул вилоятда колмали бўлдим, бу оллохнинг тақдиридур, деб бир абёт айтди:

*Кетар бўлсанг ўз юртинга,
Рози бўлиб қайтинг, бобо.
Табдил йўқ тангри дардига,
Сог-саломат қайтинг бобо.*

*Мен қолурман Тоҳир била,
Хушвақт бўлинг кула-кула,
Аҳш Бағдод улус эла,
Биздан салом айтинг, бобо.*

*Тоҳирсиз менга йўқ роҳат,
Айрилиққа қил қаноат,
Боргайсиз соғу саломат,
Олло ёринг, қайтинг бобо.*

*Бизни ёзмиш Мавлон Қодир,
Бошпаноҳим эрур Тоҳир,
Биз тарафдин бўлманг дилгир,
Хушнуд бўлиб қайтинг бобо.*

*Эшитинг оҳу зоримиз,
Сиз эрурсиз гамхоримиз,
Бағдоддаги дўст-ёримиз,
Рози бўлсин, айтинг, бобо.*

*Қисмат бўлди Моҳимжона,
Сайр этар боғи айдона,
Меҳрибоним энамжона,
Биздан салом айтинг, бобо.*

Алқисса, Мохимжон сўзини тамом айлади. Ундан сўнг Одилшоҳ отларга анжомларини юклаб ўз вилоятга равона бўлди. Зухражон, Мохимжон, Тохиржонлар мурод-мақсадига етдилар.

ЮСУФ ВА ЗУЛАЙҲО

Аммо ровиёни ахбор, нокилони осор, хушо чинони достони бўстон, андоғ ривоят килурларким, қадим айёмда Нух пайғамбарнинг ўнинчи авлоди бўлмиш Иброҳим пайғамбар дунёга келди. Иброҳим пайғамбарнинг Сора исмли хотинидан Исҳоқ пайғамбар туғилди.

Исҳоқ пайғамбар туғилганда Иброҳим пайғамбар юз ёшда, Сора тўксон ёшда эди. Исҳоқ пайғамбар Ёқуб исмли ўғил кўрди, Ёқуб пайғамбар онасининг қариндошларидан Роҳила исмли кизга уйланди. Роҳила чиройли, гўзал, мафтункор аёл эди. Лекин ундан фарзанд бўлмади. Бир куни Роҳила Ёқуб пайғамбарга: -Мени деб фарзандсиз ўтмагин, бошқа аёлга уйлангин, -деди.

Ёқуб пайғамбар Роҳиланинг устига учта хотин олди. Улардан ўнта ўғил битта киз кўрди. Роҳила бефарзанд ўтиб бораётганидан хуноб эди. У ўзини хилват жойга олиб худодан фарзанд тилаб илтижо қилади. Бир куни Роҳила туш кўрди. Тушида бир оқ соқолли, сарик тўнли нуроний чол Роҳилага шундай деди: -Эй Роҳила кўп ҳасрат қилаверма, илтижоларинг худога етди. Сен ҳам фарзандли бўласан, сенинг фарзандинг бароқағли бўлади. Ундан пайғамбар, солиҳ инсонлар, мамлакат султонлари туғилади. Насли насабинг бутун ер юзига ёйилади,-деди. Роҳила уйқудан қушдек енгил бўлиб уйғонди. Кўрган тушини эрига айтиб берди. Ёқуб пайғамбар ҳам хурсанд бўлди. Роҳила хомиладор бўлди. Вақти етиб фарзанд туғилди. Чакалокнинг хусни-жамоли қоронғи уйни ёритиб турарди. Ёлкасида пайғамбарлик муҳри бор эди.

Қоплари қийик, кўзлари қулиб турган, қопқора сочлари қошига тушиб турарди. Фарзандга Юсуф деб исм қўйдилар. Ёқубнинг Юсуфга туғилганиданок меҳри зиёда бўлди. Шундай гўзал чиройли фарзандни ато қилган, худога шуқуруналар айтди. Иккита кўй сўйиб садақа қилди. Ёқуб пайғамбар фарзандини кўлига олиб унга мадхиялар айтди:

*Пешонагда балқир ойнинг жамоли,
Қутлуг қадам нури дийдам, хуш келдинг.
Кўзларинг чарақлар қўём жилоли,
Кўзим нури, қора кўзим, хуш келдинг.*

*Қора сочинг, мушқу-анбар таратар,
Чехрангда офтобнинг нури акс этар,*

*Лабинг боли оби –ҳаёт бахш этар,
Ҳақ яратган азиз инсон, хуш келдинг.*

*Баҳодир жуссаги, арслон билакли,
Ёмонликдан йироқ тоза юракли,
Нигоҳлари тортар сулув суратли,
Эл сарвири баҳодирим, хуш келдинг.*

*Манглайингда пайгамбарлик нишони.
Иброҳим Исҳоқнинг дини иймони,
Тоширингда оқар Ёқубнинг қони,
Бошим тожи, эл сарвари, хуш келдинг.*

*Ёқуб дер, бошинга -тилло сочайин,
Кўйлар сўйиб садақалар қилайин,
Даврани кенг олиб тўйлар берайин,
Бахт иқболим, мададкорим, хуш келдинг.*

Ёқуб пайгамбар ва унинг болалари мол чорвачилиги билан шуғулланар эдилар. Шунинг учун ҳам улар чорвани боқиш учун бир жойдан иккинчи жойга кўчиб юрар эдилар. Ёқуб пайгамбар Байтилдан Эфротга кўчиб бораётган эди. Йўлда Роҳилани тўлғок тутиб, у жуда кийналди. Ниҳоят иккинчи фарзандининг туғилиши Роҳилани ўлим ёқасига олиб келди. У ўлаётиб жони чиқай деганда ўғил туғди. Бола туғилиши билан она жон таслим қилди. Отаси боланинг исмини Бенямин деб қўйди.

Роҳилани шу ерга дафн қилдилар. Ёқуб пайгамбар Роҳиланинг қабри устига ёдгорлик тиклади. Қабр ҳозиргача “Роҳила мақбараси” деб аталади.

Отаси вафот қилганда Юсуф уч ёшда эди. Юсуфнинг аммаси уни ўз тарбиясига олди. Аммаси Юсуфни жону дилидан яхши кўрарди. Юсуф олти ёшга кирганда аммаси қазо қилади. Ёқуб пайгамбар ўғли Юсуфни уйига олиб келади. У ўғли Юсуфга жуда меҳрибон эди. Юсуфни ҳеч кимга ишонмас, ёнидаг узокка юбормас эди. Юсуф бир куни туш кўрди. Тушида кўёш ва ой ҳамда ўн бир юлдуз унга сажда қилаётган экан, ўн икки яшар Юсуф тушини отасига баён қилиб шундай деди:

*Саҳарда туш кўрдим; кўёш билан ой,
Таъзимда турдилар қошимда мени.
Ёнларида ўн бир юлдуз чарақлаб,
Таъзимда турдилар қошимда мени.*

*Саҳрони тўлдириб қўй-қўзи юрар,
Қўйлар атрофида нағма-соз қилар.
Хуру --малойиклар кузатиб турар,
Гўё ҳаммалари олқишлар мени.*

*Уйкудан қўзларим бўлганда бедор,
Тинам кушдек енгил уйгондим хушҳол,
Тонг отмоқда эди кўргузиб жамол,
Ёруғлик бағрига олганда мени.*

*Бедорликда беҳол бўлиб ўйлайман,
Бу не ҳол сирини билмаймайман,
Юсуф дер, таъбирни сиздан сўрайман,
Таъбир айтиб кўнглим тўқ қилинг мени.*

Юсуфнинг сўзларини эшитиб отаси шундай деди: Эй ўғилчам, яхши туш кўрибсан кўрган тушинг муборак бўлсин. Келгусида мартабанг баланд бўлар. Ун бир юлдуз-ўн бир ога-инингдир, куёш ва ой эса мен ва онангдир.

Сенга шундай улуғ туш кўришни насиб этган Парвардигор сени пайгамбарлик учун танлар, ҳамда сенга барча тушларнинг таъбирини билдирувчи илми берар. Лекин бу тушингни бошқаларга, хатто ога-иниларингга ҳам айта кўрма. Токи улар шайтоннинг гулгуласи билан сенга қарши бирон ҳийла қилмасинлар. Чунки шайтон инсон учун очик душмандир, деб ўғлига насиҳат бериб бир сўз айтиб тургани бу турур:

*Ўн бир юлдуз, ўн бир ога-инингдир,
Кўрган тушинг болам муборак бўлсин.
Ой ва қўёш отанг билан онангдир,
Кўрган тушинг болам, муборак бўлсин.*

*Парвардигор сенга назар солибди,
Пайгамбарлик нишонини берибди,
Туш таъбирин йўроғучи қилибди,
Кўрган тушинг болам, муборак бўлсин.*

*Бир қуп келиб болам султон бўларсан,
Элу халқни ҳимоянга оларсан,
Қардош уруғларинг бошин силарсан,
Кўрган тушинг болам, муборак бўлсин.*

*Болам, сенинг истиқболинг буюқдир,
Эл ичида номинг мудом суюқдур,*

*Ҳасидгўйлар кўриб бағри куюкдур,
Болам, кўрган тушинг муборак бўлсин.*

*Ёзгитингда яхшиликлар бор бўлсин,
Яратганинг ўзи мададкор бўлсин,
Бобонг Иброҳимнинг руҳи ёр бўлсин,
Кўрган тушинг болам, муборак бўлсин.*

*Туш таъбириш ийтма, яхши-ёмона,
Ёмондан азият етир бу жона,
Ёқуб дер, сирингни сақта пинҳона,
Кўрган тушинг болам, муборак бўлсин.*

Юсуф билан отаси ўртасидаги суҳбагни Ёқуб пайғамбарнинг бошқа ўғиллари пинҳона эшитиб турарди. Юсуфнинг ўғай оғалари айтдиларки, биз кўпчилик бўлсак ҳам Юсуф биздан кўра отамизга суюклироқдир, отасидан уни айирмасак бўлмайди. Юсуф бор экан, отамизнинг меҳрини тўла қозанолмаймиз. Юсуфни ўлдиршимиз ёки бирон чоҳга олиб бориб ташламоғимиз керак, деб маслаҳат килдилар. Отасининг олдига бориб, Юсуфни ўзлари билан чорвани боқишга қоборишни сўрадилар.

Отаси Юсуфни ёлғиз қолдирсангиз бўрилар ҳужум қилиб уни нобуд қилар, юбормасман,-деди. Шунда Юсуфнинг ўғай оғалари : Эй ота, не сабабдан Юсуфни бизга нишонмайсан. Ахир биз унинг биродарлари, ҳолис яхши кўрувчиларимизку. Агар биз ғафлатда қолиб уни бўри еб кетса, шак-шубҳасиз биз жазога лойикдурмиз,-дедилар.

Юсуф ҳам биродарларим билан саҳрони тамоша қилиб келай,-деб отасига юзланди. Ёқуб алайҳиссалом Юсуфнинг кетишни а руҳсат берди. Ўғай оғалари Юсуфни саҳрога олиб чиқиб ўлар ҳолатда қалтақладилар. Шунда уларнинг каттаси Юсуфни ўлдирманглар, қудукка ташланглар. Қудукда ўлиб кетар ёки уни бирон қарвон олиб кетиб қул қилиб сотиб юборар, биз эса одам ўлдирш гуноҳидан фориғ бўлармиз,-деди. Бу маслаҳат маъқул келиб Юсуфни қарвон ўтадиган йўлнинг устидаги қудук томон судрадилар. Юсуф биродарларига ёлвориб, зор-зор йиғлаб бир сўз деди:

*Ҳаммамиз ҳам бир отанинг фарзанди,
Ёш жонимга эжабр қилманг, оғалар,
Шайтони лаштинг ишини қилиб,
Ёш умримнинг ҳазон қилманг, оғалар.*

*Отимизга бергани сўзни унутманг,
Мотамимда отам бағрин қон этманг,*

*Мунофиқ тилмасин дилларга тортманг,
Мени ер қаърига отманг, огалар.*

*Халисона хизматларинг қилайин,
Бошинга дард туписа дармон бўлайин,
Огалар сиз билан мен ҳам юрайин,
Ёш умримни хазон қилманг, огалар.*

*Пойингизга азиз бошим қўярман,
Худо учун омонликлар тиларман,
Қудуққа танламанг побуд бўларман,
Мени ер қаърига отманг, огалар.*

*Алқасосу мин ал ҳақни унутманг,
Шайтони лаиннинг йўлини тутманг,
Ёмонликни қилиб, яхшилик қутманг,
Ёш умримни хазон қилманг, огалар.*

*Огаларим, буғун жаллод бўлмангиз,
Юсуф айтур, суўраб, қийнаб урмангиз,
Қаноатимни болта солиб қирқмангиз,
Ёш умримни хазон қилманг, огалар.*

Юсуф канча ялимасин огаларининг кўнгли юмшамади. Юсуфга раҳм-шафқат қилмасдан “Сен гирк бўлсанг бизга фароғат йўк”-деб кўйлагини ечиб олиб, Юсуфни чоҳнинг таги заминига итариб юбордилар. Бир кўйни сўйиб Юсуфнинг кўйлагини конига бўядилар, кечга яқин уйга кайтдилар.

Огаларига Юсуфни ишониб-ишонмай кўшиб юборган Ёкуб алайҳис салом бир шумликни сезгандай юраги гаш бўлиб, кун пешиндан оққанда болаларининг йўлига кўз тикиб ўтирди. Узоқдан болалари кўринди. Санаб караса ўн нафар, шубҳаланиб караса, уларнинг бошлари эгик кўзларида ёш, ораларида Юсуф йўк эди.

Ёкуб алайҳис саломнинг Юсуфни сўраб болаларига сўз айтиб тургани:

*Орангизда кўринмайдми Юсуфжон,
Нури дийдам Юсуфжонга не бўлди?
Юсуфсиз бу ҳаёт менгадир армон,
Кўрар кўзим Юсуфжонга не бўлди?*

*Дилимда бир ёмон ҳислар кезганди,
Бир кори ҳол бўлишини сезганди,*

*Ёмон ўйлар кўнгил уйин бузганди,
Нури дийдам Юсуфжонга не бўлди?*

*Эрта билан ўн бир бўлиб кетдингиз,
Кечга яқин бир кам бўлиб қайтдингиз,
Укангиз Юсуфни қайда йўйдингиз,
Сўзлар сўзим Юсуфжонга не бўлди?*

*Бўрилар тўдаси ҳужум қилдимиз?
Юсуфжонга бирор қор-қол бўлдимиз?
Гунчиликда очилмайин сўлдими?
Меҳрибоним Юсуфжонга не бўлди?*

*Бошингиз эгикдир, кўзингизда ёш,
Бу аҳволингизга беролмам бардош,
Яратганинг ўзи сирни қилгай фош,
Мададкорим Юсуфжонга не бўлди?*

*Ёқуб деяр, қанотларим қайрилди,
Юсуф мевдан тириклайин айрилди,
Бахшим қаро бўлиб белим майрилди,
Сўзлангизлар Юсуфжонга не бўлди?*

Болалари йиғлаб отасига шундай дедилар: -Эй ота, бизлар Юсуфни нарсаларимиз олаида қолдириб кетган эдик, қайтиб келсак бўри еб кетибди. Мана бу Юсуфнинг кўйлаги нарсаларимиз яқинида қонга бўялиб ётган экан. Гапларимиз рост бўлса ҳам барибир бизларга ишонмайсан, деб йиғлаб турдилар.

Ёқуб алайҳиссалом болаларига айтди: -Сизларга ҳавойи нафеларинг бирон ёмон ишни чиройли қилиб кўрсатган. Эмди менинг ишим айриллик мусибатига олишдан мадад тилаб чиройли сабр қилмоқдир, -деди ва Худога нолинг қилиб бир сўз деди:

*Нолинг этсанг розидурман,
Мени бундай зор айлама.
Юсуфни кўрмай ўларман,
Мани бундай зор айлама.*

*Менинг Юсуфим келтирсил,
Ё бу оловатинг олгил,
Юзим тутдим қабул этгил,
Ҳижрони дилдор айлама.*

*Етказил менга кўзимни,
Рашиан айлагил кўзимни,
Эгам эшитгил сўзимни,
Зулмги дучор айлама.*

*Юсуфни сақла ҳар қанда,
Чўлу қиру биёбонда,
Юрагим юз-минг армонда,
Мени бунча хор айлама.*

*Икки юзи сул Юсуфим,
Овош булбул Юсуфим,
Кокили сунбул Юсуфим,
Хилронда бемор айлама.*

*Дардима дармон Юсуфим,
Кўзлари мастон Юсуфим,
Йиглатмагил қон Юсуфим,
Ёқубни гирён айлама.*

Ярагнанинг иродаси бирлан қудуқнинг ичида, сувнинг устида тахт пайдо бўлди. Юсуф қудуқнинг ичида уч кун оч-наҳор яшади.

Мисрга бораётган карвон қудуқ бошида тўхтади, сув олиш учун қудуқка челақ тағилдилар Юсуф челақка осилиб чиқди. Карвоннинг бошлиғи Молик Юсуфни ўзи билан бирга Мисрга олиб кетди.

Магриб замонда Таймус подшоҳлик қиларди. Шохнинг адолатли иш юритишидан мамлакати обод, халқи Таймусдан шод эди. Таймуснинг Зулайхо исмли бир кизи бор эди. Гўзалликда мамлакатда, неки мамлакатда офтоб нур сечилиб турган заминнинг юзида ундан гўзалроқ киз йўқ эди. Шохнинг биргина кизи бўлиб, Таймус кизига жону-дили билан меҳр кўйганди. Зулайхонинг алоҳида кўшк, боғи канизаклари бор эди.

Зулайхонинг онасини тўлғок тутанда унга доялик қилган, Зулайхонинг кишигини кесган, сўнгра уларга эғалик қилиб, тарбиялаб илму олобдан сабоқ бериб келаётган энагаси бор эди.

Зулайхо бир куни туш кўрди. Тушида қадди қомати келинган, гўзалликда тенги йўқ, ширин мулоқотли йиғит билан ҳамсухбат бўлди.

Бу дилбар йиғит Зулайхони ўзига мафтун қилиб кўйди. Зулайхо тушида кўрган йиғитни севиб қолди.

Севги хижрони қизил гулдек юзини сўлдирди, ишқ дарди дилига хуруж қилди. У ўзини узлатга олиб оху-нолалар қилди. Зулайхода бундай ўзгаришни сезган энагаси ундан ҳол сўраб шундай деди:

*Дилимга боғланган гўзал дилбандим,
Не сабабдан ҳолинг паришон бўлди?
Нимадан хунобсан, асалим, қандим,
Не сабабдан ҳолинг паришон бўлди?*

*Гудакликдан қўлимда камол топдинг,
Кун қошимда тунда бағримда ётдинг,
Бугун мендан нимаидир сир тутдинг,
Не сабабдан ҳолинг паришон бўлди?*

*Бағримдан узоқроқ кетмаган эдинг,
Бирор номаҳрамга тушди ми кўзинг,
Сўлгин кўрмоқдими офтобдек юзинг,
Не сабабдан ҳолинг паришон бўлди?*

*Дев ё пари салгишини солдими?
Ё бир дилбар юрагингдан урдими?
Ҳижрон дарди юзинг сўлгин қилдими?
Не сабабдан ҳолинг паришон бўлди?*

*Дуоларни кучин ишга солайин,
Фариштини қошингда жо қилайин,
Дев, парини оёзингга йиқайин,
Не сабабдан ҳолинг паришон бўлди?*

*Дардинг айт знакга, дармон бўларман,
Истаган нарсангни топиб келарман,
Бор хунарим бугун ишга соларман,
Не сабабдан ҳолинг паришон бўлди?*

Зулайхо энагасининг меҳрибонликларини кўриб, ўзи бир бор куйинса, энагаси ўн бор куйинаётганини билиб, энагасига дардини айтишни, сирини очишни англаб шундай деди:

*Тушимда бир йигит кўрдим,
Нигоҳи танин титратди,
Иштиёрим олиб қўлдан,
Дилда гилаён уйғотди.*

*Кириб келди гулзорима,
Келиб ўлтирди ёнима,
Парво қилмади ҳолима,
Бир офатижон титратди.*

*Манглийда ой балқийди,
Юзида қуёш қалқийди,
Надир дилимни юлқийди,
Юрагимда шиқ уйғотди.*

*Жуссаси сарви қоматли,
Қадди баҳодир савлатли,
Сахий қалб, ўқтам хамматли,
Хайлим паришон этди.*

*Дийдориғи тўёлмадим,
Узоқ суҳбат қуролмадим,
Манзил қайда билмадим,
Хизрони дилини йиғлатди.*

*Сўзлари бирам мулойим,
Кулиб турар кўш доим,
Насиб айлағай худойим,
Дилбар мени мафтун этди.*

*Боқилари дардга дармон,
Зулайхо дер, чекдим армон,
Хақ кўшишга бергай фармон,
Дилди шиқ уйғотиб кетди.*

Энагаси Зулайходан бу сўзни эшитиб: -эй кизим тушга дев ва парилар кириб ўзларини чиройли йигит қилиб кўрсатдилар. Уларнинг иши доим одам фарзандига гул-гула солиш, тақдир қилилди. Агар тушингда кўринган йигит одам фарзанди бўлса, шакл шамойилини ўзгартирмасдан яна тушинга киради. Мабодо ўша йигитни яна тушингда кўрсан, исмини, насабини, манзилини сўрагил. Иншоллох ишинг яхшиланиб, хурсанд бўлиб кетарсан. Шу гаплардан кейин энагаси дуолар ўқиб Зулайхога дам урди, тутаткилар тутатди. Дев пари энди оромингни бузолмайдн, леб кўнгил берди. Лекин Зулайхо тушида кўрган йигитни телбаларча севарди. Севги дарди унинг гулек юзини сўлдириб, алифлек қаддини эгиб кўйди. Зулайхонинг холатидан отасини вокиф қилдилар. Таймус подпих Зулайхонни сўнгин, ғамли ахволда кўриб, кўзига ачинди. Етук табибларни, азаймхонларни йиғиб, кизининг дардига даво топишни уларга уқтирди. Кун кегидан кунлар, ой кетидан ойлар ўтди. Табиб ҳам, азаймхон ҳам Зулайхонинг дардига чора тополмади. Шохга айтдиларки: кизингиз инк дардига чалинган, севги, мухаббат дардига ёрнинг висолидан ўзга чора топилмас, дедилар. Таймус Зулайхога айтди: Қизим, тушингда кўрган йигитни топмок учун

Йигит кийимини кийиб, яқин канизакларингдан уч-тўрттасига ҳам йигит кийимини кийгизиб, боғир кўрикчилардан олиб, мамлакат бўйлаб саёҳатга чиқ, одамлар орасидан севган йигитингни топсанг сени ўша йигитга берурман, хазинадаги бойликнинг ярмини ҳам кўшиб берурман. Ўз бахтингни ўзинг излаб топ, -деб кизига оқ фотиҳа бериб, мамлакат бўйлаб саёҳатга жўнади. Зулайхо бутун мамлакатни айланиб чиқди. Лекин тушида кўрган йигитни тополмай гамгин бўлиб қайтди.

Тун қора чодирини осмону - фалакка ёпганда, само юлдузлари тун пардасини тешиб ўз жамолини кўз-кўз қилганда, бутун борликда осойишталик ҳукм сурганда Зулайхо беҳол тўшагига чўзилади. Кўзлари уйкуга илинар-илинмас йигит пайдо бўлди. –Зулайхо йигитга салом бериб, тавозе қилди. Йигит Зулайхони кўлларидан ушлаб, гўзал чехрасини томоша қилди. Йигитнинг кўлларининг тафғи, табассумли нигоҳи Зулайхонинг баланини жунбушга келтирди. Зулайхо йигитни қайта йўқотишдан ҳалқисираб, унинг кўлларидан ушлаб, кимлигини, манзил-маконини сўраб бир газал айтди:

*Ўзинг кимсан, қайси ерда маконинг,
Кўлар юзли йигит қайдин бўлурсан?
Султон бўлсанг қайда тахту-рабонинг,
Давлатни султоним қайдин бўлурсан?*

*Насли насабингни билай, баён эт,
Номинг айтиб мушкулларим осон эт,
Излаб тонай манзилингни аён эт,
Кўнглим олган йигит қайдин бўлурсан?*

*Хусни-жамолингни кўнглим боғлабди,
Шодликларим ҳасратларга айланди,
Олтин занжир оёғимга чўлганди,
Хушим олган йигит, қайдин бўлурсан?*

*Хусни-жамолингни кўнглим тушибдир,
Оғушингни кўнглим қуши шовибдир,
Манзилниг тополмай ақлим чошибдир,
Ақлим олган, йигит, қайдин бўлурсан?*

*Оҳу-нолам кўриб Маъжун дедилар,
Ишқ дардига билмай ташдид қўйдилар,
Оёғимга тилло занжир солдилар,
Дирд берган дилбарим қайдин бўлурсан?*

*Кўнглимни олдингу бўлмадинг дилдор,
Бедорликда ҳолим сўрмадинг бир бор,
Каттақинг бўлай гар қилмасанг ёр,
Шафқатсиз дилбарим қайдин бўлурсан?*

*Ошиқ деган шунча қайсар бўлурму?
Зулайҳосин ҳижрон ичра кўюрму?
Дилда ишқ ёнмаса кўзлар ёнурму?
Кўнглим олган йиғит қайдин бўлурсан?*

Юсуф кўрдики, Зулайҳо ишқ дардида ўзини олдириб кўйибди. Гох хушига келса, гох хушидан айрилибдир. Гулдек юзлари сўлгин, сарвдек комати эгилган, чарос кўзларидан, нам кичрикларидан тушаётган кўз ёшлари юзини юварди. Юсуф севган ёрини бу аҳволда кўриб юраги ачинди. Зулайҳога бўлган меҳри янада жўнг урди. Зулайҳога узр айтиб, меҳрибонлигини кўрсатиб уни чин юракдан севиб қолганлигини айтиб шундай деди:

*Қурбонинг бўлайин гул юзли ёрим,
Мафтун қилди шахло кўзларинг сени.
Юракдаги ушалмаган армоним,
Мафтун қилди кулар юзларинг сени.*

*Миср азизиман, Миср маконим,
Сени деб оқади томирда қоним,
Мен гўё бир тапман, эрурсан эконим,
Дилга тугён солди сўзларинг сени.*

*Бошдаги эжиганга савҳар бўлайин,
Дардинг олиб сенга дармон берайин,
Насиб қилса бирга даврон сурайин,
Мафтун қилди ишва, нозларинг сени.*

*Икки ўрим сочинг тизганга тушган,
Қошга ўсма, кўзга сурма ярашган,
Висолингни насиб қилгай яратган,
Мафтун қилди поэтик белларинг сени.*

*Севар ёрим кулар юзинг сўлмасин,
Душман қулиб, дўстлар хуноб бўлмасин,
Сур давронни дилда армон қолмасин,
Мафтун қилди бошдан оёгинг сени.*

*Юсуф айтур, гўзалларнинг хонисан,
Ошиқларнинг жисми билан жонисан,
Оламда ягона бир жононисан,
Тизга тушар узун талларинг сени.*

Зулайхо Юсуфдан бу сўзларни эшитиб шоду-хуррам бўлди. Гўзал ва шинам богда ошику-маъишук ширин сухбат килдилар. Осмон ўшар дарахтлар, кийгос очилган гуллар, ариқларда сокин оқаётган тиник сувлар, қушларнинг чуғурлаши, булбулларнинг сайраши шавқ ва завқ берарди. Меҳр тўла кўзлар учрашганда дил тугёнга, бадан жунбуга келарди. Узок-яқиндан келаётган хўрозларнинг кичкиригидан Зулайхо уйғониб кетди. Хижрон ғамининг юкидан бош кўтараолмай ёстикка бош кўйган Зулайхо хушёр бўлиб уйғонди.

Канизлар кўрлики, Зулайхонинг аҳволида яхши томонга ўзгариш бор. Энагаси Зулайхонинг шодлигини кўриб хурсанд бўлди. Хурсандчилик хабарини Таймусга етказдилар. Таймус хурсанд бўлиб, Зулайхони олдириб, ундан хол-аҳвол сўради. Зулайхо отасига, энагасига тушида кўрган воқеани сўзлаб берди. Зулайхо отасига юзлавиб; мени ишқида ёндириб, хижрон азобига ташлаган йиғит иккинчи бора тушига кириб номи Азиз Миср бўлиб, макони Мисрда эканлигини айтди.

Эй ота, Азизимни топмагунча, унинг висосига етмагунча оромим йўқдир. -деди ва калбидаги тўлиб –тошиб турган тугёни отасига баён килди:

*Мақсудли кўнгул ичра бир офатимжон келди,
Киприқлари ханжардай қошлари камон келди.*

*Неча йиллар йиғлашиб жисмим тўла қон келди,
Ошқора, пинҳон юриб ёрим бул замон келди.*

*Жонимда фароғат йўқ, улсиз менга роҳат йўқ,
Ҳеч ўза қаноат йўқ чин руҳи аён келди.*

*Ҳам дардимдур ҳам дармон, жонимдур анга қурбон,
Ўлдирса недур фармон ул шохи жаҳон келди.*

*Ишқанда ёниб доим йўлинда гирифторман,
Ўлгунча харидорман чин нури аён келди.*

*Анинг қадди жамоли куйдирди Зулайхони,
Шон-шавкатли, обрўли, давлатли меҳмон келди.*

Таймус шох Миср мамлакатига одам юбориб; уларга Миср мамлакатидан Азиз Миср исмли одамни тошиб, насл-насабини аниқлаб келишни тошвириди. Таймуснинг изловчилари Миср мамлакатининг турли гўшаларида бўлдилар. Кўнлаб одамлар билан мулокот килдилар.

Нихоят Азиз Миср Миср шаҳрининг ҳокими экалигини аниқлаб, ҳокимнинг даргоҳига бордилар Азиз Миср Таймуснинг одамларини қабул қилиб меҳмоннавозлик кўрсатиб, ҳурматларини жойига қўйди. Меҳмонлар билан ҳам суҳбат қуриб, уларнинг фикрларини билди. Келганларга совғалар бериб мамлакатига кузатиб қўйди. Шохнинг одамлари унга хуш хабар олиб келиб, кўрган билганларини сўзлар бердилар. Таймус Зулайҳони воқеадан хабардор қилиб уни Мисрга юбориш тараддудини кўрди.

Зулайҳога совға-саломлар бериб, энагаси раҳбарлигида бир неча қанишлар билан Азиз Мисрнинг олдига юборди. Азиз Миср қатта тағтана билан Зулайҳони никоҳига олди. Зулайҳо Азиз Мисрни кўргач, шодликлари ғамга айланди. Азиз Миср Зулайҳонинг тушида кўрган йиғити эмас эди. Зулайҳода қайну аламларни ичига ютиб, тақдирига тан беришдан ўзга чора қолмади. Зулайҳо энагасига Азиз Миср тушида кўрган йиғит эмаслигини айтиб шундай деди:

*Тақдири азалининг ўйинларидан,
Юрагимга алам тушиди, онажон.
Кўнглим олган йиғит қайдадир қолиб,
Бегонага кўзим тушиди, онажон*

*Тушида кўрган йиғит ёшгина эди,
Сўзлари мулойим, бўшгина эди,
Шаҳло кўзли, қалам қошгани эди,
Севган ёрим қайда қолди, онажон.*

*Оғушига тортди кекса мўйсафид,
Азиз Мисрман деб у қилди таҳдид,
Бағримни тарк этди чехраси хушид,
Дардимни қимларга айтий, онажон.*

*Отам, онам, Ватанимдан айрилдим,
Мусофирман қанотимдан қайрилдим,
Ёрни ишлаб бегонага ёр бўлдим,
Ёш умримни хазон қилдим, онажон.*

*Кўйнимда бир ёру кўнглимда бир ёр,
Кўйнимдаги ёрдан эрурман безор,
Кўнглимдаги ёрим йиғланди зор-зор,
Тақдирим бунчалар шўрдир онажон.*

*Ўйнаб-қулиб чимилдиққа киргандим,
Зулайҳо дер, ёрим ишлаб келгандим,*

*Бегогани тўшагида тўлгандим,
Умидларим сароб бўлди онамсон.*

Зулайхо кўзилан маржон-маржон ёш тўкиб энагасининг кўксига бош кўйди. Бир вақтлари тоғ оҳуларидек зийрак, хушчакчак, кайғу ва ғамдан йироқ, очкилиб сочилиб юрган Зулайхонини ёрнинг хилжронли, селги дарди гулдек юзини сўлдириб, ақл-хушини олдириб, мажолини толдириб кўйди. Энагаси Зулайхога сабр-тоқат тилаб, кўнглини кўтариб насихатлар килди:

*Сабр қилсин болам, ўзга чора йўқ,
Сабр қилсанг муродингга етарсан.
Сабр сўнги олтин кўнглинг бўлсин тўқ,
Бахтинг кулиб бир кун яйраб кетарсан.*

*Дардингга давони оллоҳдан тила,
Ҳар дардингга давоси борлигин ўйла,
Сабрли бўл болам, бесабр бўлма,
Сабр қилсанг муродингга етарсан.*

*Бугдойни тупроққа қориб кетдилар,
Ушиб чиққач, ҳосилини кутдилар,
Сабр қилиб хирмонига етдилар,
Сабр қилсанг муродингга етарсан.*

*Яратган бандасин синаб кўради,
Гоҳ йиғлатиб, гоҳ қулдириб туради,
Ўзи берган дарфини ўзи олади,
Сабр қилсин, муродингга етарсан.*

*Болам ўқиб олсин онамни сўзин,
Баданга кирмайди тикап беизни,
Ишомло кўрарсан севганинг юзин,
Ғам, ҳасрат йўқолиб яйраб кетарсан.*

Зулайхо ҳақилага баённи шу ерда тўхтатиб эндиги сўзни Юсуфнинг ахволидан эшитинг. Шом мамлакатидан чиққан савдогарлар қарвони Нил дарёсининг бўйига етиб келгач дами тинчини олмоқ учун дарё бўйида тўхтади. Молик Юсуфга дарёда чўмилиб, орастаниб чиқишани айтди. Юсуф Нил дарёсида чўмилиб, сафар ғуборларидан орасталаниб, офтобдек балкиб дарёдан чиқди. Молик Юсуфни қимматбаҳо зардўз либослар билан кийинтирди. Юсуфни тахти равонга ўтказиб Миср бозорига олиб борди. Йўлда Юсуфнинг жамолани кўрган

оламлар, кизлар, жувонлар тахти-равонга эргашиб Юсуфнинг хусни-жамелини томоша қилиб бордилар.

Юсуф Миср бозорига етганда унинг кетидан эргашган одамлар сони кўпайгандан кўпайиб, катта оломонга айланди. Зулайхонинг кўнглида қандайдир шавк пайдо бўлди. У гам-андуҳларни унутиш учун саҳрога сайр этгани чиқди. Зулайхо саҳрода бир неча кун сайр қилди, бироқ гам-андуҳдан ҳоли бўлмади. Тахти-равонга ўтириб яна уйи томон равона бўлди. Келаётиб кул бозорига йиғилган катта оломонга кўзи тушди. Зулайхо одамлардан; “Бу не йиғин”, деб сўради. Шунда бир жувон Шом мамлакатидан келган савдогарлар Каънон вилоятидан келтирилган кўзни ким ошди савлосига кўйганларини айтди. Зулайхо қанизларига бозор томон олиб боришни буюрди. Катта шосупа устига кўйилган тахтнинг устида бир йиғит турибди. Ёқасига зар қайилган атлас либос кийган, белига олтин камар таккан, қопқора сочлари жингалак жингалак бўлиб елкасига тушган, кадди комати келишган, гўзалликда тенгсиз Зулайхо тушида кўрган йиғитга кўзи тушиб, ҳушидан кетиб йиқилди. Қанизлари беҳуш Зулайхони уйига олиб келдилар. Энагаси Зулайхони ҳушига келтириш учун гох дам солар, гох юзига гулоб сувин сепар эди.

Зулайхо кўзини очса, ўз уйида ётибди. Энагаси унинг атрофида парвона, Зулайхо энагасига юзланиб: эй она, кул килиб сотилаётган йиғит тушимда кўрган йиғит бўлади; -деб дил дардини баён этди.

*Гўзаллик мулкининг султони бўлган,
Тушга кирган йиғит шу йиғит эди.
Ўзини кул қилиб бозорга сөлган,
Мени мафтун қилган шу йиғит эди.*

*Нигоҳлари жисму-жоним питратди,
Ҳижронлари юрагимни уйнатди,
Ёрни кўриб ҳушим бошимдан кетди,
Ҳушим олган дилбар шу йиғит эди.*

*Тушларимда севиб бошим сийпаган,
Бедорликда ҳижронда қийпаган,
Юрагимга севги бирдин жойлаган,
Мени севган йиғит шу йиғит эди.*

*Ўзин гулом қилиб сатмоқда ёрим,
Ёрни кўриб ортди оҳ ила зорим,
Унга сарф айлайин ҳар неки борим,
Кўнглим олган йиғит шу йиғит эди.*

*Бир чорасин топинг кўлдан кетмасин,
Ёрим ўзгаларга насиб этмасин,
Дард ва алам билан умрим ўтмасин,
Иклаган севгилим шу йилгит эди.*

Энагаси Зулайхонинг сўзларини тинглагач, унинг чекаётган дарди ва аламларига тушуниб елди. Зулайхога насихат қилди. Бу сирни ҳеч ким билмасин, чеккан дардларингни яратганинг ўзи билиб турибди. Тақдир такозоси билан севганингни сента дучор қилибди. Сабр –токат қилсанг иншолло қайгуларинг яқун топиб, бахтли кунларга етарсан, деди. Энага:

-Эрингни кул бозорига олиб бор, ўша ғулумни сотиб олишга унда, деди. Зулайхо эри Азиз билан Юсуф соғилаётган бозорга борди. Миср шаҳрининг ҳокими кўрдик, паҳлавон жуссали, арслон билакли, бургут карашли, юзидан нур порлаб турган ёш йигит кул бозоридида катта бир оломонни ўзига махлиё қилиб турибди.

Миср ҳокими савдогардан Юсуфни сотиб олди. Хотини Зулайхога уни яхшилаб жойлаштиришни, парвариш қилишни, уни фойдаси тегиб қолса ўзларига фарзанд қилиб олишни уқтирди. Юсуф чоҳдан қутилиб, иккинчи балога дучор бўлди. Яъни тутқунлик, қулликка тутилди.

Миср шаҳрининг ҳокими Азизнинг ишлари яхшилангандан яхшиланиб кетди. Юсуф қай ишга қўл урмасин у баракали бўлди. Юсуфдан кўнгли тўк бўлган Азиз оилада уни иш бошқарувчи қилиб тайинлади. Зулайхо Юсуфнинг иззат-ҳурматини жойига қўяр, унинг билан ширин мулоқотлар қилар, яхши муомалада бўлар эди. Юсуф ҳам айрилиқ азобини ҳисобга олмаганда эркин, озод одамлардан ҳам яхшироқ ҳаёт кечирарди. Зулайхо севган ёри билан ҳамлам бўлиб жамолини томоша қилиб хижрон азобларини ертда қолдириб, бахтиёр кунларга етиб, яратганга шуқуроналар айтиб шундай деди:

*Тилақларим етиб етти самога,
Дардлар кетиб жонимга дармон келди.
Гўё шохлик етди гариб задоги,
Ғамли кунлар ўтиб ҳур замон келди.*

*Кунларим ўтарди оҳу-зор билан,
Дийдорландим кўнглим олган ёр билан,
Тушимди учрашган вафодор билар,
Иклаган дилбарим саз-омон келди.*

*Шукурким, ёримни кўрдим саломат,
Бўғзимда турганим жоним омонат,
Жонимга етишим чекиб рижат,
Жисмига жон, дилимга иймон келди.*

*Пойларига поёндохлар ёзарман,
Бўйларини зар илқдан безарман,
Бошини сийлаб, ёр кўнглини ёзарман,
Давлатли давроним, ёр омон келди.*

*Зулайхо дер, раҳматим кўп худога,
Муруватлар қилди, мендек гадога,
Ёр йўлида жисму жоним садақа,
Бугун яна, жисмим ичра жон келди.*

Зулайхо Юсуф билан суҳбатлашиб утираркан унинг насл — насабини суриштирди. Юсуф Шом мамлакатининг Каънон вилоятидан Ёқуб пайгамбарнинг ўғли эканлигини, ўғай оғалари уни йўқ қилиш учун чоҳга ташлагани каби бошидан ўтган воқеаларни гапириб берди.

Бир кун Зулайхонинг кўнгли гаш бўлиб, кечалари уйқуси қочиб, кундузи ороми йўқолиб ўтириш, туришида халоват қолмади. Номанум бир дард унинг юрагини тирнади. Зулайхо хисоблаб кўрса бу фароғатсиз кун Юсуфни чоҳга ташланган кунига тўғри келади. Зулайхо буни эслаб ғамгин бўлди. Бирок Юсуфнинг соғ-омонлигини кўриб ўзини хушхол сизди. Ишк, севги тоза, бегубор кўнглида бўлади. Баднафс одамнинг дилида иймон бўлмаганидек, у дилда ишк ҳам бўлмайди.

Ишк шундай сеҳрга эгаки, икки дилни кўзга кўринамас хавойи кўприк орқали бир-бирига боғлаб туради. Шу боисдан машуқнинг кайғу ва қувончларини ошиқнинг юраги сезиб туради.

Машуқ қандай ҳолга тушса, ошиқ ўзи сезмаган ҳолда ё кўнгли гаш бўлади, ё шоду-хуррам бўлади. Шу боисдан Юсуфнинг ранжу-аламларининг сояси Зулайхонинг дилига тушган эди. Зулайхо ҳам бошидан кечирган ишк азобларини Юсуфга сўзлаб берди.

Юсуф кўрдик, Зулайхонинг кўрган ранж-аламларини ўзиникидан ҳам зиёда экан. Ишк инсонни ҳам ўтга солади, ҳам ўтдан олади. Юсуф хасадгүй оғалари дастидан азоб чеккан бўлса, Зулайхо ишк азобини чеккан. Тақдир тақозоси билан икки мамлакат фарзанди Миср мамлакатада дийдор кўришди.

Зулайхо Юсуфни кўлидан тутиб, нозу карашмалар қилиб дил розини изҳор қилди: кўрайлик не деди:

*Туида кўриб жазолигини ошиқи девонаман,
Бунчалар бепарводирсан ишқингда сўзонаман.*

*Пешонингда ой балқийди, чеҳрангда нури жаҳон,
Жон берувчи кўзларингни шавқидан мастонаман.*

*Башар авлодида йўқдир сен каби гўзал йигит,
Висолинга етмоқ учун юртаро гирёнаман.*

*Ақду хуш учди бошимдан сени кўргандан бўён,
Бегонага шайдо бўлиб, дўстларга бегонаман.*

*Сен бўлмасанг умрим ҳазон, ҳам қоронгу бу жаҳон,
Шам чирөгимсан ўзинг ёр мен сенга парвонаман.*

*Қалб сирини сенга айтар бу гамгусор Зулайҳо,
Сенга кўлим тушса магар доимо мастонаман.*

Зулайҳо ишк розини айтиб, Юсуфнинг бўйинига кўл ташламоқчи бўлди. Шунда Юсуф Зулайҳолан тисарилиб эй Зулайҳо, эринг менга оилала иш юритиш инъомини берди. Сени инъомингни бермади. Андиша билан иш қилгин, тагин ё сени, ё мени бошимга хумбузда ёнган хотиннинг кунни тушмасин. Зулайҳо деди; баён қил, хотин не сабабдан хумбузда ёнган экан?

Юсуф деди: бир савдогарнинг яккаю ягона бир ўғли бор экан. Ўғли йигит етганда отасининг ёши анчага бориб, кексайиб қолибди. Ўғлига савдо қилишни ўргатмоқ мақсадида кўлига юз тилло бериб, рўзгор харажатини қилиб кел, деб бозорга юборди.

Бозорнинг дарвозаси олдида бир кекса одам “Бир гап бор, юз тиллога бераман”-деб ўтирибди. Йигит юз тиллони ҳалиги одамга берибди. У эса “Ўз еган жойингга хиёнат қилма”-дебди.

Ўғли бозордан қайтибди. Отаси бозор харажатини сўраса, ўғли юқоридаги воқеани айтибди. Отаси ўғлининг ишидан рози бўлиб, сотиб олган гапингга хар доим амал қил, дебди. Ўғлига юз тилло бериб яна бозорга юборибди. Ҳалиги одам дарвоза олдида “Бир гапим бор, юз тиллога бераман”-деб ўтирибди. Йигит унга, менга сотган гапингизми?-дебди. Ҳалиги одам, йўқ бу бошқа гап дебди. Йигит юз тилло берибди. Ҳалиги одам “Буги чиқиб турган ошни ташлаб кетма”-дебди. Ўғли отасига бу гап ҳам ҳалиги одамнинг “Буги чиқиб турган ошни ташлаб кетма”-деган гапига юз тилло берганлигини айтибди. Отаси ўғлининг ишидан рози бўлиб, сотиб олган гапингга хар доим амал қил, дебди. Вақти етиб йигитнинг отаси қазо қилибди. Йигит ёлғиз қолибди. Йигитнинг отасининг бой, бадавлат бир дўсти бор экан. У йигитни уйига олиб бориб, тарбия қила бошлабди. Жуда келишган йигит экан. Бойнинг ёш, келишган хотини бўлиб, йигитни яхши кўриб қолибди. Ёш хотин эри йўқ пайтида йигитни уйига киргизиб унинг билан қовушишни талаб қилибди. Йигит “Ўз еган жойингга хиёнат қилма”-деган гапига амал қилиб, хотиннинг талабига кўнмай чиқиб кетибди.

Аламзада бўлган хотин эри келгач, унга йигитдан шикоят қилиб; сиз олиб келган йигит нонкўрлик қилди. Йўқлигингизда ётоғимга кириб меннинг билан қовушмоқчи бўлди. Дод солган эдим қочиб кетди. Уни жазоламасангиз бўлмайди, -дебди. Бой хумбуз пиширувчини чакириб бугун тушда хумбузга борган одамни оташхонага тикиб юбор-дебди.

Хотин бу гапни эшитиб турарди. Хумбузчи кетгач, бой йигитни чакириб, туш вақтида хумбузчиларнинг ишларини кўриб келишни буюрибди. Йигит туш пайти хумбуз томон бораётган экан, йўлда бир дўсти йўликиб бир пивла чой ичиб кет,-деб йигитни уйига киргизибди. Йигит пошнинг тузини тотиб ўрнидан турмоқчи эди, дўсти товоқда ош кўтариб кирди ва йигитга таомни бирга ейишни таклиф қилади.

“Буғи чикиб турган ошни ташлаб кетма”-деган ўғит ёдига тушиб, ўтириб овқатланади. Бу пайтда аламзада ёш хотин йигитни хумбузда ёнганни кўраман, деб хумбуз томон борди. Хумбузчи хотинни лод-война карамай хумбузнинг оташхонасига тикиб юборди. Шом пайти бой йигитни кўриб қолиб ҳайрон бўлибди. У хумбузчини чакириб, нега айтганимни бажармадинг,-дебди. Хумбузчи, айтганингизни бажардим, тушда хотинингиз борди, уни оташхонага тикиб юбордим,-деди. Бой гапни бўлиб йигитни чакирди ва хотини билан бўлган воқеани айтиб, ўлимдан қандай омон қолганлигини сўради. Йигит бошидан кечирган воқеани айтиб берди. Кўраяпсанми, сенинг ҳаракатинг бойнинг хотинининг ҳаракатига ўхшайди. Ҳар қандай қабих иш қилганни худо жазосиз қолдирмайди. Мен худойимдан кўрқаман-деди, Юсуф. Зулайхо ниятига етолмай ҳуноб бўлиб қолди. Юсуф чўпонларнинг хабарини олиш учун чўлга йўл олди. Чўлча ёлғиз кетаётди, худодан малад сўраб шундай-деди:

*Туз еган жойимга қандоқ иккилик айлай Худо,
Бу гуноҳдан ўзинг асра, қилма иймондин жудо.*

*Қўлимда ихтиёрим йўқ қул эрурман қўлингга,
Исоф бергин уя бекамга сенга қилгуи иштижо.*

*Озодликдан маҳрумдурман кетарга ихтиёрим йўқ,
Айтганимни қилурсан, деб зугул қилур қатҳудо.*

*Ўзинг қўлласанг бало йўқ, қўқтамсанг чора йўқ,
Барча ишларга қодирсан расво айлима худо.*

*Не азобинг бўлса тортмай қабих ишдан асрагил,
Жўшимни олсанг олсину мен бўлай сендин ризо.*

*Мусофирман ҳам ғуломман, ўзингдан ўзга дўстим йўқ,
Мададкорим ўзингдурсан ишим ўнглаб қўйгин худо.*

*Сабрдин яхшиси йўқ, бу йўлда сабр айлайин,
Юсуф айтур, ишим ўзинг айлагил жобайжо.*

Миср хотинлари Зулайҳо ўз қулига ошиғу беқарор бўлиб қолибди, деб таъналар қилдилар эмишқи. Зулайҳо қулини ёқтирибди, қули эса Зулайҳони ёқтирмабди; Зулайҳо қулига ноз —қарашмалар қилармиш, қули бунга парво қилмасмиш, Зулайҳо жон кўзи билан қулига қараса, қули кўзларини юмармиш, Зулайҳо қули ишқида жон қуйдириб охунолалар тортса, қули қулармиш,-каби таъналар Зулайҳонинг қулогига чалинди. Зулайҳо таъналардан қутилиш чорасини излаб, зиёфат ташкил қилиб, Мисрнинг гўзал хотинларини зиёфатга чақирди, хонани шундай безатдики, унда ейимлиғу, ичимликларнинг адоғи йўқ эди. Миср хотинлари ўзларига зеб бериб, зиёфатда хозир бўлдилар. Хонанда ва раққоса нозанинлар нағма соз қилиб, раққосалар товусдек хиром айлаб, зиёфат ахлини хушнуд қилдилар. Зиёфат меъёрига яқинлашганда Зулайҳо хотунларга юзланиб деди; эй азизлар, Миср гўзаллари “Зулайҳо қулига ошиғ бўлибди, аёл ҳам шундай паст кетарми”, деб менга таъна тошларини отдинсизлар, Агар у сарви комат, фаришта сифат йиғитини кўрганангизда хушингизни йўқотиб, йўлингиздан адашиб, менга қилган таъналарингиз ўринсиз эканлигини англаб пушаймон бўлардингиз.

Хотинлар деди: қулингни биз ҳам кўрайлик, сен таърифлаганча бормикан. Зулайҳо деди: Қўлларингизга пичок ва лимон олурсиз. Юсуф кириб келганда лимон тўғрашга машғул бўларсиз.

Хотинлар шартга рози бўлдилар. Зулайҳо Юсуфни зиёфатга таклиф қилди. Юсуф Зулайҳога рид жавобини берди. Шунда Зулайҳо Юсуфга ялиниб деди: Эй Юсуф сенинг ишқингда хотинларнинг таънасига қолдим, улар бошимга маломат тошларини отдилар. Бу таъналардан мени сен қутқарурсан, сендан ялиниб сўрайман. Ўзингга оро бериб шохона кийимларингни кийиб меҳмонлар ёнига киргин. Юсуф рози бўлиб, Зулайҳо айтгандек кўришишда хонага кириб келди. Юсуфнинг хусни - жамоли мунаввар хонани янада мунаввар қилиб юборди. Хотинлар одам фарзанди бу қадар зебо бўлурми, бу фариштадан ҳам чиройлику, делилар. Хотинлар кўзларини Юсуфдан узолмай хусни-жамолини томоша қилардилар.

Зулайҳо хотинларга лимонларни кесинг,-деди. Миср гўзаллари хушларини йўқотиб, лимон қолиб бармоқларини тўградилар. Зулайҳо хотинларнинг ахволдан хайратланиб, шундай деди:

*Ақду-хушингизни олган шу дилбар,
Дилмда ушалмас армоним менинг,
Мени шу куйларга солган шу гўзал,
Боқишлари менга дармоним менинг.*

*Муҳаббат юракка ёлқинин сечса,
Ажабмас таънидан сирларин очса,
Не қилай дилбарим бағримдан қочса,
Севгим сезмас қайсар дилбарим менинг.*

*Тилингизни менга хавжар қалдингиз,
Азиз бошим маломатга қўйдингиз,
Неса либларингиз тишлаб қалдингиз,
Билсангиз шу дилбар армоним менинг.*

*Ақду-хушингизни гуломим олди,
Лимон қолиб бармогингиз тўғралди,
Дастурхоним қошигизга бўялди,
Мафтункор гўзалдир гуломим менинг.*

*Ёрнинг ишқи дилим ром қилиб олди,
Зеболиси мени шу куйга солди,
Тушларим, қушларим беором бўлди,
Оромимни олди гуломим менинг.*

Миср гўзаллари Зулайхонинг олдига изза бўлиб Юсуфнинг офтобдек балкиб турган хусну жамолида дилларига олов солиб, жойларига тарқалдилар. Зулайхо Юсуфнинг висолига етмок ниятида кағзий қарорга келиб, Юсуфнинг қўлидан ушлаб ичкарига етаклади. Ва кетидан эшикларни занжирлаб борди.

Ёттинчи хонага кирганда тўхтадилар. Хонага юмшоқ қаравотлар қўйилган, тул тувакларда гуллар ўстирилган, тўрт девори шифтга гўзал кизлар ва йиғитларнинг жуфт – жуфт бўлиб турган, кўрганларда хирсий туғён кўзгагадиган жозибали сувратлари чизилган. Юсуф қай томонга бокмасин кўзи жозибали суваатларга тушарди. Юсуф эшик томон айланган эди, юпқа куйлак кийиб олган сиймобдек бадан куйлак ичидан кўзга ташланиб турган Зулайхо уни бўйнидан кучоқлаб олиб тўшагига ўтказди. Титраган овоз билан Юсуфга ялинниб деди:

*Ою йиллар ҳижронингди ўртандим,
Сиру-асроримни сўрсанг не бўлди.
Бусун дийдорингши кўриб шодландим,
Ҳолим сўраб кўнглим олсанг не бўлди.*

*Ишиқинг вужудимга солди галаён,
Истиғноларингга фидо бўлсин эгон,
Висолингга етмоқ дилдаги армон,
Ёрга кучогингни очсанг не бўлди.*

*Лабларингга либларимни кўйин,
Гулгун яногингдан бўса олайн,
Кўлларим белингга камар қилайин,
Нозик белларимдан қучсанг не бўлди.*

*Сен обу-ҳаётсан, мен сувга чанқоқ,
Сувингни аяма чанқоқдан бу чоқ,
Талабимни қондир бўлсангчи тедрок,
Жонингни эсонимга қотсанг не бўлди.*

*Бу хилватхонадан чиқишни унут,
Баданим қизисан дилда ёнар ўт,
Кучогингга олиб тўшагимга ўт,
Муродимни ҳосил қилсанг не бўлди.*

*Дардларимга бугун яқун ясарман,
Шитоб билан висолингга етарман,
То қовушмагунчи кўйиб юборман,
Ёрни огушинга олсанг не бўлди.*

*Зулайҳо дер, бўлдим ишиқингда банда,
Мурувват айлашни қилмазил канда,
Менинг ихтиёрим сандадур санда,
Илтижомни қабул қилсанг не бўлди.*

Юсуф билдики, Зулайҳонинг қарори катъий. У бу ишратхонадан қандай чиқиш чорасини ўйлаб Зулайҳонинг ниятидан қайтариш мақсадида шундай деди:

*Хиёнат айласам эринг Азизга,
Тириклайин сомон тикқар теримга.
Тузогингдин бўшат, мени азизим,
Севганингни йўлламагин ўлимга.*

*Сен билан бўлганингни йўқдир армони,
Ишқда ёнган дилнинг сепсан дармони,
Бироқ қабих йўлга йўллама мени,
Эшингни оч, тузоқ кўйма йўлимга.*

*Зино қилганларнинг жазоси ёмон,
Хар икки дунёда топмайдн омон,
Гуноҳ ишга мени ундама жонон,
Эшигинг оч, тузоқ кўйма йўлимга.*

*Айтганингни қилсам иффитим кетар,
Беҳаднинг дилин иймнн парк этар,
Иймннсиз бандалар дўзахга ўтар,
Эшигинг оч, шифқат қилгин қулингга.*

*Шайтоннинг йўлига юрмагин эркам,
Шаҳвоний ҳирсингга ҳай бергин бекам,
Дардингга малҳамни қутмагин бу дам,
Эшигинг оч, тузоқ кўйма йўлимга.*

*Юсуф айтур, сенга эй сарви қомит,
Сабр қилсанг охир топарсан роҳат,
Бесабр бошига ёзади офат,
Эшигинг оч тузоқ кўйма йўлимга.*

Зулайхо Юсуфнинг сўзларига нарво қилмади. Эй севгилим, сени висолингга етмок учун ою- йиллар хижронингга азоб чекдим. Тасаввур қилгин, сен бир оқиб турган дарёсан, мен дарёнинг қирғоғида қолган сувга чанкок балиқман. Балиқнинг хаёлига сувга шўнғишдан бошқа нарса келмайди. Сен ёниб турган бир шамсан, мен нарвонаман. Шам парвонанинг қанотларини кўйдирса ҳам, танасини ёқса ҳам нарвона доим шамга интилади. Юсуф,- деди: Эринг хўжам, ўзинг бекамсан, ёмон кунларда химоянғизга олдиларинг, устямга кийим, ошу-нон бердиларинг. Оилада иззат- хурматимни жойига кўйиб, мусофир кулга улуг мартабалар бердиларинг. Сенинг билан айшу-нират қилсам эринг Азиз ҳам, бизни яратган Хуло ҳам кечирмайди.

Накадар жозибали жонон эканнигни кўриб турибман. мухаббат жисмингда галаён кўзгатганини билиб турибман не илож. Сен билан қовушсам эринг ҳамда Худонинг қазабидан кўркаман.

Ўтган аждодларим ҳалол ва пок ялаганлар, уларга иснод келтиришдан ор қиламан. Мени кўйиб юбор. Парвардигорим ҳамма нарсани хоҳ махфий, хоҳ ошкора бўлсин кўриб, билиб турувчидир. Илтижоларинг даргоҳида қабул бўлса, бир сабаб билан висолга етармиз. Худонинг ўзи ишларини чиройли қилиб бажарувчидир. Зулайхо деди: сабр-тоқат қилинга бардошим етмайди. Мен бир қуруқ танаман жоним сенинг кўксингда, танам жонингга етмагунча бир дакика ҳам сабр қилмасман, деб Юсуфнинг белидан қучоқлаб ўзини тўшаққа тапплади. Юмшок бадан, ҳароратли тан бир-бирига чирмашиб кетди. Юсуф

хушини йиғиб олиб, Зулайхонинг кучоғидан қочиб, эшик томон югурди.

Эшикларнинг занжирини бир мушт уруш билан парчалаб ташкари томон интилди. Зулайҳо кўрдик, Юсуф кочиб борапти. Юсуфнинг оркасидан қувиб, охири эшикда оркасидан етиб қуйлагилан ушлади. Юсуф қуйлагининг бир парчасини Зулайхонинг кўлида қолдириб, ўзи ташкарига чиқди.

Эшик олдида Азизга учрашди. Азиз кўрдик, Юсуф нимадандир ҳаёжонда, унинг безовталигини суриштирган эди. Юсуф сир бой бермасдан “Тинчлик” деб қўйди. Азиз Юсуфнинг кўлидан ушлаб ичкарига олиб кирди. Зулайҳо: Юсуф Азизга бор гапни айтиб қўйган деб ўйлаб, Юсуфнинг устидан Азизга шикоят қилиб, ўз сирини ўзи ошқора қилиб шундай деди:

*Уйқуда ётардим оромим бузди,
Нияти ёмондир йўқот бу қўлни.
Нозик баданимга қўлларин чўзди,
Нияти бузуқдир йўқот, бу қўлни.*

*Ўғрилардек писиб тўшакка ўтди,
Аста қуйлагимни тугмасин ечди,
Погоҳон баданим сескашиб кетди,
Нияти бузуқдир йўқот бу қўлни.*

*Бедор бўлиб дод устима дод солдим,
Эшикка югурди изидан қувдим,
Етиб қуйлагидан бир парча юлдим,
Нияти бузуқдир йўқот, бу қўлни.*

*Банди зиндон айла, жазосин олсин,
Зулайҳо қимлигин зиндонда билсин,
Бу иш ўзгаларга ҳам ибрат бўлсин,
Нияти бузуқдир йўқот, бу қўлни.*

Азиз Зулайходан бу сўзларни эшитиб, фиғони фалакка чиқиб кетди. Юсуфни нонкўрликда айблаб шундай деди:

*Қул эмас, болам деб ардоқлар эдим,
Орзуларим бугун барбод айладиңг.
Қабих ишларингдан аламда қолдим,
Яхшиликка ёмон жавоб айладиңг.*

*Кўтара билмадинг иззат ҳурматини,
Ошкор қилдинг билдингдаги иллатини,
Бўйинингга осибсан тавқи лаънатини,
Маккор шайтонлигинг ошкор айладинг.*

*Сени Зулайҳоса топширган эдим,
Хизматингда бўлсин қани ялар дедим,
Ўз мураккабни ихтиёрингга бердим,
Яхшиликка ёмон жавоб айладинг.*

*Азиз айтур, банди зиндон қиларман,
Бошингга юз турли зулм соларман,
Худодан бошингга азоб тиларман,
Яхшиликка ёмон жавоб айладинг.*

Юсуф бу қадар ҳақоратларни эшитгач, виждон азобида кийналиб, ноҳақлик ўтида ёниб Азизга айтдики; кўз билан; қулоқ билан, кўл билан ҳукм чиқар. Азиз айтдики; бу нима деганинг? Юсуф деди; Бу шундай деганимки, одамни гуноҳкор қилиш учун уни кўз билан кўрмоғинг, сўзларини қулоқ билан эшитмоғинг, гуноҳ ини устида кўл билан тутмоғинг керак. Сенда бу далиллардан биронтаси ҳам йўқ.

“Кишининг кўли билан ўт эшарма”, деган гап бор. Зулайҳонинг сўзи билан мени ҳақорат лойига булғадинг, мен бунга лойик эмасман. Иймоним пок, худонинг олдида юзим ёруғ, -деб бу мухаммасни ўқиди:

*Оллоҳ ўн қилмаса, агар қулини расво,
Иймонинг соя солмас, хуруж қилса ҳам игво,
Шайтоннинг сўзи билан амал қилмадим асло,
Тақдир ёзганидандир ҳар неки келса бошига,
Нафсимга қул эмасман шукур алҳамдулилло*

*Одам отадан бўён завғосиз эмас дунё,
Агар нафсинг тиймасанг бошига ёгилур бало,
Худо сақласа бало сақламаса йўқ чора,
Бандасини қилмасай икки оламда расво,
Нафсимга қул эмасман шукур алҳамдулилло.*

*Бу дунёнинг дардлари Одам отадан қолган,
Ҳаромийлар дастидан ер юзини сув олган,
Ҳақни билмаган Намрўд Ҳалилни ўтга солган,
Иймони пок Иброҳим оловдан омон қолган,
Нафсимга қул эмасман шукур алҳамдулилло.*

*Омонатга ҳеч қачон мен хиёнат қилмадим,
Оқлаб едим тузимни тузликқа туфурмадим,
Иймоним покдир менинг, эгри йўлга юрмадим,
Ёмонларнинг дастидан мудом роҳат кўрмидим,
Нафсимга қул эмасман шукур алҳамдулилло.*

*Севган қулига ишқни ато айлади худо,
Ишқ тушган юрикларда бўлди иймон мусаффо,
Ошиғ дардига ёрнинг висоли бўлди даво,
Алмудом Юсуфни деб ишқда ёнди Зулайҳо,
Нафсимга қул эмасман шукур алҳамдулилло.*

Зулайҳо Юсуфнинг сўзларини эшитиб мардона туришини кўриб айниқса “Севган қулига ишқни ато айлади Худо алмудом Юсуфни, деб ишқда ёнди Зулайҳо” деган сўзларидан таъсирланиб беайб Юсуфни айбдор қилаётганидан пушаймон қилиб ўзини соядек ерга ташлаб зор-зор йиғлади.

Азиз Зулайҳонинг зор-зор йиғлаганини Юсуфни унга қилган хўрлик ва зўрлигидан деб билиб Юсуфни сўзларига ишонмай яна унга нисбатан ғазаби ошди. Шу пайт бешикда ётган чақалок яъни Зулайҳонинг амакиваччаси аллоҳнинг иродаси билан тилга кириб гувоҳлик бериб дедики “Агар унинг кўйлаги олд томондан йиртилган бўлса Зулайҳонинг гапи ростдир ва Юсуф ёлғончилардандир. Агар орка томонидан йиртилган бўлса у холда Зулайҳонинг гапи ёлғондир ва Юсуф ростгўйлардан бўлур”. Азиз Юсуфнинг кўйлагининг орка томонидан йиртилганини кўргач: эй Зулайҳо бу иш сенинг макр-хийлаларингдандир. Қилган гуноҳингга тавба қил. Чунки сен адашган кимсалардан бўлдинг, деди.

Тангри таоло ўзининг маъсум пайгамбари Юсуфни маъсум бир гўдак тили билан оқлади. Азиз Юсуфга бу гаплар бости-бости бўлиб, унутилиб кетгунча сени зиндонда саклаб турурман, - деб Юсуфни зиндонбанд қилишга амр қилди.

Юсуф зиндонга тушганига бир томондан суйинса бир томондан ғамгил бўларди. Суюнинига сабаб, Зулайҳонинг гуноҳ ишга ундаб қилаётган зугумидан кутилиб иймонини саломат саклаб қолгани бўлса, ғамгинлигига сабаб ота-она, қариндошларининг меҳрига зор бўлиб, озод бошини қул қилиб, дардини айтарга дўст тополмай, ноҳақ айблар оламида зиндонбанд бўлгани эди. Яратган оллоҳдан бошқа ҳимоячиси бўлмаган Юсуф ғамгин бўлиб яратгандан шафқат сўраб илтижо қилди:

*Йўқдан бор айлаган яратган эгам,
Бу гавгодан бошим озод қил, мени.*

*Азоб берар менга ноҳақлик ситам,
Шафқат айлаб дарддан озод қил, мени.*

*Туққан онам дийдорига тўймадим,
Тенг тушларим билан уйниб юрмадим,
Бузрукворим хизматида бўлмадим,
Хизрон азобидан озод қил, мени.*

*Биродарлар ёмон ният этдилар,
Уриб, судраб чоҳ тагига отдилар,
Озод бошим бинда қилиб сотдилар,
Шафқат айлаб бошим озод қил, мени.*

*Тўғри ишлар қилдим нотўғри бўлди,
Тўхмат азобидан эсигарим ёнди,
Ноҳақлик қад ростлаб, ҳақиқат синди,
Шафқат айлаб ҳимоянга ол, мени.*

*Хато қилсам иймон дилни тарк этар,
Тўғрилиқдан дилимга озор етар,
Бирер хўсторию йўқ қўлимдан тутар,
Ёраб ўзинг ҳимоянгни ол, мени.*

*Яхшилардан исло ёмонлик чиқмас,
Ҳўши бор ёмондан яхшилик кутмас,
Маломат галгоси бошимдан кетмас,
Шафқат айлаб ҳимоянгни ол, мени.*

Юсуф зиндонга ташлангандан кейин Зулайхонинг бир дарди икки бўлиб, қилган ишларидан пушаймон бўлиб, виждон азобида тўлганиб, истаган вақтда Юсуф дийдорини кўриб, ўзига гасалли бериб юрарди. Энди бундан ҳам жудо бўлиб, айрилик дардида ранглари сўлиб, суврати бутун, сийрати тутун бўлиб, ўзини узлатга олиб зор-зор йиглаб шундай бир мухаммас ўқиди:

*Ишқинг дилимга эво бўлди жонажовим ўртадинг,
Хизрон азобига ташлаб эисми эсоним ўртадинг,
Гурбатда гариб эрурмаи хошумоним ўртадинг,
Ишқинг тиғи ишди бағрим оқди қоним ўртадинг,
Парво қилмай аҳволимга меҳрибоним ўртадинг.*

*То абад хусну-жамолинг кўрмагай эдим қошки,
Кўрсан билан сенга кўнгил қўймагай эдим қошки,*

*Куйингда саргардон бўлиб юрмагай эдим кошки,
Ёрғи етмоқ илинжсида бўлмагай эдим кошки,
Муҳаббатим рад этиб номехрибоним ўртадинг.*

*Умид билан висол сари қадам ташлаган эдим,
Висолнингга етай деб ёр қўлин ушлаган эдим,
Вафодорим дебон сени қўнглим хушлаган эдим,
Жамолнингга меҳр билан нигоҳ ташлаган эдим,
Умидларим сароб бўлди жонажоним ўртадинг.*

*Мен йигламай ким йиғласин дилдоримдан айрилдим,
Булбулам нола қилурман гўлзоримдан айрилдим,
Суду-саводдин қолибман, бозоримдан айрилдим,
Дунёнинг даснидан войдод оромимдан айрилдим,
Хизрон азобига ташлаб меҳрибоним ўртадинг.*

*Мен Зулайҳодек эларо сарсон бўлмагай ҳеч ким,
Севган ёрига етолмай ҳайрон бўлмагай ҳеч ким,
Шафқатсиз ёриниғ ишқиди довстон бўлмагай ҳеч ким,
Менинғ армонларим янглиғ армон қилмагай ҳеч ким,
Дардларимга парво қилмай ишфокорим ўртадинг.*

Зулайҳо зиндонбонга эҳсонлар бериб, зиндонда ётган Юсуфни яхши парварип қилишни уқтирди. Юсуф ўзининг ишбилармонлиги билан зиндон бошлиғининг кўнглини тонди.

Зиндон бошлиғи камокдаги бутун маҳбусларни Юсуфнинг карамоғига берди. Энди у ердаги ҳамма ишларни Юсуф бошқарар эди. Миср подшосининг соқийси ва новвойи ҳам подшоҳга қариши жинсий ишда айбланиб камокка тушди. Юсуф камокхонада улар билан бирга эди.

Миср подшосининг соқийси билан новвойи бир муддат камокда ётганларидан кейин бир кечанинғ ўзида иккачаси ҳам туш кўрди. Тушининг таъбири нима бўлишини билолмай ғамгин бўлиб ўтирдилар. Юсуф уларни ғамгин ахволда кўриб ғамгинлигининг сабабини сўраган эди. Улар: Биз туш кўрдик, тушни таъбир қиладиган киши тополмадик,- дедилар. Юсуф уларга: тушнинг таъбирлари худодан эмасми? Менга тушларингизни айтиб берингларчи,- деди. Бош соқий тушини Юсуфга хикоя қилди; Тушим,та бир узум кўрвим ундаги учта навдада узум бор экан. Навдаларда шингил-шингил узумлар ишиб турибди. Мен узумлардан шарбат тайёрлаб хожамга соқийлик қилаяман,- деди.

Юсуф тушнинг таъбирини йўриб деди: Уч навда —уч кун. Уч кундан кейин камокдан озод бўларсан. Подшоҳ мартабангни баланд қилар. Аввалгидек подшоҳнинг соқийси бўларсан-деди.

Бош новвой ҳам тушини Юсуфга айтиб таъбирини сўради:

Бошим устида учта сават бор эди. Уларнинг иккитасида нон, юқоридаги учинчи саватда подшоҳга тайёрланган овқат бор эди. Уларни подшоҳга олиб бораётган эдим, учинчи саватлаги овқатни кушлар чўкиб еб кетди-деди.

Юсуф тушининг таъбирини шундай йўрди: Уч сават-уч кун. Уч кундан кейин подшоҳ сени дорга остиради. Кушлар келиб танангдан гўштингни чўкиб сйдилар,-деди. Уч кундан кейин бош соқий ва бош новвой зиндондан озод бўлдилар. Юсуф бош соқийга қараб, мени эслаб тур, деб шундай деди:

*Озод бўлиб кетар бўлсанг бош соқий,
Гуноҳсиз гуноҳкор дўстни унутма.
Бизга бу кушларни солмиш илоҳий,
Зиндондаги гариб дўстни унутма.*

*Фурбатда гариблик дарди ўртади,
Мусофирнинг доди кимга етади,
Ноҳақлик зулмидан жсоним ўртанди,
Гуноҳсиз гуноҳкор дўстни унутма.*

*Гарибликда қулфат ёғди бошимга,
Ҳеч ким парво қилмас кўзда ёшимга,
Яратганинг ўзи етгай додимга,
Гуноҳсиз гуноҳкор дўстни унутма.*

*Шам жисмини ёқиб ёғду сочади,
Ноҳақ дарддан жисмдан жсон қочади,
Ҳақиқат юзини қачон очади,
Гуноҳсиз гуноҳкор дўстни унутма.*

*Бундан кетиб шоҳ хузурига етарсан,
Илгиндан султонга шароб тутарсан,
Шайти келса мени эслаб ўтарсан,
Гуноҳсиз гуноҳкор дўстни унутма.*

*Юсуф айтар, банди бўлдим бу замон,
Яратганинг ўзи бергуси омон,
Ноҳақликдан изоб чеккан кўп ёмон,
Ноҳақ изоб чеккан дўстни унутма.*

Орадан уч кун ўтгандан кейин подшоҳ ўзининг туғилган кўпини нишонлаш учун бутун мулозимларига зиёфат тапқил қилди. Зиёфатга бош соқий билан бош новвойни ҳам чақирди.

Подшо бош соқийни ўз мансабига қайтарди. Бош соқий оқдингидан ҳам хурмадларок бўлиб, ўз ишини давом қилдирди.

Бош новвой эса Юсуф таъбир қилганидек дорга осилди.

Бош соқий Юсуфни эрдан чиқарди. У ҳақда подшоҳга сўз очмади. Юсуф эса узок йиллар зиндонда қолиб кетди. Орадан икки йил ўтгач подшоҳ бир туш кўрди. Нил дарёсининг бўйида ўтлаб юрган еттита семиз сигирга подшоҳнинг кўзи тушди. Шу пайт еттита орик, кўримсиз сигирлар пайдо бўлиб, еттита семиз сигирларни еб юборди. Воқеа содир бўлган ернинг нарироғида еттита яшил, бўлиқ бошоқ ўсиб турарди ва яна шу ерда еттита қовжираган бошоқ ҳам ўсиб турарди.

Подшоҳ уйқудан уйғонгач, кўрган тушини эслаб анча вақт ғамгин бўлиб ўтирди. Кейин аъёнларини чақириб уларга тушини айтиб, туш таъбирини сўради.

Аъёнлар: бу олоқ-чолоқ тушлар экан биз тушингизни таъбир қилаолмаймиз, узримизни қабул қилинг, -дедилар. Шу ерда бош соқий ҳам бор эди. Бош соқийнинг эсига зиндондаги ётган Юсуф тушди. Бош соқий подшоҳга юзланиб деди: Зиндонда Юсуф исмли бир иброний ётабди.

У тушнинг таъбирини тўтри айта олади. Бош новвой билан зиндонда ёганимизда Юсуф биз билан бирга эди. Биз туш кўрдик. Тушимизни Юсуфга айтган эдик, у таъбирлаб берди. Мен ўз вазифамга қайтдим, новвой дорга осилди. Бу воқеа Юсуф таъбирлаганидек бўлди. Буюрсангиз тушингизни Юсуфга таъбирлатиб келаман. Шунда подшоҳ деди таъбирчиинг сўзини ўзганинг оғзидан эшитгандан кўра, ўзининг оғзидан эшитган яхши. Подшоҳ Юсуфни зиндондан олиб келиш учун одам юборди. Подшоҳ юборган одамларга Юсуф шундай деди: подшоҳнинг ошига қайтиб бориб унда Зулайхонинг зиёфатида ўз кўлларини кесган аёллар нима бўлганини сўранг. Парвардигорим уларнинг макрларини билгувчидир. Шояд подшоҳ ҳам менинг беғуноҳ эканлигимни, шаҳар ҳокими йўқлигида унга хиёнат қилмаганлигимни, оллоҳ ҳеч қачон хоинларнинг ишини ўнгламаслигини мамлакат шўхи ҳам билиб олсин. Элчилар подшоҳга Юсуфнинг сўзларини айтдилар. Подшоҳ Зулайҳо ва унинг зиёфатида бўлган аёлларни тўшлаб деди:

Юсуфни йўздан урмоқчи бўлган вақтингизда у ҳам сизларга мойиллик кўрсатганмиди? Аёллар айтдилар: Оллоҳ сакласин! Бизлар ундан бирон ёмонликни сезмаганмиз.

Зулайҳо деди: Мана энди ҳақиқат тантана қилди. Уни мен йўздан урмоқчи бўлган эдим. У шак –шубҳасиз ростгўй инсондир. Подшоҳ Юсуфни зиндондан чиқаришга буйруқ берди. Юсуфни зиндондан озод қилиб, тоза либослар кийгизиб подшоҳнинг ҳузурига олиб келдилар.

Подшоҳ Юсуфга ёнидан жой берди. Кўрган тушини баён қилиб шундай деди: Мен тушимда Нил дарёси бўйида турган эканман. Дарёдан еттита семиз сигир чиқиб қиёқзорда ўтлаб бошлади. Шундан кейин дарёдан яна еттита ориқ сигир чиқиб, халини еттита семиз сигирни еб юборди. Шундан сўнг уйғониб кетдим. Кўзим яна уйқуга илинган эди. Яна туш кўрдим. Тушимда еттита тўлиқ ва яшил бошокни кўрдим. Унинг кетидан еттита қовжираган бошок чиқиб, халиги етти тўлиқ, яшил бошокни еб юборди.

Юсуф тушнинг таъбирини шундай деди: икки туш ҳам бир хил маънони билдиради.

Еттига яхши сигир – етти йил.

Етти яхши бошок-етти йил.

Бу етти йилда Миср мамлакатада дехқончиликда зироат мўл бўлиб, фаровонлик бўлади. Етти ориқ сигир-етти йил. Етти қовжираган бошок ҳам-етти йил. Етти йил фаровонликдан кейин, етти йил қаҳатчилик бўлади.

Туш подшоҳга икки марта намоён бўлиши шуни билдирадики, бу ишнинг бўлиши муқаррардир. Худо буни кечиктирмай амалга оширади. Эй олампаҳо, ақлли, доно, талбиркор бир оламни Миср юртига раис қилиб қўймоқ лозим. Раис мўл –кўлчилик йилларида олинган донларнинг бир қисмини мамлакат оғборларида қўйсин, кейинги қаҳатчилик йилларида захира қилиб қўйилган озиқ овқатлардан оқилона фойдалансин.

Шундай қилинса, мамлакат аҳолиси қаҳатчилик йилларидан эсон-омон ўтади. Бу гап подшоҳ ва унинг амалдорларига маъқул бўлди. Подшоҳ Юсуфга: Худо буларнинг ҳаммасини сенга маълум қилган экан. Сендан ақилроқ ва донорроқ одам йўқ. Бу ишни сенга топшираман. Мамлакат устидан раислик қиласан. Мамлакат халқи сенинг амринга қараб иш тутади. Подшоҳ бармоғидаги узугити Юсуфнинг бармоғига тақди. Шохона либослар кийдирди. Юсуф бутун Миср мамлакатига бошлиқ бўлиб тайинланганлигини халққа маълум қилиб жар қачқирди. Юсуф бу пайтда ўттиз ёшга кирганди. Кечин ина ўзида эрки бўлмаган, қуллик азобини, зиндон азобини тортган, ғурбатда ғариблик дардини чеккан Юсуф бутун Миср мамлакатининг ҳоқими. Дунёнинг ишларидан хайратланган Юсуф шундай бир ғазал ўқиди:

*Хавонинг хаёлини шайтонга бериб,
Одамни жаннатдан қувган дунёсан.
Қобилнинг нафсини қўйиға солиб,
Қобилнинг жонини олган дунёсан.*

*Қуёш ҳам ой еру-осмон кўркидир,
Еру –осмон жонзотларнинг мулкидир,*

*Жонзотга раҳнамо яратган қодир,
Кечати-кундузи ажсиб дунёсан.*

*Нух қавмин тўғроғнинг қаърига солиб,
Иброҳимни оловдан омон олиб,
Ҳатилни кўлига болгани бериб,
Бунларни чил-парчин қилган дунёсан.*

*Бир ёгингда ҳаёт тангани қилар,
Бир ёгингда ажсал соясин солар,
Фарзид ота-они ҳажрида қуяр,
Ҳар кимни ҳар ёна отган дунёсан.*

*Бўлмайдилан ишни баъзан бўлдириб,
Кимнидир йиғлатиб, кимни кулдириб,
Гадонинг бошига тоғни кийдириб,
Султонни девона қилган дунёсан.*

*Иллат излаганга берасин иллат,
Ҳикмат излаганга берасин ҳикмат,
Ҳақ йўлдин тургани сақлаб саломат,
Муаммога тўла сирли дунёсан.*

*Қора кунлар бугун бошимдан кетди,
Бахт –иқбол тахтига оғим етди,
Ғанимлар бош эғиб пойимдан ўнди,
Алғовли далғовли қайтар дунёсан.*

*Юсуфнинг бошига кўнди бахт қуши,
Бунга сабаб бўлди подшонинг туши,
Барчаси яратган оллоҳнинг иши,
Бугун ёмон, эрта яхши дунёсан.*

Етти фаровонлик йили бошланиб, дехкончиликдан мўл хосил олинди. Юсуф бу даврда кейинги келадиган қаҳатчилик йиллари учун озиқ-овқатни йиғиб шаҳар оморларида сақлаб қўйди.

Етти фаровонлик йили тугаб, қаҳатчилик йиллари бошланди. Ёмғир ёгмади, сув камчил бўлди. Хосилдор ерлар сувсизликдан яхши ҳосил бермади. Барча ўлкаларда очарчилик бошланди. Қаҳатчилик офати туфайли одамлар очликдан нобуд бўла бошлади. Шундай бир даврда Мисрда пон сероб эди. Юсуфнинг буйруғи билан халққа дон тарқатиларди. Бошқа давлат савдогарлари Мисрга келиб дон олиб кета бошладди.

Мисрда ғалла борлигини эшитган Ёкуб алайхиссалом болаларини йигиб шундай деди:

Мисрда ғалла мўл экан, савдогарлар бориб у ердан озик-овкат келтираяпти. Сизлар ҳам Мисрға бориб дон олиб келингләр. Бўлмаса очликдан нобуд бўламиз. Ёкуб алайхиссалом Юсуфнинг укаси Бенаминни ёнида олиб қолиб, ўнга ўғлини ғалла олиб келиш учун Мисрға юборди. Канъон ўлкасидан чиққан карвон Мисрға етиб келди. Юсуфнинг оғалари унинг олдиға кириб бошлари ерға теггунча эгилиб таъзим қилдилар. Юсуф акаларини таниди. Бироқ акалари Юсуфни танимади.

Юсуфнинг акалари унинг олдида бош эгиб турар экан, унинг хаёлидан кўрган туши, отасининг насихати, оғаларининг Юсуфни уриб, судраб чоҳға ташлаганлари бир –бир ўтди. Бироқ туғишган акаларининг дийдорларини кўриб ичидан қувонди. Бошға оғир қушлар келганда мард худодан, номарл йўлдошидан кўради, деганларидек Юсуф бошидан ўтказган оғир қушларини худонинг иродаси туфайли эканлигини англаб етарди. Юсуф акаларини танимасликка олиб, саволға тутди:

Юсуф: -Қаердан келдиларинг? Акалари: -Биз Канъон ўлкасидан озик-овкат сотиб олгани келдик.

Юсуф: - Сизлар жосуссизлар, мамлакатнинг камчиликларини билиб олгани келгансизлар. Акалари: -Биз ҳаммамиз бир одамнинг фарзандларимиз, жосус эмасмиз, озик-овкат сотиб олгани келганмиз. Қаршингизда турган бандалар ўн икки оға-инимиз. Кичик укамиз отамизнинг ёнида қолган. Бопка бири эса ғойиб бўлган.

Юсуф: -Сўзингизға ишонч ҳосил қилиш учун сизлар синовдан ўтасизлар. Сизлардан бирингиз қамалиб турасиз. Қолганларингиз онлангизға донни олиб борасиз, токи улар очликдан ҳалок бўлмасинлар.

Уқангизни олиб келгандан кейин сўзларингизға ошонаман, зиндондаги биродарингиз ҳам озод бўлади. Шундай қилмасаларинг менға рўбарў бўлмангләр. Юсуф иш юругувчисига акаларининг қопларини ғаллаға тўлдириб беришни, берган қумуш тангаларини ҳам қопларига солиб қўйишни буюрди.

Юсуфнинг акалари қопларини эшакка орғиб Канъонға жўнадилар. Ёкуб алайхиссаломнинг болалари етиб келгач, отасига бўлган воксани айғиб бердилар. Улар қопларини очиб ичида дон сотиб олши учун берган қумуш тангаларини топдилар.

Бу сирнинг тағига етолмай Миср ҳокими ўта саҳий экан, деб ўйладилар. Юсуфнинг акалари Юсуфнинг ота ва онаси бир бўлган укаси Бенаминни ҳам олиб иккинчи марта дон олиш учун Мисрға бордилар. Юсуф укасини кўриб, уни қўлидан туғиб хонасига олиб кирди ва ўзини таништирди: Мен акаңг Юсуфман сени кўрганимдан хурсандман, лекин бу сирни ҳозирча оғаларингға айтмай тур, -деди.

Юсуф иш бошқарувчисига Бенаминнинг юки орасига ўзининг

тилло жомини солиб кўйишни айтди. Бениамин юкларини ортиб йўлга чиққач, подшоҳнинг одамлари карвон тўхтатиб, подшоҳнинг тилло жомини йўқолди уни сизлар ўнгрлагансизлар, -деб тинтув килдилар. Тилло жом Бениаминнинг юкининг орасидан топилди. Мамлакатнинг қонунига асосан Бениамин кул килиб олиб қолинди.

Юсуфнинг оталари унинг олдига келиб: укамиз Бениаминни кул қилсангиз бизларни ҳам кул қилинг. Бизлар Бениаминсиз отамизнинг олдига боролмаймиз. Отамизга Бениаминни соғ-омон олиб келишга ваъда бериб қасам ичганмиз.

Бениаминни ташлаб борсак, отамиз бу оғир жудаликка чидамай халок бўлади. Юсуф ота-иниларининг бундай забун ҳолатда кўргач тоқат қилмасдан деди:

Ёш пайтингизда Юсуф ва унинг биродарларига нима ишлар қилганларингизни эслайсизларми? Улар:-Сен Юсуфмисан, -деб сўрадилар

-Ҳа мен Юсуфман, бу эса биродарим. Оллоҳга шукроналар бўлсинким, шунча йил айрилиқдан кейин бизни яна бирлаштирди.

Юсуфнинг акалари унинг оёғига бош кўйиб кечирим сўрадилар. Юсуф деди: мен сизларни кечирдим, бу ишларнинг бари худонинг иродаси билан бўлган. Энди оталаринг олдига қайтинглар ва мана бу кўйлагимни отамга беринглар. Ёқуб алайҳиссаломнинг болалари кўп озик-овқат билан оталари олдига етиб келдилар. Юсуфнинг кўйлагини бердилар. Ёқуб алайҳиссалом Юсуфнинг кўйлагини кўлига олар экан, бу матодан Юсуфнинг бўйи таралаётган, -деб юз-кўзларига суртган эди. кўр бўлиб қолган кўзларига нур келиб кўрадиған бўлди.

Ёқуб алайҳиссалом бу мўъжизадан хайратга тушиб, Юсуфнинг ҳаёт эканлигини қалби сезиб, болаларидан Юсуфни сўради:

*Хузур берар менга Юсуфнинг бўйи,
Хабар беринг болам Юсуф омонми?
Бошимдан кетмасди хаёли, ўйи,
Хабар беринг нуридийдам омонми?*

*Бир нарча матони юзимга суртдим,
Шу матода Юсуф бўйин ҳис этдим,
Бу на сирдир ёруғ жаҳонга етдим,
Кўзим нури, азиз болам омонми?*

*Ғамли ҳасратларим бошимдан кетди,
Сўқир кўзларимга равшанлик етди,
Билким болам Юсуф қаромат этди,
Хабар беринг нури дийдам омонми?*

*Нури дийдам жондан азиз кўрардим,
Эркаланиб келса бошин силардим,
Ақт-порокига қойил қолардим,
Юрак кўрим, меҳрибоним омонми?*

*Юсуф кетиб забун бўлди аҳволим,
Сабр қилмоқ билан бўлди қарорим,
Сабрли қул мурод топар ҳар доим,
Хабар беринг болам Юсуф омонми?*

*Биринг кўлим, биринг қўлим, қулогим,
Юсуф эрур ҳаётимда тирагим,
Ёқуб дер, эрурсиз танда юрагим,
Хабар беринг болам Юсуф омонми?*

Болалари айтди: аввало бизларни кечиринг, қолаверса бизларнинг гуноҳларимизни мағфират қилишни оллоҳдан сўранг. Бизлар хато қилгувчилардан бўладик. Ўғлингиз яъни укамиз Юсуф соғу-саломат. Ҳозир Миср мамлакатининг хокими. Сизнинг омонлигингизни тилаб кўлингиздаги кўйлагини бериб юборди. Олиб келган озик-овқатларимизни совга қилиб юборди. Шунингдек, бутун қавмингиз билан Мисрга қелишингизна айтиб юборди. Ёқуб алайҳиссалом айтди: Сизларга мен оллоҳнинг меҳрибон, раҳмли эканлиги ҳақида сизлар билмайдиган нарсаларни билурман демаганмидим. Албатта парвардигоримдан сизларнинг мағфират қилмоғини сўрайман. Оллоҳ мағфират қилгувчи, меҳрибондир. Ёқуб алайҳиссалом Юсуфнинг ҳаётлиги ҳақидаги хушxabардан беҳад шод бўлиб, оллоҳ таолога шукроналар айтди. Ўзининг аҳли-оила, қариндош уруғларини тўплаб, етмиш нафар уруги билан, чорвасини ҳайдаб Миср томонга йўл олдилар. Юсуф ҳам Миср шаҳрининг четига чодирлар қуриб ота-онасининг йўлларига қараб, интизор бўлиб турди. Сарҳадни кўз янғамайдиган чўлда одамлар тўдаси кўринди. Уларнинг олдига кўш ўрқачли туя устига қурилган кажавода оқ соқолли нуруний чол-Ёқуб алайҳиссалом келарди. Юсуф отасининг олдига қараб шиёда йўлга тушди. Отаси ҳам туядан ерга тушди. Бир-бирининг дийдорига зор бўлган ота-бола кучок очиб –бир-бирини бағирларига босдилар. Юсуф ота-онаси ва биродарларини саройга олиб келди. У ота-онасини ўзининг тахтига чиқарди. Улар Юсуфнинг ота-онаси ва ота инилари қўлларини кўксига кўйиб Юсуфга тавозе қилдилар.

Йиллар ўтиб Юсуфнинг кўрган тушининг таъбири оллоҳнинг иродаси билан рўёбга чиқди.

Энди Зулайхонинг ҳолидан хабар олайлик. Юсуф зиндондан чиқиб, Миср подшоҳининг ишюнчини қозониб, улуг мартабага эришиб,

Миср мамлакатига раислик қилиб, халқ фаравонлиги йўлида ишга берилиб кетиб, Зулайхони эсга олмай қўйди. Бу вақтда Азиз вафот қилиб, Зулайхо бева қолди. Зулайхо бир томондан Азизнинг мотамида ўртанса, иккинчи томонда кўнглининг остида хамиша нур сочиб турган юлдуз ишқи билан ҳаёл сурарди. Ўзини узлатга олиб ўз дарди билан ўзи сўзлашарди:

*Биродарлар ажсал доми айирди шохсуворимни,
Фалак эсабри яна бузди, бузилган рўзгоримни.*

*Қори кун соясини селди, сонда қолган бошимга,
Дилдан нинҳона йиғларман ким тинглар ех-зоримни.*

*Гурбатда зариб эрурман, яқин бир дўсти-ёрим йўқ,
Тақоирни азал ўзимни, йироқ қилди дийримни.*

*Қаршимда мавж урган дарё, бироқ сувга ташпадурман,
Фалак меҳрига зор қилди меҳрли меҳрибонимни.*

*Сиртим бутун ичим тўтун, ҳолимни сўрамайди ҳеч ким,
Хилсрон ели ҳазон қилди, гул фислида баҳоримни.*

*Ишқнинг ҳарорати дилни, кабобдек жизганак қилди,
Фироқда физон айлаб, тўқарман кўздан ёшимни.*

*Ўз ёғида ўзи ёнган дарди кўп Зулайҳодурман,
Ҳолим сўрмаса султоним, урарман қайга бошимни.*

Ой кетидан ойлар, йиллар кетидан йиллар ўта бошлади. Зулайхонинг ёши ҳам илгарилаб кета бошлади. Азизнинг мотамида Юсуфнинг ҳижронидан қолган Зулайхо олгин тақинчочларини ташлади.

Атлас либосларни ечиб, олдий матодан кийиниб олди. Шамол тинч денгизда тўлқин ҳосил қилганидек, айриликнинг хасратли вақти Зулайхонинг ойлек юзига соясини солиб ажнелар пайдо қилди.

Қора сочига оқ оралади, сарвлек қомати ёйлек эгилди. Қуёш билан чак-чаклашадиган кўзларида нур камайди. Бироқ қуёш жаҳонни ёритганидек Юсуфнинг ишқи Зулайхонинг ички дунёсини ёритиб, мусаффолаштириб, турарди.

Юсуф хақида сўз очган, хуш хабар айтган ҳар бир кишига садақа қиларди. Шу тариқа Зулайхонинг бойиши йўқолиб борди.

Бир умр сиғиниб келган бутни олдига бориб, ундан дардларига даво сўраб илтижо қилди:

*Бир умр қаршингда бош эғиб турдим,
Ночор аҳволимга раҳм қил санам.
Пойингга бош қўйиб ибодат қилдим,
Илтижоларимни қабул қил, санам.*

*Жондек ардоқлардим жисму-жамолинг,
Бугун кўрсат куч-қудрат ҳам камолинг,
Мужассар қил ёраб бахти-иқболинг,
Бугун муродимни ҳосил қил, санам.*

*Юсуфнинг ишқида адо бўлдим мен,
Очилган гул эдим, бевақт сўлдим мен,
Боримдан айрилиб гадо бўлдим мен,
Юсуфнинг ёдиги мени сол, санам.*

*Юздан чирой кетди, кўздан нур кетди,
Қора сочларимга оқлик ҳам етди,
Орзу-армон билан умр ҳам ўтди,
Орзу-армонларга ечим бер, санам.*

*Зулайҳонинг сири сенга аёндыр,
Юсуф ҳаётимда жону-жаҳондыр,
Ул ёрсиз тириктик менга ғумондыр,
Илтижоларимни қабул қил санам.*

Зулайҳо Юсуф ўтадиган йўлнинг бўйига камийшдан қапа курдирди. Юсуфнинг дийдорини кўриш илинжида қапага ўтиб ўтирди. Мамлакат подшоҳи уйдаш Юсуф ўрдадаги уйига шу йўлдан ўтарди. Узоқдан отларнинг кишнагани эшитилди. Зулайҳо йўлнинг қирғоғига чиқиб турди. Бир тўпор отликлар кўринди, ҳар томондан “Йўл бер” деган амри овоз эшитиларди. Зулайҳо отликлар орасидан Юсуфни излади. Лекин унинг хиралашган кўзлари Юсуфнинг дийдорини кўролмади. Шундай бўлса ҳам Юсуфнинг бўйини сезгандай бўлди.

Отларнинг оёғидан кўтарилган чанг тўзон унга ҳаловот бергандай эди. Ночор қолган Зулайҳо йўлга бош қўйиб дилдан фарёд чекиб, унсиз йиғлади. Дардлари олдингидан ҳам зиёда бўлиб уйига равона бўлди. Бир умр ардоқлаб, сиғиниб келган санамнинг олдига бориб аламларини тўқди:

-Сенга Худойим деб сиғиндим, пойингга бош қўйиб ибодат қилдим, дардларимни айтиб ёрдам сўрадим. Менга бирон ёрдамнинг тегмади. Тошсан, тошбағирсан, эшитмайсан шу сабабдан нажот беролмайсан. Сенга ибодат қилиб, яратувчи, тилагингни берувчи гуноҳларингни мағфират қилгучи раҳмонни, сарвари оламни унутдим,

Худога гунохкор бўлдим, -деб кўлига тўқмоқ олиб тошдан ясалган санамни чил – парчин қилиб ташлади.

Зулайхонинг дарди енгиллашгандай бўлди. Қалбида пайдо бўлган журъаддан кўнгул осойиш топти. У кўлларини осмонга кўтариб, бутун борликни яратган, эй олам сарвари, жонлиқ жонсиз мавжудотлар хатто бу хайкални ясаган бутпарастлар ҳам каршингда тиз чўқади. Жаҳонни ёритувчи кўёш билан ой, самодаги юлдузлар сенинг ироданг билан ҳаракат қилади. Мен осий банда хатто ишлар қилдим, сени кўйиб санамга ибодат қилдим, сендан мадад сўрамай санамдан нажот кутдим. Оқибатда ўзинг кўриб турган аҳволга тушдим. Эй бағри кенг, гуноҳларни мағфират қилгувчи раҳмдил Парвардигор гуноҳларимни кечиргил, муродимни бергил, деб Яратганга илтижо қилди:

*Хато қилмоқ мерос Ҳаво онадан,
Ёраб, мағфират қил, гуноҳларимни.
Одам борки ҳоли эмас хатодан,
Ёраб, мағфират қил, гуноҳларимни.*

*Сени кўйиб санамларга сизиндим,
Мадид сўраб тошбағирга ялиндим,
Ҳар қадамда дард-аламга чалиндим,
Ёраб, мағфират қил, гуноҳларимни.*

*Тош билан гавҳарнинг қадри билмадим,
Яғналигинга амал қилмадим,
Орзулар ечимин сендан сўрмадим,
Ёраб, мағфират қил, гуноҳларимни.*

*Муҳаббатни дилга Худо солади,
Муҳаббат бор дилда иймон бўлади,
Иймонлилар Ҳаққа яқин туради,
Ёраб, мағфират қил, гуноҳларимни.*

*Аввал, охир хатоларим кечиргил,
Кўзимга нур, кўнглимга иймон солгил,
Ошиққа маъиуқнинг висолин бергил,
Ёраб, қабул айла, тилиқларимни.*

*Бу дунёга ким ҳам келиб кетмади,
Бирор ошиқ муродига етмади,
Ишқ йулида Раббим илгим тутмади,
Ёраб, ўзинг кечир, гуноҳларимни.*

*Қалбга муҳаббатни солган ўзингсан,
Зулайҳони гирён қилган ўзингсан,
Муродимга етказувчи ўзингсан,
Ёраб, ҳосил айла, муродларимни.*

Бундай илтижолардан кейин Зулайҳо ўзида тетиклик сездди. Яратган тангри таоло ҳурматига таҳорат олиб ибодат қилди. Оллоҳга сифиниб яна йўлга чиқди. Узоқдан отларнинг оёқ товуши, посбонларнинг “Йўл бер”, “Йўл бер” деган овози эшитилди. Зулайҳо посбонларнинг гапига нарво қилмасдан йўлнинг ўртасида туриб олди. Зулайҳо Юсуфнинг отининг жиловидан ушлаб деди: Эй олампадох, бугунги мартабали кунингда кечаги кунингни унутма. Шоҳлик ҳам, гадолик ҳам Яратганнинг изми билан бўлади. Қуёш ўз нурини қошонага ҳам, вайронага ҳам тенг сочади. Мамлакат шоҳи фукаросига тенг қарам қилмоғи лозим. Лекин мен сендан жабр кўриб дийдорингга зор бўлиб келмокдаман. деб байт ўқиди:

*Бир дам сўзларимни тингла султоним,
Дардларимни айтар бўлдим дардингдан.
Юрагимга сарвар бўлган сардорим,
Ишқинг билан ўтар бўлдим дардингдан.*

*Муҳаббатнинг қозонида қайнадим,
Ишқ ўтида азиз жонни қийнадим,
Парвонадек олов билан ўйнадим,
Ёшиб, ёшиб ўтар бўлдим дардингдан.*

*Оху-нолам етди етти самога,
Сен нарво қилмадинг мен мубталога,
Кўйингда айландим мунгли гадога,
Армон билан ўтар бўлдим дардингдан.*

*Сарви қаддим ёйдир аламларингдан,
Қулар юзим сўлгин ҳижронларингдан,
Кўзда нур қолмади ситамларингдан,
Фарёд чекиб ўтар бўлдим дардингдан.*

*Аввал-охир нигоҳингни солмадинг,
Юрак дардин айтдим қулоқ қўймадинг,
Кўзда ёшларимга нарво қилмадинг,
Йиғлаб-йиғлаб ўтар бўлдим дардингдан.*

*Мен сенга иштилдим сен-чи сайландинг,
Унутолмам юрасимга жойландинг,
Ушалмаган орзуларга айландинг,
Ёр-ёр дейиб ўтар бўлдим дардингдан.*

*Зулайҳо қиладур сўнги илтижо,
Менинг илинжисми айла жобажо,
Муқаддас севгимни қилгил билга жо,
Куя-куя ўтар бўлдим дардингдан.*

Аламли, фарёдли ўткир сўзлар Юсуфни хайратга солди. Одамларга яхшилиқ қилишни шиор қилган, тинчлик, тўкин-сочиллик йўлида ҳаракат қилаётган мамлакат султони­нинг қарамоғида бундай аянчли аҳволга тушган фуқароннинг борлиги уни сергаклантириб, ўй­лантириб қўйди. Отининг жиловини ушлаб турган кампирнинг арзини мукам­мал тинглаш мақсадида посбонга юзланиб:

“Кампирни қабулхонамга олиб бор”, деди. Юсуф қабулхонага ўтирганч, посбон кампирнинг қабулхонага киришга руҳсат сўраётганини айтди. Юсуф киришга руҳсат берди. Зулайҳо лабларида табассум билан аста-аста қадам босиб Юсуфнинг қаршисига келди. Юсуфнинг бўй­дан баҳра олган Зулайҳо Яратганга шукроналар айтиб Юсуфга соғлик-омонлик, хотиржамлик тилаб дуо қилди.

Фарёд чекиб, йиглаб-йиглаб армон билан ўтар бўлдим дардингдан, -деб кўзларида ёш билан фарёд чекиб турган кампир, лабларида енгил кулги, юзида майин табассум билан соғлик-омонлик тилаб уни дуо қилмоқда. Юсуф бу кўринишдан хайратланиб кампирнинг кимлигини, аҳволини сўраб шундай деди:

*Кўринишинг мени хайратга солди,
Хабар бергил, насли насабинг кимдир?
Аччиқ таъналаринг ҳушимни олди,
Хабар бергил, насли-насабинг кимдир?*

*Бир дам фарёд чекиб, бир дам куларсан,
Аввал ранжиб кейин дуо қиларсан,
Не мақсадда мени излаб келарсан,
Хабар бергил, насли насабинг кимдир?*

*Не савдолар тушди сенинг бошингга?
Кимлар оғу қўшди тотли ошингга?
Ким сабабчи кўздан оққан ёшингга?
Хабар бергин, зулм ўтказган кимдир?*

*Ҳолинг кўриб ошим тилиб кетди,
Фарёдиндан кўнглимга қайғу етди,
Кимларгадир овозинг ўхшаб кетди,
Хабар бергин, насли насабинг кимдир?*

*Танишдек овозинг, чехраи олинг,
Ғамдан букилибдир қадди камолинг,
Менга қараб наришондур хаёлинг,
Хабар бергин, сирү асроринг недир?*

*Юсуфга баён эт, истагинг билай,
Қила билганимча ёрдамим қилай,
Қурбим етмаганин Оллоҳдан сўрай,
Хабар бергин мақсад-муродинг недир?*

Зулайхо Юсуфнинг сўзларини тинглаб билдики, Юсуф уни танимаяпти, камфир деб муомала қилаяпти. Шундан ҳам билдики, хижрон азоби, ёр соғинчи Зулайхони бевакт кексайтириб қўйибди. Юсуф эса ҳамон навкирон, ҳалиям ўша ҳусни-жамоли тиниклашса тиниклашганки хиралашмаган. Бунинг устига подшоҳлик савлати, бошидаги олтин тожи, ипак либослари ҳуснига ҳусн қўшиб турибди.

Зулайхо ўз аҳволига ачинса ҳам бироқ, Юсуфнинг дийдори, “Қила билганимча ёрдамим қилай, қурбим етмаганин Оллоҳдан сўрай”, деб раҳмдиллик билан ҳол сўраб тургани Зулайхонинг кўнглига тасалли берди. У Юсуфнинг хаёлига ўтган кунларини солиб бир сўз деди:

*Севиб севганига ета олмаган,
Ёр ишқидо ёнган жонфидодирман.
Ою, йиллар хижрон юкин кўтарган,
Бетарво ёр учун мен адодирман.*

*Дийдорингни кўргач кўнглим боғладим,
Йигитлар ичидо уни танладим.
Бор-йўғимни ёр йўлида сарфладим,
Молидан айрилган бир гадодирман,*

*Бўлмаган ишларни гоҳо бўлдирдим,
Ёлгон сўзлаб ёр юзини сўлдирдим.
Кажлик айлаб зиндонларга солдирдим,
Қилган ишларимдан пушаймондирман.*

*Ёр қўйида ақду-ҳушин олдирган,
Хизон ели баҳорини сўлдирган,*

*Ҳалил каби санамларни синдирган,
Билмам на мусулмон, на кофирдирман.*

*Гурбатда юз тугиб ёрни илладим,
Топиб султонимни дардим сўладим,
Гоҳо хушвақт бўлдим, гоҳо бўладим,
Нишқ дардини чеккан Зулайҳодирман.*

Юсуф Зулайҳони таниб тахтидан тушиб, унни олдига бориб: -сен ўша Зулайҳомисан,-деди. Зулайҳо деди: -Ҳа мен ўша Зулайҳоман. Юсуф Зулайҳони бу кадар тушкун, гариб, бенаво холда кўриб унга ачинди. Шабнам шудрингидек тиник кўз ёшлари юзини ювди.

Зулайҳо Юсуфнинг кўз ёшларини қўзлари билан артиб, кўзларига суртган эди. Хира торган кўзлари аввал идек нурафшон бўлди.

Юсуф деди: -Салтанат, бойликларинг қани? Ёшлигингни, гўзал жамолинггни не сабабдан бевакт йўқотдинг? Зулайҳо деди: -Бойликларимни сенинг йўлингга садақа қилдим, ёшлигим гўзал жамолимни сенинг хижронини сўлдирди. Бугун бисотимда мусаффо севги, гардсиз муҳаббат, отанин нишқдан бошқа ҳеч нарса қолмади.

Юсуф деди:- Бугун мендан нима истарсан?

Зулайҳо деди: -Сендан икки нарсани истарман, аввалгиси менинг ёшлигимни, гўзаллигимни бер, иккинчисини кейин айтарман.

Юсуф шохона либосларини ечиб, оддий кийимлар кийиб, таҳорат олиб, Оллоҳнинг зикрини дилга солиб, Зулайҳонинг тилагини Оллоҳдан сўраб дуога қўл очиб Зулайҳого дам урди.

Яратганинг қудрати билан мўъжиза ҳосил бўлди. Қирк ёшда бўлган Зулайҳо ўн саккиз ёшига қайтиб, олдинги ёшлигидан ҳам гўзал мафлунокор бўлиб кетди. Юсуф илтижоларини қабул қилган тангри талога санолар айтиб Зулайҳонинг гўзаллигига, қадди коматига, садоқатига тасаннолар айтиб шундай деди:

*Халис ниятларинг мустажоб бўлди,
Ниятингдан кейин ниятинг недир?
Дилдаги истигинг рўёбга чиқди,
Истигингдан кейин истигинг недир?*

*Кексаликдан нав –ниҳол ёшига қайтдинг,
Гўзалликда хурларни мафтун этдинг,
Орзуинг ушалиб мақсадга етдинг,
Орзуингдан кейин орзуинг недир?*

*Аҳволингни кўриб дилдан йиғладим,
Бахтинг тилаб ҳаққа дуо айладим,*

*Энди чиройингга қараб тўймадим,
Тилагингдан кейин тилагинг недир?*

*Орзу умидларинг ушалсин ҳар дам,
Ниятларинг бўлсин ҳаминча ҳамдам,
Бахт-саодат бўлсин дардингга малҳам,
Умидингдан кейин умидинг недир?*

*Ҳақни ёд айласанг ҳаққа етарсан,
Яхшиликлар қуршовида ўтарсан,
Ўйнаб-қулиб муродингга етарсан,
Муродингдан кейин муродинг недир?*

*Бир дамлар иймондан узоқлаб кетдинг,
Бугун дарду гаминг ошкоро этдинг,
Юсуф дуо қилди ниятга етдинг,
Ниятингдан сўнги ниятинг недир?*

Зулайхо Юсуфнинг “Бахтинг тилаб ҳаққа дуо айладим, энди чиройингга қараб тўймадим”-деган сўзларидан кўнгли кўтарилиб, товуслек хиром айлаб, Юсуфга нозли қараш қилди. Юсуф ҳам Зулайхонинг кўлидан ушлаб тахти-равонга ўтказиб, ёнидан жой бериб, Зулайхони иккинчи истагини сўради.

Зулайхо деди: -Иккинчи истагим умр бўйи орзуим бўлиб келган истак. У ҳам бўлса сени висолингга етишдир.

Бу истагимни қабул қилмасанг менга ёшлик ҳам, ҳаёт ҳам мазмунсиздир. Юсуф сукут сақлаб андиша қилди. Шу пайт Жабройил фаришта ваҳий келтирди. “Эй Юсуф, андишага ўрин йўқ. Зулайхонинг қалбидаги сўнмас ишк-иймон гавҳаридир, яратгувчи ҳар ишга қодир. Қаҳҳор Зулайхонинг истагини ҳисобга олиб сизларни самода никоҳлаб қўйди. Сен Зулайхони ўз никоҳингга ол. Шунда Қаҳҳор сизлардан рози бўлади”.

Юсуф Жабройил фариштанинг ваҳийсидан мамнун бўлиб, Зулайхога айтдики, мен айтган сўзларни такрорлагил; “Ашҳадуанна илоха иллоллох ва ашҳадуанна Муҳаммадан абдуху ва Русулух” маъноси (Аллоҳдан ўзга маъбуд йўқ, -деб гувоҳлик бераман ва Муҳаммад унинг бандаси ва элчисидир,-деб гувоҳлик бераман). Зулайхо калимайи шаҳодатни айтиб дини исломга мушарраф бўлди. Юсуф никоҳ кечасида Зулайхонинг ёнига кирар экан “Сен бир вақилар истаган ҳаром-хоҳишдан мана бу ҳалол шаръий никоҳ яхшироқ эмасми?” –деди.

Зулайхо мамнун бўлиб бош ирғади. Шунда Юсуф шодумон бўлиб бир сўз айтди:

*Тутоқди ёнди жонимиз,
Зулайхожон, жиги-жиги.
Қуриди танда қонимиз,
Зулайхожон, жиги-жиги.*

*Бир қари менга севдигил,
Ўт солма танга севдигим,
Зўрим йўқ сенга севдигим,
Зулайхожон, жиги-жиги.*

*Ул дунёнинг хирожини,
Хуснинг оладур божини,
Бахи этай тахту тожими,
Зулайхожон жиги-жиги.*

*Ёндирмагил, бу жонимни,
Орттирмагил, фижонимни,
Эшитгил оху додимни,
Зулайхожон жиги-жиги.*

*Қолди Юсуф жафосина,
Ишқ ўтининг балосина,
Раҳм этгил гадосина,
Зулайхожон, жиги-жиги.*

Оллоҳнинг продасини кўрингки, Зулайхо хали-хануз бокира экан. Юсуф ва Зулайхо уч кеча кундуз тўй қилиб, халкка ош бериб, мурод ва мақсадларига етдилар.

“ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН”

Бисмиллохир раҳмонир раҳим. Бисми субҳона ва таоло сипос ва ситоиш ул кодири баркамол ва хайки бемисол подшоҳигақим, “Кунгу канзан махфиян” харамхонасидин “Фора рату ана арифа” даражаси бирла “Фахлаката ал халака” кошонасидин камолн қудрат ва ниҳояти азамат зохир қилиб, ўн саккиз минг оламни яратиб, ҳар қайсиёсини ўз мартабасида тартиб бериб, барқарор қилди.

Дуо ва дуруд ул сарвари қонноғ ва хулосаи мавжудот зоти бобарокатиға қим ҳижда ҳазор олам онинг туфайлидин намоён бўлди ва ул асҳобларигақим “Асҳоби қаллоҳума бой хама нктада ятам ихада ятаму” мазмунига тамоми олам улар файзи ила эсб ва оройиш топиб, равшан бўлди.

Аммо баад, маълум бўлсинким, барча ҳалойикларга ҳақ субҳано таоло фармонига камари хизматни маҳкам боғлаб убудият русумин зоҳир қилмоқ борчадин аҳамроқдур ва бу жумла тариқи ишк бирла оташи муҳаббатда ўртаниб кўнглин холис қилмоқ ҳаммадин беҳробдур.

Ва лекин авай ҳалойикга муяссар бўлмас ва баъзилари маҳрум ҳам қолмас. Ва бу бобдин на чанд дostonларни наср тартиби бирла поклик мартабасин баён қилиб, равшан қилмоқ учун шижоатбоб ва адолат иқтисоб ҳамиятқиш, мурувватандиш, маъдани фаҳм ва фаросат ва мазҳари ақл ва киёсат, хазинаи дониш ва ганжинаи биниш, ҳужастахисол ва пасандида афъол, аъни Ҳазрати **Авазбек** “Аъло Оллоҳу мартабатаху”нинг вақтларнда фақири хақир Умар Боқий бенстетоат”, “Лайли билан Мажнун”дин неча хикояларни тартиб бирла зоҳир иборатлар келтирди. “Ва оллоҳу ал муваффику вал мунн” аммо аҳли таҳқиҳлар ондин баён қилибдурларким, арабнинг кабиласида бир ҳожа мард бор эрди. Неча кабиланинг улуғи эрди. Аммо ўғил фарзанди йўқ эрди. Бисёр орзу бирла Ҳақ таолодин талаб қилиб мутаваҷжих эрди. Ҳақ субҳоно ва таоло бир ўғил фарзанд ато қилди. Ул ҳожа бисёр шоду хуррам бўлди. Ул ўғлига Қайс от қўйдилар. Неча вақт парвариш қилдилар эрса мактабга берур вақти бўлди. Ўз кабилаларнда лойиқ мактаб йўқ эрди. Ўзга кабилалардаги мактабларга сарҳисола бериб, **жуьсугжу** қилиб эрдилар, ногоҳ бир кабилала бир асолатлиг дунёдор, покиза олим бор эрди, фарзандларини ўқитгани мактаб топмай ўзи ўқитур эрди. Бу вақтдин ўз маҳалласидаги болаларни ҳам ўқитур эрди. Қайсни ул олимга сипореш қилдилар. Ул олим ҳам муфтидлик бирла таълим берур эрди.

Аммо Қайс бисёр ҳушфаҳм ва зийрак эрди, оз фурсатда тўларок фазилат ҳосил қилди. Бу аснода ул **олимнинг Лайли** деган бир кизи бор эрди. Хусну малоҳатда беназир эрди. Неча вақт бетоб бўлиб, мактабга кира олмай ётиб эрди. Бу аснода сихат топди, мактабга кирмакни ирода қилиб ўзига бисёр зебу оройишлар бериб юз ишва карашма бирла мактабга кирди. Ўз шериклари ва ҳам тенглари бирла топишиб турар эрди. Ногоҳ Қайс кўриб ошиқи беқарор бўлди. Аҳволи бисёр заиф бўлди. Куч бирла ўзини тўхтатади. Барчалари Қайсининг бу аҳволига хайрон бўлдилар. Аммо фаросат бирла Лайли ўзига ошuftа бўлгонини билди. Бу аснода ул олим Лайли учун мактаб болаларини озод қўйди. Лайли барча ҳамтенгларини чоҳорбоққа бошлаб кирди. Қайсни ҳам тақлиф қилиб, олиб кирдилар. Барчалари боғни сайр қилиб ўйинга машғул бўлдилар. Аммо Лайлининг кўнгли Қайсининг аҳволига **нози** эрди. Қайсининг аҳволини бисёр маҳзун кўрди.

Охир ул амр Лайли такалум бирла Қайсининг аҳволини сўрди. Айдиқим: “На бонсдин мундоғ ошuftа бўлдинг? Магарким кишидин оташи ишк кўнгулмга тушиди бўлғай? Кимга шайдо бўлдинг?” деб сўрди. Қайсининг кўнгли мундоғ итobларга сад чандон ошuftа бўлиб айди:

“Ишқ сандин тегиб, оташи мухаббат сандин туташиб, яна кимдин сўрарсен?” –деб охи тортди. Бехуд бўлиб йиқилди. Қайснинг мундоғ ахволига Лайли ҳам **ошуфта** бўлди. Қайснинг ҳоли Лайлига таъсир килди, ул ҳам ошиқи нигорон бўлди. **Байт:**

Кўзум жасмолига тушиш қарорсиз бўлдум,

Кўнгулни олдурибон ихтиёрсиз бўлдум.

деб Қайснинг бошини кучоғига олиб термулиб ўлтурди. Ногоҳ, Лайлининг икки канизағи бор эрди, етиб келдилар. Бу воқеани кўрдилар. Лайли бисёр ҳижил бўлиб уларнинг олдига келди.

Улар “нечук воқеадур?”-деб Лайлига саржаниш килдилар. Аммо Лайли шикасталиклар била воқеани баён килди. У канизақларини бири мухаббат тарафидин чошни олган эрди, дарҳол Лайлининг кўнглига мувофик сўзлар айтиб: “Сиз мунда турсангиз, киши англаса, сизни бадном қилурлар”-деб Лайлини уйиға чикарди. Ул канизақ Қайснинг бошида саклаб ўлтурди. Охириламр кун кеч бўлди. Қайс хушиға келмади. Ул канизақ Қайснинг бир кишисини қошида кўйиб, ўзи уйиға келди. Аммо Қайс саҳар вақтида хушиға келди. Юз минг нола ва тазарру бирла бу кечани у ёритди. Қошида кишисини кўрди. Ул кишидин сўрди: “Мундағи ҳамроҳлар қаён борди? Ман нима бўлдим, мунда қолибдурман?” -деб Лайли бирла канизаларни сўрди.

Ул киши Қайснинг бехуш бўлганини, Лайли бошини кучоқлаб ўлтиргонини, ул канизақлар Лайлини уйиға чикарғонини тамаи баён килди. Қайснинг кўнглиға оташи ишқ зўр қилди, охи тортди. Яна бехуш бўлиб йиқилди. Бу канизақ хайрон бўлиб Қайснинг мундоғ бўлғонини ота ва онасиға айтғали равон бўлди. Бу борғунча Қайс нега келмади деб излаб киши юбориб эрди, бу етиб борди. Қайсни воқеаларини тамом баён килди. Улар хайрон қолдилар. Барчалари Қайснинг қошиға келдилар, Қайс доғи бехуш ётар эрди. Булар кўрдилар, бисёр паршон бўлиб нола ва афгон кўнордилар. Бу аснода Қайс хушиға келди. Ота ва онасини кўриб бисёр ҳижил ва шарманда бўлди. Қайсни мундоғ ҳижил бўлғонини билдилар. Қайсни маҳофаға солиб уйиға олиб бордилар. Қайсни хужрасиға кўйиб борчалари уйларига тарқашдилар. Аммо Қайсни оташи ишқ бисёр бечора килди. Беқарор ва беором бўлиб, Лайлини ёдида кундузни кечаға ёткурди. Бу аснода бисёр бетоқат бўлиб бехудона ўрнидин қўлди. Лайлини қабиласи тарафиға равон бўлди. Бисёр нола ва зори бирла Лайлини қабиласиға етди. Бисёр афгонлар килди. Бу аснода Лайли ҳам Қайсни фироқида бисёр ожиз бўлиб, уйқуси келмади. Тафаккурда ётур эрди, Қайсни нола ва зори Лайлини қулоқиға етди. Лайли Қайс эканини билди. Дарҳол ўрнидин қўлди. Қайс тарафиға равон бўлди. Бу аснода Лайлини бир энаға онаси бор эрди, Лайлини мундоғ ҳолидин хабардор эрди. Охиста қўниб Лайлини орқасидин равон бўлди. Охириламр Лайли Қайсни қошиға борди. Қайсға ўзини билдирди. Қайс Лайлини келганини билиб олдига келди. Лайлини

кўриб, охи тортди ва беҳуд бўлиб йиқилди. Лайли ҳам сайха тортиб беҳуш бўлиб йиқилди.

Лайлининг энагаси бу воқеани кўриб, буларни мундоғ дарди сўзларига хайрон бўлиб, булар кошларила ўлтурди. Булар хушларига келмадилар. Лайлининг энага онаси айди: “Мабодо мундоғ воқеани киши билса ёмон бўлур”-деб дархол кўрқиб Қайсни олиб бориб, бир гўшада қўйди. Лайлини ўз манзилига юбариб ётқизиб қўйди. Ўзи ҳам ўрнида ётди. Бу аснода кеча кундузга мубаддал бўлди эрса Қайснинг ўрнида тонмадилар, ота онаси бисёр паришон бўлиб, излаб киши юбардилар. Булар Қайснинг изича бордилар. Қайсни изи Лайли тарафига борди. Ул қабиладин ҳам икки из чиқиб бир ерда қовушди. Иккиси беҳуш бўлиб йиқилибдур яна бири тепасида ўлтирибдур ва бу йиқилгонларни бирини судраб бир тарафга юбардилар. Яна бирини қабила тарафига олиб борибдурлар.

Бу воқеани кўриб хайрон бўлдилар. Ул судраган изича бордилар. Бир гўшада Қайсни топдилар беҳуш ётибди. Қайсни кўтариб ота-онаси қошига олиб бориб қўйдилар. Ота-онаси кўриб бисёр парнонлик қилдилар. Бу аснода Қайс хушига келди. Бисёр насихатлар қилдилар, аммо суд бермади. Бу тариха бирла неча вақт кечаларда биёбонга чиқиб нола ва тазаррулар қилур эрди.

Кундузи яна топиб келур эрдилар. Аммо кеча-ю кундуз Лайлини ёдида беҳушлардек юрур эрди. Баъзилар мундоғ ошиқликни билур ва баъзилар девона дер эрдилар. Ҳар тарафга борса ушок болалар “жинни” деб тош отар эрдилар. Аммо Қайс ҳеч парво қилмас эрди. Бу жиҳатдин ҳамма Мажнун дер эрдилар. Кеча-кундуз жон-у дили бирла Лайлини ёдида бесаруло юрур эрди. Онга насихатлар қилур эрдилар. Аммо ҳеч суд қилмас эрди. Бу аснода Мажнун Лайлини ишқида мундоғ бўлғони Арабистонда машҳур бўлди. Мажнунни ҳолини Лайлини отасига баён қилдилар. Лайлини отаси Мажнунга бисёр афеуслар об, кимни ишқида ва кимни фироқида ва қайси қабилада мундоғ машаққатлар тортди экан деб бисёр афеуслар қилди. Ва айди: “Сизлар англадингизларму, кимни фироқида бесарупо бўлмиш?” --деб булардин сўрди. Булар ночор Лайлига таълуқ топғонини айтдилар. Лайлини отаси ночор бўлиб, хайрон бўлди. Бисёр паришонлиқ қилдилар. Охириламир мундоғ бадномга тоқат қилолмай Мажнуннинг отасига айтиб юборди. Ўғлига яхшилиқ берсин, анга унамаса уйга камаб сакласин. Андоғ девонани банд бирла саклағайлар. Атар мундоғ қилмаса ўғлидин умид узсин. Баногоҳ бу тарафга келса ман ўлтуртуб ташлатурман. Ўзига ва қабиласига ихонат бўлур деб киши юбарди. Бу сўзларни Мажнуннинг отасига тамом айтдилар. Мажнунни отаси бу сўзларга бисёр паришон бўлди. Мажнунни излаб топиб, отаси қошига олиб келдилар. Ато ва онаси Мажнунни холига бисёр паришон бўлиб, ночор бир ҳужрада маҳкам сақтадилар. Кундин кунга Мажнунни дарду сўзи зиёда бўлди.

Охириламр бир бедард, нодон табиб келтурдилар. Мажнунни кўриб Масхўлия бўлиб-бур деб дорулар килди. Мажнунни дарди зиёда бўлди, кам бўлмади. Илгаригидин ҳам бандини зиёда махкамрок килиб, бисёр жафолар килдилар. Ногоҳ бир кеча Мажнунга ишк савдоси бисёр голиблик килиб паришон бўлди.

Охи тортиди, айдиким: “Кошки азройил келиб жонимни олгай эрди, мундоғ даври жафодин халос килгай эрди ё банддин ҳақ таоло халос килгай эрди. Бир биёбонга бориб, ўзлукумча ўлиб қолгай эрдим. Мундоғ жаври жафодин бир йўла қутулгай эрдим”-деб нола-ю тазарру бирла охи тортиб, ўрпидин сачраб кўтиди. Дарҳол бут ва кўлидаги бандилар жудо бўлибдур. Мажнун бисёр шодмон бўлиб, ҳақ таолога шукур-у сано айтиб, охиста бориб эшикни очди. Хужрадин чикиб, одамни кадами етмагудек бир биёбонга борди. Ул биёбонда Лайлини ёдида тошдин тошга чопиб бесаруно юрур эрди бу аснода Лайли ҳам Мажнунни фироқида ошуфта бўлиб, жисми бисёр заиф бўлмиш эрди. Гоҳ гоҳи Мажнунни ёдида сайри бог килур эрди. Ногоҳ бир кун бир богдин ёниб уйи тарафига борур эрди. Бу вақтда Бани Асад кабиласида Ибн Салом деган бир навжувон бор эрди. Араблар орасида ондин зардор ва молдор киши йўк эрди. Ўзи ҳам бисёр донишманд асолатлик эрди. Ул навжувон бу кабилага кириб эрди. Уйига ёниб борғунча, йўл узасида ногоҳ Лайлини кўрди. Лайлини оташи ишк кўнглида барқарор бўлди. Ёниб уйига борди, эрса беқарор ва беором бўлди. Эрса Лайлини олмокга ихтиёр килди. Бисёр ҳаёлар бирла сўзлашгани маъқулгўй киши юбарди. Булар Лайлини махалласига келдилар. Буларни келгонини Лайлини отасига хабар килдилар. Лайлини отаси меҳмонхонасига тушуриб, меҳмондорлик килди. Охирил амр сўзларини айтдилар, булар ҳам маъқул кўрдилар. Валекин Лайлини жисми Мажнунни фироқида бисёр заиф эрди. Лайлини ахволини билмай оғрик хаёл килур эрди. Ва бу оғриқдин сихат топгунча муҳлат тиладилар. Улар ҳам маъқул кўриб, шодмонлиг бирла ёниб, Ибн Саломга айтдилар. Ибн Салом ҳам бисёр хушвақт бўлди. Бу аснода Лайлини кабиласи Ибн Саломни сўзларини эшитиб, шодмонлиг бирла сўзланур эрдилар. Охириламр Лайлини уруғ ва кабилалари Лайлини кўргани келдилар. Барча мазлумлар Лайлига сўз қотиб мунданур эрдилар.

Ногоҳ бир мазлум Лайлига сўз қотиб айтдики: “На яхин саодатманд, бахтлиқ киз экансиз, Ибн Саломдек дунёдор, асолаглиг кинигта пасиб бўлдингиз”-деб Лайлига сўз қотди. Лайлини яқин канизаклари Мажнунни ёдида мундоғ заиф бўлганини билур эрдилар. Ибн Саломни элчиси келиб сўзлашганини Лайли эшитиб, тоғи ҳам заъфи зиёда бўлур деб Лайлидан ёширур эрдилар. Ногоҳ ул мазлум беҳабар айтиб солди. Лайли бу сўзни эшитиб хайрон бўлиб паришон бўлди. Гўё юракига ханжар теккандек пора-пора бўлди. Охириламр борчалари таркашдилар. Лайли ҳилватга кириб, бисёр нола-ю

тазаррулар килур эрди. Энага онаси Лайлини холиға йиғлади. Аммо Мажнун тарафидин хеч хабар топмас эрдилар. Бу аснода Мажнунни отаси хешу кабиласи бирла Мажнунни излаб бир биёбондин толиб келдилар аммо Мажнунни отаси паришонлиғ бирла Мажнун учун ғамгин эрди. Бу махалда Хажни мавсуми эрди. Игтифок килдиким, Мажнунни Маккаға олиб бориб, тавоф килдириб, нола-ю зори бирла ҳақ таолодин талаб килсак шоядки мундоғ девоналикдин сихат топғай деб Мажнунни олиб Маккаға равона бўлди. Неча кунда Маккаға келдилар. Маккада бисёр халқ жам бўлдилар. Ул халқ орасиға кирдилар. Маккани тавоф килиб юрур эрдилар, ногоҳ халқ орасида бир шикастаҳол, шўрида киши бор эрди. Мажнунни кўзи онга тушди, ул кишини ўзиға ўхшаш паришонҳол кўрди. Мажнунни дарду сўзи бисёр ғалаба килди. Охи тортди, сайхалар бирла Каъбани жеврилиб, Ҳақ таолоға мундоғ муножот килдиким: “Эй, мандек Мажнунни оташи ишқға гирифтор килгон ва хижрон даштида зор килгон, фирок мехнатига бечора килгон, дарду машаққатда беихтиёр килгон! Лайлини ҳамиша хусну жамолини зиёда килғил. Онинг фурқатида мани содик қилғил, козиб қилмағил ва онинг ёдида дарду мехнатини зиёда килғил кам қилмағил! Ошиклик тарикида мақсудумға еткурғил!” –деб ондоғ сўзларни худоға муножотлар килиб, ҳамиша Лайли деб Маккани жеврилур эрди. Мажнунни холатиға борча ҳалойик хайрон бўлдилар. Бу аснода “Лайли”-деб охи тортиб беҳуш бўлиб йикилди. Отаси бошлик борча уруг тўққони илик ювдилар эмди соғаюр эҳтимоли йўқ деб умиди мункатиё бўлиб, олиб ёндилар. Аммо Мажнунни холк зиёда бўлиб биёбонларға тушиб кетди.

Мажнунни Навфалға учрашгани хикояси

Аммо ахли таҳқиқлар ондоғ дебдурларким, Мажнун Лайлини фирокида биёбонларда нола-ю зори бирла юрур эрди. Борча ваҳший жонивор Мажнун бирла улфат эрдилар. Ҳар тарафға борса кийик, кулонлар эргашиб юрур эрди. Бу аснода арабни Навфал деган бир улуғи бор эрди, бисёр баҳодир шижоатлиғ киши эрди. Ногоҳ овға чикди. Биёбонларда ов овлаб юрур эрди, бир бўлак кулонлар намоён бўлди. Навфал бирла ороға олиб, қувлаб келдилар. Бу жониворлар қочиб Мажнунни қошиға келиб жўрасида турдилар. Навфал келиб Мажнун била жониворларни мундоғ улфатини кўриб таажжублар килди. Навфал Мажнунға салом килди. Мажнун алиқ олиб бисёр шикасталиклар бирла бу жониворларни тилади. Навфал ҳам қабул килиб жониворларға озор бермади. Навфал хайрон бўлиб, “Бу на кишидур? Нечук воқеадурким, ваҳший жониворлар мундоғ ром бўлғай”-деб таажжуб бирла ўз халқиға боқди. Бу халқни орасида Мажнунни билур киши бор эрди, ном-у насаби бирла Мажнунни Навфалға баён килди. Лайлини фирокида мундоғ бесарупо бўлиб, овора бўлғонини ҳам баён килди. Навфал ҳам

оташин ишқиға гудохта бўлгон эрди, Мажнунни холиға тараххум қилиб айди: “Эй Мажнун сани махбубингга восил қилай. Агар пул ва мол бирла бўлса анинг бирла ва агар онинг бирла бўлмаса куч бирла муяссар қилай”, -деб Мажнунға мундоғ илтифотлар қилди. Мажнун бу сўзларни эшитиб бисёр шоду хуррам бўлди. Охириламр Навфал Мажнунни олиб уйиға борди. Мажнунни дарду сўзи Навфалға таъсир қилиб кўнгли мумдек бўлди. Дарҳол Навфал Лайлини отасиға элчи юборди ва айдиким, “Қайс бисёр донишлиғ ва фазилатлиғ киши эркан, Лайлини ишқида девона бўлибдур. Сиздин одамият ва нечук мурувватдурким, Қайсни хохиш қилмай ўзга кишини дегайсиз? Ҳар нечук бўлса ҳам бизни хотиримиздин Қайсга Лайлини берсангиз. Агар дунё борасида Қайсни камлиғи бўлса, биз қўлимиздин келишиға отадорликни қилурмиз. Агар бизни хотирликни сақлаб бизни сўзимизни қабул қилсангиз хўб, агар қабул қилмасангиз турар ерингизни ғамини қилинг. Икки яхши –ёмон бўлурмиз”-деб элчи юборди. Ул элчи бориб Лайлини отасиға бу сўзларни тамом айтди. Лайлини отаси сулухат била айди: “Лайли яна кишиға сўзлук эрди, бўлмаса агар Қайсдин кичикроқ кишиға десалар ҳам бажонидил қабул қилур эрдик. Ҳало ҳам ул сўзлук кишиси манъ бўлса раво бўлмай, бўлмаса нечук хохиш қилсалар ҳам бечорадурмиз”-деб сўзни тамом қилди. Элчилар келиб Навфалға айтдилар. Навфал бисёр ғазабнок бўлиб, қабилаларидин черик жам қилиб мардоналик бирла равон бўлдилар. Мажнунни ҳам била олиб юрдилар. Неча кунда Лайлини қабиласиға етдилар. Икки тарафдин рост бўлиб жанг қилдилар. Чунон мукотала бўлдики, куштадин пушта қўпорилди.

*Гуруҳо-гуруҳ эсила айлаб сипоҳ,
Ики ланикар эрмас, ики ханиар соҳ.
Тарақа –туруқи амудигарон,
Жаҳон бўлди бозори оҳангарон.
Ўлукдин кўтарилди қўп пушталар,
Ётарди неча қонга огушталар.*

Аммо Навфал лашкари бисёр эрди. Лайлини тарафи озрок эрди. Лайли тарафиға шикаст бериб, Навфални лашкари айланиб, ёниб тушдилар. Лайлини отаси бисёр қўрқиб, вахшат била ғамгин ёниб тушди. Уруғ қабилаларини жам қилиб маслаҳат қилдилар, сўзлари ҳеч ерга етмади. Охираламр Лайлини отаси айди: “Бу нечук нангту номусдурким, Лайлидек жонимни пайвандини мандин безарбу зўр ва куч бирла олмай. Ман араблар орасида қандоғ бош кўтариб юрурман. Мундоғ бўлиб душман қўлиға тушгунча ўлгани беҳроқдур. Эрта Навфал яна жанг қилғали сафроз қилиб келур. Ул аснода ман Лайлини олиб чиқиб, тирборон қилай.

Андин кейин мани Навфал нечук қилса қилсун”-деди. Барчалари тахсин ва офаринлар қилиб, бу сўзни маъкул кўрдилар. Мундоғ маслаҳатни барқарор қилиб таркашдилар. Ногоҳ бу кеча Мажнун Лайли фироқида паришон бўлиб, висол умидида бир нав хушвақт бўлиб ухлаб колди. Бисёр маҳкам уйкуда эрди, ногоҳ тушида андоғ кўрдиким, ул дилбари маҳлиқо ва маҳбуби жон фидо сэд чандон ажзу инкисорлар бирла Мажнун қошига келди ва айди: “Эй ошиқлик йўлида содиқлик қилгон ва хижрон мехнатига ризо берган, ман мундоғ ожизлик бирла санинг фироқингда бисёр ўртаниб, беқарор ва беором эрдим. Мани муродим санинг ёдингда жон бермак эрди, алхамдулиллоҳ, муродимга етадурман. Мани санинг туфайлингдин ўлтурадурлар. Отам бошлик уруғ ва қабилалари мундоғ маслаҳат қилдилар, ман сани ёдингда кетадурман. Эмди сени ҳақ таоло саломат тутуб, мақсудимга етмакни насиб қилсун. Сенинг бирла хайрбад қилгани келдим”-деб Мажнунни кучоғлаб кўришиб, зор-зор йиғлаб, фарёл қилиб кўздин ғойиб бўлди. Мажнун беҳудона сайҳалар тортиб ўрнидин сачраб кўпди. Бисёр беором ва бетокат бўлиб Навфал қошига борди. Навфалга айди: “Манинг учун мунда лашкар тортиб келдингиз, хулоий таоло муродингизни берсун. Эмди талабим улдуким, уларга озор бермай ёнсангиз. Эмди мани жонибимдин уларга жабру ситам етмаса”-деб бисёр илтимос бирла Навфалга арз қилди. Навфал айди: “На боисдин мунда дейдурсен?”-деб сўрди. Мажнун тушида кўрганини баён қилди. Навфал Мажнунни ростлигини ва поклигини билган эрди. Бу воқеага тасдиқ қилди.

Агар мундоғ бўлса ёнали, деб кўниб равон бўлдилар. Мажнун рухсат тилаб, яна бир тарафга равон бўлди. Лайлини қабиласи мундоғ ғолиб келиб туриб ёнғониға хайрон бўлдилар. Баъзилар, бизга фириб бериб, беҳабар тоғиб яна келур, мундоғ ёниб кетмас деб ваҳшат бирла кўчиб яна бир ерга кетдилар.

Мажнун биёбонда юрур эрди, ногоҳ олдиға бир жўлида мўй, папминакўш, аламзада, дардрасида киши учради. Мажнунға салом қилди, Мажнун алик олди. Мажнун бу кишини ўзидек шикастаҳол кўрди ва айдиқим: “Эй мандек биёбонда бесаруно, саргардон бўлгон! Эй мандек ходисоти айёмдин хайрон бўлгон, на ердин келиб, на ерга борурсен? Ному насибинг кимдур?”- деб сўрди. Ул киши айди: “Ман Лайлини қабиласидин эрдим, мани Зайд дейдурлар. Манинг василам ҳар кимни эшикиға бориб, бир нима тилаб, таъма қилиб юрур эрдим. Ногоҳ Навфал деган зolim Мажнун деган зolimни туфайлидин лашкар тортиб келиб, бир кун жанг қилиб олғудек бўлгонда ўзидин ўзи ёниб кетди. Биз мундоғ бебоис ёнмас эрди, бизга макру хийла қилиб, яна келиб бизни олур деб кўчиб эрдик. Ногоҳ қабиладин озиб бир канорига тушиб эрдим, Навфални черигидаги икки кишиға учрадим. Жабру жафолар қилиб, тўрт пулим бор эрди, олиб яна ҳеч нимарса топмай кетди. Ман қабилага борур эрдим сенга йўлиқдим”-деди. Мажнун

дархол отдин ўзини ташлаб Зайдни оёғига йнқилди.

-Ул Мажнун деган оввора мендурман, манинг жонибимдин санга мундог жабрлар етган бўлса, сен ҳам хар нечук хохиш килсанг мани килгил ва ул кишилар олгон пулингни ўрнига бу отимни олгил деб бисёр тазарулар бирла отни Зайдга берди. Зайд ҳам бисёр шодмон бўлиб айтдики: “Мажнун сен бўлсанг, Лайли ҳам санинг фирокинда сандн зиёдарок ўртанур. Агар хохиш килсанг сани пайғомингни Лайлига еткурай. Сандн зиёдарок инъомлар манга берур. Агар сўзинг бўлса айтиб бергил ман Лайлига еткурай деди.

Мажнун айди: Мавда сўз айтгунчалик мажол йўқдур. Ахволимни кўриб маълум килдинг. Яна ўзинг билиб сўз айтгил”-деди. Зайд Мажнун бирла хайрбод қилиб кабиласига равон бўлди. Мажнун Лайлини кабиласи кўчгон ерға борди. Лайлини боргохи тушган ерни топиб, юзини суртиб бисёр йнглади. Мажнунни мундог холини кўрган киши хайрон бўлур эрди. Бу аснода Зайд Лайлини боргоҳига борди, махрам канизаклари бирла учрашди. Лайлини хилватда топди, Мажнунни саломга пайғомини тамом баён қилди. Лайли бисёр шодмон бўлиб, инъомлар берди ва айди: “Агар мурувват килсанг мандин ҳам пайғом еткурдил”-деди. Зайд бажонидил қабул қилди. Лайли дархол бир нома битиб Зайдга берди. Зайд номани олиб, Мажнун тарафиға равон бўлди. Охириламр Мажнун қошиға келди. Зайдни кўриб, бисёр шодмонлиг бирла Зайдни оёқлариға юз сурди. Зайд номани Мажнунга берди. Мажнун номани эъзоз ва икром бирла олиб, кўзига суртиб, очиб ўқиди. Нома бу эрдиким: “Бу шикастахол, паришонаҳвол, фирокинда заиф бўлгон бечора ва бенаводин ул ишк даштида макон тутгон ва манинг фурқатимда кон ютгон, висол давлагидин махрум бўлгон, хижрон аламиндин мамнун бўлгон мубталоға салом ва паём адосидин сўнгра мафхум улким, сани фирокинда ўлар холатда эрдим. Зайд саломатлигингни еткурди, гўё янги бошдин жон топдим. Хар нечук бўлса, саломат бўлгил, деб ва яна Навфал бирла бир бўлиб келиб, ёнгонингни эшитдим. Лашкар тортиб келиб бу кабилага жавр еткурмак ошиқлик шевасидин нечук раводур ва яна Навфал куёв ўгил бўлгали кизиға сўз солмишсен, деб эшигдим. Они ҳам маъкул кўрдик. Навфални кизини ман кўрмуш эрдим ондог номуносиб эрмас эрди. Агар хохиш килгон бўлсанг биз ҳам маъкул кўрдик. Санинг кўнглинг кандог хохиш килса, биз ҳам анго хурсанддурмиз, ризо берурмиз. Аммо тўй килсанг, бу хастанн ҳам ёд килгил, деб эрди. Бу сўзларни тамом ўқиди, аммо бисёр паришон бўлди. Дават-калам, коғоз бўлса эрди, ман ҳам бир нома битиб юборгай эрдим, деди. Зайд дават-калам, коғоз олиб келиб эрди, дархол чиқариб берди. Мажнун ҳам нома бигди. Зайднинг қўлиға берди. Зайд номани олиб Лайли тарафиға равон бўлди. Мажнун илгаригидин ўн баробар зиёда дарди сўз бирла мунда колди. Зайд номани олиб бориб Лайлиға берди. Лайли номани олиб хилватига кирди. Номани тамом

ўқиди. Нома бу эрдик: “Ул назокат бўстонининг навнихоли ва эрам боғининг сохибжамоли, хусп иқтимининг шаҳсувори, латофат халқининг тождори-паривашга бу ишқ ўтида қабоб бўлгон ва қахр меҳнатида хароб ва фуркат аламиндин кўнли вайрона бўлгон, жудолик укубатидин девона бўлгон, ғариб хаста бўлгон, хакиру дилшикастадин басад салом, беҳазор гуна наён адосилин сўни ра маъруз улқи, ул қунике, манга номанг келди, жону дил бирла хурсанд бўлдим. Аммо ул номада икки сўз юборибсез анго бисёр паривон бўлиб, кўнглим ранжила бўлди. Бирин улке, Навфал бирла бир бўлиб, ёғи бўлиб, тиг тортиб келдинг дебсая. Ман кишига нечук тиг торгай, боис улқи, ман бир даштда, хажринг ғамида хароб ва фуркатынғ ўтида қабоб, хайрон ва саргардон юрур эрдим, ногоҳ Навфал ов овлаб қошимга келди. Мани холимни кўриб мандағи хол Навфалга таъсир қилибдур. На боисдин мундоғ Мажнун бўлдинг деб сўрабдур. Ман жавоб берганим йўқ. Қошлагаги сиоҳлар сапинг боисингдин мундоғ бўлғонимни айтибдурлар. Манга иноятлар бирла тараҳхум қилиб, уйига олиб бориб сани муяссар қилмоқни ваъда қилиб, ҳиммат бирла мунда келибдур. Боғийлик йўсинида тиг тортиб, жанг қиладурғонини мунда келиб билдим. Ажиз инкисорлар ва маъкул сўзлар бирла ман қилиб маъкул қилдим. Ул боисдин кўл йиғиб ёнди. Андин ўзгани билмадим. Ва яна Навфал мани қизиға сўз соламин дебсез, мундоғ овора ва бечоралигида нечук бадномликдур. Ўзинга Ибн Салом сўз солғонини манга бадном қилмоқниг нечук маъқулдур. Мундоғ бадном сўзлар бирла мандек оворани тирик ўлдурмақ мухаббат йўлида нечук бўлур?” деб битиб эрди. Номани тамом ўқиди, бу сўзларга паривонлик бирла бисёр хижил ва шарманда бўлди.

Мажнунга Навфални қизини сўз солдириб тўй қилғони

Аммо ахли таҳқиқлар андоғ дебдурларқи, бу аснода Мажнун тоғларда ва биёбонларда хайрон ва саргардон, ваҳшиний жониворлар бирла улфат олишиб юрур эрдилар. Ота-онаси Мажнуннинг фиरोқида хайрон бўлиб, саргашталиқда фарзанд мухаббати ғалаба қилди. Отаси излаб чиқиб, лашт бадашт, биёбон бабиёбон, қўх бақўх тай қилиб, бир вайронала топди. Кўрдик, оҳу афғон қилур ва гоҳ нола-ю зорлар қилур ва гоҳи девоналардек бесаруло қилурур ва гоҳи ушқоқ баччалардек уйдин томға чиқиб, жастаҳезлик қилур эрди. Мажнунни отаси мундоғ холни кўриб нолау зори бирла қонига борди ва айди: “Эй дам қунижада макон гутгон ва фиروق даштида бесаруло югурғон ва эй хижрон алачида қон ютгон жигарпорам, бери келгиз!”-деди. Мажнун отасини таниб, йиғлаб оёқиға йиқилди, бисёр тазаррулар қилди. Отаси бисёр насихатлар қилиб уйига олиб борди. Онаси оқдига чикди. Мажнун онасини оёғига йиқилди. Кўзини оёғига суртиб, беҳудона қучушиб, учовлон бисёр

ийг танилдилар. Охираламр борча хеш ва қабилалари жам бўлдилар, борча ахил ва жамоатари Мажнунга бисёр насиҳатлар килиб, саруной кийдирдилар, меҳмондорлик қилдилар. Мажнун ночорлиқдин эл расми бўлиб қаторда ўлтурди. Борча хеш қабиласи хуш вақт бўлиб эрдилар. Мунча хушвақт бўлгонда уйлантирсак шоялки тузалгай, деб сўзлашур эрдилар. Бу аснода Мажнунни мундоғ бўлғони Навфалга эшитилди. Навфал ҳам бисёр шодмон бўлиб, Мажнунни кўрголи келди. Мажнуннинг ота-онаси Навфални бисёр меҳмондорлик килиб ёндурди. Охираламр Навфалнинг бир кизи бор эрди, бисёр сохибжамол эрди. Мажнунга ул кизни маслағат қилдилар. Иттифок бирла хушфаҳм, пурсухан киши юбордилар. Навфал ҳам бисёр маъкул кўриб, қабул қилди. Булар ҳам шоду хуррам бўлдилар. Масла-хатлари барқарор бўлди. Охираламр тўйнинг маслаҳатини қилишдилар. Мажнуннинг ота-онаси хеш ва қабиласи бирла Навфал қошига бордилар. Навфал ҳам хушвақтнинг бирла бисёр меҳмондорлик қилди. Бу аснода Мажнун уйида танҳо қолиб эрди ва яна Лайлини фирокида беором ва бетоқат бўлиб, кўзларидин дарёлар равон бўлди. Охи тортди, беҳудона бошини уриб, биёбон тарафига равон бўлди. Дашт бадашг, биёбон бабиёбон нола-ю зори, оху афгонлар бирла борур эрди, ногох олдиға бир парча кўй учради. Якин келди. Кўйчи Мажнунни кўриб таниди. Лайли бирла мактабда кўрмиш эрди, Мажнунга салом қилди ва бисёр эъзозу икром қилди. Мажнунга бисёр раҳми келди ва айди: “Ман Лайлини кўйчиси бўлурман. Ман саини Лайлиға восил қилай”-деди. Мажнун бисёр шодмон бўлиб дуолар қилди. Охираламр бир кун кеч бўлди, кўйин уй тарафиға ёндирди. Мажнун била олиб борди. Қабилаға якин етдилар, эрса Мажнунга бир кўй терисини берди ва айди: “Бу кўй терисини пўшиш килиб, кўй суратида бўлиб, кўйлар бирла оғилға киргил. Лайли ўглок кўзиларни кўргали оғилға томоша қилиб келур, онда наззора киингил”-деди. Мажнун терини кийиб, кўйлар аросида оғилға борди. Бу аснода Лайли қизлар била тамоша қилғали келди. Эрса Мажнун Лайлини кўриб бетоқатлик била охи тортди, беҳуд бўлиб йиқилди. Лайли хабардор бўлиб, “Нечук вокеалур?”-деб Мажнунни тўфасиға келди. Мажнунни кўриб, таниди. Бу ҳам иштиёқлар била охи тортди ва беҳуш бўлиб Мажнунни тўфасиға йиқилди. Қанизақлар бу вокеаға хайрон бўлиб, якин келиб Мажнунни кўрдилар, бўғузлагон тери ичида ётадур. Булар ҳам паришон бўлдилар. Лайлини маҳофаға солиб уйиға олиб кирдилар. Бу аснода Мажнунни отаси Навфални уйидин ёниб, ўз уйиға келди. Мажнун йўқ эрди, излаб топмади. Бисёр паришон бўлиб, изича излаб чиқди. Эрса излай-излай бу оғилда топди. Теваға юклаб, уйиға олиб келди. Онаси бошинг борча жамоаси мунтазир эрдилар, етиб келдилар. Мажнунни уйиға олиб кирдилар. Мажнун хушиға келди. Дарду сўз бисёр паришон қилди, аммо хижолатда маълум қилмади. Ота-онаси бисёр паришонлик бирла нанд-у насиҳатлар қилдилар. Ота-онасини

дaрд-у сўз бирлa қилғaн пaсикaти Мажнунгa тaъсир қилди. Охирилaмр aмр эгдилaр бизнинг бир сўзимиз бор, aгaр қaбул қилсанг хўбдур вa aгaр қaбул қилмaсанг биз рози эмасдурмиз, дедилaр. Мажнун нoчoр қaбул қилди. Булaр aйтдилaр: “Сўзимиз ул ким, Нaвфaл aрaб ичидa бисёр қoбилу муқaррaм вa муaззaм кишидур. Аммо сaнгa бисёр кўнгли мoйил бўлудур. Онинг бир кизи бор, хусну жaмoлдa, aқлу фaрoсaтдa бaркaмoлдур. Ул кизгa сeни муносиб кўриб, ихтиёр қилиши эрди. Сен бу тарикaдa бўлдинг. Нaвфaллек килин мундоғ хoхиш қилсa нечук фaхру мубoхoтдур Хo.ю бизни рози қилсанг они хoхиш қилғил” дедилaр. Мажнун нoчoр қaбул қилди. Улaр бисёр шoзмoн бўлдилaр. Қaбилaларини жaм қилдилaр. Тўйнинг aсбoбинин рoст қилиб. Мажнунгa пoдшoхoнa сaруполaр қийдирдилaр вa Нaвфaлнинг уйи тaрaфингa рaвoн бўлдилaр. Нaвфaлгa хaбaр қилдилaр. Нaвфaл хaм бисёр шoзмoнлиг билa ўз қaбилaларини жaм қилиб, мухaйё бўлдилaр. Бу aснoдa eтиб бордилaр. Бисёр шoзмoнлик бирлa нечa кун бaзму мaжлис oрaстa қилдилaр. Охирaлaмр тўйгa муқaййид бўлдилaр, пикoҳ қилдирдилaр, сaрупой қийдирдилaр. Охирaлaмр Мажнун бирлa кизини бир хужрa тaйип қилиб, ондa oлиб бoриб туширдилaр. Бoрчa хaлoйик тaркaндилaр. Бу aснoдa Нaвфaл бир гўшaдa мaжлис қилдур эрди, кўнглигa рaнғo рaнғ тaффaқурлaр eтиди. Aҳли мaжлисини тaркaтиб, oҳистa кўнуб, Мажнун бирлa кизини тушурғaн уйгa кeлди. Бoрчa хaлoйик уйқуғa мaштaул бўлмиш. Бир тaрaфдин уйни шикoр қилиб, пaззoрa қилди. Мажнун уйни бир бурчaғидa гaмгин ўлтурибдур. Нaвфaлнинг кизи кўнуб, Мажнуннинг қoшигa бoрди вa aйди: “Эй ишк дaштидa ялoнaи зaмoн вa мухaббaт вoдийсидa пoдирaи дaврoн, aввaл худонинг тaқдирин, иккинчи oтa-oнaмизнинг хoхишини бирлa мaни сaнгo жуфт қилдилaр. Аммо сaнини Лaйлнинг фирoқидa мундоғ шaйдo бўлгонинг oлaмни тутиб эрди. Мaшинг хaм бир бeчoрa oшиқим бор эрди, мeшинг ишқимдa бисёр бeқaрoр вa бeсoрoм эрди. Мaн хaм oнинг фирoқидa бeтoкaт эрдим. Ул бeчoрa мaни сaнинг бирлa жуфт қилгонини эшитсa, aҳвoли нечук бўлғaй?” –дeб бисёр шaришoнлик қилди. Мажнун хaм Лaйлнинг eдилa бисёр шaрмaндa ўлтириб эрди, бу сўзлaр тaъсир қилди. Охи тoртдaи вa aйди: Мaн хaм Лaйлнинг фирoқидa шaрмaндaлиқдин шaришoнликимни сaнгa aйтoлмaиб эрдим. Aгaр сeн хoхиш қилсанг, бу мaлoмaтни бoшимгa oлиб, Лaйлнинг кўйингa бoрсaм. Сен хaм ўз ихтиёрингчa қoлил”, –дeб кўниб, хaйрбoд қилиб, бисeбoн тaрaфингa рaвoн бўлди. Нaвфaл бу вoкeсaлaрни тaмoм кўриб, хaйрoн бўлиб eнди. Бу aснoдa бу кизини бир oшиқини бoр эрди, тўй бўлгонини эшитиб, қўлигa пичoқ вa шaмшир oлиб, улaр хилвaт қoлгондa иккaлaсини ўлтурaй, дeб кeлиб, бу уйнинг янa бир тaрaфидин шикoр қилиб, тoмoшa қилиб, ўлтуриб эрди. Ул хaм бу вoкeсaлaрни тaмoм кўриб, вaқгини гaнимaт тoпиб, дaрхoл мaхбуби қoшигa қирди. Мaхбуби кўриб, хaйрoн бўлиб, дaрхoл кўнуб, oёғингa йиқилди. Иккaвлoн зoр-зoр йиғлaшиб, бeхуш бўлдилaр. Сaхaр вaқтидa янa хушигa

келиб, кўпуб ошиқини ўз манзилига юбарди. Қиз уйда ёлғиз колди. Эртаси Мажнуннинг борча ҳеш ва қабиласи Мажнуннинг қошига шоду хуррам бўлиб кирдилар. Кўрдиларки Мажнун йўқ. Излаб топмадилар. Қизни кўрдилар, ёлғиз ўлтирибдур. Хайрон бўлдилар, ёниб чиқдилар. Бисёр паришонлик билан Навфалга маълум қилдилар. Навфал айди: “Тақдирга ҳеч чора йўқдур. Биз онча насиҳат қилдук, қўлимизнинг киришича тадбир қилдик. Ҳеч фойда бермади. Эмди сизлар ёниб боринглар”, -деб руҳсат берди. Улар ёндилар. Бу аснода Ибн Салом ҳам Лайлига тўй бошлаб келиб, тўй қилмиш эрди. Лайлини Ибн Саломга никоҳ қилиб, Ибн Саломни Лайлини хужрасига олиб бордилар. Лайли бечора бисёр паришон бўлиб, Мажнунни фироқида хайрон эрди, айди: “Мажнун манинг фироқимда борчадин кечиб, биёбонларда юргай, нечук ҳаёдуким, ман яна бировни дегайман. Мундоқ қилгунча ўлган яхшироқдур, деб бир ханжари обдор пўшида сақлаб эрди, мабодо даст дарозлик қилса ханжар бирла бир урай, жон берсин, деб ўлтурур эрди. Ибн Саломга ул одаг эрдиким, шароб тўла ичса, хафакон бўлиб, беҳуш бўлиб, икки, уч кун йиқилиб қолур эрди. Бу аснода шароб тўла ичиб, маст бўлмиш эрди. Лайлини хужрасига келгунча хафакон бўлиб йиқилди. Барчалари оғрик тегди, деб хайрон бўлди ва баъзилар ўлди ҳаёл қилдилар. Ночор Ибн Саломни ўз манзилига олиб ёндилар. Барча халойик онинг бирла мубталолиқга қолдилар. Лайли ўз фироқида ёлғиз колди. Лайли вақти ганимат топиб, ёнида бир дашт бор эрди, кўпуб, бир тевага сувора бўлиб, ул даштга равон бўлди. Неча фарсанг йўл бориб эрди, бир овоз эшитилдиким, Лайли мутахаййир бўлиб, кулоқ солди. Бисёр дарду сўз бирла тазарру қиладур. Мажнуннинг овозига ўхшатиб яқин борди. Ногоҳ Мажнун Навфалнинг кизи қошидин чиқиб, бу даштга келмиш эрди. Мажнунга яқин бориб, охи тортиб, оёғига йиқилди. Мажнун ҳам Лайли эканини билди. Лайлини қучоғига олиб, бир охи тортиб, бу ҳам беҳуш бўлиб йиқилди. Бир соатдин кейин яна хушлариға келдилар. Анча рози дил айтишдилар: Лайли воқеани баён қилди. Мажнун ҳам ўз воқеасини баён қилди. Худонинг қудратиға офарин қилдилар. Бир-бирлари билан кўришганлариға шукру сано қилдилар. Бу аснода кеча кундуз мубаддал бўлди. Лайли охишта бориб, хужрасига кириб, ўлтурди. Мажнун ул биёбонда колди.

Мажнун билан Лайлининг фироқ меҳнатида бир-бирлариға жон нисор қилонлари

Алқисса, ривоятларда андоғ баён қилибдурларки, Мажнун Навфални кизи қошидин чиқиб, биёбонга борди, эрса эртаси борча халойикга маълум бўлди. Мажнунни ота-онаси Навфал бошлиқ борча халойикга бисёр хижил ва шарманда бўлиб ёндилар, эрса ўз манзиллариға ёнғунча Мажнунни ота-онаси нохуш бўлди. Келиб

табибларга онча боктирдилар, сихат тошмади. Кундин кунга заъфи зиёда бўлди. Охираламр тақдирга ҳеч чора тошмай оламу фониин олами бокийга рихлат қилди. Аммо Мажнунни онаси ўғли учун дарду доғда эрди, мотами икки баробар бўлди. Бисёр паришонликда дафн қилдилар. Икки кишини фирокида онаси ҳам вафот топди. Охираламр бу ҳам олами бокийга рихлат қилди. Бу аснода Мажнун Нажд тоғида макон тутмиш эрди, ногоҳ тушида кўрдиким, икки кабутар бир ерда уя қўйди, бир бачча чиқарди. Неча кун ул баччани тарбият қилди. Ул бачча ҳавога парвоз қилди, ваҳший жонларга кўшилди. Онча сабаб қилди, ўзларига ром бўлмай сахрога чикиб кетди. Бу аснода ҳаводин икки қуш пайдо бўлди, бу икки кабутарни олиб кетди. Мажнун сесканиб уйғонди, ўрнидин сачраб қўлди. Бу тушига таъбир мулоҳаза қилиб, ўзига мувофик топди, айди: “Ул кабутарни ҳаводин қуш келиб олғони отам бирла онамни олами бокийга рихлат қилғони бўлғай, деб хойхуй бирла равон бўлди. Буларни тайинлик мазоротлари бор эрди. Мажнун ул мазорга борди. Кўрдиким, янги икки қабр зоҳир бўлди. Маълум қилдиким отаси бирла онасининг қабри бўлғай, деб қабрни кучоқлаб йиқилди. Бисёр нола-у зори бирла йиғлаб айди:

*Ки эй боний бинағ вужудим,
Исёне забон ризоси сувдин.
Иршодингни билмадим ганимат,
Юз войки, фавд ўлидин фурсат.
Юз ҳайфки тутмадим тариқинг,
Бир неча кун ўлмадим рафиқинг,
Файзинг манга ўлмади муяссар,
Сен хайр дединг мен айладим шар.
Эй машоийи жваҳари ҳаётим,
Хушнудлигингдадур нажотим,
Билдимки ишани гуноҳкорам,
Келдим санга хору шармисорам,
Дунёда сени мен айладим зор,
Уқбода мени сен айлама хор,
Чун кўрди отасини мазорин,
Шам айлади анго жисми зорин,
Лавҳ айлади кўксини мазора,
Тирногила қилди пори-пори.
Афгон ила қилди тоза мотам,
Афгон ичиди дер эрди ҳар дам:*

Эй отам бирла онам, мандип бисёр дарду алам бирла кетдинглар. Сизларга ўғил бўлиб хизматларингни қилолмадим. Сизларни маслаҳатларингизга кириб, сизларни шод қилмадим. Сизларни олдларингизда

шармандалурман. Рўйисиё қолдим, қайси тил бирла сизларга узр кўяй. Хар нечук бўлса бу рўйисиё жигарпораларинини афв қилиб, бихил бўлинглар деб, бисёр нолаю зорлар қилиб, бир дарди ўн баробар зиёда бўлиб, қабрга юзини суртиб ётар эрди. Бу аснода бу вокса Лайлига эшитилди. Лайли бисёр паришон бўлиб, Мажнунни холи нечук экан, деб бағрини пора қилиб, оху афгонлар қилиб, дарду меҳнатни зиёдалигидин ранжу бўлиб, ўрнидин кўпа олмади. Табибларга анча бокдирдилар сиҳат топмади. Кундин кунга зафи зиёда бўлди. Ўзи ҳам маълум қилдиким, Мажнунни фироқида кетарман. Барча хеш ва қабиласи ҳам бўлакча эканини билдилар. Охираламр борчалари бихиллашдилар. Лайли хилватни ихтиёр қилди. Мани хужрага олиб қиринглар, деди. Ёлғиз хужрага олиб кирдилар. Лайли борча уруғ ва қабиласини чорлади ва айтиди: “Манинг бир васиятим бор, агар мани рози қилсанглар Мажнунни келтиринглар, деди. Аноси бажонидил қабул қилди. Лайли айтиди:

*Холоки муқаррар бўлди кетмак,
Фарз бўлди бу сирни заҳир этмак,
Ўлсин санга эй заифа равшан,
Ким тиги ҳаво ҳалокидурман,
Жисмимда йўқ ўзга дирд тоби,
Илло гами шиқ изтироби,
Савдоси бирла йўқ бўлди борим,
Кечди ҳавас ила рўзгорим,
Ман ошиқи зору бенавоман,
Бир маҳлиқога мубаталоман.
Кўп орзу айладим жамолин,
Бирдам кўра олмадим висолин.
Ҳоло кетурам кўнгилда сўзи,
Қўлдин на келур бу эрси рўзи.
Мажнун мани зора мубаталодур,
Саргаштаю зору бенаводур.
Мандиндур они жунуну афзун,
Қайс эркан ўлибдур они Мажнун.
Доим кечирур гамимда айём,
Бир кун онга ҳосил ўлмаюб кам.
Расвойи замони ўлди мандин,
Офоқа афсона ўлди мандин.
Беҳуда эмис фиғону оҳи,
Ёқмасми мани ошинг гуноҳи.
Ман ким кетурам бу ҳокдондин,
Дардим буки, шармисорам ондин.
Эй муниси рўзгорим она,
Ғамхориму ғамгусорим она.*

*Ман дори бақога азм этурда,
 Дунёни видо этиб кетурда.
 Менсиз кечиб оҳлар фиғонлар,
 Саҳролага туштуғум замонлар.
 Туиса йўлинг ул ўлан диёра,
 Арзи гамим айла ул фиғора.
 Зинҳор анга ўлғонингда восил,
 Хуш кимсадур ондин ўлма гофил.
 Туш оёғина ризосин исти,
 Ман мужрим учун дуосин исти.
 Арз айлаки, эй вафоли дилдор,
 Жон берди йўлингда Лайлийи зор.*

Эй она, мани васиятим улки, мани олами бокийга рихлат килгонимни Мажнун эшитур ва яна мени фирокимда бесарупо юртани борчаларингизга маълум эрди. Маст тевадек гуркураб мени мазоримга келур. Албатта, ул ерда жон фидо килур. Рухи мани руҳим тарафига борур. Албатта, они сизлар эъзоз ва икромлар била ораста килиб, мани кабримга кўйинглар. Мундоғ қилмасангизлар маним ёним ерга тегмас. Ул бечора ҳам ғариб бўлиб қолмасин, деб васиятин тамом қилиб, Мажнунни ёдида жон баҳак таслим қилди. Ибн Салом ҳам ноком қолди. Борча ҳалойиклар зор-зор йиғлашдилар. Бу аснода Мажнун ота-онасининг қабрида йиғлаб ётур эрди, бу воқеалар ғойибдин тамом кулоқига эшитилди. Мажнун охи тортиб, маст тевадек гуркураб этиб келди. Бу воқеани тамоми халқ кўрдилар. Мажнун ҳам келиб, бир охи сард аз дили пурдлард тортиди ва жон баҳак таслим қилди. Борча ҳалойик кўриб ҳайрон бўлдилар. Лайлидин зиёдароқ Мажнунга мотамдор бўлдилар. Охиралам буларнинг иккаласининг поклиги борчага маълум бўлди. Иккисига бир кафан қилдилар, бир кафанга иккисини олиб жанозага солдилар.

*Бир наъиқа солдилар иккави,
 Жонсиз келин ва ўлик кўёвни.*

Иккаласини намозини ўгаб, бир марҳадда кўйдилар. Ишқи мажозийда онча жабру жафолар тортидилар. Худойи таоло муҳаббатларини ҳақиқатга мубаддил қилиб, муреду максалдариға етдилар ва ҳар бандаё мўмин покнинг била эътиқодини рост қилиб максалиға қалам кўйса, ҳақ субҳоно ва таоло нечук махрум кўйғай ва ҳар ким диёнат бирла қўнглини ҳолис қилиб, ишқи мажозийда ўртанса ва муҳаббат йўлида паймол бўлса, ишқи ҳақиқийга мушарраф бўлса не ажаб дурур.

“Ва Оллоҳул ҳодий ила сабил ил иршод”

Илоҳи ул ошқи содиқларнинг ҳақи хурматидин борча мўминларни ғайрдин бегона қилиб ўз муҳаббатингга ошно қилиб, дийдорингга

мушарраф қилгил.

ОШИҚ ҚУМРИ

Аммо ровийлар андоғ ривоят килурларким, Бағдод шаҳрида Одилхон деган подшо бор эрди. Унинг бисотида ўғли йўк эрди. Қуллардан бир кун жума кечаси подшо тахт устида ухлаб бир туш кўрди. Тушида айтдиларки, сенга худо бир ўғил берур, отини Қумрихон кўй, деб кўздан ғойиб бўлдилар. Подшо еридин туриб хушвақт бўлди. Шукур бисёр қилди Подшонинг тўққиз заифаси бўлиб, шулардан бирини жуда яхши кўрар эди. Уни Гуландом шаризод дер эрдилар. Ногоҳ у заифага оло таоло бир ўғил берди. Подшонинг кўрган воқеаси ёдидин чикиб, олимларга кенгашиб айди: “Ўғлимга яхши от кўйинглр”. Шул вақтда кун ботар тарафдин бир ок соколлик киши келиб айди: “Эй нодон, бу ўғлонинг оти Қумрихон деб аввалдин кўйилган эмасми”, деб кўздан ғойиб бўлди. Ондин сўнг подшо юртига қирк кеча-кундуз тўй бериб, очга нон, ялонғочга тўн бериб, мамнун қилди. Ногоҳ ўғлонни беш ёшида мактабга бердилар. 12 ёшида тамом илми олло таоло кўнглида жо қилди. 14 ёшида сахро килурга майл қилди. Қумрихон отасидан ижозат олиб бир сўз айди:

*Қиблагаҳим ижозат бер чўллара,
Манинг кўнглим базми шикор айласун.
От илгатиб мурғзорли чўллара,
Манинг кўнглим базми шикор айласун.*

*Қимга поён этди ёлгон дунёни,
Кўнглим орзу этар дила майдонни,
Безжал чикмасдур махлуқнинг жони,
Манинг кўнглим базми шикор айласун.*

*Хизр бобом ўқидилар ҳал эта,
Мустафо нуридин тушмас нур зиё,
Қиблагаҳим, жоним йўлингда фидо,
Манинг кўнглим базми шикор айласун.*

*Қодир олло йўқтин мени яратди,
Кўнглим орзу этар дузда ёрошлар,
Ғафлимда отим кўйди эрашлар,
Манинг кўнглим базми шикор айласун.*

*Бағдод шаҳи таваккал қил оллога,
Сабр этарман ҳақдин келган билога,*

*Мен келгунча машгул бўлгил дуога,
Манинг кўнглим базми шикор айласун.*

*Шоҳимардон ҳудойимнинг шеридир,
Кўнглимизда айролиқнинг ҳажридир,
Ғовсул Аъзам Қумризоннинг пиридур.
Манинг кўнглим базми шикор айласун.*

Шаҳзода бу сўзларни тамом қилгандин сўнг подшо ўғлига насихат қилиб бир сўз айтиди:

*Болам кетар бўлсанг Богдоод элидин,
Аввал бир худони кўйма тилиндин,
Дод этарман кажэ фаликнинг илгидин,
Ҳақ расул оғлони кўйма ёдиндин*

*Тангрининг каломи ўттиз сад пора,
Айролиқ солибдир сийнагга яро,
Тогда маскан тутган ул Увайс қаро,
Норинжсон Валини кўйма ёдиндин.*

*Сизиндим мен сенга ё раббим Аҳад,
Ба ҳаққи хурмати Аллоҳу Самад,
Баҳоваддин пири кулол Нақибанд,
Сойил кезганлариш кўйма ёдиндин.*

*Кўнглингнинг қарзони айланмай кўчди,
Энди бул чирогим ёнмайин ўчди,
Пайгамбар ёрони даҳ ёр беҳишти,
Алхусус тўрт ёрни кўйма ёдиндин.*

*Ҳақнинг забурини ўқиган Довуд,
Зул Жалол ўзиндин еттишгай махсуд,
Ҳаким ўгли ё Асқари Маҳмуд,
Забардаст Валини кўйма ёдиндин.*

*Ҳасан бирла Ҳўсин ўн икки имом,
Аларни тилиндин кўймагил мудом,
Ҳақ зикрини эсорий қилгин субҳи шом,
Ҳафтани, чилтинни кўйма ёдиндин.*

*Расулнинг қўллари мўйи муборак,
Кунинг тўлмай қазо йўқдир бедарак,*

*Ба ҳаққи ҳурмати ёсин таборак,
Ҳақнинг каломини қўйми ёдингдин,*

*Ота-аввал ўқир оқдин-қародин,
Ҳақ сақлагий бемаҳалда балодин,
Қудрат билан ерни кўкни яратган,
Бир улуг даргоҳи қўйми ёдингдин.*

Алқисса, бу жавобни айтгандин сўнг шахзода кўнгли бузилиб, халқи билан хайрлашиб, бир газал айди:

*Мен кетар бўлдим шикори,
Элар олло ёринг бўлсин.
Таваккал этдим Жаббори,
Элар олло ёринг бўлсин.*

*Юрагимда кўндир алам,
Мен чекар бўлдим дарду ғам,
Оқ суғи берган Қиъбам онам,
Отам, олло ёринг бўлсин.*

*Ваъда этсам жавонлари,
Бедов мишиб сайронлари,
Аҳли сулук шионлари,
Нирлар олло ёринг бўлсин.*

*Бағдодда манзил-мақоним,
Ҳажр ўтига ёнди жоним,
Орзуланган қирқ полвоним,
Сани ҳам олло ёринг бўлсин.*

*Билманам насиб қаёна,
Абу Бакр Умар, Усмона,
Қариб турган қиз-жувона,
Барчанг олло ёринг бўлсин.*

*Отамдин олдим рухсати,
Тилаб ҳақдин инояти,
Бағдоднинг барча шавкати,
Барчанг олло ёринг бўлсин.*

*Ошиқларга борму далил,
Муродимни берсин Жалил,*

*Этма шикоримни сабил,
Барчанг олло ёринг бўлсин.*

*Бекларнинг олдинда бозлар,
Қумрига бўлан дамсозлар,
Бўйни давочали қизлар,
Қизлар, олло ёринг бўлсин.*

Шахзода Қумрижон бу сўзни айтиб, минг беш юз отлиғ лашкари бирла Қосим Вазирни олиб, Ҳазрати Ғоёсул Аъзамнинг муборак гумбазларига бордилар. Ўзининг ёш бошига шикор хаваси тушиб, ёшлигидин хавф этиб, бир сўз айти:

*Сизиндим мен сенга сунъи илоҳи,
Қодир олло сен билурсан ҳолими.
Банданг гуноҳқордир кўндир гуноҳи,
Қодир олло сен билурсан ҳолими.*

*Ёш бошимдин изм айладим шикора,
Муноэжот айладим ҳақ бирубора,
Тогда мискан тутган ё Увайс қаро,
Эр бузруклар сен билурсан ҳолими.*

*Макканинг устуни Ханиноу-Маннон,
Ҳолимдин хабар оз карамли султон,
Муҳаммад пайгамбар охири замон,
Ё Муҳаммад сен билурсан ҳолими.*

*Ҳасан билан Ҳусинжонларнинг гули,
Кетимизда қолди Бағдоднинг эли,
Сизиндим ман санга Норинжон Вали,
Саттор эгам сен билурсан ҳолими.*

*Мунча лашкар бирла чўлда юрурсан,
Билман, тақдир насиб қайн борурсан,
Яратган Зулжаёл ўзинг билурсан,
Қодир олло сен билурсан ҳолими.*

*Билман не савдолар тушар бошим,
Удуглар тараҳҳум айлар қошим,
Ёшим етмиш ўн уч-ўн тўрт ёшим,
Аввал охир сан билурсан ҳолими.*

*Отам билан онам қолдилар йиғлаб,
Дайролик ўтина бағрини доғлаб,
Ман чиқминам таваккалга бел боғлаб,
Раҳмон эгам сан билурсан ҳолими.*

*Қумрижон сизиндим ё Раббим Жалил,
Агар сен қаргасанг топилмас далил,
Макка бунёд этган Иброҳим Халил,
Ҳақ Мустафо сен билурсан ҳолими.*

Ал қисса, бу жавобларни тамом этиб, ўн кун йўл юриб, Сафо тоғининг канориға бориб тушдилар. Ўн кун от чопуб, кураш туттириб тўй бердилар. Сўз вақтида Қумрижон айтди. “Эй вазир бобо, бу тоғларни сен кўп кезгансан”. Манга баён қил. Бу тоғни на тоғ дерлар? Анда вазир айди: “Эй шахзода у тоғни отини айтсам ҳам, айтмасам ҳам бўлади. Лекин отанғиз ўтғиз кунда қайтиб кел деб эрди”, анда Қумрижон айди: “Билғил ва огоҳ бўлғил, отам бўлса Боғдодда қолиб турур, тез бўл, баён қил деб”, ғазаби хурушиға кириб ханжарини олиб, вазирига ҳамла қилди. Анда вазир жон хавлижон еридин туриб, айди: “Ҳай-хай тўрам, жоним сизга фидо бўлсин. Бу тоғни отини Сафо тоғи дерлар. 360 аелиёнинг манзилгоҳи турур, лекин қайси кеча ҳозир бўлур маълум эрмас”, анга воқеаларни баён қилғач, шахзода тоғнинг устига чиқиб борғохини барпо қилиб шул кеча истиҳола қилиб ётди. Аммо Қумрижонни шу кеча сахар чоғи воқеасинда тўрт чаҳорёёр, ўн икки имом, олти ойлик йўлдан шаҳри Зарнигор подшоҳнинг қизи маликаи Тўтижонни олиб қелиб, никоҳ қилиб бердилар. Шахзода тушида бу воқеани кўриб сескалиб турди. Маҳрамлари, вазирларини чақириб бир сўз деди:

*Беклар сизи сирим баён айласам,
Бошиланг мани Зарнигорнинг элини.
Жошимни йўлинда қурбон айласам,
Бошиланг мани Зарнигорнинг элини.*

*Бошимизда бордир давлат ёронлар,
Висоли етгунча бўлдим дарбадар,
Атрофимни қуришад олди эранлар,
Бошиланг мани Зарнигорни элини.*

*Жам бўлиб келдилар тўрт моҳитобон,
Абу Бакр, Сиддиқ, ул Умар, Усмон,
Шул вақт ёхти жаҳон бўлибди равшан,
Бошиланг мани Зарнигорни элини.*

*Ақду хушим, чошиб кетди ҳарёна,
Қибла ёндин келди якка девона,
Оғзиндин ўт сочар ёхти жаҳона,
Бошланг мани Зарнигорни элина.*

*Ҳаёлим олдириб ақлим йитирдим,
Ҳақнинг бирлигига имон келтирдим,
Хизр орқасида бир хирқа кўрдим,
Бошланг мани Зарнигорни элина.*

*Ғарқилдашиб, ўрдак учар гоз билан,
Булбул сайрар сул шавқида ёз билан,
Балого қолибман данжик қиз билан,
Бошланг мани Зарнигорни элина.*

*Эранлар жсам бўлиб шароб ичдилар,
Нафас ўғлим дейюб бўйним қучдилар,
Соғима, сўлима анбар сочдилар,
Бошланг мани Зарнигорни элина.*

*Қумри айтур, тушини ёлони бўлмас,
Ишиолло етарман гўмони бўлмас,
Йўлинда ўлганни армони бўлмас,
Бошланг мани Зарнигорни элина.*

Алқисса, бу жавобларни тамоm қилгандан сўнг Қосим вазир айтиди:
Бу келган эранларни танирмусиз, деди. Анда Қумрижон бир сўз айтиди:

*Жума кечасида, саҳар чоғинда,
Мағрибдан Маширикқа эранлар келди.
Кўзим гафлат олди Сафо тоғида,
Атрофимиз қуршаб эранлар келди.*

*Ақлим лол бўлибдир аларни кўриб,
Алар мени кўриб, насихат бериб,
Никоҳ қилиб берди марҳамат қилиб,
Ҳаққа хазинадор бўлганлар келди.*

*Мискани Зарнигор, Шоҳ Миҳмуд қизи,
Туққан ойдай кўрдим илғари ўзин,
Юз минг шева билан ўлдурди бизи,
Ноз билан ақлимни олганлар келди.*

Бу сўздин сўнг 5500 отлик лашкар бирлан шахри Зарнигорга равона бўлдилар. Йўлда борурда Кумрижонни ёдина Тўтижон тушиб бир сўзни айди:

*Бирчани яратган Олло,
Зарнигора етир мани,
Диним Мухаммад Мустифо,
Тўтижона етир мани.*

*Хақдин биза бўлди фармон,
Юракда кўп қолди армон,
Хақ ҳурмати фахрий жаҳон,
Севар ёра етир мани.*

*Тўхтамас кўнглимни боди,
Аҳли пайгамбар авлоди,
Тангрини мингда бир оти,
Севар ёра етир мани.*

*Мухаммад олама сарвар,
Қилми бошимни дарбадар,
Баҳаққи жумла пайгамбар,
Севар ёра етир мани .*

*Қайда дардимнинг давоси,
Худо ҳар банди паноси,
Хизр Илёснинг онаси,
Севар ёра етир мани .*

*Тангрининг қалими Мусо,
Марям ўгли Ҳазрат Исо,
Ҳаққима айланг бир дуо,
Тўтижона етир мани.*

*Худодир пушти паноҳим,
Даргоҳинги етгай оҳим,
Говсул гўзам сайилагоҳим,
Севар ёра етир мани.*

*Эмакимни этми шё,
Баҳаққи сураи таволо,
Ҳурмати дашти Карбалто,
Севар ёра етир мани.*

*Кўзда ёшим бўлди алвон,
Мундин ортиқ хўйма армон,
Қумри айтур, шохимардон,
Тўтижона етир мани.*

Алқисса, бу жавобни тамом қилгандин сўнг лашкар бирлан бир неча маъзил йўл юриб, бир дарёнинг канорина бордилар. Анда вазир айди: “Эй тўрам бу дарё санинг юртиңда бўлса эрди, санинг хотирингдин кемачилар ўтирғай эрди. Энди бу дарёи хунхордан нечук ўтғайсан”, деди. Шунда Қумрижоннинг қаҳри келиб бир сўз деди:

*Тўрт чорёр келди асо шайланиб,
Қирқ чилтан келдилар қилич бойланиб,
Бир девона келди зирлиб айланиб,
Бурхи сармаст бузург бўлонлар келди.*

*Бир одам келдилар осмона боқиб,
Зикр айтиб, кўзларидин ёш оқиб,
Чодирнинг ичиги машъаллар ёқиб,
Баҳовиддин бузрук деганлар келди.*

*Сўнгра келди қора тўнли бир киши,
Ҳасрат бирла ўтган ёз бирли қиши,
Осий умлат учун оқиб кўз ёши,
Муҳаммад хирқасин кийганлар келди.*

*Манго қилди бир карамлик иноят,
Эранлар дуосин қилди ижобат,
Кўзима кўринди бир шўх малохат,
Зулфини белига солгонлар келди.*

*Қиймириб ёнима келди шул замон,
Танимди қолмади бир зарра дармон,
Жилвасидин ҳеч қим қутулмас омон,
Олама гулгула солонлар келди.*

*Экин экиб, мевасидин тотмадим,
Сийнам очиб соясинда ётмадим,
Қўл узатиб жуфт мамасин тутмадим,
Жонима ўтларни солонлар келди.*

*Қўл узатиб севар ёрни ўзина,
Қўларим тушибдир гўлдек юзина,*

*Ёхти жаҳон тор бўлибди кўзима,
Шуъласи оламин олонлар келди.*

*Қумри айтур, ноҳақ ўтга ёнмадим,
Ўз кўлидин шароб ичиб қонмадим,
Аҳдим буюр иқроримдин дўнмадим,
Ноз бирла ақлимни олонлар келди.*

*Бу сўздин кейин Қумрижон дарёга қараб бир муножот айди:
Ёрни, кўкни халқ айлаган эй Жаббор,
Манга мадад беринг, дарё эранлар.
Қарамли подшоҳим ман махтум почор,
Манга мадад беринг, дарё эранлар.*

*Қудрат бирлаи кўкдан эган тўрт китоб
Сизиндим ман санга Умари Хаттоб,
Ёнишимни ўн тўртда айладим ҳисоб,
Манга мадад беринг, дарё эранлар.*

*Шайтон манмаликдин бўлибди маълун,
Ҳожетим дароҳда айлигим қабул,
Ваҳаққи ҳурмати ҳабиби Расул,
Манга мадад беринг, дарё эранлар.*

*Наноҳ бериб ўзинг сақладинг Жалил,
Намруднинг ўтига сабр этган Халил,
Пайгамбара ваҳий келтирган Жаброил,
Манга мадад беринг, дарё эранлар.*

*Отам била онам қолди қоҳишда,
Ёраб мани ўзинг устур бу ишда,
Ҳақ ҳурмати тўрт муқаррар фаришти,
Манга мадад беринг, дарё эранлар.*

*Бир нари деб элдин кечдим гойибона,
Тушда кўриб бўлдим дали девона,
Ҳақ ўзи етиргай айши даврона,
Манга мадад беринг, дарё эранлар.*

*Алҳамда ёзилмиш айну гайндин,
Ё Ҳазрати ёсин ё етти мубин,
Ёра етмаклагим айлагил тайин,
Манга мадад беринг, дарё эранлар.*

*Бахти иқболимни айла муаззам,
Ишиқнинг кемасида гарқ бўлиб сузам,
Баҳиққи хурмати маҳзаби Аъзам,
Манго мадад беринг, дарё эранлар.*

*Хатоли биндамин кўндур гуноҳим,
Диргоҳинги қачон етир бу оҳим,
Сан эрурсан арз тўвчи подшоҳим,
Манго мадад беринг, дарё эранлар.*

*Аваал азон айтган ҳазрати Билал,
Мани мундиш ортиқ айлама камол,
Қумри айтур, бир яратгон Зулҷалол,
Манго мадад беринг, дарё эранлар.*

Алқисса, бу жавобдан сўнг “инна фатахна” сурасини уч маротаба ўқиб, бир тупрокка дам солиб дарёга ташладилар, ўтиб кетабердилар. Етти кеча-кундуз йўл юриб бир чўлистона етдилар. Қумрижон сувсаб вазирига бир коса сув беринглар, деди. Вазири камоли лашкари бирлан ахтариб, бир қатра сув тона билмади. Алқисса, эртадан пешингача юриб, биёбоннинг ҳароратидан тоби токат эта билмай, тамоми лашкари хароб бўлиб ўлиб қолдилар. Қосим вазир бирлан Қумрижон омон қолди. Қумрижон Қосим вазира қараб лашкарларини йўқлаб бир сўз айлди:

*Чора йўқдир ҳақдин келган балога,
Бирга чиққан сирдошларим, хўш энди.
Айюб сабр айлади келган балога,
Шаҳид бўлган гўччоқларим, хўш энди.*

*Қаҳбо фалак ёқдинг юрак ёғимни,
Қима айтай сийнамдаги доғимни,
Бир гул эдим хазон урди бозимни,
Бирга келган сирдошларим, хўш энди.*

*Бизнинг билан келган ёру ёронлар,
Чўлга чиқиб ширип жонин бераилар,
Дастгирлик этмади кўрган эранлар,
Армон билан ўлганларим, хўш энди.*

*Имомлардек ташна бўлиб чўлларда,
Шум насиба кездиргандир бу ерда,
Қаромат бормикан улуг пирларда,
Шаҳид бўлган гўччоқларим, хўш энди.*

*Опадин шум толеъ бахти қароман,
Нечун Бағдод ўлкасидин эсудоман,
Қисмитимга рози бўлиб бораман,
Ҳазон урган гулча гуллар, хўш энди.*

*Манинг кўнглим дарё каби тошибдур,
Фалак ўрдам бузиб ақлим чошибдур,
Тушда ёра Ҳизр пирим кўшибдур,
Армон билан ўлганларим, хўш энди.*

*Машиққат кўп чекдим жабру жифони,
Ё раб қачон кўргузурсан сафони,
Ҳақ мужссар этсин, завқу сафони,
Бирга келган биродарлар, хўш энди.*

*Қумрижоннинг нафси шайтон танинда,
Туфроқ тақдирининг ишкор еринда,
Кўришгаймиз тонгла маҳшар кунинда,
Бирга келган наважуволлар, хўш энди.*

Алқисса, бу жавобни тамом қилгандан сўнг Қумрижон зор-зор йиғлаб бир сўз айди:

*Тангрини билибман ҳамини ҳозир,
Ё раб бу ерларда берма хавофир,
Ҳақга хазинадор ҳазрати Ҳизир,
Менинг соҳибжамолимни кўрдингму.*

*Бикам бөхабардир, кезар ойинида,
Ё риббано қўйма мани койинида,
“Қароман қаъбайин” икки фаринида,
Менинг соҳибжамолимни кўрдингму.*

*Макканинг устуну Ҳаннону Маннон,
Худойимдин манго бўлди бу фирмон,
Дев нарига подшо бўлган Сулаймон,
Менинг соҳибжамолимни кўрдингму.*

*Ари устинида ўн икки минг муқаррар,
Ё жошмани олдил, ё мақсудим бер,
Юз йигирма тўрт минг ўтган пайгамбар,
Менинг соҳибжамолимни кўрдингму.*

*Кавсарнинг лабида жаннат ичинда,
Ишқим сийнасида, сумбул сочинда,
Сўлаймондин ошоқ аришнинг буржсида,
Менинг соҳибжамолимни кўрдингму.*

*Отамиз Одамдур, онамиз Хавво,
Дастим ёқамдадур, тилимда тавбо,
Жанодилда улган Адҳам Саҳоба,
Менинг соҳибжамолимни кўрдингму.*

*Бандадурман, қилган ишларим хато,
Яхшиликни доим айлагил ато,
Маҳшадда жасой тутган ё Имом ризо,
Менинг соҳибжамолимни кўрдингму.*

*Ошиқ Кумри чекар ишнинг гамини
Ахтариб топладим рўи замини,
Ё ҳазрат Жаброил таъгри аминни,
Менинг соҳибжамолимни кўрдингму.*

Акисса, етти кеча-кундуз йўл юриб, бир чинорнинг тагига етдилар. Чинорнинг тагида бир неча қизлар жам бўлиб, бир неча завку гомошолар этиб юрар эрдилар. Анда шаҳзода айдн: “Эй вазир, тоғ бўрисиз бўлмас, эл ўтрисиз бўлмас”, бу қизларнинг орасида шояд бизнинг дилдоримиз бўлгай деб, қизларга қараб бир сўз деди:

*Қаршим олиб турган қизлар,
Зарнигорни йўли қайда?
Тилим сўзлаб, дийдам йиғлар,
Эркамжоннинг йўли қайди?*

*Тушда кўриб хайрон этган,
Кўнглим уйин вайрон этган,
Чўлларда саргардон этган,
Париваиннинг йўли қайда?*

Кумрижон бу сўзни адо қилгач, бир нозанин хушсураг қиз ўрнилан туриб, кўлларини алиф лом қилиб, юз минг таъзиму тавозе қилиб, шаҳзода Кумрига қараб, жилва қилиб, бир ширин сўз қилғони:

*Отим Жамладаур қасобининг қизи,
Ёр бўлмақа қабул айладим сими,
Ойнадан тиниқдир сийнамнинг ўзи,
Бир замон сийнамда роҳат олиб кет.*

*Ёшим ўн тўртдадур, қаддим баркамол,
Мўмин бўлсанг, бечоранинг қўнглин ол,
Муродингли бергай қодир Зулжалол,
Қўнглим бир Катбадир уни олиб кет.*

Бу сўзлан сўнг шахзоданинг каҳри келиб, Жамилахонга насихат билан бир сўз деди:

*Пандим сенга ҳаддин ошиб сўлама,
Мард ўглиман, беникоҳин севманам.
То ўлгунчи ёмон йўлни кўзлама,
Мард ўглиман, беникоҳин севманам.*

*Мани беш вақт учун яратди Жаббор,
Билиб кўриб, нечун бўлай гуноҳкор.
Икки эшигдадур гувоҳим Жаббор,
Аҳд, этибман, бевафони севманам.*

Бу жавобни тамом этгандан сўнг воҳасрато, надомато деб, шахзодага караб, Жамилахон бир сўз деди:

*Берган таваллом олмадинг,
Бир балога учрагайсан.
Додима қўлоқ солмадинг,
Бир балога учрагайсан.*

*Бу дунёга келган кетар,
Нолишим оллого етар,
Сайрадим булбулдан баттар,
Бир балога учрагайсан.*

Алқисса, бу жавобни адо қилган Қумрижон Табриз вилоятидан кўчиб юрий берди. Бир печа манзил тай кишиб, бир куни бир гумбази хазорага етишдилар. Кеч бўлганга ҳайрон саросима бўлиб ўлтурдилар. Вақти хуфтон шахзода Қумрижон гумбази хазорага кириб, жами бузруклардан мадади истеътоат тилаб бир сўз деди:

*Йўқдан бор айладинг Тагри тасоло,
Расул барҳақ сани бир деб келиб ман.
Молу лашкаримдан, элдан айрилиб,
Мунглиман иложим кўриб келибман.*

*Кўкригим дарёдек қайниюб, тошиб,
Отам зор қолди йиғлашиб, қарошиб,
Мен келибман кеча тоғлардан ошиб,
Асвобим очарсан, бир деб келибмин.*

Алқисса, бу жавобларни тамом қилгандин сўнг кун ботар орқа тарафдин яшил асоли бир бобо ҳозир бўлди. Бобо Масих нафаснинг олдиға чиқиб, юз минг одоб бирла кўлин алиф лом қилиб бир сўз айди:

Саволи Қумри:

*Мен бузун йўлдин адашдим,
Сиринг изҳор айла бобо,
Ишқинг ўтиги нутаидим,
Ани изҳор айла бобо.*

Жавоби бобо:

*Жонинг қурбондур йўлингда,
Аввал худо бирдур болам.
Қудрат ағлонинг ағинда,
Дининг Расул диндир болам.*

Саволи Қумри:

*Сен нечук чиқдинг бу ёна,
Раҳминг келсин ширин жона,
Сирингни айла бағна,
Ани изҳор айла бобо.*

Жавоби бобо:

*Рухсати Расул тўрт ёри,
Ғарибларнинг ҳавондори,
Бир худо хазинадори,
Санго ҳамдам бирдур болам.*

Саволи Қумри:

*Айтурсан ҳақнинг ёдини,
Эшитиб фақат додини,
Баён айла ўз отингни,
Отинг изҳор айла бобо,*

Жавоби бобо:

*Тўрт кишининг пиридурмиз,
Эрақларнинг эридурмиз,
Ғийс хожа Хиридурмиз,
Олло ёринг бўлсин болам.*

Саволи Қумри:

*Қумри айтур, бизрим пора,
Айролиқ қилди бечора,
Етмак борли нозли ёра,
Ани изҳор айла бобо.*

Алқисса, ондин сўнг бобо айди: эй кўзим холо чошгоҳ турур, нешинда бир жойга егурсан, Балх шаҳри дерлар. Батамоми халойик қора кийгандир, пешонангга ёзилган бўлса кўрарсан, деб кўздин гойиб бўлди. Қумрижон парининг амрини тутиб отина бир тазёона урди. Барку бод масаллик шаҳри Балхга етишди. Сахарда ногоҳ дарвозаи Балхдан кириб, атрофига донишмандлик бирлан назар қилса, шоҳу-гадо 7 яшардан 70 ёшгача мусибатзодалардек эйинларига қора кийиб жаза паза бирла паришон хол бўлиб, ранглари тайғир топган, аларни кўриб, олдиға бориб, вазирнинг алинда ойболга, ул хам қора кийиб ўлтурубдурур. Қумри вазирдан қора киймакдан не сабаб деб сўради:

Саволи Қумри:

Мухаммад уммати худонинг қули,

Қасбми, расму киймаклик қаро.

Саринга дўнайин бул юртининг ули,

Қасбми, расму киймак қароши.

Жавоби вазир:

Қурбонинг бўлайин пердан келарсан,

Қирқ кун бўлди қасб киймоқ қорани.

Бир-бир боқиб эсоним ўтга соларсан,

Қирқ кун бўлди расм киймак қарони.

Саволи Қумри:

Бошинини туғанмас балоси борму,

Ё бировнинг етган давоси борми,

Фалак сенда қасди ҳавоси борми,

Қасбму, расму киймоқ қарони.

Жавоби вазир:

Элик йил шаҳарда турибди аждар,

Уч йил подшо бўлолмади баробар,

Юртининг қизи бари кетди саросар,

Ул сабабдин расм киймак қарони.

Саволи Қумри:

Ошиқ Қумри ўқир айну доли,

Худо очгай бандасининг иқболи,

Ман ҳам билай ул аждарнинг аҳволин,

Расму, қасбму киймак қарони.

Жавоби вазир:

Шоҳ Салим подшомиз отим Жаҳонгир,

Эраглар бўлмади бу йўлда дастгир,

Барча одам мотам билан ўй фикр,

Ул сабабдин расм киймак қарони.

Алқисса, бу жавобни тямом қилгандан сўнг вазир Қумрижонни олиб шаҳарга келди. Қумрижонни подшонинг олдиға олиб борди:

Шунда шох Салим шаҳзода Қумрига қараб бир сўз деди:

Саволи подшо:

*Наслингни баён эт гул юзги ўзлон,
Эй соҳибқироним, қайдик бўларсан?
Ҳар бир сўзинг хиста дардларга дармон,
Сўзла навъжувоним, қайдик бўларсан?
Қумрижон жавоб берди:*

*Ўн тўртимда сайри сафо азм қилдим,
Бир парининг ҳайрониман ҳайрони.
Сафо тоғ устинда бир тушини кўрдим.
Бир парининг ҳайрониман ҳайрони.*

Саволи подшо:

*Нечук тушидир кўрдинг Сафо тоғинда,
Ё ярим кечада, саҳар чоғинда,
Ул нечук паридир кимнинг боғинда,
Сўзла навъжувоним, қайдик бўларсан?*

Жавоби Қумри:

*Ул тушини кўрмишам саҳар чоғинда,
Булбуллар сайрашар гул будоғинда,
Оти Тўти Зарнигорни боғинда,
Ул парининг ҳайрониман, ҳайрони.*

Саволи подшо:

*Йўқ парига ўзинг зод этибсан,
Кўкрагинга бир сўз бино этибсан,
Бошинга шўршиу завго этибсан,
Тоza гулистоним, қайдик бўлурсан?*

Жавоби Қумри:

*Бир париваш келди сўлина боқиб,
Ҳажер ўтига манинг жонимни ёқиб,
Юз минг жилва бирлаи қошини қоқиб,
Гамзалининг ҳайрониман, ҳайрони.*

Саволи подшо:

*Оти кимдур Зарнигорнинг элинда,
Булбулдайин сайрамнист гулинда,
Юзин кўриб бош қўйибсан йўлинда,
Тоza гулистоним, қайдик бўлурсан?*

Жавоби Қумри:

*Отим Қумри дерлар, отам Одилжон,
Кўзгама аламини зорагим вайрон,
Маскани Зарнигор, оти Тўтилжон,
Ул парининг ҳайрониман – ҳайрони.*

Алқисса бу жаеобдин сўнг подшо бошидин ўтган воқеаларни баён қилиб айди: 'Эллик йил бўлубдир. Бул юртимда бир аждархо пайдо бўлибдур хар кунда бир қизни олиб кетиб хароб қилди. Шу кун ўзимнинг ёлғиз қизимга навбат етибдурур, деб турган холда ташқаридан бир гавго келди:

Баногоҳ подшонинг қизини маҳофага солиб, аждахога олиб бормоқчи бўлиб турган эканлар. Анинг гавғоси эрқап, аммо жон хавлида Бибижон бир газал ўқиди:

*Ёлғончи дунёга келдим,
Найлайин армонли кетдим.
Дунёга келиб на кўрдим,
Найлайин армонли кетдим.*

*Гунчаликда урди хазон,
Рози бўлин: ёру ёрон,
Дунёдин ўтдим навжусон,
Найлайин армонли кетдим.*

*Дунёда шират сурмадим,
Гуноҳим надур билмадим,
Мурода етиб ўлмадим,
Найлайин армонли кетдим.*

*Кўнгил мақсудим бўлмади,
Олмонинг раҳми келмади,
Ҳеч ким қазодин қолмади,
Найлайин армонли кетдим.*

*Қаримай белим буқилди,
Бахтима қаро чекилди,
Кўнги айвоним йиқилди,
Найлайин армонли кетдим.*

*Ажал келиб этди гариб,
Бу дардима йўқтур табиб,
Аждархога бўлдим насиб,
Найлайин армонли кетдим.*

*Бибижон дер, бағрим пора,
Жудолик этди бечора,
Ҳақ амрини йўқдир чора,
Найлайин армонли кетдим.*

Алқисса, ондин сўнг Қумрижон анинг ноласига раҳми келиб бир сўз айтди:

*Гофил эрдим бу кун келдим қошинга,
Йиғлама гамлардин халос айларам.
Сўзла на иш түшди санинг бошинга,
Иншооллоҳ гамлардин халос айларам.*

*Навбатида кечар шох ила гадо,
Хар бошлаган ишга бандаси ризо,
Даргоҳинда ажсал йўқтур беқазо,
Иншооллоҳ гамлардин халос айларам.*

*Уч юз олтмиш бирдин дуо олганман,
Лаиқкар ўлиб вазир бирлан қолганман,
Ишқнинг савдосида дали бўлганман,
Иншооллоҳ гамлардин халос айларам.*

*Лайли Мажиҳун сенга йўқтур зор этган,
Бирдур бизни, аждархони яратган,
Сенинг кўз ёшларинг мени дол этган,
Иншооллоҳ гамлардин халос айларам.*

*Ошиқ Қумри ёд тарман субҳонни,
Яратганим танда кўйса бу жонни,
Оқиғиб аждардан қирмизи қошни,
Кўргин неча ишлар бунёд айларман.*

Алқисса, бу сўзни айтиб бўлгач, Бибижонни махофага солиб тепгизга олиб бордилар. Хамнаҳаси аждархога келтирган кизларни солиб кетатургон қора уйга солиб кетдилар. Тамоми арқони давлат қайта бердилар, Андин сўнг шахзода Қумрижон Бибижоннинг ёнига бориб, юз турли марҳамат бирлан, соғ тизина бошини кўйиб, айтди. Эй барнойи жаҳон, сарви равон, кўнглингда бу иш малол келмасин, сенинг гулдек баланингда раҳм қилмай бир неча воинсофлар бу балоийи жабрга ташлаб кетдилар. Лекин ман тириклигимда, санга келган балога химмат кўрсатурман. Суворимни жавлонга киргузиб газаб майдонинда суриб, қаҳр қиличин яланғоч қилиб, иншооллоҳ ишлар кўрсатсам керак, деб, Бибижоннинг тизасига бошини кўйиб, бир замон хобиғафлатда ором олиб ётди. Бу тариқала кун ҳам намози аср вақтига яқинлашиб келди. Алқисса сўз кўп, мухтасар қилмоқ керакдур. Вақт- хуфтон бўлгач, аждархо ҳам шарлаб дарёни икки бўлиб, чор тарафни қалтиратиб, келаберди. Бибижоннинг наргиздай кўзидан окгон қатра-қатра ёш боди

мухалиф бирла келган, санг резадек шарақлаб ёпишиб келгани ҳамона
Кумрижон сесканиб кўзини очди. Кўрса, Бибижон қазо домға гирифтор
бўлганин кўриб, Кумрижонга айди, эй Кумрижон чап тарафингга назар
килгил, деди. Ул ҳам дарҳол назар килса узун 12 газ, эни 6 газ бир
аждархо келиб турур. Шу пайт Кумрижон кўлига қиличини олиб, худога
ёлвориб бир мухаммас ўкиди:

*Икки оламини яратган қодирий, Фаффорий Аҳад,
Бир отингдир қулфу оллоҳу Аҳаддур, бири оллоҳу самад.
Бас нечук дунёга келдим, толе шум, бахти бад,
Дастимни очиб дуо қилдим, худойим қилма рад,
Ки бу қун мушкулдаман, ё Ғовсул Аъзам қил мадад.*

*Ҳолима раҳминг келсин сан олами сайёрсан,
Бениво кас, гариб, бечораларга ёрсан,
Барчани бир кўзда кўрган сан ҳаминча борсан,
Ки, ҳаммининг ҳожатин битказгуси биру борсан,
Ки бугун мушкулдаман ё Ғовсул Аъзам қил мадад.*

*Бир ашми ҳақ Али шери худонинг қуввати,
Ғар худо бандам деси бўлсам Муҳаммад уммати,
Кажрави тўққиз фалак солди бошима шиддати,
Йиғладим балки умид қилдим худодин ҳиммати,
Ғар бугун мушкулдаман ё Ғовсул Аъзам қил мадад.*

*Ул каломига ёзилмишдур айн бирлан гийн,
Сураи алҳамда бор “ҳазо сиротил мустақим”,
Ҳазрати ёсинда бордур ҳурмати етти мубин,
Ман мадад сендин тиларман эй худо ванон қадим.
Ғар бугун мушкулдаман ё Ғовсул Аъзам қил мадад.*

*Бул ажсалнинг илгидин барча келганлар беомон,
Ғар ажсал ҳақ буйругидир бемаҳал ўлган ёмон,
Ман санго юз тутмишам пайгамбари охир замон,
Ўл паноҳингда мани тутгил бугун сен безумон,
Ғар бугун мушкулдаман ё Ғовсул Аъзам қил мадад.*

*Нола қилдим бирлигинг ҳақинда эй қодир Худо,
Беназо кас, бечораларга бўл ўзинг муттаққо,
Ман гариб бечорага бўлгил ўзинг сен раҳнамо,
Золим аждарнинг қўлидин сен ўзинг бергил нано,
Ғар бугун мушкулдаман ё Ғовсул Аъзам қил мадад.*

*Чархи кажравнинг илгидин пайлайин овораман,
Бирлигинг ҳақида тоқай ман санго ёлвораман,
Ҳазрати Жирҷис каби бағри юрак сидпораман,
Қайда борсам ман ғариб, бечора бахти қараман,
Гар бугун мушкулдиман ё Говсул Аъзам қил мадад.*

*Шум фалакнинг гардишидин бағри бирёнман бугун,
Юсуфидин айрилон Ёқуби Канъонман бугун,
Ҳеч очилмас гулча янглиг таҳбатаҳ қопман бугун,
Манки бахти қаролиқдин дийда гирёнман бугун,
Гар бугун мушкулдаман ё Говсул Аъзам қил мадад.*

*Шукр қилгил, бўлма галгин қил ҳудога муштиққо,
Қумрига айланг шафоат, ё Муҳаммад Мустифо,
Бандаман оғизману дармонда қўйма мубтало,
Гар манга айлаб қарам, бўлгил манга сан раҳнамо.
Ки бу кун мушкулдаман, ё говсул Аъзам қил мадад.*

Алқисса, бу жавобдин сўнг кунботар тарафдан бир бобо келиб, Қумрини кўлиндан қиличини олиб, кўлига қаса тутдириб ғойиб бўлиб, эрса аждархо шахзолани дамнашиласига торғиди. Қумрижон ҳам қиличини қаса тутиб, гўё бир узим пахтани ел учиргандек, аждархони оғзидан кириб, қуйруғидан икки бўлак қилиб чиқиб кетди. Ондан сўнг аждархони ўлдирганига вақти хуш бўлиб бир сўз айтиди:

*Ёлгончи дунёсан йўқтур ноённинг,
Ҳар қима бир шева этарсан, дунё.
Борму мунда асло тўзук қўйғонинг,
Келганин остига отарсан дунё.*

*Кўзинг кўрганини олмай қўймассан,
Бош кесарсан, қон ичарсан, тўймассан,
Қофир билан муслмонни билмассан,
Кундан кундин қаҳри баатарсан дунё.*

*Бир қисм туфроғдин одам яратти,
Юз йигирма тўрт минг пайғамбар ўтди,
Санго келган қайси бири ер тутди,
Қўймассан борини ютарсан дунё.*

*Қани санго келган Одаму Ҳавво,
Борисини яқсон айладинг андо,*

*Қани Рустам, Пуртўр, Искандар, Доро,
Бир кун ёқосидин тутарсан, дунё.*

*Кимсани айладинг тахт узра султон,
Кимсани кўнглини айладинг вайрон,
Ҳазрати Ёқуб ўгли Юсуфи Канъон,
Мисрга қул этиб сотарсан дунё.*

*Одам фарзандидир шаҳона тўли,
Етти дарё бордур ҳеч бўлмас фоний,
Қирки бирдан ўлди Довуднинг ўгли,
Ҳар кима бир олам этарсан, дунё.*

*Кимларни йиғлатиб кимни қулдирдинг,
Бошдин бошқа қазобликни билдирдинг,
Эллик йиллик аждарҳони ўлдирдинг,
Ошимизи оғу қотарсан, дунё.*

*На ёмон қунларни солдинг бошима,
Эранлар раҳм этди кўзда ёшима,
Қушлар эга бу аждарнинг лошина,
Бу мори, қаждўмни нетарсан, дунё.*

*Чархи қазрав филак қароринг йўқтур,
Ҳаргаз бир мақомда туроринг йўқтур,
Ҳеч ким бирла равиш мадоринг йўқтур,
Шоҳ билан ладони натарсан, дунё.*

*Ҳасратда йиғлатдинг отам-онамни,
Юрагимга солдинг қайғу аламни,
Ё раб сандин истиб бугун қарамни,
Этганингни ситам этарсан, дунё.*

*Ошиқ Қумри айтур, дунё ёлондур,
Бу дунё кўплардин кечиб қолондур,
Ким суянса бу дунёга нодондур,
Кўрганларни ҳар дам алдарсан, дунё.*

Алқисса, бу жавобларни тамом қилгондин сўнг эндиги сўзни Балх вилоятидин эшитинг, вазири жўжагини топириб кетган ёйиға назар қилса ёғ томиб турур. Бул вақтда вазирнинг вақти хуш бўлиб тонгинг вақтида икки рақат намози шўкур вузуъ ўқиб, келиб подшога салом берди. Эй, подшоҳим мен бир туш кўрдим. Ё ўзинг ё йўратургон тоғил,

деди. Подшонинг Мулла гўё деган бир кишиси келиб айди. Эй, подшоҳим, жавоб бўлса бу тушни йўраин, деди. Анда вазир бир сўз айди:

*Ётурдим бир кеча бир аҳвол кўрдум,
Бир бўлак жасоат, тургил, дедилар.
Хизр келиб тутди ўнг ён дастимдин,
Сўлимгдаги тўрт чориёр дедилар.*

*Жам бўлиб келдилар бир печа подшо,
Бириси Хаводур, Бибифотима,
Барчаси айдилар ҳамд ила сано,
Кўрқма банди олдингдадур, дедилар.*

*Кун ботардин келди икки девона,
Бир дамини олмас ҳақдин бегона,
Бурхи сармаст, шоҳ Машираб девона,
Кўл очиб доимо дуо қилдилар.*

*Жам бўлиб келдилар ўн икки амом,
Аларни ёдиндин қўймағил мудом,
Тилимдадур ҳақнинг шкри субҳу шом,
Жуфтинг Балх шоҳининг қизи дедилар.*

*Турам оҳи етган экан, Жаббора,
Тангри тақдирина топилмас чора,
Аждарни қилибдур ул икки пора.
Шаҳри Балхда даврон сургил, дедилар.*

*Атрофимши қўришиб олди эрактар,
Юз йигирма тўрт минг ўтган пайгамбар,
Абубақр, Умар, Усмоғу Хайдар,
Меҳнатинг йўқ бўлди, кулгил, дедилар.*

*Қосим вазир тушни ёлони бўлмас,
Ишолдо кўнглим армони бўлмас,
Етарман мақсадга гумони бўлмас,
Бу сўз айтиш кўздин гойиб бўлдилар.*

Алқисса, Қосим вазир бу сўзни тамом қилгандин сўнг воқеа жойига Қўрқмас кални юбордилар. У бориб аждаҳодин уч тасма олиб келди ва Салим подшога қараб бир сўз деди:

*Арзимни эшитгил Балхнинг подшоиси,
Юртинга бир соҳибқирон келибдур,
Сизиндим ман санга каъба худойи,
Гуё Маҳдий охир замон келибдур.*

*Мудом кезар бир олмонинг йўлинда,
Али зулфиқори бордур белинда,
Аждарҳо ётибдур соғу сўлинда,
Юртинга бир соҳибқирон келибдур.*

*Хуснини кўрмишам гулдин гузора,
Бир нолини етган жан жаббора,
Қора уйдин чиқиб боқмай почора,
Гуёки бир Юсуфи Канъон келибдур.*

*Сўзимни олдинга айлай мухтасар,
Сурагингни кўрдим мисли Искандар,
Урунда гуёки мисли газанфар,
Тирилиб Рустами дoston келибдур.*

*Кўркмас кал дер, ваъда шулдур султоним,
Юракда қолмади зарра армоним,
Балх келини бўлсин менинг хирмоним,
Юртинга бир соҳибқирон келибдур.*

Алқисса, бу сўзларни тамом этгандан сўнг Кўркмас кални кулли кулларга калантар қилиб улуғ ва кичик денгиз канорига бориб тупдилар. Анда подшо Кумрижонга караб бир сўз айди:

*Нечук султон эдинг келдинг устима,
Моду мулким санго бўлсин, эсон қўзим.
Жон поёндоз оёқингнинг остина,
Тоъси тахтим санго бўлсин, эсон қўзим.*

*Уч йил бориб сийнаб кўрдим ўзимни,
Жоним қурбон сен эшитгил, сўзимни,
Ўлжа қилиб олдинг боғдин қизимни,
Нозли қизим санго бўлсин, эсон қўзим.*

*Сурагингни кўриб мумдай эрибман,
Ҳисоб этсам эллик ёшга кирибман,
Умр қисқа подшоликга қизибман,
Эрку давлат санго бўлсин, эсон қўзим.*

*Кетма, санго тожси тикшим берайин,
Соглиқингда беш кун даврон сурайин,
Ҳаётим боринча бўйинг кўрайин,
Эрку давлат санго бўлсин, жсон кўзим.*

*Подшо Салим айтар, ихтиёр санда,
Ҳеч тоқат қолмади жсон бирла танда,
Совсанг қўлингдурман, сақлаванг банда,
Бир дуоғўй қўлингдурман, жсон кўзим.*

Алқисса. шох Салим бу сўзни тамом қилгандан сўнг Кумрижоннинг вазирини Салимшоҳнинг қизи Бибижонни никоҳ қилиб бердилар. Андин сўнг шаҳзода Зарнигорга ёлғиз равона бўлди. У Балх вилоятидин чиқиб, етти кун йўл юриб, бир чўл-у биёбонга борди. Анда вазирнинг кадри ўтиб муножот қилиб, бир сўз деди:

*Ерни кўкни халқ айлаган бирубор,
Барча ишни ё раб ўзинг билурсан,
Яккаликда дардга бўлдим гирифтор,
Барча ишни ёраб ўзинг билурсан.*

*Қудрат били манго айлагил карам,
Юрасимдин чиқар бу дарду алам,
Исонинг опаси эй Биби Марям,
Барча ишни ёраб ўзинг билурсан.*

*Арз айласам сандин ўзга кимим бор,
Бир отинг Каримдур, бир отинг Саттор,
Яна бир отингдур Аҳмад ул Қаҳҳор,
Барча ишни ёраб ўзинг билурсан.*

*Ошиқ Қумри кўрган тушим ёлғонзу,
Боздоғдаги бизни эллар омонми,
Ё эранлар, ёра етмик гумонми,
Барча ишни ё раб ўзинг билурсан.*

Алқисса. бу сўзни тамом қилгандан сўнг бир оккуш Кумрижонни кўтариб ўз бекасининг боғига келтириб ташлади. Кумрижон ҳайрон бўлиб, бу на куш эркан, деди. Шу пайт оккуш бир силкиниб, Кумрижоннинг олдина келиб, бир бобо суратида бўлиб айди:

“Эй шаҳзода энди гам ема, боғ ўз бекагини боғи турур-деб кўздин ғойиб бўлди: Кумрижон кўзини очса тонг отибдур. Анда Кумрижон эранлар сўзи ёлғон эмас, деб зор-зор йиглаб бир газал айди:

*Келдим санго меҳмон бўлиб,
Севар ёрим, уйгон энди,
Тога бога бозбон бўлиб,
Севар ёрим, уйгон энди.*

*Эранлар келдилар мунда,
Ман бўламан санга бинда,
Манинг даркор ваъжим қанда,
Манинг жоним, уйгон энди.*

*Танимадингми ёрингни,
Оғла шитгай зорингни,
Истасам жуфт анорингни,
Манинг бикам, уйгон энди.*

*Тушда шикох қилди сани,
Фалак қўп ўртади маши,
Икки кўзимнинг равшани,
Нозли ёрим, уйгон энди.*

*Чекдим қўп жабру жафони,
Қўп ўртадинг сен меҳмони,
Келди дардингни дармони,
Нозли гўзал, уйгон энди.*

*Қумри дер, оллонинг қули,
Очилди умримнинг гули,
Олиб келди ҳазрат Али,
Тур, нозанин, уйгон энди.*

Алқисса, бу сўздан сўнг Тўтижонни Ақл қанизи Қумрижонга навозини килиб бир сўз деди:

*Сан нечун келдинг бу бога,
Сўзла ўғлон, на корасан,
Кўзинг ўйиб солсам чоҳга,
Сўзла ўғлон, на корасан.*

*Сани ким келтирди мунда,
Ё гадомикан ё газанда,
Бир каромат бордур санда,
Сўзла йигит на корасан.*

*Бу жойги келмагинг ҳавас,
Баланд кўнглинг этибсан наст,
Бикам, санго лойиқ эмас,
Сўзла йигит, на корасан.*

*Жондир бу танда омонат,
Асл зотингни баён эт,
Бу ерни дўзах гумон эт,
Сўзла ўзлон на корасан.*

*Бу боғни дерлар Зарнигор,
Танда жонимдур беқарор,
Ўтдим гуноҳингни дилдор,
Сўзла ўзлон, на корасан.*

*Ақл каниз манинг отим,
Оллога етгандур додим,
Икки дунёда мурудим,
Сўзла ўзлон на корасан.*

Ондин сўнг каниз бу сўзни тамом қилгач, Қумрижон канизга қараб бир сўз деди:

*Ҳалима оғоҳ бўл ёрнинг махрами,
Мани бу тақдира олло келтирди,
Лоладек кўзимнинг оқди шабнами,
Дини барҳақ Расул оллоҳ келтирди.*

*Тангрининг каломидур ўттиз пора,
Гоҳи ерда шодмон, гоҳи бечора,
Тоғда маскан тутган ё Вайсул Қаро,
Султон Ҳубби, Даргон ота келтирди.*

*Бикангни кўрмишам сабо тоғинда,
Оти Тўти Зарнигорни боғинда,
Субҳидам вақтинда, сахар чоғинда,
Ун икки имому тўрт чориёр келтирди.*

*Молу лашкарлирим чўлларда қолди,
Худонинг тақдири бизга шул бўлди,
Биканг учун қизил юзим соралди,
Тоғда эсган боди сабо келтирди.*

*Ошиқ Қумри нетар бибинг билмаса,
Ажал етиб наймонамиз тўлмаса,
Иложим йўқ ҳақдин қарам бўлмаса,
Илёс хўжа ақли расо келтирди.*

Алқисса, Қумрижон бу сўзни тамом қилгандан сўнг, Тўтижон қанизига айди, меҳмонни мунда олиб кел, деди. Ўзи еридин туриб ўлтурди. Тўтижон айди:

“Эй йиғит бу бонга нечун келдинг”? Ондин сўнг шахзода Тўтига қараб бир сўз деди:

Қумри:

*Қулоқ солиб арзим эшит султоним,
Хўрлама бу келган меҳмон паризод.
Тасаддугинг бўлсин бу ширин эконим,
Ўтмасин беш кунлик диврон паризод,
Тўтижон:*

*Сан келибсан Зарнигорни юртина,
Бикангни танирсан, биканг танирсан.
Бир қулоқ қўй, дўстинг айтган сўзна,
Бикангни танирсан, биканг танирсан.
Қумри:*

*Паризодим ўзинг гулсан, сўзинг гул
Рафторинг гул, суфторинг гул, юзинг гул,
Чаманлар ичинда ман келган булбул,
Чекарман қўйингда полам паризод.
Тўтижон:*

*Манинг учун кирдинг жафо дастина,
Ажал етказди ериинг остина,
Кел чиқиб, сайр эт сўнама устина.
Хуриингни танирсан, биканг танирсан.
Қумри:*

*Неча кун қўйингда дарбадар юрдим,
Гоҳида йиғладим, гоҳида кулдим,
Жаҳонни ўзима қоронгу билдим,
Юрасимда доғу ҳижрон паризод.
Тўтижон:*

*Зулфим санинг белларинга боғлансин,
Дарёларинг тўлиб, суви лойлансин,
Шикаста кўнглингда жўранг айлансин,
Жўрангни танирсан, ёринг танирсан.*

Кумри:

*Сафо тоғда берди эраглар сени,
Мин демадим ёрим сандан ўзгани,
Паризодим икки кўним равшани,
Бу дунё беш кунлик даврон паризод.*

Тўтижон:

*Сайр этиб келибсан бу тоза бога,
Нолишинг этибди қодир худога,
Ёринг бўлсин қоматингдан садога,
Ёрингни танирсан, ёринг танирсан.*

Кумри:

*Кумри айтар, келдим санга зойибона,
Хасратингда бўлдим дали девона,
Энди машгул бўлсанг айши даврона,
Олай оқ сийнингда ором паризод.*

Тўтижон:

*Тўти айтар, ихтиёрим кўлингда,
Жоним қурбон бўлсин санинг йўлингда,
Кел ўйнасанг жуфти ашорим кўлингда,
Ёрингни танирсан, ёринг танирсан.*

Аммо иккилари бу жавобни айтишгандан сўнг шахзода Кумрижонни Тўтижон ҳарам саройига олиб бориб, оқ сийнаседан жой бериб, иккилари боғдаги очилган гулдек бир-бирининг бўйнига кўлларини солиб, икки ошик-маъшук муродларина етдилар. Илоҳи ҳамма уммати Муҳаммадни муродиға еткургайсан.

САЁДХОН ВА ҲАМРО

Озарбайжоннинг Таракамон юртида Ошик Аҳмад, Ошик Маҳмуд деган икки дўст бор эди. Буларнинг иккови қиёматликини ўртага солиб дўст бўлган эдилар. Ошик Аҳмад айди: -Ошик Маҳмуд дўстим", "Агар, менинг ўғлим, сенинг қизинг бўлса, сен қизингни менинг ўғлимга бер, агар, менинг қизим, сенинг ўғлинг бўлса, мен қизимни сенинг ўғлингга берайин,-деб ваъда этиб, ваъдалашдилар. Авлиё-ма-авлиё тунадилар, зиёрат этдилар. Сахар вақтида ухлаб ётар эдилар. Ошик Аҳмад! Сенга бир ўғил бердик, Ошик Маҳмуд-сенга бир қиз бердик-дедилар.

Ошик Аҳмад ўридан туриб кўрса, сахарнинг файзли вақти эди. Туриб уйларига қайтдилар. Ошик Аҳмад билан Ошик Маҳмуд хотинлари билан жуфтлик қилдилар. 9 ой, 9 кун деганда Ошик Аҳмаднинг ўгли бўлди, отини Ҳамрожон қўйди. Ошик Маҳмуднинг кизи бўлиб, отини Салбиниез қўйди. Бир неча йил орадан ўтди. 7 дан 8 ёшга қадам қўйганда болаларни элтиб, мулкига бердилар. Булар бир-

бирлари билан ўйнашмоқни машқ қилдилар. Ҳамрожон 15 дан 16 ёшига чиқди. Салбинийёз ҳам 16 ёшга чиқди. Энди гапни Ошиқ Аҳмаддан сўранг. Ҳамрожон қадди камола келди. Ошиқ Махмуд дўстим энди буларнинг иккисини тўй қилиб, томоша қилиб, кўшсақ нечук бўлар экан?-деди, Ошиқ Аҳмад. Анда Ошиқ Махмуд-Ажаб бўлар, деди.

Етти кеча-кундуз тўй-томоша этиб, Ҳамрога Салбинийёзни бердилар. Эндиги сўзни қимдан эшит. Ошиқ Аҳмаднинг бир дўсти бор эди. Қалъама-қалъа, кентма кент юриб, қарвон билан савдогарчилик этар эрди. Бир кун шу дўсти Ошиқ Аҳмаднинг қарвон саройига келиб тушди. Ошиқ Аҳмад билан омон эсонлик сўрашди. Қани дўстим: Ўғлинг борми!-деди Ошиқ Аҳмад: Орий бор бўлса керак, деди. Дўстим, ўғлингни чақир, ўз кўзим билан кўрайин-деди. Ошиқ Аҳмад-ажаб бўлар, -деб Ҳамрожонни чақирди. Ҳамрожон келиб, одоб билан Ошиқ Аҳмаднинг дўстининг кўлини олди. Салом берди, ўғлинг шуми - деди дўсти. Орий шу бўлса керак, деди Ошиқ Аҳмад.

Қани, бу ўғлингни уйлангирдингми?-деди. уйлангирган бўлсанг келишни ҳам чақир-деди. ўз кўзим билан кўрайин дўстим, тенгини топиб олиб бериб- санми ё йўқми-деди.

Ажаб бўлар-деб Салбинийёзни ҳам чақирдилар, у кўшкка келиб, салом бериб. Ҳамрожоннинг қошига келиб ўтирди. Ошиқ Аҳмаднинг дўсти -келишинг шуми,-деди, -шу, деди Ошиқ Аҳмад. Салбинийёз кўшкка қараб қайтди. Салбинийёз кетгандан кейин, эй Ошиқ Аҳмад дўстим, ўғлинг-ку хазрати Юсуфнинг шишони сириган ўғил экан, бунинг тенгини топиб олиб бермаган экансан. Унда Ошиқ Аҳмад: Менинг ўғлимнинг тенги қаерларда бор.-деди.

Ўғлингнинг, тенгини мен айтаман-деди дўсти. -Рум шаҳри деган шаҳар бор, унинг Маматхон подшоҳ деган подшоҳи бор. Қизил олма деган жойда 40 танаб боғи бор, Сарховузи бор. Қув ва гози бор, унинг Саёдхон нари деган кизи бор. Ёнида қирқ қанизи бор. 90 газ кўшк бор. Шу кўшкда бўлади, ўғлингнинг тенги-деди.

Бул сўзни айтиб қарвон йўлига- тушиб равона бўлди. Энди сўзни қимдан эшитинг, Ҳамрожондан эшитинг. Бир йилдан бери Саёдхонни тушида кўриб, ичидан қасад бўлиб, не ерданигини билмай юрур эди. Унинг ларганини эшитганнинг эртасига азонда ирғиб еридан туриб, элтига созини олиб, икки этагини чизаб, Озарбайжон-Тарақамон юртидан чиқиб, “қайдасан Рум шаҳри, Маматхон подшонинг юрти” -деб, йўлга тушиб равона бўлди. Эндиги сўзни қимдан эшитинг, Салбинийёздан эшитинг. Ҳамрожоннинг кетиб боришини қанизи айтиб келди. Салбинийёз ириб еридан туриб, “Ҳамрожонни қайтарайин” деб, қора кийиб, моғам тутиб, Ҳамрожоннинг кейнидан югуриб кетди. Бир неча мазгил йўл юриб, Ҳамрожоннинг кейнидан етди, олдига чиқиб, йиллаб ётаберди. Ҳамрожон айтти: -Во лариг! Энди мунга не дерман?, бир давр соз, бир давр сўз айтсам, шу сўзга тушуниб, кетмасмикан.

деган хаёл пайдо бўлди. Эгнидан сизини олиб, Салбиниёзга караб бир сўз айтиб, турган экан кўринг, не дер экан:

*Юзингни дўндириб, чинма қошингни,
Кел-ҳо, нозлим сен киймагил, қорани.
Хумор, ола кўздан тўкма ёшингни,
Кел-ҳо, нозлим сен киймагил, қорани.*

*Ўзинг бир подшоҳан тахтингда бордир,
Агар сабр айласанг бахтингда бордир,
Қора кийма, сенинг ҳаддингда бордир?
Кел-ҳо, нозлим сен киймагил, қорани.*

*Сарҳовуз бўйига доллар ярашур,
Оқ юзинга қўша хоғлар ярашур,
Ёрим қора кийма, қизил ярашур,
Кел-ҳо, нозлим сен киймагил, қорани.*

*Ер юзида қиблагоҳни севарсан,
Ари устинда ул даргоҳни севарсан,
Қора кийма, бир оллони севарсан,
Кел-ҳо, нозлим сен киймагил қорани.*

*Не сабабдан этган аҳдинг унутдинг,
Тириклайин менинг аъзамни тутдинг,
Ҳамронинг ўлганин сен қабул эттинг,
Кел-ҳо, нозлим сен киймагил қорани.*

Деб, бу сўзни айтиб Ҳамрожон йўлга равона бўлди. Ҳамрожондан бу сўзни эшитиб, Салбиниёз йиғлай-йиғлай кўшига қайтаберди. Келаётиб уйлади. Мен отасининг ёнига борайин, отасига Ҳамрожоннинг кетиб бораётганини айтгайин, отасининг айтгани билан қайтмасмикан?- деган хаёл пайдо бўлиб, Ошиқ Аҳмаднинг тилло пўш саройига караб йўлга тушиб, равона бўлди. Ошиқ Аҳмаднинг эшигини очиб юбориб, адаб билан салом берди. Ошиқ Аҳмад алик олди ва хайрон бўлди. Нечук келди экан бу деб. Шул вақтда Салбиниёз Ошиқ Аҳмадга караб, Ҳамрожоннинг кетиб бораётганини баён этиб, бир сўз айтиб турибди. Кўринг не дер экан:

*Эй ёронлар мусулмонлар,
Бизнинг ёр кетмали бўлди.
Бошимни қўйдим йўлига,
Босибон ўтмали бўлди.*

*Күринслар ёрнинг ишани,
Оқишиб кўздан ёшимни,
Ўзга юртларга бошини
Олибон кетмали бўлди.*

*Аввалда мени шод этиб,
Дўсту-душманга от этиб,
Охирда ана ёт этиб,
Тоши ёр тутмали бўлди.*

*Мен чекарман бу жафони,
Ўзгалар сурар сафони.
Муҳаббат меҳри-сафони,
Ёрим унутмали бўлди.*

*Кунимни дўндириб ёса,
Кўни дардим этиб тоза,
Отани айлаб Салбинийёза,
Ҳамрожон кетмали бўлди.*

Бул сўзни эшитиб Ошиқ Аҳмад ўғлининг кетганини билиб, Салбинийёз келинни эргаштириб йўлга равона бўлди. Бир неча мазгил йўл юриб, Ҳамрожоннинг кейиндан қичкириб борар эрди. Ҳамрожон кейнига қараса отаси билан Салбинийёз ёрнинг келишгани кўриб тўхтаб турди. Ошиқ Аҳмад билан Салбинийёз ёри етиб борди. Ҳамрожон отасига салом берди. Ошиқ Аҳмад айтди: -Эй ўғлим Ҳамрожон, қайда борарсан?- деди. Онда Ҳамрожон: -мен Рум шаҳрига борарман,- деди. Онда Ошиқ Аҳмад: -ўғлим Ҳамрожон: Ул юртларга сен кетма, Рум шаҳри деган узок юрт бўлса керак. Сенинг керагинг, сўрагинг яхши киз, яхши келин бўлатургон бўлса, эгингга созинг, юр ўғлим калъама-калъа, кантма-кант ахтариб хоҳлаган кизингни олиб берайин,- деди. Ҳамрожон: -Йўк ота, мен Рум шаҳрига бормасам, Мамадхон подшонинг кизи- Саёдхон парини олмасам, тоби-токатим бўлмас,- деди. Отасининг айтганини тингламай, қайласан, Рум шаҳри деб йўлга тушиб равона бўлди. Ошиқ Аҳмад ҳам ўз кўшига қайтди. Салбинийёз ҳам қайтиб кела ётиб ўйлади: -Иккимизни ўқитган мулланинг уйига борсам, Ҳамрожоннинг кетиб бораётганини айтсам, мулласидан уялса-да қайтар, сийласа-да қайтар,- деган хаёл пайдо бўлди. Мулланинг уйига қараб йўлга равона бўлди. Мулланинг уйига етиб борди. Эшигини очиб юбориб, алаб билан салом берди. Мулла саломга алик олди. Онда Салбинийёз Муллога: - ўғлингиз Ҳамрожон, Рум шаҳридаги Мамадхон подшонинг кизи Саёдхон парига ошнгу гирифтор бўлиб кетиб бораётир, бир тавалло этсангиз печук бўлар экан,- деди. Мулла-ажаб бўлар кизим,- деб ирғиб

еридан туриб хассасини кўлига олиб, Салбинийёзнинг олдига тушиб йўлга равона бўлди. Бир неча мазгил йўл юриб, Ҳамрожон, деб кичкирди. Ҳамрожон кейнига караса мулла билан Салбинийёз ёрининг келишини кўриб, келиб тўхтаб турди. Мулласи билан Салбинийёз кейнидан етиб борди. Ҳамрожон мулласига адаб билан салом берди. Мулло! –Эй ўғлим Ҳамрожон! Қайда борурсан?-деди. Ҳамрожон:-Бораётган ери пинхони ошиқлик, айтмайин деса бўлмади. Ахири алина созини олиб “бир давр соз, бир давр сўз айтсам тушунмасмикан” деб, кетиб бораётган томонини айтиб бир сўз айтиб турибди. Кўринг не дер экан:

*-Энди бундан кетар бўлдим бош олиб,
Бир парининг савдосини тушибман.
Бағрим эзиб, кўзларимга ёш олиб,
Хон парининг савдосини тушибман.*

*Ишиққа тушган ақду-хушин олдирир,
Ўзи йиғлаб, душманини қулдирир,
Ога бул дард бир кун мени ўлдирир,
Бир парининг савдосини тушибман.*

*Фалакнинг алишпан жисмим ёқарман,
Бир ёрнинг дардидан қонлар ютарман.
Тавалло айламанг, муллам кетарман,
Хон парининг савдосини тушибман.*

*Ошиқ Ҳамро ошиқликнинг йўлида,
Сўналар гарқ урар чашмим қўлида,
Бош қўйибон хон Саётнинг йўлида,
Хон парининг савдосини тушибман.*

Деб бу сўзни айтган вақтда муллога бу сўзлар яхшигина таъсир этди. Мулло айтди: Бунга тавалло бекор кетар, бунга гап айтмайин- деб, “Бор Ҳамрожон ўғлим, йўзинг бўлсин”-деди. Оқ фотиҳани бериб қолаберди. Ҳамрожоннинг вақти хуш бўлиб йўлга равона бўлди. Мулло билан Салбинийёз уйларига қараб кайтаберди. Хабарни энди Ошиқ Аҳмаддан сўранг. Ёлғиз ўғлимни ёт юртларга юборавердим, не яхшилик бор, не ёмонлик бор, ўғлимнинг кейнидан кетайин, не бўлса икболимдан кўрайин, деб бир йўргани эгарлаб, ўзи минди. Бир йўргани эгарлаб етаклади. Озиқ-овкатларни жам этиб, мешик-мутроларни сувдан тўлдириб, қайдасан Рум шаҳри-деб, Озарбайжон Таракамон юртидан чикиб, йўлга тушиб равона бўлди.

Бир неча кун юриб, Ҳамрожоннинг кейнидан етди. Бир қора

кўрдим кўринаверди. Ҳамрожон кўн узок кетган экан. Ҳамрожоннинг кейнидан кичкирди. “Ҳей Ҳамрожон ўғлим! Тўхта шу ерда”,-деди. Ошик Аҳмаднинг кичкирган товуши Ҳамрожонга етиб борди. Ҳамрожон кейнига қараса отасининг от чопиб келишини кўрди. Ҳамрожон тўхтаб турди. Қараса отасининг бир йўргани мишиб, бир йўргани етаклаб эгнига созини осиб, келаётганини кўриб, Ҳамрожон хайрон бўлди. Отаси етиб келди. Ҳамрожон одоб билан салом берди. Отаси “алик” олди. Ўғлим Ҳамрожон! Ёт юртларда не яхшилик бор, не ёмонлик бор, инқоблимдан кўрайин, ана бу отга мин-деди. Ҳориган одамнинг иши ўзларингизга маълум-ажаб бўлади-деб, Ҳамро ирғиб отга минди. Ҳа ота! Энди ўзинга келибсан-деди. Ҳамрожон.

Отали-болали иккиси Озарбайжон Таракамон юртидан чиқиб, Рум шаҳри қайдасан?-деб йўлга тушиб равона бўлдилар. Бир неча кун йўл юрди, бир неча кун чўл юрди. Кунлардан бир куни буларнинг сувлари туқанди. Ошик Аҳмад айди:-Эй Ҳамрожон ўғлим! Бу чўлу биёбонда сувсизликдан ўлиб қолмоқчи, сен шу ерда отларни сақлаб қолсанг, мен бир сув топарнинг иложини топсам, нечук бўлар экан, ўғлим?-деди.

-Ажаб бўлар! Деб Ҳамрожон отларни сақлаб қолаберди. Ошик Аҳмад бир буюк тўбанинг устига чиқиб хар тарафга қаради. Қараса ўнг томонда кўз учиди ялтираб бир чашма кўринди. Ошик Аҳмад мешк-мутроларини оркалаб шу чашмага қараб юрди. Бир неча мазгил йўл босиб шу чашмага етиб борди. Сув ичди, сероб бўлди. Мешик, мутроларини ҳам тўлдирди. Энди қайтайин деб турганда, чашманинг кун ботар тарафидан бир бўлак кизлар, келинлар кўлларига мис тунг ушлаб, саллониниб сувга келабердилар.

Яқин-яқин келгач қараса, буларнинг ичиди бир киз бор 17 дан 18 га қадам кўйган, 14 кечанинг ойи каби, бир кечанинг кори каби. Ошик -- Аҳмад бу кизни кўриб, ёш йиғиг вақтидаги кўҳна касаллари кўзғалиб тураберди. Бу кизлар ҳам сув олиб, сероб бўлди. Мис тунгларини сувдан тўлдирди. Анда Ошик Аҳмад: --Бу кизларни кўрган ҳам, кўрмаган ҳам армонда, 5-6 оғиз сўз айтган ҳам армонда-айтмаган ҳам армонда-деб бир сўз айтиб, кизларга қараб қийгириб тур. Кўрик не дер экан:

*Чашмасидан мис кўзасин тўлдиран,
Мамали қиз, бобонг билан кел таниш.
Ошигин ўлдириб яна эсон беран,
Сўнгли қиз, бобонг билан кел, таниш.*

*Бош бўлибсан бир бўлакча ушога,
Сўз соланда бўйнинг солма ошога,
Ошиқ бўлдим белингдаги кўшога,
Мамали қиз, бобонг билан кел, таниш.*

*Сагринга солибсан узун сочингни,
Ошикларга багшиларсан жўжингни,
Минг тумана берсанг, олам ўзингни,
Мамати қиз, бобонг билан кел, таниш.*

*Мис кўзани кўтарибсан долинга,
Қурбон бўлсам юшингда холинга,
Дабим қўйсам лабингдаги бөлинга,
Мамати қиз, бобонг билан кел, таниш.*

*Узоқ йўлдан келиб эдим гойибона,
Сени кўрган боқмас хуру гилмона,
Ошиқ Аҳмадни сен келтирддинг омона,
Мамати қиз, бобонг билан кел, таниш.*

Бу сўзни айтган вақтда янғоғи қизларнинг ичидаги гўзал қизни – Хон пари деб атар эдилар. У юртларда оқсоқоли кишини –хўжа киши-дер эди. Соз кўтарган кишини шонр -дер эди. Хон пари айди: -Эй Хўжа киши-бундай сўзларни айтмоққа уёлмасмисан-деди. Бизлардай келининини ҳам бордир, қизинг ҳам бордир, уят эмасми,-деди. Кўлида сози бўлмаса-да, тилида сўзи, Ошиқ Аҳмадга караб бир сўз деб турибди. Кўринг не дер экан.

*Тарақмон ошиқи пердан келарсан,
Оллони севарсан бобом ал кўтар.
Чор тарафдан неча хабар берарсан,
Оллони севарсан, бобом ал кўтар!*

*Бобо сенинг оғжи-оғжи сўзинг бор,
Манглайингда тошдан қаттиқ кўзинг бор,
Менингдайин келининг бор, қизинг бор,
Шуларни севарсан бобом, ал кўтар!*

*Бобо ўзинг қартайибсан-чошибсан,
Хўжа бўлиб сен ҳаддингдаи ошибсан,
Бир бўлакча қиз кейнина тушибсан,
Оллони севарсан бобом, ал кўтар!*

*Сийнама солибсан муңчалик доғи,
Сени киргизмаслар кишининг боғи,
Ошиққа ярашмас соқолининг оғи,
Оллони севарсан бобом, ал кўтар!*

*Сувга чиққанганимни ҳеч ким билмади,
Икки оғам мендан хабар олмади,
Чоинсан қарри қотмасимдан қолмади,
Оллони севарсан бобом, ал кўтар!*

*Хон пари дер, чўх савдога тушибсан,
Этиқодинг кизлар билан кўшибсан,
Магар қартайибсан, йўқса чошибсан,
Оллони севарсан, бобом, ал кўтар!*

деб бул сўзни айтган вақтда, Ошиқ Аҳмад: “ал кўтар, сал кўтар билан ўзинг бой бўлавер”-деб қутирган кўншак ёли югуриб боғда кизнинг ёнига бориб, кучоқлаб остига босиб, ўпаберди. Ошиқ –Аҳмаднинг тишлари кизнинг бетини даңдона суйрагандай этиб, йиртиб-йиртиб ташлади. Бунга Хон парининг ёнидаги кизларнинг аччиги келиб айтди: Хон парини хўжа киши кўлига ташлаб кўймайлик, қўлидан олайлик, хўжа кишини ура-ура қувмок керак, хон парини олмок керак, деб бари бирдан югурди. Кизлардинг ургани ўзларингизга маълум, ким уриб қочиб бораётир, ким буриб қочиб бораётир, ким тепиб қочиб бораётир. Ошиқ Аҳмадни улар эсанкиратди. Кизлар Ошиқ Аҳмаднинг ким оёғидан, ким қўлидан, ким ёкасидан, ким пешонасидан, тутиб судраб олиб, ўта кетди. Бир тепанинг устига чиқарди. Ошиқ Аҳмадни ётқизиб кўйди. Икки неши билан қўлларини ўрадилар. Кизлар жамлашиб туриб, тепадан пастга қарагиб, бари бирдан тепиб юборишди. Кизлар келган йўли билан, мис тунгчаларини орқалаб, қочиб кетишди. Ўнди хабарни Ошиқ Аҳмаддан сўранг. Шу тепадан тушишда Ошиқ Аҳмад юмалаб пастга тушди. Иргиб ўрнидан туриб, кўзини очиб қараса, кизлар кўз учида кетиб борар экашлар.

Ошиқ-Аҳмад чўғирмасининг чанларини қоқиндириб бошига кийди. Қайта кизларнинг изидан қувиб ўтирди. Кизлар ҳам қочиб ўтирди. Ошиқ Аҳмад кизларнинг кетидан етдим-етдим деган вақтда кизлар бир тепадан оширилиб тушди. Ошиқ Аҳмадни тепанинг устига миниб қараса, кўз учила бир чорва элатини кўрди. Ошиқ Аҳмад айдн: - Менинг узоқ йўлим яқин бўлди, Ҳамрожонни олиб Рум шаҳрига кетиб юргандан, шу элатга келиб, соз чертиб, сўз айтиб, Ҳамрожонга Хон парини олиб беришнинг иложини кўрайн-деган хаёл пайдо бўлди. Чашмага қараб қайта берди. Чашма бошига келди, сув ичди. Мешиқ мутраларини сувга қайтадан тўлдирди. Ҳамрожоннинг ёнига қараб йўлга равона бўлди. Бир дамларда Ҳамрожоннинг ёнига етиб келди. -Эй Ҳамрожон ўғлим! Шу ерда мен бир киз кўрдим, бор бўлса Саёдхонинг шунчаки бордир, йўқ бўлса унинг кўлига сув ҳам қўёлмас. Узоқ йўлимиз яқин бўлди. Юр ўғлим, ўбосига бориб, соз четиб, сўз айтиб, сенга олиб берарнинг иложини кўрайн, -деди. Анда Ҳамрожон: -Ҳов

ота! У элат не деган элат экан?-Анда Ошиқ Аҳмад: -Ҳасанли курд – деган чорва элати-деди. Анда Ҳамрожон: -Ота! у элат биз билан ёвми, элми?-деди. Анда Ошиқ Аҳмад: -Ҳасанли курд-деган чорва элати,-деди. Анда Ошиқ Аҳмад: биз билан ёв бўлса керак,-деди. Анда Ҳамрожон?-Анда ота, у элатга бизлар бормайлик. Агар у элат ёв бўладиган бўлса, бизнинг элимизни еган қарға бу юртларда турмас, деди. Анда Ошиқ Аҳмад,-Йўқ ўғлим, шу элатга борайлик, олажак Саёдхоннинг шунчалик йўқдир. Рум эли қайда, биров қайда. Шу кизни олиб бериш иложини кўрайин ўғлим,-деди

Ҳамрожоннинг аччиғи келди. Азондан бери Ҳамрожон отасининг этган ишларини бир теланинг устида ўтириб кўриб турган эли:-Хов ота! Сен азондан берли этарингни этдинг. Қиларингни қилдинг ҳеч бир вақтда отасилан қолган нарсани боласининг олгани борми?-деди. Бу сўзи айтиб, Ҳамрожон отга миниб, йўлга тушиб, Рум шаҳри қайласандеб от чопиб, бадар кетди. Ошиқ Аҳмад ҳам ноилож бўлиб, боласининг кетига тушаберди. Бир неча кун йўл юрди. Бир неча кун чўл юрди. Рум шаҳрининг бир четига егилди. Шундай бир ўбанинг ичидан ўтиб борар эдилар, бир бўлак кизлар, келинлар кўлларига гул ушлаб, сайрон этиб соллонишиб ўтабердилар. Ошиқ Аҳмад қараб турса бул кизларнинг ичида бир киз бор. 15 дан 16 ёшга қадам кўйган. Ой деса оғзи бор, кун деса кўзи бор. Ошиқ Аҳмад шул кизни кўргандан кейин ёш йигит вақтидаги кўхна касани яна кўзиб тураберди. Ошиқ Аҳмад айлди:-Хой Ҳамрожон ўғлим! Тур шу ерда, алинта ол созингни, баланддан чиқар овозингни, алингининг созин кўрсин гапичининг тузин кўрсин, шу келаётган кизларга бир давр саз, бир давр сўз айтиб ўт. Агар Саёдхон ёринг шуларнинг ичида бўлса, бир хабарин бериб ўтар, деди. Анда Ҳамрожон:-Менинг ёрим Маматхон подшонинг кизи бўлса, ё боғда бўлса керак, ё боғчада бўлса керак, мунигдай ўба кезиб юрмас. Бунингдай юрт кезиб юрган кизларга созимни ҳам, сўзимни ҳам зоя этмасман,-деди. Анда Ошиқ Аҳмад айтди. -Эй Ҳамрожон ўғлим! *Айтмасанг айтма, чертмасанг чертма, мунигдай киз, келин кўрнганда, отаида ҳам 5-6 оғиз варсаки сўз топилиб қолар-деб эгидан созини олиб Ошиқ Аҳмад кизларга қараб бир сўз айта берди. Кўринг не дер экан:*

*Неча алвон дўнар юз турли боғлар,
Боғларнинг сафоси ёз билан келар.
Бир бўлак позилар чикимм сайрона,
Соллона-саллона ноз билан келар.*

*Парим кўксингдаги кўна жумрилар,
Кўксингни кўрмасин жохил- жумрилар,
Боғдод ўлкасидан тўти, қумрилар,
Кўшилмас ўрдакга гоз билан келар.*

*Кўзларимдан оқиб давом қонли ёш,
Нечук раҳминг келмас золим бағри тош!
Уйридан айрилган ёлғиз ёшил бош,
Улар ҳам юз турли сөз билан келар.*

*Йигитга ярашур орувлик, поклик,
Мавлонга ярашур яккалик, еклик,
Тур энди шу ерда сабр айла каклик,
Бек ўгли устингга боз билан келар.*

*Қизил гулни даста- даста теранлар.
Хабар беринг ёр жамолин кўранлар
Ошиқ Аҳмад айтур: пирим эранлар!
Хар қулнинг олдина ёзилган келар.*

Деб, бу сўзни айтган вақтда , қизлар менга айтдингми, яна бировга айтдингми, демай. орқасига карамай бораётган йўли билан кетаверди. Ҳамрожон айди:- Айтмадимми ота! Буларга созингни, сўзингни зоя этма, деб. Анда Ошиқ Аҳмад:- ҳой Ҳамрожон ўғлим! Бунингдай кизларни кўрганда не бир созлар, не бир сўзлар зоя бўлиб кетаверса керак. Айтганда айтатурғон мен, чертганда чертатурғон мен шунинг учун Ҳамрожон ўғлим хафа бўлма,- деб Ошиқ Аҳмад отини минаверди. Ҳамрожон ҳам отини минди. Отасининг айтган сўзига аччиғи келиб, отига қамчи уриб, бадар кетди. Ошиқ Аҳмад ҳам кетида бораверди. Кун кеч бўлди. Кун ботар вақтида бир чорва чўпонлар кўшида меҳмон бўлдилар. Чўпонлар буларга зиёфат қилдилар. Тонг отди, кун чиқди. Кун ботардан бир кун чиқди. Кун чиқардан ҳам бир кун чиқди. Анда Ошиқ Аҳмад айди: - эй чўпонлар! Жўралар! Кун чиқардан чиққан кун ўзимизнинг кун, кун ботардан чиққан кун не кун бу? – деди. Чўпонларнинг саркардаси айтди: - кун ботардан чиққан- кун эмас – деди. Онда Ошиқ Аҳмад айтти: - у не? – деди. Чўпонлар саркардаси:- Бу Рум шаҳри – деган шаҳар, Маматхон подшо деган пошоси бор. Қизил олма деган ерда қирқ таноб боғи бор. Боғида сарховузи бор, қув ва ғози бор, Саётхон пари деган бир қизи бор. Ёнида қирқ канизи бор. Сарховуз бошида тўксон газ кўшки бор. Кўшкига олгиндан –кумушдан ранг берилган. Кун билан ёлтираб турган шунинг кўшки, деди. Анда Ошиқ Аҳмад айтди: - Ўзларимизнинг ҳам излаб келаётганимиз шу кўшк эди,- деб отларни эгарлашга киришди. Зартанг – забартанг, койим-эгарлаб, жуфт айилларини маҳкам чекиб, иргиб отини миндилар. Рум шаҳри қайдасан? - деб ота- бола иккови от чопишиб, бадар кетдилар.

Бир неча мазгил йўл юрди, бир неча мазгил чўл юрди, боғнинг бир четига етиб бордилар. Ошиқ Аҳмад билан Ҳамрожон от чопишиб боғни уч айландилар. Кўрсалар кирарга йўл йўк. Ён эшиклари танбали.

Дарвозалар кўмилган. Ошик Аҳмад буни кўриб хайрон бўлди. – Эй Ҳамроҷон ўғлим! – Саётхонни оламинг деб, бир камалиб ётган юртги келдик- деди. Анда Ҳамроҷон айтди: - ха нечун деди. – Йўқ ўғлим! Кўрмадингми? Ёз эшиклар, дарвозалар кўмилган, бунинг не еридан кирамиз ўғлим?- деди. Анда Ҳамроҷон айтди:- хов ота! Ховлиқма- деди. Теварагингга бир кара, -- деди. Карасалар боғнинг орка ёни дарё экан Дарёдан бир оёқ солма олиб кирибдирлар. Уни тешиб, боққа ўтказибдирлар. Ошик Аҳмад айтди – ана киратурғон ерни топдим, ўғлим -- деди. Ҳамроҷон айтди: - Ота! Буни не деб айтдилар?- деди. Отаси бу киратурғон ернинг оти бор ўғлим,- деди. Анда Ҳамроҷон: - отини айтиб бериш, мен ҳам ўрганайин, деди. Ажаб бўлди ўғлим деди. Хонка лабзанда- раванак- дерлар. Ҳазорасп тилида- муғдор дерлар, Мори тилида - сувадуш дейди. Юқори тилида – боғнинг сув ўткармаси, дейди. Туркман тилида- гечирма дейди. Ўзбек лабзида, тўппа- тўғри сўз- тўнғиртка- дейди. Ошик Аҳмад айтди:- Ўғлим Ҳамроҷон! – сен шу ерда отларни сақлаб қолсанг, мен бир қари одам, шу боғнинг ичига кирсам, не яхшилиқ бор, не ёмонлик бор, икбалимдан кўрсам. Нечук бўлар экан ўғлим? – деди. Анда Ҳамроҷон: - хов ота! Шунча йўлдан келиб, сен ошиқма, мен ошиқма, ким ошиқмади, деди. Анда Ошик Аҳмад:- мен ошиқ- пошганини билмасман ўғлим, боғнинг ичига кираман, деди. Анда Ҳамроҷон ушлади отасининг пешидан, ул у ёқка торғди, бул бу ёқка торғди. Отаси боласи иккови хинкта- хингк тўбалашатурган бўлди. Анда Ошик Аҳмад айтди:- Ҳамроҷон ўғлим бир шарт бор. Шу шартга турармисан, - деди. Ҳамроҷон:- хов ота! У не шарт, - деди. Йўқ, ўғлим иккимиз кураш эгамиз, йиқилган одам отларни сақлаб қолсин, йиққан одам боққа кирсин - қани шунга турасанми - деди . Ҳамроҷон айтди: Ажаб бўлади, ота,- деди. Ул шартингга турдим, --деди. Отларни югандан қантариб ташладилар. Бировнинг таноб яримдай бир буғдой шудғори бор эди. Отали бола иккови чирмашиб олиб ўта кетди. Гоҳ Ошик Аҳмад ураёттир ёнбошини, гоҳ Ҳамроҷон ураёттир ёнбошини, қари одамнинг иши ўзларингизга маълум, урди Ҳамроҷонни белидан қучоқлаб, Ҳамроҷонни зўрға тиз чўқтирди.- Энди отларни сақлармисан, ўғлим- деди. Ота! Ҳали мен йиқилдимми? - деди.- Туркманча тиз чўқсанг- йиқилганинг- деди.- йиқилсам йиқилдим, деб, кўлини юбориб тура берди. Ҳамроҷон отларнинг ёнига бориб, икки отни ушлаб, тура берди. Хабарни қимдан, Ошик Аҳмаддан эшитинг. Ошик Аҳмад югуриб келиб урди ўзини тўнғирткага-ўтмади. Уст-бошларини ечиб, енгилроқ бўлиб кирсам, деган хаёл пайдо бўлди, кўйлак-иштонидан бошқасини ечиб очиб, боғ девордан ошириб зинғди. Кўйлак иштони билан югуриб бориб урди ўзини тўнғирткага тўнғирткадан йилишмади. Ошик Аҳмад кўйлак иштонни ҳам ечсам, йилмароқ бўлсам, ўтмасиканман-деб, кўйлак-иштонини ҳам ечиб, девордан иргитиб уриб, югуриб келиб урди ўзини тўнғирткага ўтмади. Ўйлаиб, мен бу ерда тураверсам, подшонинг

боғбони кўрса,-боққа тупаётирган ўғри-деб олиб борса Маматхон подшонинг олдига. Мендан бошқа одамни дорга осиб ўлдирмас деб, тўнгиртканинг оғзига кетди. Ошиқ Ахмад айтди:-Бу ерда кўп иркилиб, тураверсам, нарёгидан бировлар келиб, кийимларимни олиб кетса, мендан бошқа одам шарманда бўлмас, нарёгига ўтайин бунинг-деб, югуриб келиб урди тўнгирткага йилишиб бораётир эди. Нарёгига ўтдим, ўтдим деган вақтда тўнгиртканинг ўрта ерида бир атаноғи бор эди. Бундан Ошиқ-Ахмаднинг калласи ўтиб, икки эғни атанокдан ўтмай, тирп этмай ёгаверди. Ошиқ-Ахмад айтди:-Ажалим етиб бу юртларга келган эканманов ўлигимни —тиригимни киши билмас бунда мен ётаверсам, не орқамга чиқолмасам, не-олдимга чиқаолмасам, Ҳамрожон ҳам ўлигимни, тиригимни билмаса, бир кун ўтирар, икки кун ўтирар. Озарбайжонга қараб қайтаверса, мен ҳам бу ерда ётаверсам, подшонинг кизи ҳам бир эрка бўлади. Боғлар сувсади деб боғбонни чакириб, боққа сув оч-деб буёrsa, боғбон ҳам дарёдан сувни очиб юборса, сув ҳам келиб тўнгирткага келиб бир қагга оқмай тураберса, анда Саёдхон пари ҳам боққа сув кирмади-ку деб, тўнгирткага бир чўп илди керак деб, бир телбанинг кўлига берса, бир қора тошини узун ходасини, олиб уриб юборса, нима қилман,-деб кўп кайғурди. Ошиқ Ахмад айтди:-кел бунга бир зўр этиб кўрайин деб, оёғини бир тираб юборди. Шу билан атанокни синдириб боғнинг ичига ўтди. Ошиқ Ахмад ховликиб, кўйлак иштонларини караса ҳеч ким олмаган экан. Ташлагани ташлаган жойида, тушгани-тушган жойида ётган экан. Ошиқ-Ахмад кўйлак-иштонларини кийиб олди. Боққа назар этиб караса бир боғки, гуллар очилиб турган, булбуллар сайраб турган, қушлар ҳамду сано ўкиб турган, булоқлар ҳар тарафга оқиб турган. Боғнинг ичи гулу-гулзор гўё, фасли баҳор бўлиб турган. Назар этиб караса, олма, анор, ниста, бодом, боғда ўзи пишиб, ўзи тушиб ётибди. Ошиқ-Ахмад айтди, шунча кундан бери оч нахор юрибман, бундай боққа назарим тушган вақтда қорнимни мевалардан тўйгазиб олиб, ундан сўнг Саёдхонни қидирганда бир нима бўладими, деди. Олмани бир четидан емакка киришди. Хиёл таъриф этиб айтсақ таноб ярим ернинг олмасини еб битирди. Ошиқ Ахмаднинг қорни тўлди яна ярим бўлди. Ошиқ Ахмад юқорига боқиб караса, олманинг шохасида қўш муштдай, чойнакдай қип-қизариб пишиб ёган олмаларга кўзи тушди. Ошиқ-Ахмад айтди: бунинг остида ётиб қурт-кумурсақдан қолган чирик ҳаромларини еб юрган эканманов-деб, “туф-туф” —деб, тупуриб, югуриб ўта кетди. Бир солманинг бўйига борди. Оғизларини сувда чайқаб ташлаб, “еганга кўра бунинг халолидан еяинг”-деб, югуриб келди олманинг тубига, тирмашиб бошига чиқди. Телиб у шохани у ёққа синдирди, телиб бу шохани бу ёққа синдирди. Олмадан тўманга тушди. Олмаларни термакка қаради. Бир ерга хирмон этиб уйди. Бордошни текисдан ташлади. Қизилидан, яхшисини олиб, Ҳамрожоннинг пойи бўлсин- деб, қўйинларига тиғиб

тўлдирди, киссасидан паранги чаккисини чиқариб, олма­ларни сўйиб, емага машғул бўлади. Ошик Аҳмаднинг корпи тўйди.

Олманинг сувини сўриб иккисини икки томонга пурқиб ташила­макка қаради. Бул сўз бу ерда турсин, энди сўзни кимдан, эшитинг Сайёдхон паридан эшитинг.

Сайёдхон пари қирқ қанизи билан тўксоп газ кўш­ки устида ўлтириб, буни кўриб ўтирган эди. Қанизларига айтти:–Боринглар! Бокка бир хўжа киши кирди. Ура-ура икки кўлини орқасига боғлаб, бунда келтиринглар,-деди. Нечук бежавоб бокка кирган у, – деди. Ажаб бўлади- деб, эрмак тонмай юрган қанизлар, кетишди югуриб. Қанизлар етиб борса, бир хўжа киши олмаларнинг еганини ебди, емаганини сувини сўриб қолганини икки ёкка пурқаб ўтирибди. Дархол қанизлар туш- тушидан ушлаб, икки кўлини орқасига қайириб тангдилар. Сайёдхон парининг олди­га қараб, ўртага олиб, ҳайдаб борар эрдилар. Сайёдхон пари ҳам кўш­кидан пастга тушиб, боғимга нега бежавоб кирдинг?- деб Ошик Аҳмад а қараб бир сўз айтиб турибди. Кўринг не даяр экан:

*Хўжа киши гуноҳингга қойилсан,
Нечун тердинг олмаларни боғимнан?
Кўзларимни жасомолина мойилсан,
Нечун тердинг олмаларни боғимнан?*

*Ўз ўзингдан қасд айладинг эсонингга
Раҳминг келмас бекларингга – хонингга,
Буюрсам қанизлар бўяр қонингга,
Нечун тердинг олмаларни боғимнан?*

*Муҳаммаднинг йўлини сузар этмадинг,
Бобо сен ўзингга назар этмадинг,
Қахру газабимдан нечун қўрқмадинг?
Нечун тердинг олмаларни боғимнан?*

*Боғдон бўлсам, тир очилган гулингга,
Така қўйсам соғинг билан сўлингга,
Хўжа киши тўғри келдинг ўлимга,
Нечун тердинг олмаларни боғимнан?*

*Сайёдхон пари дер шохи хўбондир,
Қулиб ўйнамага тили- забондир,
Урарман- сўқарман хуким равондир,
Нечун тердинг олмаларни боғимнан?*

Деб бу сўзни айтган вақтда Саёдхон пари айтди:- у юрларда ок соқоли кишиларни хўжа киши дер эди. Сөз кўтарган- одамни шоир дер эди. Ха, хўжа киши, бокқа кирдинг, олмалан, анордан корнингни тўйдирдинг, бунда индамадим. Кейин қўйинларингни тўлдирдинг бунда индамадим. Йўк, унгада каноат килмай, югуриб олманинг бошига чикдинг, тепиб у шохини у ёкқа синдирдинг тепиб бу шохини бу ёкқа синдирдинг, яна тушиб хирмон этиб уйдинг, бундада индамадим. Еганингни единг, емаганингни икки ёкқа жиннидай пуркаб ташлаб ўтирибсан. Менинг балога қолиб мис гунг билан сув оркалаб олиб келиб етган иморатимни нечун вайронладинг, деди. Унда Ошиқ-Аҳмад айтди:- Йўк Саёдхон пари, менинг сизга арзим бор-деди. Саёдхон пари айтди:- Айт, арзинг бўлса,-деди. Анда Ошиқ-Аҳмад айтди: гунохимни кечсанг, айтарман-деди. Саёдхон пари айтди:-Бор кечдим, гунохингдан,-деди. Канизларига: -қўлларини ечинглар бобовинг, деди. Канизлар дарҳол унинг қўлларини ечдилар. Ошиқ-Аҳмад айтди:-Эй Саёдхон пари бизнинг юртимизга Озарбайжон- Таракамон юрти –деб от берарлар, бул юртларда олма, анор, писта, бодом хар турли мевалар пишиб ётар эрди. Олган олиб еяр, емаган емас, синдирган синдирар, ўчоққа ёккан - ўчоққа ёкар. Биз бу юртга келиб, билмадик бир туп ёғочнинг минг эгаси борини-деган вақтда Саёдхон пари айтди: -пох Хўжа киши! Осмонни еб ерга тушган экансан.-деди.

Эгнингда созинг бордай кўринади, не касби, коринг бор, бобо-деди. Анда Ошиқ -Аҳмад айтди: -Саёдхон қизим! Менинг оз-моз шоирчилигим бор. Анда Саёдхон пари айтди:-Анда Хўжа киши, ол алингга созингни, баланддан чиқар овозингни, алингнинг созин кўрали, гапингнинг тузин кўрали-деди. Ошиқ -Аҳмад: -Ажаб бўлди деди. Онниқ Аҳмад алина созин олиб Саёдхон парига бир сўз айтиб, қийкириб турибди. Кўринг не жавоб берур экан: Гоҳ форсийлаб, гоҳ туркийлаб, гоҳ арабийлаб назал айтиб турибди:

*Ошиқ сайлга келмиш боғ орасина,
Орайиш айладинг будоқи олма.
Боғ эгаси дегил, боғбон дегилам,
Истасинг берайиш будоқи олма.*

*Мени қитмир айлаб ёнингга олгил,
Калтингга йўлдош эт, қопинга солгил,
Кўша норинг каби сийнанга олгил,
Кўтарсин буйинингдан будоқи олма.*

*Ошиқ Лола дерлар булбоғ дегилгил,
Жошима ўт салон бул боғ дегилгил,
Доланинг истаги бул боғ дегилгил,
Лоланинг суйдизи будоқи олми.*

*Ошиқ Аҳмад хато қилма ишингни,
Ажаб савдосига солма бошингни,
Кўзингни оқизма қолли ёшингни,
Сел бўлиб иярини будоқи олма.*

Деб. бу сўзни айтиб бўлгандан кейин, Саёдхон пари айтди: Хой Хўжа киши!-деди. У юртларда оқ соқолли кишиларни хўжа киши, саз кўтарган кишини шоир дер эди. Эй хўжа киши, бул сўзингдан нуқат чикиб турибди, деди. Бу гапинга ўзинг маъно бер,-деди. Анда Ошиқ-Аҳмад айтди:-Айтувчи аҳмоқ бўлса, тингловчи доно дейдирлар. Ай-дединг айтдим, черт-дединг, чертдим. Маъно берсанг ўзинг беравер-деди. Анда Саёдхон пари айтди: Сен билмасанг, биз биламиз, қат-қат маъно берармиз, ўзимиз, --деди. Анда Ошиқ-Аҳмад айтди:-берсанг-бер, қани эшнтайлик-деди. Анда Саёдхон пари:

-Сен айтиб ўтирибсан, “Мени қитмир айлаб ёнингга олғил, деб, Қитмир деб форсий лафзда эчкига айтадилар. кўй-кўзиларнинг орасида эчкидай бўлиб юрмоқ эканда сенинг максидинг, яна айтаётирсан, қалпинга йўлдош, эт, қопинга солғил, дейсан, қалпи деб форсий лафзда итни айтадилар. Ит бўлиб қопимизда ястаниб ётмоқка келган экансанда. Сенинг хаёлинг, яна айтиб ўтирибсан “Кўша поринг каби сийнапга олғил”, дейсан. Келар- келмасингдан икки сийнам ўртасига бошингни ташлаб биз билан ачомлашмоқка келибсанда, янада айтиб ўтирибсан, долангни севдиги будоқи олма, дейсан лола деб қизил бош лафзинда ёш йиғитни айтадилар. Мени олмоқка келган ё ўглинг ё бир ининг борга ўхшайди. Хой хўжа киши, ростини айт!- деди. Анда Ошиқ Аҳмад айтди: - Иним ҳам йўк, ўғлим ҳам йўк. Айт дединг айтдим, черт дединг, чертдим,- деди. Саёдхон пари айтди: қанизларга буюрди, бу хўжани ура-ура ўлдириб ўлиқларини келтиринг, -- деди. Ўтарман- кетарман ҳеч қим эшитмасин буни- деди.

Анда қирқ қаниз Ошиқ Аҳмадга тўпидилар. Ошиқ Аҳмад таёқдан кўркиб:- тўхтаб турсинлар, тўппа- тўғриси янги айтиман,- деди. Ажаб бўлади деб, қирқ қаниз урмай, тўхтаб турдилар. Ошиқ Аҳмад алина созини олиб, янгалдан Саёдхон парига қараб бир сўз деб, форсийлаб, туркийлаб, гоҳ арабийлаб бир сўз айта берди, кўринг не жавоб берар экан:

*Бугун сенга бир густоҳлик айлайин,
Бир печа терминман олма, боғингда.
Гуноҳқорам гуноҳимни билмасман,
Бул қариб жонимни олма боғингда.*

*Кўзингни мангзатдим олғир дочина,
Ҳар бир холинг теғар Чинумочина,
Муродим бер кирдим боғнинг ичини,
Нарвошадай ўтга солма боғингда.*

*Сенинг оти -- овозанга келмишам,
Бир гарибман, хизматингда бўлмишам,
Гуноҳкорам гуноҳимни билмишам,
Бу ноҳақ қонима қолма боғингда.*

*Ошиқ Аҳмад айтур, шу ёдур гуноҳим,
Тилагимни бергай тулли -- илоҳим,
Илтимос айлайкўр парилар шоҳим,
Бул гариб жонимни олма боғингда.*

Деб, бул сўзни айтгандан сўнг Саёдхон пари айтди:- Эй хўжа киши, - бу гапингдан нуқат чикиб турибди. Бу гапинга ўзинг маъно бер,- деди.

Анда Ошиқ Аҳмад айтди: - айт дединг айтдим, черт дединг, чертдим маъно, санонгни билмасман, айтувчи аҳмоқ бўлса, тингловчи доно бўлса керак, деди. Маъно берадиган бўлсанг ўзинг беравер,- деди. Анда Саёдхон айтди:- Ҳақиқат берарман маъно, -- деди. Берсанг айт, деди Ошиқ Аҳмад. Саёдхон пари айтди: - сен айтиб ўтирибсан -- "кўзингни манзатдим олғир лочина", -- дейсан. Лекин ул гапинг дуруст. Яна айтиб ўтирибсан -- "Ҳар бир холинг тегар Чинумочина", -- дейсан. Ҳой хўжа киши! мен хар бир холимни Рум шаҳридан улғу шаҳар йўқ, шунга ҳам бермасман,- деди. Яна айтиб ўтирибсан -- Парвонадек ўтга солма боғингда" -- дейсан, парвона деб форсийда губалакка айтадилар. Сен бу гапингда бизни "ўт" этиб, ўзингни губалакка этиб ўтирибсан. Бизнинг фироқимизда куйиб ёниб йўқ бўлмоққа келган экансан --да- деб, канизларга кичкирди: Эй канизлар...! бу хўжа кишини ура- ура ўлдиринглар, ўлигини келтиринглар. Ўтарман- кечарман ҳеч ким билмасан,- деди. Қирк каниз ҳам олакетди таёқнинг тағига. Ошиқ-Аҳмад айтди:-Ҳов! Меники не ётиш бу. Бу ётишимда мени ўлдирар булар!

мундан қочқан қутилар, турғон тутилар, деб, иргиб еридан туриб олиб хар канизни бир ёкка зингиб, кўтарди ўкчани. Ошиқ Аҳмад кичик соқолига тишлаб, икки этагин чизгаб, "қайласан боғнинг ичидаги тўнғиртка" деб бокка қараб қочиб ўта кетди.

Қирк канизлар ҳам, "қийда-қийди" солиб қувиб бораётгир. Ошиқ Аҳмад ҳам қочиб бораётгир. Шу л қочимда қирқ таноб боғни бир айланиб қочди. Чикари йўл топмади. Ошиқ Аҳмад довликиб кетиб, бояги қирган тўнғирткани топмади. Бир маҳаллари Ошиқ Аҳмаднинг кўзига тўнғиртка кўринди. Югуриб келди, тўнғиртканинг ёнига, қайталан урди тўнғирткага ўзини, бурун қип-гайлок ўтган одам бу сафар қорин тўйган, қўйинлари тўлгон қалла бети кириб, икки оёғи шиллақлаб ётаберди. Қирқ каниз югуриб келиб Ошиқ-Аҳмадни урмоққа қиришдилар. Бу ердан ҳам бир хийлалар билан хар канизни бир итариб ташлаб, боғнинг

кописи бетга қараб кўтарди ўқувани. Ошиқ-Аҳмад қирк таноб боғни уч айланди. Чикарга йўл топмади. Ошиқ-Аҳмад “ўлдим ўлдим” деган вақтда олдидадан бир эшик дучақор бўлди. Майдонга чикагурган эшик чиғар” деб кириб бориб қочини тепиб юборди. Ул ҳам ўз олдига йиғирма таноб юзум боғи экан. Юзум боғнинг ичида Ошиқ Аҳмад тулкининг қарисидай буконоклар, у ёна чиқди, буконоклар бу ёна чиқди. Шул қочиб юрганида юзим боғда бир поя оёғидан илиб кетди. Ошиқ – Аҳмад боши ошоқ оёғи юқори бўлиб, дустамон бўлиб йиқилди. Оғзи ер қопди қирк қаниз дарҳол югуришиб келиб Ошиқ-Аҳмадни тутиб олиб, янгалдан тепкининг остига олавердилар. Бу қирк қанизнинг ичида Саъдхон парининг Болли қаниз, Жаҳон қаниз исмли иккита маҳрам қанизлари бор эди. Болли қаниз билан Жаҳон қаниз қизларга урманлар,-деди.

Ўзимиз ростини айтдирамиз, дедилар. Ул вақтда қанизлар айтди: шунчамиз бўлиб шунча таёқ билан ростини айттира олмаганда, сиз иккингииз нечук ростини айттиражасизлар? –деди. Болли қаниз айтди:- Менинг айтганимни эғасизларми, қизлар-деди. Қизлар албатта этамиз, дедилар. Болли қаниз айтди: -Агар менинг айтганимни эгатургон бўлсангизлар, ҳар бирингиз иккитадан-иккитадан навқоннинг партини келтиринг,-деди. Ўзи ҳам бугдой пишиғида кесилган бўлсин, ўзи ҳам сиғир қуйруғи бўлиб, етилган бўлсин: ана шунда ўзим хўжа кишига ростини айттираман, –деди. Қанизлар ажаб бўлади, деб югуришиб кетиб ҳар бири иккитадан-иккитадан навқон нартини келтирдилар. Болли қаниз билан Жаҳон қанизлар Ошиқ-Аҳмадни қил-тайлок этиб яланғочлади. Чақончасига ётқизди. Қалласини бир қанизга босғирди. Оёғини бир қанизга босғириб қўйди. Болли қаниз жуфтдан чибиқни олиб Ошиқ-Аҳмаднинг қорнининг қоптали билан, сонини тирмаштириб, юнка ерларининг усти билан тирмаштириб, шарта шарта ураберди.

Чивикқа Ошиқ Аҳмад чиқолмай -“дод ўғлим бор”, “бедод! Ўғлим бор” деб қичқира берди. Қизлар дарҳол уни турғизиб Саъдхон парига олиб жўнадилар. Саъдхон ёнига олиб бордилар. Саъдхон пари айтди: “Не иши бор экан бунинг”?-деди.

Ўғли бор экан бунинг –дедилар, Саъдхон айтди: -Эй: Хўжа киши! Ўғлинг бормиди? –деди.

Ошиқ Аҳмад айтди: Орий бор бўлса керак,-деди. Эртадан бери не айтмадинг уни,-деди Саъдхон.

Анда Ошиқ Аҳмад айтди:

-Хов Саъдхон пари: -энди айтаверганда бирор нарса бўладими? --деди.

Саъдхон пари айтди: -Гур ўғлингни чақир!- деди.

Ошиқ-Аҳмад: Ажаб бўлади,-деб боғнинг ичига бориб, бир йўгон теракка орасини бериб, алина созини олиб, аччиғи келиб, ўғли Ҳамрожонга қараб бир сўз айтиб турибди. Кўринг не жавоб дер экан:

*Кел болам сени истарман,
Истагинг богда экан-богда.
Бало қизонг мен олайин,
Саёдхон богда экан богда.*

*Моҳи мунавардир юзи,
Ширидан шакардир сўзи,
Маматхон подшоинг қизи,
Саёдхон богдадир-богда.*

*Ўрдаси бор гозлар билан,
Сухбати бор сохлар билан,
Бир бўликча қизлар билан,
Саёдхон богда экан богда.*

*Солланиб ёнима келди,
Келиб мендан хабар олди,
Отанг шунча иззат кўрди,
Истагинг богда экан богда.*

*Кел Аҳмад уйғил оллога,
Юзунг дўндер қиблагоҳа,
Ҳамро билан киргил бога,
Саёдхон богда экан богда.*

Деб, бу сўзни айтиб бўлгандан сўнг, Саёдхон сўради: -Ўғлингни кичкирддингми? –деди.

-Орий кичкирдим-деди.

Саёдхон пари айтди: -Агар кичкирган бўлсанг деди, Болли каниз билан Жаҳон канизга боринглар, дарвозани очинглар. Ҳамрожон махтал бўлиб, дарвозадан киролмай турмасин, деди. Канизлар –ажаб бўлар-деб, Болли каниз билан Жаҳон каниз югуриб дарвозага бордилар. Борсалар, Ҳамрожон кичкирмоқни айб санаб, кўлида дастали камчини олиб дарвозани аста –аста уриб турган экан. Болли каниз билан Жаҳон каниз бэриб дарвозани жаранглатиб очиб юбордилар. Ҳамрожонни кўриб Болли каниз билан Жаҳон канизнинг, калласи ғувлаб, кўзлари ёшариб, этида калтиратма пайдо бўлиб, беҳол бўлиб, хайрон бўлиб турабердилар.

Болли каниз айтди: -Ҳай Жаҳон каниз, менинг айтганимни этасанми –деди.

-Этайин-деди Жаҳон каниз.

Агар этар бўлсанг, бунишдай ўғлон оламга келмас, буни кўрган ҳам армонда, кўрмаган ҳам армонда. Буни бир оқшом олиб қолиб

сухбатлашиб, завқ –сафо суриб, дунёдан беармон бўлармиз. Буни форсий тиллар билан, арабий тиллар билан кўркитсак, шунда қолар, деди. Ул вақтда Болли каниз алина созини олиб, Ҳамрожонга караб бир сўз айтиб кўркитмоқчи бўлиб, турган экан. Қани не деб турган экан:

*Бул бознинг сайёди кўндир,
Овлаюрлар ўғлон сени.
Ушбу чамаглар ичинда,
Қувлаюрлар ўғлон сени.*

*Менинг бу пандимни олсанг,
Оқ кўлинг буйнима солсанг.
Адиб билан бўса берсанг,
Қулдирарман ўғлон сени.*

*Кетабер келган йўлингга,
Қарама соғу сўлингга,
Тўғри келибсан ўлима,
Ўлтиурман ўғлон сени.*

*Сўзимни десам Жаҳона,
Фаҳм айла яхши- ёмона,
Саҳар вақти бу зиндона,
Солдирарман ўғлон сени.*

*Отим каниз Болли- Жаҳон,
Йўқдир бу сўзимда ёлон,
Мамат хона ҳализамон,
Билдирарман ўғлон сени.*

Деб сўзни айтган вақтда Ҳамрожон ҳам, канизлар кўнглининг юмшаганини билди ва кел буларнинг ҳам кўнглига тегмайин, буларга караб бир давр соз, бир давр сўз айтсам тушунмасмиканлар?– деб, алина созини олиб, Болли каниз, Жаҳон канизларга караб бир сўз айтиб, турган экан, кўринг не дер экан:

*Бир қиз билан бир келиннинг,
Зулифи ёноқина тушар.
Тақиниб ҳайкал туморин,
Ҳардам кучоғина тушар.*

*Аллари бўёб хинадан,
Фарқ этиб бўлмас сундан,*

*Айрилган оти- онадин,
Жаннатнинг боғина туншар.*

*Ёлғиз бошим қолди дарда,
Ақду – хуш қолмади сарда,
Муҳаббат бўлмас ёт ерда,
Ёрнинг ўтоғина туншар.*

*Дали кўнглим қайнаб жўшмас,
Ишқинг ўтига тутанмас,
Ҳамро ўзга ёрға жўшмас,
Ёрнинг ўтоғина туншар.*

Деб, бу сўзни айтган вақтда, қанизлар айтди:- Ҳамрожон кўп ёмон ўғлон экан. Саёдхоннинг ёнига борсак унга ёмонлаб, бизга кўп таёк едирар, шу сабабдан сир билдирмай, отининг икки жиловидан иккимиз ушлайлик, Саёдхонга ҳеч нарса билмаган кишидай бўлиб олиб борайлик,- деб йўлга равона бўлдилар.

Боратуриб қанизлар ўйландилар:

Бизлар Ҳамрожондан бир жуфт, бир жуфт бўса олармиз десак, Ҳамрожон бизларнинг айтганимизни этмайтурган бўлдиёв,- деб Болли қаниз билан Жаҳон қаниз унинг отининг жиловидан ушлаб кетавердилар. Болли қаниз айтди:- мен яхшиман- деди. Жаҳон қаниз айтди- мен яхшиман -- деди. Иккиси жикка- жик эжашабердилар.

Анда Болли қаниз айтди: -Ай Жаҳон қаниз! Бизларнинг қайсимиз яхши, қайсимиз ёмон эканлигини Ҳамрожон айтиб берсин,-деди. Ҳамрожон-ажаб бўлар-деди. Анда Болли қаниз айтди:-'Эй Ҳамрожон! Ол алинга созини ни, баянддан чиқар овозингни, алингнинг созин кўрालи, гапингнинг тузин кўрала.-деди. Ҳамрожон! --Ажаб бўлар-деб, алиа созини олиб, қанизларга қараб сўз айтиб турибди. Бу қанизларнинг бирови киз эди. Бирови келин эди. Қизнинг ҳам, келиннинг ҳам кўнглига тегмайин-деб иккисини ҳам хушомадлай берди. Кўринг не деган экан:

*Бир қиз билан бир келиннинг баҳси бор,
Келин айтар ёшилим бор, элим бор,
Шаҳду-шаққар қайнар оғзим ичинда,
Лабларимда кўп покиза балим бор.*

*Қиз ҳам айтар мангзаминиома тама,
Ҳилмаси-маржон тақинибман сийнама,
Ал узатма, оғритарсан, қўлима,
Яноқимда даста-даста гулим бор.*

*Келин айтар мен ростимши даярман,
Мазгилимга қанду-повбот еярман,
Соқолсиз-муртсиз ўғлон суярман,
Ҳар кечада минг туманлик позим бор.*

*Қиз ҳам айтар манга олам йиқилур,
Олтин-қубба, ҳайкал, тумор тоқилур.
Истамбулда кўшкни айвон ёпилур,
Хон олдиди Хунхордайн тилим бор.*

*Келин айтар, келинларнинг бошиман,
Сўм билазук, олтин юзук қошиман,
Хелам бўлса сендай қиздан яхшиман,
Қиз сўйлама, бир кечалик ҳолинг бор.*

*Ҳамро айтар: сиз ҳам, биз ҳам ўлармиз,
Ошиқликда қўл бўйнича солармиз,
Биз кетганда сизлар бунда қоларсиз,
Мен қўрқарман айрилиқ бор, ўлим бор!*

Деб, бу сўзни айтгандан кейин кизнинг вақти хуш бўлди, келиннинг ҳам вақти хуш бўлди. Саёдхон парининг кўшига караб олиб боравердилар. Бир неча манзил йўл юриб, Саёдхоннинг кўшига етиб бордилар. Саёдхон пари ҳам кўшиқининг олдиди шохсупанинг устида олтиндан-кумушдан, зарварақдан ранг берилган каровотнинг устида ўтириб, эрди.

Саёдхон Ҳамрожонни кўриб, иргиб ердан туриб, Ҳамрожонга караб бир минг ноз, тўқсон минг жилва, ўттиз икки минг ғамза билан эгилиб, бир таъзим берди. Мисоли ой таъзим бергандай бўлди. Саёдхон пари Ошиқ Аҳмадга кийгирди. Ҳой хўжа киши! Шуми ўғлинг?-деди.

Анда Ошиқ Аҳмад:-Орий шул бўлса қарақ,-деди. Саёдхон пари:-Соз биларми ўғлинг?-деди.

Ошиқ Аҳмад айтди: - Оз-моз билар,-деди. Саёдхон пари айтди:-Сўз биларми?-деди. Ошиқ Аҳмад айтди:-Қам-қам билар-деди. Анда Саёдхон пари айтди: -Унда ўғлинг бизга бир давр соз, бир давр сўз айтиб берсин,-деди. Алининг созин кўрали, гапчининг тузин кўрали деди. Анда Ошиқ Аҳмад айтди:-Ажаб бўлар,-деди. Ҳамрожонга кийгирди:-Ҳой, Ҳамрожон! Ўғлим! Ол алинга созингни, баланддан чикар овозингни. Саёдхон парига караб бир давр соз, бир давр сўз айтиб бер, ўғлим!-деди.

Ҳамрожон айтди: ажаб бўлар-деди. Анда Ошиқ Аҳмад айтди: -Эй ўғлим Ҳамрожон-деди. -Ҳа не гап ота!-деди, Ҳамрожон.

-Айтсанг хабардор бўлиб айт, ўғлим,-деди, Ошиқ Аҳмад.

-Ҳа нечун?-деди Ҳамрожон.

Анда Ошик Аҳмад айтди:

Бу ноинсоф кизнинг “нуқат”-деб тутаверадиган бир жанжали бор,- деди. Анда Ҳамроҷон айтди:-Хой ота! Мен нуқат-нуқатни билмасман, “айт” деса айтарман, “черт” деса чертарман,-деди. Анда Саёдхон айтди:- Айт Ҳамроҷон! –деди. Ҳамроҷон:-Ажаб бўлади,-деб алина созин олиб гоҳ форсийлаб, гоҳ туркийлаб, гоҳ арабийлаб бир сўз айтаберди. кўрини не жавоб дер экан:

*Ночор боғи кирдим боғбон дуймади,
Кўзларим сотишди ёр олмасина,
Гуноҳқорам гуноҳимни билмасман,
Ал узатсам етмас ёр олмасина.*

*Қалли бўлур зулфинг бўёқи найлар,
Хар сапалар зулфинг бўёқи найлар,
Мушқилга пол бўлди бўёқи найлар,
Шоҳдек муродим бор ёр олмасина.*

*Бўлбулни маскани боғ яхши керак,
Мудом бағрим боши мор яхши керак,
Жами ошиқларга ёр яхши керак,
Ёр кўнглим йиғибман ёр олмасина*

*Бир ёрим бор фалак санго бермасман,
Сешингдек кимсага санго бермасман,
Бас бу дам ёр дейиб санго бермасман,
Ёр кўнглим йиғибман ёр олмасина.*

Деб, бул сўзни айтгандан сўнг Саёдхон, пари айтди:

-Эй Ҳамроҷон!-деди бу сўзингдан нуқат чиқиб турибди, деди, бу сўзинга ўзинг маъно бер, деди, ул вақтда Ҳамроҷон айтди:-Саёдхон пари! Мен “айт” дединг айтдим, “черт” дединг чертдим.

Маъно-санонни билмасман,-деди. Анда Саёдхон пари айтди:- бу ноинсофнинг ўли отасидан ҳам қайсар эканов деди, сен билмасанг ҳам мен билиб ўлтирибман, деди. Ҳамроҷон айтди: Айтувчи аҳмоқ бўлса, тингловчи доно бўлиши керак, ўзинг маъно берақол, деди. Анда Саёдхон пари айтди:

“Шоҳдек муродим бор ёр олмасина” деб ўтирибсан, “шоҳ” деганинг бир кўкча қуш бўлар, олма пишгунча сайрайди, олма пишгандан сўнг чундигини олмага сукади, олма чириб сарф бўлади, ўзи ҳам ўлиб йўқ бўлади.

Бу гапингда бизни олма этиб ўлтирибсан, ўзингни эса шоҳ қуш этиб ўлтирибсан.

Бизни ўлдириб йўқ этмок эканда сенинг муродинг. Эй қанизлар!

Йигирмангиз отасини, йигирмангиз ўглини ура-ура ўлдиришгиз,
ўликларини кантирингиз, ўтарман-кечарман ҳеч ким кўрмасин, деди.
Ажаб бўлади, --деб, кўрк канизнинг йигирмаси отасини, йигирмаси
ўглини ётириб таёкнинг тагига олмакка қарали. Ошиқ-Ахмад бу ишга
ўрганишган қизлар урган сайин хаз этиб ётибди. Хабарни энди кимдан
сўранг, Ҳамрожондан сўранг. Ҳамрожон таёкнинг ваҳмидан кўриб,
алина созин олиб, канизларга қараб ялиниб -ёлвориб бир сўз айтиб
ийглаб ўтирибди. кўринг не жавоб дер экан:

*Огалар қоши қоралинг,
Дод алиндан, дод алиндан.
Сие зулфи чор поралинг,
Дод алиндан, дод алиндан.*

*Қоши кўзи суликлининг,
Ўп бармоги юзуклининг,
Аллари биллак юзуклининг,
Дод алиндан, дод алиндан,*

*Қие-қие боқилининг,
Жоним ўтқа ёқилининг,
Ўп бармоги нақилининг,
Дод алиндан, дод алиндан.*

*Қозодан юкка юзлининг,
Шириндан шакар сўзлининг,
Дол бўйи жайрон кўзлининг,
Дод алиндан, дод алиндан.*

*Ошиқликнинг дарори йўк,
Бир сўзидан турари йўк,
Саёдохоннинг оёри йўк,
Дод алиндан, дод алиндан.*

*Нори тишибдир боғининг,
Майи туқанмас соқийнинг,
Ҳамро даяр, шу ёлининг,
Дод алиндан, дод алиндан.*

Деб бу сўзни айтган вақтда Саёдохон Ҳамрожоннинг йиғлаб
ўлгирганига раҳми келиб:

Ҳой ноинсоф канизлар! Ҳамрожоннинг гуноҳини тиласанглар
бўлмайинми, деди. Анда канизлар айтди, гуноҳини тилайдирган
бўлсангиз нега урдириб ўтирибсиз дедилар. Анда Саёдохон пари айтди:

Сўнгида бул ҳам отасидай сўзни ёмонга кочирмасин, деб кўзини ўтини олайин деб калтаклатдим, деди.

Анда канизлар айтди: Ҳамрожоннинг гуноҳларини ҳаммамиз тиладик, деди. Ажаб бўлади деб, -Саёдхон пари Ҳамрожоннинг гуноҳини ўтиб Ҳамрожонни ёнига олиб келиб каравотнинг устида ўтиргизиб, Ошиқ Аҳмадга кичкирди: Ҳай хўжа киши, Ино бу канизни ол, деб Саёдхон пари бир канизни Ошиқ Аҳмадга кўлини ушлагиб юбораверди. Бор хўжа киши тилла-пўш саройга бор, кир-чирингни ювдир, кўлингдан келса кийшаланг- кийшаланг ҳам этавер, ноинсоф, деди. Ажаб бўлади,- деб, Ошиқ Аҳмад канизни тилла пўш саройиға равона бўлди. Ошиқ Аҳмад ётаберсин, сўзни кимдан эшитинг, Саёдхон пари билан Ҳамрожондан эшитинг. Кўлларини бўйнига илишиб мухаббат бўсалар олиб соллана-мастона тилла пўш саройиға қараб юришдилар. Эл миннатдор бўлса борайин, ернинг қаймоғин бузмайин деб, ноз билан жилва билан тилла пўш саройиға бордилар.

Кўрса, бир саройнинг ўн тўрт жойига устун ўрнатилган, баланддан бостирилган зарнигор, нақшу нигор шамлар ўрнатилган. Ҳамрожон қараб турса, уни Саёдхон қозонча қайнаб турган, самоварлар халлослаб турган, қандиллар шуъла бериб турган бир жойга олиб борди.

Саёдхон пари айтди: -Эй Ҳамрожон, эртадан бери созингни, сўзингни не деганингни билганим йўк.

Менга шу ерда қўлга олсанг созингни, баланд чиқарсанг овозингни. Алингнинг созини кўрсак, гапингнинг тузини кўрсак, нечук бўлар экан Ҳамрожон- деди. Анда Ҳамрожон ажаб бўлади, деб ноинсофнинг кизини хушомадлаб, ялиниб-ёлвориб кўрайин, деб алинг созини олиб Саёдхон парига қараб бир сўз айтди. Кўринг не деган экан:

*Бир салотин бўйли сарви санобар,
Лабларингда ширин шакар бол бўлсин.
Қаҳдинг гула мангзар, қоматинг ар-ар,
Чаманлар ичинда бўйинг хол бўлсин.*

*Сурма чекилибдур исул қиро кўза,
Ёрим, ёшинг етқай эллага, юзга,
Не ёздим янгилдим тақдирим сизга,
Бир гализ сўз айтсам тилим лол бўлсин.*

*Богингда очилур ранг баранг гуллар,
Шоҳасинда сайрар шайдо булбуллар,
Гоҳ ёнар, гоҳ куяр хизматкор қуллар,
Кеча қундиш хизматингда бор бўлсин.*

*Менинг ёрим кетан кула-куложа,
Қирқ қанизи билан била-келаже,
Эйишига ярошур ишиг гияжге,
Кийдигингиз ёшил бўлсин, ол бўлсин.*

*Менинг ёрим киир зирбоб-дароин,
Жойи жаннат экин, кўшик –саройин,
Ҳамрожон дер: оёқинда ду пойин,
Сағри кавуш, олтин-қумуш нал бўлсин.*

Деб бул сўзни айтган вақтда Саёдхоннинг вақти хуш бўлиб, Ҳамрожонга қараб, кийшанглаб, қулиб қўя берди. Ҳамрожон билан Саёдхон пари тилла пўш саройининг ичинда базми давронга машғул бўлабердилар.

Энди сўзни кимдан эшитнинг Ошиқ Аҳмад билан бояғи қаниздан эшитинг. Ошиқ-Аҳмад тўккиз кеча –кундуз ётди. Ахири ўйланди:-Ҳов, менга бу не ётиш, деб ирғиб еридан туриб, Саёдхон парининг кўшикка қараб равона бўлди. Бир дамда Саёдхоннинг кўшикка етиб келди. Ошиқ-Аҳмад келиб, Саёдхон паридан жавоб сўралади, Саёдхон пари ҳам жавоб берди. Саёдхон пари айтди:-Эй, хўжа киши: ўғлингни олиб кетармисан ёки ташлаб кетармисан,-деди.

Анда Ошиқ Аҳмад айтди: -Олиб кетарман ўғлимни деди.

Саёдхон пари айтди:-Агар олиб кетатурғон бўлсанг уни нега олиб келдинг-деди. Ундай бўлса мен изида доғ бўлиб қолаберарканман-да-деди.

Анда Ошиқ-Аҳмад айтди:-Эй Саёдхон пари! Менинг ўғлимнинг сабабидан неча бир элларда, неча бир юртларда неча бир қизлар, неча бир келинлар доғ-доғ бўлиб қолгондир, сен ким бўлибсан,-деди. Анда Саёдхон пари айтди: -Ҳов хўжа киши, ҳали биз ҳам шулардай доғ бўлиб қолабералиганми,-деди. Анда Ошиқ Аҳмад айтди: Ҳовва! Саёдхон пари!

Доғ бўлиб қоладиганнинг аввал боши сепсан,-деди. Йўқ-деб Саёдхон пари-йиғлаб, ёлвориб, ялиниб ўғлингни ташлаб кет!-деб хўжа кишининг олдига тушиб ётаверди.

Анда Ошиқ Аҳмад айтди:-Кел энди сен кўп-кўп ялинавердинг, чўх-чўх ёлборавердинг, ўғлимни ташласам ташлаб кетарманда-деди.

Саёдхон пари ундан вақти хуш бўлиб, қулдук айгиб, таълим бериб ўтиради. Саёдхон пари отларини эгарлаб Ошиқ Аҳмадга гайёрлаб берди ва хонасидан бир хуржун тилла тўлдириб, уни ҳам отларга орғиб берди.

Ошиқ Аҳмад икки отига икки хуржун тиллани орғиб Рум шаҳридан чиқиб Озарбайжон Таракамон юрти қайдасан, деб йўлга тушиб равона бўлди.

Саёдхон пари, хўжа кишини узатиб Рум шаҳрининг кун ботар тарафи тўқай эди. Шу тўқайдан ўтказиб, хайр- хўш, деб қолаберди.

Энди хабарни кимдан сўранг, Ошик Аҳмаддан сўранг. Тўқайистонни оралаб кетиб бораётиб эди. Қараса, бир сарҳовуз бўйига йўликди. Бир хуш хаво, дам олмоға қойим жой –деб, отдан тушиб, кел шунча кундан бери ҳориб-чарчаб юрибман, кун ҳам кун ўрта бўлди. Бир соатгина ором олайин деган, хаёл пайдо бўлиб, отларини соя ерга кантариб ташлаб, Ошик Аҳмад сарҳовуз бошида соянинг куюк ерида чакманини кия ёпиниб хурраги дуд фалакка чикиб ухлаб қолаверди.

Ошик Аҳмад ётаверсин, хабарни кимдан эшитинг қоровуллардан эшитинг. Маматхон подшонинг тўқайни сақлаб ётган қирк барзанги қоравули бор эди. Бу Ошик Аҳмад ётган сарҳовуз шу қоравулларнинг тушда дам олатурган манзилгоҳи эди. Бул қоровуллар тушлайлик деб, от чопишиб, сарҳовуз бошига келдилар, кўрсалар сарҳовуз бошида икки от кантарилиб турибди. Ҳар отнинг орқасида бир-хуржун бир-хуржун қизил тилла бўктарилиан. Қараса шохсупанинг устида, сарҳовуз бошида бир хўжа киши парвойи палак ухлаб ётибди. Анда қоровулларнинг саркардаси айтди: -Ана ҳолос йигитлар! Бизларнинг кўкдан тилаганимизни ердан бердов бу. Подшонинг хазинасини тешиб, ухлаб ётган ўғри ҳақиқат шул экан,-деди. Қоровулларнинг саркардаси айтди: Шу ётган ерида икки қўлини орқасига танғиб, Маматхон подшога олиб борайтик! Подшодан кўп-кўп инъомлар олармиз, подшомизнинг ўзи дорга чекиб ўлдирар деб, Ошик-Аҳмадни ётган ерида икки қўлини орқасига кайириб танғдилар.

Қоровулларнинг саркардаси уни уйғотмоқчи бўлиб калласига камчи билан туртиб-туртиб юборди. Ошик-Аҳмад жон-хавулжон кўзини очиб кўрса, устида қирк барзанги қоровулнинг турганини кўрди. Буни кўриб Ошик Аҳмаднинг юраги ёрилиб кетди. Водариг, сардорига: менинг ўлигимни еган қаргалар бу юртларда турмайдиган бўлдов-деб, барзангиларнинг ўртасига тушиб йиглаб кетаверди. Ошик Аҳмад икки қўли танғувли бир неча манзил йўл юрди. Бир неча манзил чўл юрди.

Ошик Аҳмад бораётиб тўрт тарафга боқиб кўрса, осмонда беш турна Озарбайжон-Тарақамон юртига қараб ўтиб бораётир. Ошик Аҳмаднинг кўнгли бузилиб элини-юртини, Гулширини деган ёрини соғиниб, уларга салом айтиб, али боғли, алинда сози бўлмасида тилинда сўзи, бир сўз айтиб йиглаб бораётир экан. Қўринг не деб жавоб берар экан:

*Кўкдан учган бўлак-бўлак турналар,
Арзи ҳолим севар ёри дегийсан!
Йиғлайиб кечирдим моҳи-солимни,
Йиғлайиб- йиғлайиб қолди дегийсан!*

*Ёмон йўлда юрган танғридан топар,
Тоғла бир кун яна аросат қўпор,*

*Турна менинг саломимни сен етир,
Ошиқ-Аҳмад дўстинг қолди дегайсан!*

*Барзангилар боғладилар қўлимни,
Шоҳимардон банд айлади йўлимни,
Кимги айтай буюқ уллар ҳолимни,
Йиғлайиб-йиғлайиб қолди дегайсан!*

*Ёр кўзима Озарбайжон кўринур,
Бағрим боши тилим-тилим бўлинур.
Салом етказакўр ёрим Шириндур,
Ошиқ Аҳмад дўстинг қолди дегайсан!*

*Ошиқ-Аҳмад ошиқлиқнинг йўлинда,
Сўналар гарқ урар чашим қўлинда,
Банда бўлдим барзангилар қўлинда,
Ошиқ-Аҳмад дўстинг ўлди дегайсан!*

Деб, бу сўзни айтган вақтда, бу жой турналарнинг тушиб, дам олиб ўтатурган манзилгоҳи эди. Барзангилар бу турналарнинг Ошиқ-Аҳмад сўзи билан бу сарҳовуз бўйига тушаётганларини кўриб, кўркиб юраклари ёрилиб-хов! поинсофлар, бул бир хўжа киши ўхшайди, бир оғиз сўз билан учиб бораётган турналарни ерга қўндирди, ёздиринглар поинсофлар қўлларини деди, барзангиларнинг саркардаси. Қоровуллардан яна одам бошидан икки танга йиғнаб олиб, Ошиқ Аҳмадга бердилар ҳамда Ошиқ Аҳмадни Озарбайжон йўлига солиб қолавердилар.

Ана эндиги сўзни кимдан эшитинг, Ошиқ Аҳмаддан эшитинг. Шул юришига бир неча кун йўл юриб, бир неча кун чўл юриб, кунлардан бир кун Озарбайжон юртига етишди. Ўз уйига бориб Гулширинжон кампирига қовушиб вақти хуш бўлиб, шул ерда қарор топиб ёта берсин. Эндики гапни кимдан сўранг, Саёдхондан сўранг. Саёдхон парининг бир дўсти бор эди. Ул ҳам бўлса Гуржистон подшосининг кизи эди.

Отига Маликаҳон деб от берарлар эди. Маликаҳон эшитли, Саёдхон пари дўстларининг ёнига Озарбайжон –Таракамон юртидан бир ажойиб ўғлон келиб, бир неча кунлардан бери базми-сухбаг қуриб ётган эмиш –деб. Саёдхон парининг боғини қараб, ўн икки канизларини эргаштириб йўлга равона бўлдилар. Бир неча мазгил йўл юриб, Саёдхон парининг боғига етишдилар.

Дарвозадан кириб келабердилар. Хабарни кимдан сўранг, Хамрожондан сўранг.

Хамрожон боғнинг ичида гул териб ўйнаб юриб эрди. Хамрожон бул ўн икки канизни кўриб хайрон бўлди. Назар солиб қараб турса ўзининг юртида қолган ўз ёри Салбниёзга ўхшаган қизлар экан.

Ҳамрожон шунда алина сөзини олиб, Гуржистон подшоҳининг қизи Маликахонга қараб бир сўз айтиб турибди. Кўринг не дер экан:

*Эй ёронлар мусулмонлар,
Бугун бизга жон йўлиқди.
Бизнинг сари қадам босиб,
Кўзлари мастон йўлиқди.*

*Ҳидан чиқар гул-гул кийиб,
Ҳол устона холлар қўйиб,
Қарқарани эгри қўйиб,
Жигоси ларзон йўлиқди.*

*Бу боғларнинг гул-доласи,
Чўл даштининг гузоласи,
Шириннинг оҳу-неласи,
Сарви хиромон йўлиқди.*

*Ҳидан чиқар қумгон олиб,
Икки бўйи гул-гул ёниб,
Қарчиғайдай хелланиб,
Дардима дармон йўлиқди.*

*Ҳамро айтар шикастаман,
Орий бўйинга бас таман,
Ҳлунча санго хистаман,
Дардима дармон йўлиқди.*

Бу сўзни айтгандан сўнг, қанизлар Саёдхон парининг тилла пўш кўнқиға қараб йўлга равона бўлдилар. Бир неча манзил йўл юриб, Саёдхоннинг тияла пўш саройига кириб бордилар. Саёдхон пари ҳам кирк қанизи билан базми-давронга машғул бўлиб ўтириб эди.

Гуржистон подшоҳининг қизи Маликахон дўсти ҳам ўн икки қанизлари билан Саёдхон дўстининг олдига кириб бордилар. Тилла пўш саройининг ичи эллик икки қаниз саройга киргандан сўнг, киркинчи қандил ёккандай шуъла бериб қўя берди. Ул вақтда малика Саёдхондан паридан сўради. -Эй дўстим Саёдхон! Сизнинг ёнингизда бир ажойиб ўғлон бор эмиш деб эшитдик. Бизлар шунга кўриниға келдик. Чақирсанг нечук бўлар экан?-деди. Анда Саёдхон пари айтди: -Ажаб бўлар-деди. Боғда ўйнаб юрган Ҳамрожонга бир қанизни югуртириб юбориб:-бор, Ҳамрожонни олиб кел! -деди. -Ажаб бўлади-деб, ул қаниз Ҳамрожонга айтди:-Юр Ҳамрожон! Сизни Саёдхон пари чақирадир, деди. -Ажаб бўлади-деб, Ҳамрожон тилла пўш саройга стиб келди. Анда

Саъдхон айтди: -Эй Ҳамрожон: бул дўстим Маликахонга бир давр соз, бир давр сўз айтиб берсанг, нечук бўлар экан,-деди. Ҳамрожон кизлар билан чой олишиб, ичишиб, Гуржистон подшосининг кизи - Маликахонга кўзи қазиб ўзи бир сўз айтишининг иложини толмай ўтирган эди. Саъдхон парининг бул сўзи Ҳамрожонга маъқул тушиб тураберди. Ҳамрожон бечора жўшиб кетиб, алина созини олиб, Маликахон билан ўн икки канизларига қараб, бир сўз айтиб турибди.. Қўринг не жавоб айтар экан:

*Бир салотин бўйли салотин келан,
Кўзимга соташди холи гуржининг.
Кўрган ошиқ ақш-ҳушин етиран,
Ҳасрати жонимда қалди гуржининг.*

*Бозчасидан пайдо булбул ўтишмас,
Оҳ чекарман полам ёра етишмас,
Диром чўхдир дармон алима тушмас,
Кечар эграмчидан бели гуржининг.*

*Кийдиги ёшилдир ўртиги ола,
Қадди гули мангзар лаблари бола,
Бўйи Салбига мангзар қомаги дола,
Тили турки дегил, тили гуржининг.*

*Нирим Шоҳимардон даврон ўстирмиш,
Алмугом ёр дейиб фарёда бермиш,
Боди сабо зулфин эғнида бўлмиш,
Тўкилар тўрт ёна тили гуржининг.*

*Ошиқ Ҳамро гулин терсам боғининг,
Тўйиб ичсам пиласия согининг,
Кезсам қописинда ёр ўтогининг,
Мен бўлсам ходими қули гуржининг.*

Деб. бул сўзни айтган вақтда Саъдхон парининг кўкрагида бир хаёл пайдо бўлди.

Бул Ҳамрожон айтиб ўтирибди: -Кийдиги ёшилдир “ўртиги ола”, яна айтиб ўтирибди: “Бўйи Салбига мангзар, қомаги дола”-деб. Ҳамрожоннинг юртида қолган бир Салби деган ёри борга ўхшайди-ов-деб гумон этиб қолаберди. Эртаси чошгоҳ вақтига яқинлашганда Саъдхон парининг дўсти-Малика ўзининг ўн икки канизлари билан, дўстидан жавоб олиб ўз қўшқи саройига қараб йўлга тушиб равона бўлиб кетавердилар. Энди бул сўз бу ерда тураверсин, эндиги сўзни Саъдхон паридан эшитинг. Саъдхон нари айтди: -Эй Ҳамрожон: Юр

иккимиз сарховуз бошига бориб боғларимизда сайр этиб, вақтимизни хуш этиб бир сайр этиб кайтали-деди. Анда Ҳамроҷон ажаб бўлади-деб, ирғиб еридан туриб, Саёлхон парининг бўйнига қўлларини солиб, Тилла лўш саройдан чикиб, сарховуз бошига қараб йўлга тушдилар. Булар сарховуз бошига етишдилар. Саёлхон парининг сарховузидан юрган бир бўлак сўналари бор эрди. Ул юртда сўна – дер эдилар. Бул юртда ўрдак – дер эдилар. Саёлхон пари айтди: -Эй Ҳамроҷон! Ол алинга созингни, баланд чинар овозингни, бизнинг шул турган сўналарни бир таъриф этиб берсанг нечук бўлар экан?-деди.

Ҳамроҷон айтди: -Ажаб бўлади,-деди. Ҳамроҷон алина созини олиб, сўналарга қараб бир сўз айтиб турган ўхшайди. Кўринг не жавоб айтар экан:

*Келар эрдим ёшил боши ўградим,
Сўна бизни кўриб юрмага тушиди.
Ўзини чўмдириб дарё тубина,
Эграмча парларин тузмага тушиди.*

*Истар эрдим ўзим изидан отам,
Алимини узатиб саридан тутам,
Бир хайл айладим тош билан отам,
Олиб қаламларин ёзмага тушиди.*

*Сўна бизни кўриб чекди қирого,
Кўзим ёша тўлди, кўнглим фирога,
Салбидан айрилиб тушидим йирого,
Тузмаган кўнглимиз иззага тушиди.*

*Ўпар эдим оқ юннинг холидан,
Эмар эдим лаб тарининг болидан,
Айро тушидим Салбижоннинг элидан,
Кўнглим талвас этти, кезмага тушиди.*

*Ошиқ Ҳамро қурбон бўлсам-ўзина,
Таншиганда жон эманар сўзина,
Ҳинжу-маржон тақинибдир юзина,
Ёр хумор кўзларини сўзмага тушиди.*

Деб, бул сўзни айтган вақтда, Саёлхоннинг ачиниғи келди: Гуржистон подшосининг қизи-Маликаҳон келган вақтда, Салби-деган гапни кўзгаган эди. Бул сафар ҳам Салбидан айрилиб тушдим “йирого” –деб ўтирибди. Бунинг Салби деган ёрининг борлиғи рост бўлди деб. Саёлхон пари Ҳамроҷон билан сўзлашмасдан ачиниғи келиб, қаҳр этиб ирғиб еридан турди-да, кўшкига қараб ўта кетди. Энди хабарди кимдан

сўранг, Ҳамро-жондан сўранг. Ҳамро-жон ҳам бир соат ўтирди, икки соат ўтирди. Ҳамро-жон айтди:-Меники бу не ўлтирип, -деди. Кел, бунинг изидан борайин, бунинг билан янгалдан сўзлашайин,-деб, ирғиб еридан туриб, Саёдхон парининг кейнидан йўлга тушиб, равона бўлди. Саёдхон парининг тилига пўш саройига кириб, бу ерда ҳам бир соат-икки соат ўтирди. Сўзлаша олмади.

Ахири Саёдхон парининг қарори чидамади. -Эй Ҳамро-жон!-деди. Нечун сен Туркистон подшоҳининг қизи -Маликахон дўстим келганида ҳам айтиб эдинг-ки: “Салбидан айрилиб тушдим йироға”-деб, бу сафар ҳам айтиб ўтирибсан?- сенинг ўз юртингда Салби отли ёринг бор экан. “Йироқ” деб узоқ йўлни айтадилар. Агар мен бурундан сенинг Салби отли ёрининг борлигини билганимда сенга бунчалик кўнгул бермас эдим. Энди агар отам иккимизнинг бу боғда бўлиб ётганимизни била қўйса, иккимизни ҳам дорга чекиб ўлдирарди. Ҳамро-жон: нечун сен айтмадинг, Салби ёрининг борлигини, мен сенга бекорга кўнгул берган эканман,-деди Саёдхон пари. Анда Саёдхон парига Ҳамро-жон айтди:-Эй Саёдхон пари! Менинг ҳам сенингдай бўлмасам-да ҳар ҳолда қирк танобдай боғим бор, сарҳовузим бор. Қув ва ғозим бор, Сарҳовуз бўйида бир “Сарви” деган дарахтим ҳам бор. Шу дарахтим ёдимга тушиб кетиб-сарви-деганим турур. Унда не бўлибди?-деди. Мен лекин Салби деб айтмадим-деди. Саёдхон айтди:-Айттинг, деди. Ҳамро-жон -Айтмадим,-деди.

Бул “айтмадим”-деди. Ул “айттинг”-деди. Иккиси “ҳингда-ҳингқ” бўлдилар. Саёдхон пари айтди: Шу Салби демаганинг учун онг ичармисан, Ҳамро-жон?-деди.

Ҳамро-жон айтди:-Ўзимнинг юртимнинг онтини берсанг ичарман деди. Анда Саёдхон пари айтди: Сизнинг юрткини нечук бўлар?-деди.

Ҳамро-жон айтди: бу ноинсофнинг қизини бир алдайин,-деди. Ала бизнинг юртинг онти бунингдай бўлар-деди:

“Ул таёғи: бул таёғи иккимизгада теккан шул таёғи”-деди. Анда Саёдхон пари айтди: Паҳ, Ҳамро-жон: Шундан ҳам онг ичган бўлами, деди. Ҳамро-жон айтди:-Бизнинг юртларда буни “чўпон онти” -деб от берадилар-деди. Саёдхон пари айтди:-дуруст чикар,-деди. Қиз бу сўзга инонди. Ундан сўнг орага қанизлари тушиб:-Эй Саёдхон пари: Сизнинг тарлон қушларингиз бор, жайрон қушларингиз бор. қаклик қушларингиз бор, ана шуларни бир-бир келтириб, Ҳамро-жонга таъриф эттириб кўринг.

Буларни таърифлаганда Саёдхон-деярберса, сиз турунг боши учинла, бизлар турайлик оёқ учинла, ура-ура ўлдирайлик, ўликларини келтирайлик, ўтарман-кечарман, ҳеч ким эшигмасин буни,-деди.

Бул сўз Саёдхонга маъқул тушиб, бир ерда сақлаб қўйган тарлон деган бир қуши бор эди. Бул юртда тарлон-дейди. Ул юртда қарчиғай-дейди. Эй Ҳамро-жон:-деди, Саёдхон пари-ол алинга созингни.

баланддан чиқар овозингни, алингнинг созини кўрайлик, гапингнинг тузини кўрайлик, бизнинг шу тарлонни бир таъриф этиб бер, деди.

Ҳамрожон!-Ажаб бўлади-деб алина созини олиб, тарлонни таъриф этиб-Саёдхон пари билан канизларига қараб бир сўз айтиб ўтирганга ўхшайди. Кўринг не жавоб дер экан:

*Қиш заҳмати чиқиб ёш келганда,
Эрийиб тукилар ёши тарлоннинг.
Сабзи чаманларда табиб чоғинда,
Қўши тегса оқар ёши тарлоннинг.*

*Қушчиси ярашур йўрға олажа,
Ўнгидан отланса сўлига туша,
Табили қоқилса тарлон келмиша,
Ботар тирноқлари қона тарлоннинг.*

*Мунаққашдур унинг пари боллари,
Кўлда ўрдак кўрдик титрар таллари,
Анинг юрти Озарбайжон эллари,
Келар қийгачлиниб оғи тарлоннинг.*

*Давралиб-давралиб чиқар осмона,
Кўзлари жаллоддир ўт солар эсона,
Қиргин солур чўлда кезган ҳайвона,
Аждаҳога манзар кўзи тарлоннинг.*

*Устимиздан ўтган оғир жилвалар,
Ўтирган қозилар, ичинг оғолар.
Қизил, ёшил бошга санчиб эсигалар,
Ҳамрожон дер, ўтди оғи тарлоннинг.*

Деб, бул сўзни айтган вақтда, Саёдхон пари эшитиб турса, бунинг ичидан “Салби” деган сўз эпитилмаганидан вақти чандон хуш бўлиб, вақтининг хуш бўлганлиги шундаки, бир жойда сақлаб қўйган жайрон деган бир қуши бор эрди. Ана шуни олиб келди, Ҳамрожоннинг ёнига. У юртда жайрон дейди. Ҳозил-дейди. Саёдхон юртида марол дейди бу юртда эса кийик –деб ном берадилар. Саёдхон пари айтди: Эй Ҳамрожон!-деди. Ҳамрожон-Лаббай –деди. Бизнинг шу жайрон қушни ҳам бир таърифлаб берсанг нечух бўлар экан?-деди.

Ҳамрожон айтди:-Ажаб бўлар!-деди. Кўлига созини олиб, жайронни таъриф этиб бир сўз айтди. Кўринг не деб жавоб қилар экан:

*Сарим қурбон бўлсин сени кўрганда,
Бизнинг элнинг жайронидир бул жайрон!*

*Феъли кетган жайрон бунда нишласин,
Ўз элимнинг жайронидир бул жайрон!*

*Узоқдан кўринган жайроннинг тўзи,
Сарининг устинда қўша мўлизи,
Эгам сурмалармиш шул қора кўзни,
Бизнинг элнинг жайронидир бул жайрон!*

*Оққан чашмаларин сувдан тўлдирган,
Қизил юзим гул бандимиш сўлдирган,
Олгир қушим, югурак тозим ўлдирган,
Бизнинг элнинг жайронидир бул жайрон!*

*Жайрон кетди тоғдан тоша дўланиб,
Дўланибон чашмасина булониб,
Ошиқ Ҳамро гадоёй каби тиланиб,
Бизнинг элнинг жайронидир бул жайрон!*

Деб, бул сўзни айтган вақтда бул сўздан ҳам нуқат топмади. “Салби” деган сўз айтилмади. Саёдхоннинг чандон вақти хуш бўлди. Вақтининг хуш бўлгани шундаки, бир жойда қафасда кўйган бир каклик деган қуши бор эди. Шунини кўтариб Ҳамрожон ёнига ўзи келтирди. Эй Ҳамрожон:-деди, Саёдхон пари. Бизнинг каклик қушларни ҳам таъриф этиб бер, деди.

Ҳамрожон -Ажаб бўлади,-деди. Алина созини олиб, каклик қушни таъриф этиб, бир сўз айтди. Кўринг не жавоб берар экан:

*Бизга ҳиммат беринг улуг зот элар,
Ёраб менинг ҳолим олишар бўлди.
Мағрибда, машриқда ўтган эранлар,
Кўнгул мақсудина етишар бўлди.*

*Мағрибда, машриқда ўтган эранлар,
Унинг ҳукмидаги замини зарлар,
Бир оҳ урсам ёқар етти қат ерлар,
Жоним ишқ ўтини туташар бўлди.*

*Жам бўлиб келинлар оғалар, беглар,
Сурмали кўларинг мени чўх англар,
Жилвадан айрилган югурак какликлар,
Ҳар дам “қоқоғ” уриб, кулишар бўлди.*

*Хинолар қўйибди икки дастина,
Билса рақиб келар булар қасдина,*

*Мен минибман ёрим сийнанг устина,
Кўша норинг пича эзилар бўлди.*

*Лочин каби урсам боғинда давр,
Мендан бошиқа ёрдан юзингни ўзир,
Саёдхоним бунча айладинг жабр,
Хар дам ёр жабрина дўзилар бўлдим.*

*Мени оғлар қўйиб шод бўлан Салби,
Ошиноликдан биздан ёт бўлан Салби,
Азалдан Ҳамрога от бўлан Салби,
Ҳардам ётлар билан қучишар бўлди.*

Деб, бу сўзни айтгандан сўнг, Саёдхон пари Ҳамрожоннинг Салби отди ёрининг борлигини тақик билиб, канизларига бақирди. --Боринглар! Ҳамрони олиб бориб зиндонга ташланглар!--деб буйруқ берди. Канизлар югуриб бориб Ҳамрожоннинг икки кўлини оркасига боғлаб, зиндонга олиб жўнадилар. Бир неча манзил йўл юриб, Ҳамрожонни келтириб зиндонга солдилар. Эшигига қулф урдилар. Не ош бор, не нон бор, Ҳамрожон очдан-оч ётаверди. Ҳамрожон зиндонда ётаберсин. Эндиги хабарни кимдан сўранг, Саёдхондан сўранг. Саёдхон пари ҳам сал ўтмай, Ҳамрожоннинг ишқида бўлди бир касал. Ошиқнинг иши ўзларингизга маълум. Опоқдан тўрга ағнади, тўрдан туриб ошоққа ағнади. Бу ҳам уч кунгача касал бўлиб ётаверди.

Уч кун деган вақтда Саёдхон парининг қарори чидай олмай, ирғиб еридан туриб, Ҳамрожоннинг ётган зиндонига қараб йўлга тушиб равона бўлди. Узоқдан зиндоннинг панжарасидан сар этиб қаради. Бул сўз бу ерда туранерсин, эндиги сўзни Ҳамрожондан эшитинг.

Ҳамрожон зиндоннинг ичида уч кун ётди. Ўзи ҳам очдан оч ётди. Ҳамрожон кўп кийин ҳолда бўлди. Кўнглига камлик келди. Ўзининг хўрлангани эсига тушиб йиғлаб ўтираверди. Саёдхоннинг бундай эгарини аввалдан билганимда бу юртларга келмас эдим, --деди. Фойдаси бўлмади. Ҳамрожон шуларни ўйлаб хафа бўлиб ўтирган эди. Зиндоннинг панжарасидан ичкарига бир куннинг шуъласи тушгандай бўлди. Ҳамрожон Саёдхоннинг келганини билиб, панжарадан қараб, алина созини олиб, бир сўз айтиб йиғлаб турибди. Кўринг не дер экан:

*Ўзрин-ўзрин панжсирадан боққан ёр,
Шул қора кўзларинг не тилар меннин!
Юрак бағрим ишқ ўтина ёққан ёр,
Ёр қора кўзларинг не тилар меннин?*

*Шул қора кўзларинг уйқу ўзриси,
Менинг дейтурганим сўзининг тўзриси,*

*Ёр қора кўзларинг сўнар ўгриси,
Шул қора кўзларинг не тилар меннан?*

*Қурбонинг кетайин йўла кел, йўла,
Умидвор кўлларинг буйнима дўла,
Жодигўй кўзларинг жонимни олар,
Шул қора кўзларинг не тилар меннан?*

*Шул қора кўзига банди бўлайин,
Мен сендан айрилиб қайда борайин,
Мен бир тилла юзук сенда бўлайин,
Шул қора кўзларинг не тилар меннан?*

*Баланд-баланд тоғнинг кетмас думони,
Мункирнинг кўкзидан кетмас гумони,
Саёдхон Ҳамронинг севагили ёри,
Шул қора кўзларинг не тилар меннан?*

Деб, бу: сўзни айтгандан сўнг, хабарни кимдан сўранг, Саёдхон наридан сўранг. Саёдхон нари Ҳамрожоннинг товулини эшитиб, ошиги бекарор бўлиб, калласи гувлаб, кўзлари ёшга-тўлиб, эшига қалтирагма тушиб, зиндоннинг панжарасига югуриб келиб қолганини билмай қолди.

Анда Ҳамрожон айтди:

-Бу ноинсофнинг уч кундан бери мени очдан-оч зиндонда ётқизиб коклаб, хўрлагани етар. Бу ноинсофнинг бир аччигини келтирайин-ё зиндонда ўларман, ё чиқарман,-деган хаёл пайдо бўлиб, Ҳамрожон зиндоннинг ичида туриб, Саёдхон нари зиндоннинг панжарасининг оғзида турибди, Ҳамрожон бир сўз айтиб турибдир. Кўринг не жавоб айтар экан:

*Ози беғлар бир гўзала мўйилман,
Динга кирмас арманидур-армани.
Кеча кундўз ёр жабрина қойилман,
Кўздан соғиб, ҳалдан айирди мени.*

*Устимизда Гуржистоннинг тоғидир,
Мангзамиллар бизнинг билан ёғидир,
Саёдхоннинг қўчмоли бир чоғидир,
Қизил гулнинг хирмонидир хирмони.*

*Ишқнинг шаробити менам ачардим,
Кунда юзминг ёшиб, юзминг ўчардим,
Ота-эна, эл -қўшимдан кечардим,
Ғариб кўнглим дармонидир дармони.*

*Бизнинг беғлар шибоз эди, боз эди,
Насиб қайси тақдир қайси –ёз эди,
Динга кирмас тарсо пари қиз эди,
Ночорликда ёмон этди ёр мени.*

*Қизил сулни даста-даста терарлар,
Териб-териб оқ синага сарарлар,
Саёдохон қиз панжарадан қарарлар,
Хамро айтур, кўра келди ёр мени.*

Деб, бу сўзни айтган вақтда Саёдохон пари: Хой қоншоф канизлар!-деб қичқирди. -Зиндондан дархол чиқариб олинглар, ўлиб қолакўрмасин, деб қичқиргандан сўнг, ажаб бўлади!-деб канизлар югуриб бориб зиндонни очиб кўрсалар, қичқира-қичқира Хамрожон уч куннинг очшигидан ҳолдан кетиб, беҳуш бўлиб йиқилиб ётган экан.

Саёдохон пари Хамрожоннинг ёнида бир-икки соат ўтирди. Хамрожон бир вақтлари ҳушига келди. Хамрожон ҳушига келгандан кейин Саёдохон пари шу ерда ўттиз икки таомларни келтириб, Хамрожоннинг олдида қўйди. Хамрожонни овқатлантириб бўлиб, канизларига топширди:-Эй канизлар!-деди. Хамрожонни ҳаммомга олиб бориб орасталаб, менинг ёнимга олиб келинглар!-деди.

-Ажаб бўлади!-деб Хамрожонни канизлар ҳаммомга олиб, равона бўлдилар. Хамрожонни ҳаммомга олиб бориб орасталаб, ювиб, яхши, турли гуллар билан сийлаб кийинтириб, Саёдохон парининг тилла пўш саройига қараб, олиб жўнатдилар. Энди хабарни қимдан сўранг, Саёдохон паридан сўранг. У Хамрожоннинг келар йўлига боқиб, ўттиз икки турли кийимларни кийиниб ўзига пардоз бериб, қошларига сурма чекиб Хамрожоннинг келар йўлига боқиб ўтираберди.

Хамрожон канизлар билан келаётганда, Саёдохон парининг ўттиз икки турли кийимларни кийганини кўриб Хамрожоннинг ҳам кайфи кўтарилиб, бу занғарнинг қизини узокдан хушомадлаб бормасам, яна бир балога гирифтор эмасин -деб Хамрожон алина созини олиб, шул келишида Саёдохонни хушомадлаб, бир сўз айтиб, келаётди. Кўринг не дер экан.

*Эй ёронлар мусулмонлар,
Ёр қирмизи кийинибдир.
Ишқ ўтига ёнган жонлар,
Хол қирмизи кийинибдир.*

*Келишингиз жайрон каби,
Рафторингиз марол каби,
Икки зулфи шомор каби,
Ёр қирмизи кийинибдир.*

*Ёрим келар кула –кула,
Кушиши мангзар булбула,
Ёнида қирқ каниз била,
Ёр қирмизи кийинибдир.*

*Юр Саёд кетили бога,
Ёр билан кирсак ўтога,
Ҳамронинг жонин олмога,
Ёр қирмизи кийинибдир.*

Деб, бул сўзни айтган вақтда Саёдхон парига караса, Ҳамрожоннинг йўлига бокиб ўтирган экан. Анда Ҳамрожонни канизлар, Саёдхоннинг тилла пўш саройига олиб бордилар.

Ул вақтда Саёдхон пари Ҳамрожонга айтди: Эй Ҳамрожон! Ол алинга созингни, баланддан чиқар овозингни, менга бир давр соз, бир давр сўз айтиб берсанг нечук бўлар экан?-деди. Қўрққан одамнинг иши ўзларингизга маълум, Ҳамрожон айтди:-Ажаб бўлади,-деди. Ҳамрожон айтди:-Бу ноинсофнинг кизи мени яна бир балоларга чатмасин деб, ўзининг тоғ одами” эканини баён этиб бир сўз айтиб ўтирибди. Кўринг не жавоб айтар экан:

*Қодир оллоҳ бадр айламинш жамолим,
Гўё икки қошим ҳилола душминш.
Олло Ғариб берса шугун мисолин,
Гўё булбул каби бидола душминш.*

*“Алиф”нинг тидига “ним” тушан каби,
Семургнинг танидин нар тушан каби,
Дибиржоқ-дибиржоқ тер тушан каби,
Лабингдан бол оқса пидола душминш.*

*Ўнча доғдан анжир ун тушан каби,
Холлар орасига тун тушан каби,
Жими рўзалардин кун тушан каби,
Занахдан қўлларинг зулола душминш.*

*Етиб бўлмас ошиқларнинг зорилтан,
Холинг хорис этар Чинди Ғридан,
Мен ақлим йктирдим ҳарна боридан,
Кўранда бир азжиб хиёла душминш.*

*Ҳамро-ақш бўлмас тоғ одамининг,
Тўбаси гул бўлар боғ одамининг,
Саҳро далисининг, тоғ одамининг,
Кўзлари сенигдай қизлара душминш.*

Доб, бул сўзни айтган вақтда Саёдхоннинг чандон вақти хуш бўлиб, Саёдхон пари Ҳамрожонга тиздан тўшак солиб, белбоғдан ёстик солаберди.

Саёдхон пари туриб айтди: -Эй Ҳамрожон! -деди. Шу вақтда энди бир вақти хушлик учун ашмага ол созингни баланд чиқар овозингни, бизга бир давр соз, бир давр сўз айтиб берсанг нечук бўлар экан дўстим! -деди. Ҳамрожон: -Ажаб бўлар-деди. Ҳамрожон Саёдхон парига қараб бир сўз айтиб турибди. Ҳазали Ҳамрожон дерлар, кўрини не дер экан:

*Ногоҳонда савдо тушди сарима,
Тегса менга тегсин, ёра тегмасин!
Қаҳбо фалак тегма менинг ёрими,
Чунки менга тегсин, ёра тегмасин!*

*Гўзаллар ичинда сен гўзал шоси,
Бир замон кўрмасам бўларман осий,
Қишнинг зимистони, ёзининг ҳавоси,
Ул ҳам менга тегсин, ёра тегмасин.*

*Гўзаллар ичинда сен гўзал шовқи,
Кўзимдан оқиздинг қон билан кўқи,
Олзонинг фармони, ажалнинг ўқи,
Чин душманга тегсин, ёра тегмасин.*

*Эгнига қайибдир оқдан олалар,
Уни кўриб шайдо булбул нолалар,
Кўкони ерга тилан юз-минг бағолар,
Чин душманга тегсин ёра тегмасин.*

*Босангда очилмиш ранг-баранг гуллар,
Ишқрада сайрашур шайдо булбуллар,
Ошиқ Ҳамро даяр афродик қушлар,
Ул ҳам менга тегсин, ёра тегмасин!*

Бул сўзни айтгандан сўнг Саёдхон парининг вақти чандон хуш бўлиб, Ҳамрожон билан тилла пўш саройининг ичида айшу ишратга машғул бўлиб, шу ерда қарор топиб, муроду максалига етиб қолабердилар.

ЛУГАТ

А

Ал-кўл
Амудигарон-огир амуд (бошин мажақлайдиган темир тўқмоқ)
Ар-ар-арча дарахти
Атонок-кўшув белгиси ыакли, чарх (крест)
Ахлан вассахлан-(арабча) хуш келибсиз

Б

Беганмоқ-каноатланмоқ
Бехроб-ахши, устун
Бихил-бўйсуниш
Бордон-чордона
Ботил-берк
Буқоноқламоқ-писиб тормоқ
Бўйла-бундай
Бўқтари.моқ-ғамламоқ

В

Важ-нарса
Вазихо-очик, нур, еруғ кун
Во-эй, вой
Волний-ҳоким, вилоят ҳукмдори
Валлайло-тун қоронғуси
Варсақи-сўз, баён

Г

Гада -настқаш, ёмон
Ганжинан биниш-бўр бўлган ганж
Гизламоқ-явирмоқ
Губалак-капалак
Гунаш-куёш
Гўндармоқ-жунамоқ

Д

Дали-жангари, чапани
Дандона-тиш
Дашжик-жангари, чакани
Дегра-дош-чор атроф
Дейил-фезлининг никор шакли (эмас)
Дилситоп-дилли овловчи
Дошинда-теварагида, ташқарисида
Дуз-ташқари, яй лоқ
Дуруд-олқини, дуо

Дустамон-ағдарилмок
Душвор-мушкул
Дўланди-боғланди, бирикди, айланди
Дўрамок-туғилмок

Ё

Ёзгармок-бўшапимок
Ёзгит-тақдир
Ёли-каби
Ёсини таҳо-қуръон суралари (Ёсин ва Тоҳо)
Ёсхона-могамхона
Ёкти-ёруғ

Ж

Жастаҳез-аста-секин
Жиржис-мифик пайғамбар исми
Жониб-томон
Жумри-юмри-юмалоқ нарса
Жусгужў-излаш
Жўжинг-кўзинг
Жўлида мўй-таркоқ соқол

З

Закариё-пайғамбар исми
Зили-бам-оғир оханг (муסיкага оид)
Зингмок-ирғитмок, отиб юбормок
Зоринжи-ёлбориш

И

Имир - туман
Иноҳат - қаршилик
Инкисор-сиғиниш, ожизлик
Истеътоат-чидам
Ирғиб - сакраб
Иқди никоҳ-никоҳланиш

Й

Йитирмок-йўкотмок

К

Каж-гескари
Капдирмок-қуритмок
Каҳан-сомон, сомондай
Киса-чўнтак
Кўшак-ит
Кўшагим-бўталоғим
Кўшиш-таъсир кўрсатмок

Л

Лабз-шева
 Ложарам-ҳижил

М

Мавт-ўлим
 Махари ақл-ақл хазинаси. (махзан сўзининг бузилган шакли)
 Марқад-мозор (марқад)
 Масоҳиб-сӯхбатдош
 Маҳшар-киёмат
 Маҳзан-ҳазина
 Мешиқ-муғро-сув идиш ва хуржун
 Мубаддал-алмашинган
 Муқаддар ҳафа, маҳзун
 Маҷаррам-балки
 Музтариб-изгиروب чекувчи
 Муқаррам-азиз
 Мунқатиъ-ажралган
 Мутаважжих-юзланиш, карамок
 Мутағ аййир-ўзгача
 Мафқум-фаҳмланган
 Мосил-ясовул
 Мужрим - айбли
 Муруватандиш-муруватли
 Муқотала-уруш, киргин
 Муқайид-боғланган

Н

Навқон-ипак курти
 На қорасан-қанақа одамсан. қасбинг нима
 Нарт-новда
 Нишатса-нима қилса
 Нозил-юқоридан тушган

О

Оёқ солма-арик
 Орув-поқлик
 Орқайин-хотирҷам
 Ошоқ-паёт
 Офок-олам, уфқ

П

Пайғом-хабар
 Поқидомон-иффатли
 Пуреухан - сўзамол
 Пушиш-бекиқ, ёник

Р

Раванак-сув қувури
 Роҳизан-қароқчи

С

Сувадуш-сув қувури
 Сайха-наъра, бақириш
 Санги хора-қаттиқ тош
 Сар солмоқ-назар солмоқ
 Саржаниш-кесатиш, ранжитиш (сарзаниш)
 Сарка-бопчи
 Сармоқ-ёймоқ
 Саросар-бошдан оёқ
 Сипориш-хурмат, эхтиром
 Сулухат-келишув

Т

Тааммул-сабр
 Тавилан-узунлик
 Така-ёстиқ
 Тал-соч
 Таракамон-ғароқима, туркманлар
 Тараххум-рахм қилмоқ
 Тайгир-ўзгариш (тайғир)
 Ташдид-пиддатли
 Ташминкўш-жуи кийимли
 Тирборон-ўқ ёмғири
 Тири этмай-кимир этмай
 Тунг-сув идиш (мисдан ишланган)
 Тўбалаш-тортишув, жанжал
 Тўман-наст
 Тўз-чанг --ғўбор
 Тўба-тепа
 Тўнғиртқа-сув қувури

У

Убудият-бандлик, қуллик
 Уйри-тўда
 Ушоқ-кичик, бола маъносида
 Уқбо-охират

Ф

Фигор-мажруҳ

Х

Ховандор-ҳомий, таянч
 Ховар-шарқ, қуёш
 Хори мўзилон-янгоқзор

Хужастахисол-кутлуғ одат
Хўбрўй-чиройли юз

Ч

Чархи дун-тескари дунё
Чатмоқ-қўшмоқ, бириктирмоқ
Чакки-ничок, қаламтарош
Черик-навкар
Чизгамоқ-шимармоқ
Чоки-гирибон · қалбни пора қилмоқ
Чундук-тумшук
Чусти чобук-тез
Чутул-чакимчи
Чўх-кўп, жуда

Ш

Шатир-шутур-тез-тез, чаккон
Шомор-илон (шоҳ мор)
Шона-тароқ
Шўрида-паришон

Э

Эжашмоқ-ҳазиллашмоқ
Элги-мулланинг хотини
Эмгак-меҳнат

Я

Янгоғи-ҳалиғи

Ў

Ўба-эл, қавм
Ўкта-устун, кучли
Ўкча-товон
Ўтлашмоқ-меърдан ошмоқ

Қ

Қийғириб тур-баданг овозда кўшик айғиб турмоқ
Қопи-эшик
Қоптол-ён, ён атроф
Қосид-хабарчи
Қўпди-турди, кўзгалди

Ғ

Ғузола-ҳашаротнинг бир тури
Ғўччоқ-жасур, мард

Ҳ

Ҳаз-маза
Ҳовва-ҳа

“Ошиқнома” мажмуаси 5-китобига киритилган дostonлар ҳақида маълумот

“ТОҲИР ВА ЗУҲРА”

“Тоҳир ва Зуҳра” дostonи туркий халқлар орасида кенг тарқалган. Ёзма адабиётда Сайёдий ва Муллонафасларнинг дostonлари жуда машҳурлик қозонган.

Сайёдийнинг “Тоҳир ва Зуҳра”си А.Вамбери томонидан 1867 йилда Лейпцигда наشر ҳам этилган.

Дostonнинг халқ варианты 1974 йилда Тошкентда наشر қилинган. Унинг оғзаки вариантлари аниқани ташкил этади. Собиқ қўлёзмалар институтида дostonнинг 86 варианты мавжудлиги каталогда қайд қилинган.

Биз наشرга тайёрлаётган ушбу матн шовотлик Ниёзжон халфа бисотидан олинган қўлёзмага асосланади. Дoston Муллонафаснинг асарига жуда ўхшаш, лекин шеърӣ нарчалар ундан анча кўн, шунингдек, бошқа шеърӣ нарчалар, насрий матнлар ҳам вариант берарлик даражада алоҳидликка эга. Фикримизча, бир найтлар Муллонафас варианты қўлёзма тарзида халқ орасида ёйилиб, котиблар томонидан қайта кўчирини жараёнида турли вариантлар юзага келган.

Мазкур вариант илк мартаба чоп қилинаётир.

“ЮСУФ ВА ЗУЛАЙҲО”

“Таврот”даги Гўзал Иосиф, “Куръон”даги Юсуф билан боғлик ривоятлар асосида шаклланган бу дoston IX асрдаёқ ёзма адабиётга кириб келган. Фирдавсий, Балхий, Рабғузӣй, Шерозӣй, Дурбек ва бошқа қатор шоирлар ушбу сюжет асосида асарлар яратилган. Уни халқ дostonлари услубига яқинлаштириб ижод қилган шоир Андалибдир.

“Юсуф ва Зулайҳо”нинг оғзаки вариантлари бахшилар ренертуарида учрамайди. Дoston фақат киссахонлар ижросида ўқиб келинган.

Дostonнинг О.Манглибоевга мансуб бир варианты 2011 йилда эълон қилинган.

Биз наشرга тайёрланаётган қўлёзма шовотлик Ниёзжон халфага тегишли бўлиб, араб алфавитида кўчирилган. У ҳажман катталиги ва мукаммаллиги билан ажралиб туради.

“ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН”

Мажмуага киритилган мазкур дoston Умар Бокий қаламига мансубдир. Бу асар 1910 йилда Гулом Ҳасан Орифжоновнинг толибосмасида чоп этилган. Асар “Лайли ва Мажнун” сюжетининг

насрий баёни бўлишига қарамай, унинг таркибига 68 мисра шеър киритилган. Асарнинг тили Мунис, Огаҳий каби тарихнавислар услубига анча яқин.

Достон илк мароғабга таъдил қилиниб чоп этилмоқда.

“ОШИҚ ҚУМРИ”

Бу достон Хоразмда “Қумри ва Тўти”, “Қумри тўра”, “Ошиқ Қумри” номлари билан кенг оммалашган. Достон бошқа туркий халқлар фольклорига нисбатан янада яшилган. Асар асосан халқлар репертуарида қисса сифатида ижро этилиб келинган. Ушбу вариантни Хонка туманининг Томадурғадик қишлоғида яшовчи Олмадон халфа Отажоновна бисотидаги қўлёзма асосида филология факультети талабаси Бекметова Хуршида ёзиб олган.

Матн 1993 йилда мулла Тожибой томонидан араб алфавитида кўчирилган бўлиб, 71 саҳифадан иборат. Кейинчалик ёзиб олинган матн биз томонимиздан аслиятга солиштирилиб, камчиликлар тузатилди. Мулла Тожибой мазкур матнни 1908 йилда кўчирилган қўлёзмадан қайта кўчирган экан.

Достон илк мароғабга нашр этилмоқда.

“САЁД ВА ҲАМРО”

“Саёд ва Ҳамро” достонининг қўлёзма нусха асосидаги нашри “Ошиқнома” мажмуъасининг 2006 йилда чоп этилган, 1-қитоби таркибига киритилган эди.

Достоннинг оғзаки вариантлари ҳам бўлиб, унинг мангитлик Хўжамурод баҳши вариантини 1938 йилда лотин алфавитида Ёуюк Каримий ёзиб олган. Бу матн ЎзР ФА ТАИ фольклор бўлими хазинасида 620- инвентар-рақами остида сақланади. Унинг айрим саҳифалари очик қолдирилган. Биз нашрга тайёрлаган вариантни мангитлик Худойберган баҳши Ўтагановдан 1960 йилда Усмон Аҳмедов ёзиб олган бўлиб, қўлёзма 61 саҳифани ташкил этади. Достоннинг мазкур варианты Хўжамурод баҳшидан ёзиб олинган вариантдан ҳажман икки баравар каттадир. Бирок достонни ёзиб олувчи киши фольклоршунос бўлмаганлиги сабабли кўпгина ҳаётларга йўл кўйган. Масалан, “Жайрон” сўзи “жаранг”, “Таракмон” сўзи “Талакмон”, “ходим” сўзи “қодим”, “шакардан ширин” бирикмаси “шириндан шакар” тарзида нотўғри ёзиб олинган.

Шундай бўлишига қарамай мазкур вариант Хўжамурод баҳши вариантыга қараганда батафсиллиги, шеърини мисраларнинг кўпчилиги, бўёқдор ибораларга бойлиги билан мукамаллик касб этади.

Достоннинг оғзаки варианты биринчи марта эълон қилинмоқда.

	Мундарижа:	
2012 <i>и</i>	“Тоҳир ва Зухра”	3
	“Юсуф ва Зулайхо”	141
	“Лайли ва Мажнун”	184
	“Ошик Кумри”	200
	“Саёд ва Ҳамро”	205
	Дугат	265
	Мажмуага киритилган дostonлар ҳақида маълумот	270

**С.Р.РЎЗИМБОВ, С.М.СОРИЕВ, И.О.ИСМОИЛОВ
М.Ш.ЖАММЕТОВА,**

ОВИҚНОМА

(Адабий-бадиий нашр)

Мухаррир *Марямжон Холжуродова*
 Тех муҳаррир *Фарҳод Ибадуллаев*
 Саҳифаловчи *Ҳуришда Собирови*
 Мусахҳих *Нилуфар Жуманиёзова*

Босмаҳонага берилди 26.08.2011 йил
 Босилга руҳсат қилинди 30.08.2011 йил
 Бичими 60x84 $\frac{1}{16}$
 Ҳажми 17 босма тобок
 Адади 150
 Буюртма № 234

“Хоразм” нашриёти
 Урганч шаҳри, Ал-Хоразмий кўчаси, 23- уй.

“Қуванчбек - Машхура” МЧЖ
 босмаҳонасида чоп қилинди.
 Урганч шаҳри, Ёшлик кўчаси, 4-“б” уй.

ISBN 978-9943-314-23-8

9 789943 314 23 8

